

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

Bilge SANCAR

**YENİLEŞME DÖNEMİ HİKÂYECİLİĞİMİZDE EĞİTSEL AÇIDAN
ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİNE YÖNELİK İFADELERİN TESPİTİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Metin ERKAL

AĞRI-2021

**T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**

YÜKSEK LİSANS TEZ BEYAN FORMU

....../....../.....

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "YENİLEŞME DÖNEMİ HİKÂYECİLİĞİMİZDE EĞİTSEL AÇIDAN ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİNE YÖNELİK İFADELERİN TESPİTİ" adlı yüksek lisans tezinin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu ve bu tezi Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden başka bir bilim kuruluna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi beyan ederim. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Bilge SANCAR

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
YENİLEŞME DÖNEMİ HİKÂyecİLİĞİMİZDE EĞİTSEL AÇIDAN
ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİNE YÖNELİK İFADELERİN TESPİTİ

BİLGE SANCAR

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Metin ERKAL

2021, 229 sayfa+ XII

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Metin ERKAL

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Miriam Zeliha STEBLER

Bu çalışmanın amacı ana dili ders kitaplarına alınacak olan metinlerin zenginleştirilmesi, bu bağlamda Türk edebiyatındaki önemli yazarların hikâyelerinin incelenmesi ile incelenen hikâyelerde çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlayacak ifadelerin eğitsel açıdan kullanılabilirliğinin tespit edilmesidir. Yenileşme Dönemi hikâyecilerimizin hikâyeleri nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi modeli ile incelenerek amaca hizmet eden hikâyeler seçilip yorumlanmıştır. Veriler toplanırken fişleme tekniği ile bilgiler kaydedilip akabinde tasnif edilmiştir.

Çalışmada evren; Yenileşme Dönemi hikâyeciliği içerisinde yer alan ve hikâye türüne önemli katkılar sağlayan: Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Fahri Celalettin Gökbulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ömer Seyfettin' in hikâyelerinin eğitsel açıdan çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadelerin tespitini oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemi ise çalışma kapsamındaki yazarların hikâyeleri arasından beşer hikâyenin incelenmesidir.

Çalışma kapsamındaki yazarlara ait toplamda 566 hikâye okunmuştur. Çocukların sosyalleşmesine yönelik ifadelerin yanı sıra belirlenen hikâyelerin değerler eğitiminde kullanılabilirlik açısından uygunluğu da tespit edilmiştir. Bu araştırma edebi yönü olan hikâyelere farklı bir açıdan bakılmasını sağladığı gibi hikâyelerin hem değerler eğitimine hem de çocukların sosyalleşmesine katkılarını göstermek açısından Türk hikâyeciliğinin zengin bir kaynak niteliğinde olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenileşme Dönemi Hikâyecileri, Sosyalleşme, Hikâye, Çocuk, Eğitsel Değer.

ABSTRACT
POST GRADUATE THESIS
THE DETECTION OF EXPRESSIONS ON THE SOCIALIZATION OF THE
CHILD FROM EDUCATIONAL PERSPECTIVE IN OUR INNOVATION PERIOD
STORYTELLING
BİLGE SANCAR
2021, 229 pages+ XII

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Metin ERKAL

Jury: Assist. Prof. Dr. Müzahir KILIÇ

Jury: Assist. Prof. Dr. Miriam Zeliha STEBLER

The aim of this study is to enrich the texts to be included in the mother tongue textbooks, in this context, to examine the stories of significant writers in Turkish literature and to determine the educational usability of the expressions contributing to the socialization of the child in the analyzed stories. The stories of our storytellers of the Innovation Period were examined with the document analysis model, one of the qualitative research methods, and the stories serving the purpose were selected and interpreted. While collecting the data, the information was recorded with the profiling technique and then classified.

In the study, the universe constitutes the determination of the expressions of the stories of the authors such as “Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Fahri Celalettin Gökbulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu and Ömer Seyfettin” who are in our Innovation Period storytelling towards the socialization of the child in terms of education. The sample of the study is the examination of five stories among the stories of the mentioned authors.

A total of 566 stories belonging to the authors within the scope of the study were read. In addition to the expressions for the socialization of children, the suitability of the determined stories in terms of usability in values education has also been determined. This research not only provides a different perspective on literary stories, but also shows that Turkish storytelling is a rich source in terms of showing the contributions of stories to both values education and socialization of children.

Key Words: Storytellers in Innovation Period, Socialization, Story, Child, Educational Values

ÖN SÖZ

Yenileşme Dönemi hikâyecilerimiz arasında yer alan ve hikâye türünün gelişmesinde önemli katkılar sağlayan; Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Câhit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Fahri Celalettin Göktulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin gibi önemli kalemlerin hikâyelerinin gün yüzüne çıkmasını ve hikâyenin romanın gölgesinde kalmamasını sağlayan bu çalışmada çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadelerin eğitsel açıdan tespiti, anlatıyı özetlemeden mümkün olmadığı için hikâyeler hem özetleme hem de anlatım yoluyla aktarılmıştır. Araştırma; beş bölüm ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Birinci bölüm çalışmanın önemini, amacını, varsayımları, problem cümlesini, sınırlılıkları ve tanımlamaları içermektedir. İkinci bölümde kuramsal çerçevenin ana hatları çizilirken çocuk ve sosyalleşme kavramı, sosyalleşmeye etki eden faktörler, çocuk edebiyatının tarihsel gelişimi, Türk hikâyeciliğinin gelişimi, çocuğun sosyalleşmesi açısından hikâyenin önemi, çocuğa yönelik hikâyelerde bulunması gereken özellikler, ders kitaplarında bulunması gereken metinlerin özellikleri, metin türüne/sayısına ilişkin açıklamalar, Türkçe Öğretim Programı'nda sosyalleşme olgusuna dikkat çeken ifadelerle birlikte sosyalleşme ile alakalı yapılan çalışmalar ve bahsi geçen yazarların hikâyeci yönleri ele alınmıştır.

Yöntem ana başlığının yer aldığı üçüncü bölümde evren ve örneklem seçimi, araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve analizinin yapılmasından bahsedilmektedir. Bulgular ve yorum ana başlığını içeren dördüncü bölümde, Yenileşme Dönemi hikâyecilerimizin sosyalleşmeye yönelik ifadeler içeren hikâyelerin tespiti ve yorumlanması yer almaktadır.

Sonuç, tartışma ve öneriler bölümü olan beşinci bölümde ise çalışma hakkında genel bir değerlendirme yapılarak alana katkı sağlayacak araştırmacılar için önerilere yer verilmiştir. Kaynakçada ise yararlanılan kaynaklar sıralanmıştır.

Çalışma sürecinde sorduğum sorulara sabır ve anlayışla yaklaşan, tez süresince çalışmalarımı titizlikle inceleyen, danışanı olmaktan gurur duyduğum sayın danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi Metin ERKAL**'a teşekkür eder ve saygı ve sevgilerimi sunarım.

Ağrı-2021

Bilge SANCAR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZ BEYAN FORMU.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER ..	v
KISALTMALAR	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Cümlesi.....	5
1.1.1. Alt Problemler.....	5
1.2. Araştırmanın Amacı.....	6
1.3. Araştırmanın Önemi.....	6
1.4. Varsayımlar.....	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar	8
1.6.1. Çocuk	8
1.6.2. Çocuk Edebiyatı	8
1.6.3. Sosyalleşme	9
1.6.4. Hikâye.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	13
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	13

2.1.1. Çocuk ve Sosyalleşme.....	13
2.1.2.Sosyalleşmeyi Açıklayan Kuramlar ve Sosyalleşmeye Etki Eden Faktörler.....	15
2.1.2.1.Aile.....	18
2.1.2.2. Din.....	19
2.1.2.3. Ekonomi.....	20
2.1.2.4. Eğitim.....	20
2.1.2.5. Siyaset.....	22
2.1.2.6. Akran Grubu.....	22
2.1.2.7. Dil.....	23
2.1.2.8. Kültür.....	23
2.1.2.9. Toplumsal Çevre.....	25
2.2. Türk Hikâyeciliğinin Gelişimi	27
2.3. Çocuğun Sosyalleşmesi Açısından Hikâyenin Önemi.....	28
2.4. Çocuğa Yönelik Hikâyelerde Bulunması Gereken Özellikler	29
2.5. Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri(TDÖP) .	30
2.5.1. Metin Sayısı ve Metin Türklerine İlişkin Açıklamalar(TDÖP).....	34
2.5.2. Sosyalleşme Olgusuna Dikkat Çeken İfadeler(TDÖP)	35
2.6. İlgili Araştırmalar.....	36
2.6.1. Sosyalleşme Olgusu Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	36
2.6.2. Çocuğun Sosyalleşmesi Konusunda Yapılan Çalışmalar	39
2.6.3. Hikâyelerde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik Yapılan Çalışmalar .	40
2.6.4. Yenileşme Dönemi Hikâyecileri Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	41
2.3. Bahsi Geçen Yazarların Hikâyecî Yöneleri.....	45
2.3.1. Samipaşazade Sezai.....	45
2.3.2. Halit Ziya Uşaklıgil.....	47
2.3.3. Mehmet Rauf.....	48

2.3.4. Hüseyin Cahit Yalçın.....	49
2.3.5. Ahmet Hikmet Müftüoğlu.....	51
2.3.6. Refik Halit Karay.....	52
2.3.7. Fahri Celalettin Göktulga.....	54
2.3.8. Selahattin Enis Atabeyoğlu.....	56
2.3.9. Yakup Kadri Karaosmanoğlu.....	58
2.3.10. Ömer Seyfettin.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	64
3.1. Araştırmanın Modeli.....	64
3.2. Evren ve Örneklem.....	64
3.3. Verilerin Toplanması.....	65
3.4. Verilerin Analizi.....	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	66
4.1.Samipaşazade Sezai'nin Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	66
4.1.1. Bu Büyük Adam Kimdir?.....	66
4.1.2. Hiç.....	69
4.1.3. İki Yüz Elli Kuruşa Bin Asır.....	72
4.1.4. Bir Yaz Gecesi.....	75
4.1.5. Eski Bir Mektup.....	79
4.2. Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	82
4.2.1. Bravo Maestro.....	82
4.2.2. Mösyö Kanguru.....	84

4.2.3. Eski Bir Arkadaş.....	88
4.2.4. Küçük Hamal.....	91
4.4.5. İçecek Su.....	93
4.3. Mehmet Rauf'un Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	94
4.3.1. Sırr-ı Şebab.....	95
4.3.2. Bayram Hediyesi.....	99
4.3.3. Baba Kalbi.....	103
4.3.4. Ana, Evlat.....	106
4.3.5. Küçük Remzi.....	108
4.4. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	112
4.4.1. Kuvvet.....	112
4.4.2. Küçük Kız.....	114
4.4.3. Görücü.....	116
4.4.4. Tabut Arkasında.....	118
4.4.5. Çocukların Hakkı.....	121
4.5. Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	123
4.5.1. Alpaslan Masalı.....	124
4.5.2. Yarayı Kanatan.....	125
4.5.3. Altın Ordu.....	127
4.5.4. Üzümcü.....	128
4.5.5. Sümbül Kokusu.....	130
4.6. Refik Halit Karay'ın Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	133
4.6.1. Eskici.....	133
4.6.2. Yara.....	138
4.6.3. Kaçak.....	139
4.6.4. Bir Taarruz.....	140

4.6.5. Garaz.....	142
4.7. Fahri Celalettin Gökbulga'nın Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	146
4.7.1. Akşamcı.....	146
4.7.2. Çile.....	148
4.7.3. Kin.....	150
4.7.4. Kore'deki Çocuklarımız.....	153
4.7.5. Çanakkale'deki Keloğlan.....	155
4.8. Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	159
4.8.1. Bir Kadının Son Mektubu.....	160
4.8.2. Şaheser.....	161
4.8.3. İsyan.....	164
4.8.4. Avdet.....	167
4.8.5. Çingeneler.....	170
4.9. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	172
4.9.1. Dünya Gözü ve Ahret Sesleri.....	173
4.9.2. Hüseyin Çavuş.....	173
4.9.3. On Dört Yaşında Bir Adam.....	175
4.9.4. Bir Beyoğlu Dönüşü.....	176
4.9.5. Hasretten Hasrete.....	177
4.10. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler.....	181
4.10.1. İlk Namaz.....	181
4.10.2. Ant.....	185
4.10.3. Eleğimsağma.....	189
4.10.4. Kaşığı.....	195
4.10.5. İlk Cinayet.....	200

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	207
5.1.Sonuç ve Tartışma.....	207
5.2. Öneriler.....	216
KAYNAKÇA.....	218
ÖZGEÇMİŞ.....	229

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm.: Adı geçen makale

bs. : Baskı

ev. : Çeviren

dzl.: Düzenleyen

ed.: Editör

gtu: Günümüz Türkçesine Uyarlayan

haz: Hazırlayan

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

S: Sayı

s: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TDP: Türkçe Dersi ğretim Programı

vb.: Ve bağkası, ve bağkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi

vd. : Ve devamı, ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu tanıtılıp, problemi gerekli ölçüde tartışılarak tanımlanmaktadır. Araştırmanın amaç ve önemi belirlenip araştırmaya dair önemli kavramlar açıklanmıştır. İlgili alan yazına ait derleme yapılarak araştırma konusunun çerçevesi çizilmiştir. Türk hikâyeciliğinin dönüm noktalarını belirleyen, modern bir yapıya kavuşmasını sağlayıp gelişmesine katkıda bulunan yazarların hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesi yönündeki ifadelerin tespiti yapılmıştır. Romanların gölgesinde kalan hikâyeciliğimizin gün yüzüne çıkması ve taşıdığı eğitsel değerlerin eğitimde kullanılabilirliğinin tespit edilmesi ile Türk hikâyeciliğinin önemi ortaya konmaktadır.

Destandan sonra meydana gelen ve hikâye türünün ilk örnekleri arasında ele alınan halk hikâyeleri birçok kaynaktan, konulardan ve farklı milletlerin geleneğinden beslenerek günümüzdeki şeklini alır. Destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi eseri, bilinen en eski örneği ile Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Türk hikâyesi modern bir görünüm kazanmadan önce ise halk ve divan edebiyatı mahsulleriyle varlığını sürdürür. Tanzimat dönemi Ahmet Mithat Efendi'nin 'Letaif-i Rivayât' ve Emin Nihat Bey'in 'Müsameretnâme' isimli çalışmaları ile oluşan Türk hikâyesi; Samipaşazade Sezai ve Halit Ziya Uşaklıgil'in tesiriyle daha teknik seviyeye ulaşarak zamanla modern bir görünüm kazanır (Aydemir ve Erkal, 2013: 72).

Modern hikâyeye geçiş noktasında çevirilerin katkısı da önemli rol oynar. Tanzimat döneminde modern hikâyeye adım Samipaşazade Sezai'nin 'Küçük Şeyler' hikâyesi ile atılır. Bu eser, Servet-i Fünûn dönemi yazarlarını ciddi bir şekilde etkilese de en büyük etki Halit Ziya üzerinde olur. Servet-i Fünûn döneminin şartları gereği sanatçıların sanat eğilimleri neticesinde 'roman ve hikâye', üzerinde ağırlıklı olarak durulan türler kapsamındadır. Kuşkusuz bu dönem sanatçıları arasında hikâye türünün bir kimlik kazanmasını sağlayan Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Bu dönemde Halit Ziya'ya göre dili daha hafif olan Mehmet Rauf hikâye türüne katkı sağlar. Teknik

açından kusurlu olarak nitelendirilen hikâyeler kaleme alan Hüseyin Cahit Yalçın için bu türde diğer yazarların gölgesinde kaldığı söylenebilir. Servet-i Fünûn topluluğu içinde sayılabilecek bir diğer isim Ahmet Hikmet Müftüoğlu'dur. Türkçülük ve Yeni Lisan hareketini benimseyen yazar hikâyelerinde yoğun bir şekilde ele aldığı Türklük duygusunu milli bir şuurla işler. II. Meşrutiyetin getirdiği rahat ortamda oluşan Fecr-i Ati oluşumunda isimleri anılan Refik Halit Karay ve Yakup Kadri'nin Milli Edebiyat hareketine katılmalarıyla Milli Edebiyat oluşumu güçlenir ve Türk hikâyeciliğinde büyük bir atılım yaşanır. Milli Edebiyat döneminde hikâyenin bağımsız bir tür olmasını sağlayan güçlü kalem ise Ömer Seyfettin'dir. Çalışmada adı geçen diğer bir yazar olan ve "...ilk hikâyesini Servet-i Fünûn Dergisinde yayımlayan Fahri Celal Göktulga ise Cevdet Kudret'in belirttiği gibi "toplumsal mizaha ve toplumsal yergiye düşkün bir dönemde" hikâyelerini yazar" (Çetin, 2000: 17). Gündüz (1987: 69); 1909-1914 yıllarında ilk yazılarını yazan Selahattin Enis'in için "Yazdığı ilk yazıları genç ve bedbin bir ruhun isyanları ile doludur. Çevresinde olup bitenleri ferdiyetçi bir nazarla ele alıp yorumlayan yazarın sosyal görüşlerinin oluşması I. Dünya Savaşı'ndan itibaren" yorumunu yapar. Türk hikâyeciliğinin modern görünüm kazanmasını ve gelişmesini sağlayan yazarlar 'Yenileşme Dönemi Türk Hikâyecileri' başlığında ele alınarak Türk edebiyatında kendinden ve kalemlerinden söz ettirirler. Genel manada edebiyat dünyasında romanların gölgesinde kalan hikâyeler bu çalışma vasıtasıyla gün yüzüne çıkmaktadır. Köklü bir tarihe dayanan hikâyeciliğimiz modern bir kimlik kazanma sürecinde geçirdiği aşamalarla oluşum sürecini tamamlaması ve bu noktada kalemini konuşturan yazarların hikâyeyi bulunduğu noktaya getirmesi sebebiyle çalışmada hikâyenin mihenk taşları olan yazarlarımızın öneminden de bahsedilmektedir.

Sosyalleşmenin gerçekleştiği ve çocuğun kendini güvende hissettiği en önemli ortamlardan biri ailedir (Akt. Batur, 2014: 168). Çocuk, hayatı anlamaya dair tüm sorularının cevaplarını öncelikle aile ortamında bulmaya çalışır. Yaşın ilerlemesi ile beraber gelişen çevrede yer edinme çabaları sonucu cevaplamaya ihtiyaç duyduğu yeni sorular ve öğrenmelerle karşılaşır. Yıldırım ve Işıkhan (2018: 53)'a göre; çocuğun düşünce dünyasının, beceri ve yeteneklerinin gelişmesine, aile ortamından sonra önemli bir kurum olan okul etki etmektedir. Okul çağına gelen çocuğun

arkadaş çevresi de genişler. Okulda planlı verilen eğitim dışında örtük ve gizil öğrenmeler yaşantısına eklenir. Ailenin eksik kalabileceği noktalar okulda geçirilen zamanla telafi edilmeye çalışılır. Okulda öğretmenin katkısı ile birlikte en çok vakit geçirilen sınıf ve okul bahçesinde yeni öğrenmeler yaşayan çocuk için sosyalleşmenin en önemli olduğu aşamaların sağlıklı atlatılması gerekmektedir.

Sosyalleşmenin eğitimle bilinçli aktarılması çocuk için çok önemli bir durumdur. Çünkü her aile yapısı ve ebeveyn davranışları aynı olmamaktadır. Ancak eğitim sisteminin genel ve özel hedefleri fırsat eşitliği sağlayarak toplumda yaşayan tüm bireye yönelik planlı uygulamaları özünde barındırmaktadır. Sağlıklı ve bilinçli sosyalleşmenin gerçekleşemediği aile ortamlarından çıkan çocuğun, okul ortamında eksikliklerini tamamlayarak bilinçli bir birey olma yolunda ilerlemesi mümkün olabilmektedir. Temel sosyalleşme kurumlarının yanı sıra teknolojinin gelişimi ve kitle iletişim araçlarının aktif kullanılmasıyla farklı alanlarda sosyalleşme aşamalarının gerçekleştiği görülmektedir. Toplumsal yapıdaki her değişimden birey etkilenir ve değişen her duruma ayak uydurmaya çalışarak yeniden sosyalleşme sürecine dâhil olur. Eğitim ile sıkı bir ilişki içinde olan sosyalleşmenin çocuk açısından sağlıklı evreler geçirmesi, eğitimde kullanılan hikâyelerin özenle seçilmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Düşünce dünyası çok geniş olan çocuk için hikâyeler gizli mesajlar içeren ve çocuğu düşünmeye sevk eden anlatımları içinde barındırır. Hayattan kesitler sunan, olmuş ya da olabilme ihtimalinin yüksek olduğu hikâyeler, çocuğu hayata hazırlama noktasında bir görev üstlenir. Hikâyelerin her sınıf düzeyinde yer alan bir metin türü olması da çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamındaki yazarların incelenen beşer hikâyelerini şöyle sıralamak mümkündür:

Samipaşazade Sezai

Küçük Şeyler¹: ‘Bu Büyük Adam Kimdir?’, ‘Hiç’, ‘İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır.’

Küçük Şeyler Kitabına Girmemiş Öyküler²: ‘Bir Yaz Gecesi, Eski Bir Mektep.’

¹ Sezai, S. (2019). Küçük Şeyler, Bora, S. (gtu.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

² Sezai, S. (2004). Küçük Şeyler, Bek, K. (haz.), Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul.

Halit Ziya Uşaklıgil

Solgun Demet³: ‘Mösyö Kanguru’. **Aşka Dair**⁴: ‘İçecek Su’, ‘Küçük Hamal’. **Bir Yazın Tarihi**⁵: ‘Bravo Maestro’, ‘Eski Bir Arkadaş’.

Mehmet Rauf

Son Emel⁶: ‘Sırr-ı Şebab’. **İhtizar**⁷: ‘Küçük Remzi’. **Eski Aşk Geceleri**⁸: ‘Bayram Hediyesi’, ‘Baba Kalbi’, ‘Ana-Evlat’.

Hüseyin Cahit Yalçın

Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri⁹: ‘Kuvvet’, ‘Küçük Kız’. **Hayât-ı Muhayyel**¹⁰: ‘Görücü’, ‘Tabut Arkasında’. **Hikâyeler**¹¹: ‘Çocukların Hakkı’.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Çağlayanlar¹²: ‘Alpaslan Masalı’, ‘Yarayı Kanatan’, ‘Altın Ordu’, ‘Üzümcü’, ‘Sümbül Kokusu’.

Refik Halit Karay

Gurbet Hikâyeleri¹³: ‘Yara’, ‘Eskici’, ‘Kaçak’. **Memleket Hikâyeleri**¹⁴: ‘Bir Taarruz’, ‘Garaz’.

Fahri Celalettin Göktulga

Kedinin Kerameti¹⁵: ‘Akşamcı’, ‘Çile’, ‘Kin’, ‘Kore’deki Çocuklarımız’, ‘Çanakkale’deki Keloğlan’.

³ Uşaklıgil, H.Z. (2006).Solgun Demet, Soğanoğlu, D. (haz.), Özgür Yayınları, İstanbul.

⁴ Uşaklıgil, H.Z. (2007). Aşka Dair, Nemutlu, Ö. (haz.), Özgür Yayınları, İstanbul.

⁵ Uşaklıgil, H.Z. (2017). Bir Yazın Tarihi, Kutlu, Ş. (dzl.), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

⁶ Rauf, M. (2017), Son Emel, Tambulut, E. (haz.). Mühür Kitaplığı, İstanbul.

⁷ Rauf, M. (2020). İhtizar, Şahin, S. (gtu.), Can Yayınları, İstanbul.

⁸ Rauf, M. (2004). Eski Aşk Geceleri, Çakılalan, Z. (haz.). Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul.

⁹ Yalçın, H.C. (2013). Hayat-ı Hakikiye Sahneleri, Arslan, F. (haz.), Salkımsöğüt Yayınları, Konya.

¹⁰ Yalçın, H.C. (2011). Seçme Hikâyeler, Şahin, Ö. (haz.), Kesit Yayınları, İstanbul.

¹¹ Age., s.20.

¹² Müftüoğlu, A. M. (1976). Çağlayanlar, Ötüken Yayınevi, (3.Baskı), İstanbul.

¹³ Karay, R. H. (2019). Gurbet Hikâyeleri –Yeraltında Dünya Var, Özdaş, A. K. (haz.), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

¹⁴ Karay, R. H. (2020). Memleket Hikâyeleri, Özdaş, A. K. (haz.), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

¹⁵ Göktulga, F. C. (2017).Kedinin Kerameti- Bütün Hikâyeleri, Issı, A.C. (haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Selahattin Enis Atabeyoğlu

Batakılık Çiçeği¹⁶: ‘Bir Kadının Son Mektubu’, ‘Çingeneler’, ‘İsyan’, ‘Şaheser’, ‘Avdet (dönüş)’.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Milli Savaş Hikâyeleri¹⁷: ‘Dünya Gözü ile Ahret Sesleri’, ‘Hüseyin Çavuş’, ‘On Dört Yaşında Bir Adam’, ‘Bir Beyoğlu Dönüşü’. **Bir Serencam**¹⁸: ‘Hasretten Hasrete’.

Ömer Seyfettin

Bütün Hikâyeleri¹⁹: ‘İlk Namaz’, ‘Ant’, ‘Eleğimsağma’, ‘Kaşığı’, ‘İlk Cinayet’.

1.1. Problem Cümlesi

Yenileşme Dönemi hikâyecileri arasında yer alan; Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Fahri Celalettin Göktulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesi yönünde etkili olan faktörler (Aile, okul, kültür, değer, akran grubu, sosyal çevre, sivil toplum kuruluşları, vd.) bulunmakta mıdır? Türk edebiyatında çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlayan hikâyeler mevcut mudur? Hikâyelerde yer alan ifadeler hangi faktör vasıtasıyla çocuğun sosyalleşmesine fayda sağlamaktadır?

1.1.1. Alt Problemler

1. İncelenen yazarların hikâyelerinde ağırlıklı olarak işlenen hangi sosyalleşme faktörü yer almaktadır?
2. İncelenen yazarların hikâyelerinin çocuk eğitiminde ve ders kitaplarında kullanılması uygun mudur?
3. Hikâyelerde yer alan sosyalleşme olgusuna doğrudan veya dolaylı olarak rastlanılabilir mi?
4. Değerler eğitimi ve kültürün aktarımıyla çocukların sosyalleşmesi açısından hikâyelerin kullanılabilirliği mümkün müdür?

¹⁶ Atabeyoğlu, S. E. (2018). Batakılık Çiçeği, Kanar, M. (haz.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

¹⁷ Karaosmanoğlu, Y. K. (2019). Milli Savaş Hikâyeleri, Tuna, N.(ed.), İletişim Yayınları, İstanbul.

¹⁸ Karaosmanoğlu, Y. K. (2019). Bir Serencam, İletişim Yayınları, İstanbul.

¹⁹ Seyfettin, Ö. (2020). Bütün Hikâyeleri, Yapı Kredi Yayınları(4.baskı), İstanbul.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çocukların sosyalleşmesinde aile, okul, çevre gibi birçok faktör etkilidir. Aileden sonra en önemli sosyalleşme faktörlerinden biri olan okulda, eğitim-öğretim materyalleri ve Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinler çocuğun yaş ve ilgi düzeyine göre olmalıdır. Türkçe ders kitaplarında metin türlerinden hikâyenin her sınıf düzeyinde yer alması hikâyelerin kullanım oranını arttırmaktadır. Bu durumda edebi değer taşıyan zengin hikâyelerimize başvurmak önemli bir husustur. Masal çağından gerçek dünyaya adım atma telaşındaki çocuk için hikâyeler hayata karşı tecrübelerinin olduğu önemli bir türdür. Çocuğun sosyalleşmesi ve yeni yaşam tecrübelerinin oluşması noktasında bu türden yararlanılması gerekmektedir. Yenileşme Dönemi hikâyecileri arasında yer alıp çalışma kapsamında belirtilen yazarların hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadeleri gün yüzüne çıkarmak ve bu hikâyelerin ana dili ders kitaplarında yer almasını sağlamak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Çocuk yaradılışı itibariyle zengin hayal dünyası ve yaratıcılığı olan insan yavrusudur. Çocuk eğitiminde hikâyelerin kullanımı oldukça önemlidir. Modern hikâyeye geçişle birlikte çocuklar ve gençlerin eğitimi için birçok hikâye yazılarak ‘Çocuk Edebiyatı’ alanının oluşumuna zemin hazırlanır. Bu hikâyeler çocuklara estetik zevk ve edebi değer kazandırmanın yanında okuma alışkanlığı kazandırıp onların sosyal ve kültürel yönden gelişmelerini sağlar. Birlik ve beraberliğin, kültürün, geleneklerin, değerlerin devam etmesi için sağlıklı ve sosyal yönden gelişmiş bireyler yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu da çocukluk döneminde gerçekleştirilmesi gereken eğitici aktivitelerle mümkün olmaktadır.

Çocuğun sosyalleşmesi gerek kişisel gerek toplumsal anlamda önem arz etmektedir. Bir toplumun devamlılığının sağlanması yarınlara mimarı olan çocuklara bağlıdır. Çocukların kendilerini gerçekleştirebilmesi yönündeki en büyük engellerden biri sosyalleşememeleridir. Çünkü sosyalleşemeyen birey toplumun parçası olmaktan çok toplumdan ayrılmış varlıklar haline gelmektedir. Bu da toplumun varlığı için toplum ruhuna aykırı bir durumdur. Bir toplumun varlığını

devam ettirebilmesi, içinde yaşadığı insanların varlıklarıyla doğru orantılıdır. Toplumun özünden ayrı düşünölemeyen bireylerin sosyalleşmesi üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Ele alınan yazarların hikâyeleri, içerisinde barındırdığı dil ve edebi zevk sebebiyle çocuklarda estetik haz uyandırması bakımından inceleme gerekliliğini doğurmaktadır. Çocukların sosyalleşmesi yönünde Türk edebiyatının güçlü kalemlerinin hikâyelerini ele almak her sınıf düzeyinde zorunlu metin türü olan hikâye için elzem bir durumdur. Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinlerinde Türk hikâyeciliğinde önemli yere sahip olan yazarların edebi değeri taşıyan hikâyelerinin kullanılması çocuklara edebi zevk aşılatması yanında çocuğun kültürel, sosyal gelişimine katkı sağlayacaktır.

1.4. Varsayımlar

Yenileşme Dönemi hikâyecilerinin hikâyeleri MEB müfredatında iletişim ve sosyalleşme olgusunu işleyen konu ve konu önerileri adı altında ya da değerler kapsamında ele alınıp eğitimde kullanılabilir. Yeni bir konu önerisi olarak sosyalleşme ana başlığı oluşturulabilir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma Yenileşme Dönemi hikâyecilerinden “Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Fahri Celalettin Göktulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ömer Seyfettin” isimli yazarların hikâyelerinde ağırlıklı olarak sosyalleşme unsurlarını barındıran ve bu amaca hizmet eden hikâyeleri ile sınırlıdır.
2. Ele alınan yazarların hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesine etki eden ifadelerin tespiti sosyalleşme faktörleri kapsamında ele alınmış olup dolaylı olarak da olsa çocuğun sosyalleşmesine fayda sağlayacak hikâyelere yer verilmiştir.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Çocuk

TDK'nin çocuk tanımlamalarından biri şu şekildedir: “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak.”²⁰

Çocuk, yetişkinliğe varıncaya değin her yaştan farklı cinsiyet grubunu karşılayan bir vasıflandırmadır. Bebeklik ve ergenlik dönemi arasında gelişim gösteren çocuk nitelendirmesi ise ‘Çocuk Edebiyatı’ kapsamında yer alan tanımdır (Akt. Kıbrıs, 2000: 2) .

“İslam Hukuku’na göre ise; buluşa ermemiş insana çocuk denir” (2005: 6).

“5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesine göre açık bir şekilde çocuk kavramının tanımı yapılmış, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak nitelendirilmiştir. Bu tanım Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki tanım ile örtüşmektedir” (Çelik, 2005: 21) .

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere 0-18 yaş aralığındaki insan yavrusu, çocuk nitelendirmesini karşılamaktadır.

1.6.2. Çocuk Edebiyatı

Gelişim süreci içerisinde yer alan çocukların his ve fikirlerine, idrak etme ve algılama becerilerine seslenen edebiyata çocuk edebiyatı denir. 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan bu terim her yaştan çocuğa hitap eden ve onların gelişim seviyelerini göz önünde bulunduran hassas bir alandır. (Şimşek, 2015: 15). Korkmaz(2011: 575)’a göre çocuk edebiyatı; çocuğa okuma alışkanlığını kazandırmakla birlikte çocuğa görelilik ilkesinin doğru bir şekilde uygulandığı, çocuğa edebi zevk ve anlayışı kazandırmada önemli bir alandır. Çocuğu şimdiye, geleceğe ve hayata hazırlamak maksadıyla onların ilgi, yaş, gereksinim ve beklentilerini dikkat alarak yazılan, sistemli hale getirilen eserlerin oluşturduğu edebi

²⁰ <https://sozluk.gov.tr/>

yönelimi ifade eden çocuk edebiyatı kapsamında vücut bulan eserler çocuğun olgunlaşmasına, eğitimine, sosyalleşmesine ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olur.

Çocuk dünyasını ele almanın gerekliliği eğitsel açıdan da doğrulanmaktadır. Bu gerekliliğin ortaya çıkması, çocuğun hayal dünyasının sınırsızlığı kadar bir edebiyatın oluşmasına zemin oluşturur. Edebiyat; tüm topluma erişebilen, insanların ufkunu açan, tanımlamalara yetmeyecek ölçüde geniş bir kavram olmakla beraber hassas bir alandır. Çocuk edebiyatı ise hitap ettiği kesim açısından üzerinde titizlikle durulması gereken bir noktadır. Gerek hitap ettiği kesimin duygu ve düşüncelerinin gelişiminde gerekse yaşına ve ilgisine uygun metinler zenginleştirme konusunda eğitsel anlamda hassasiyet gösterilmesi gerekliliğini doğurur.

1.6.3. Sosyalleşme

Sosyoloji alanında sosyalleşme terimini ilk defa kullanan bilim adamı Fransız Sosyolog Emile Durkheim; eğitim ile sosyalleşme kavramları arasında yoğun bir ilişki olduğunu belirtir. Durkheim’a göre, olgunluğa erişen insanların sosyalleşmelerinde en önemli toplumsal vasıta eğitimidir (Akt. Yılmaz, 2013: 320). “Bir sıfat olarak 14. yüzyıl ara devir Fransızcasında “anlayış, dostluk” ve “bağlaşık, müşterek” anlamında kullanılan sosyal kelimesinin kaynağı Latincedeki “socialis” kelimesinden gelmektedir. 1729 yılında “başkaları ile birlikte yaşamak ve arkadaşça ilişkilerde bulunmak” biçiminde kullanılan sosyal kelimesinin “arkadaşça toplanma” anlamında bir isim olarak kullanılması ise 1870 yılındadır”²¹

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren etrafına meraklı gözlerle bakıp, çevresinde olup biteni anlamaya çalışan ve sürekli öğrenme arzusu içinde olan bir varlıktır. İnsan sosyalleşirken öğrenme süreci içerisine girmektedir. Eğitim bu noktada çocuğun sosyalleşmesi yönünde bilinçli adımlar atılmasını sağlayan önemli bir araçtır. Birey, içinde bulunduğu ortamın kültürel özelliklerini aile ve çevrenin etkisi ile öğrenir. Doğumdan ölüme kadar devam eden bu öğrenme sürecine ve bireyin

²¹https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU_RECI

çevreyle uyum çerçevesinde yaşamını sürdürmesine ‘sosyalleşme’ denir, tanımını yapmak mümkündür.

Aziz (1982: 1)’e göre sosyalleşme; canlı bir varlık olmanın ötesinde toplum ile bütünleşebilmesi için insanın; toplumda önceden var olan kuralları öğrenmesi, toplumun gelenek, inanç, değerlerini kabullenip tasdiklemesi ve belirlenen kurallar çerçevesinde kendisine verilen rolleri gerçekleştirmesi ile mümkündür. Toplumsal yapının birer parçası olabilmesi için bireyin kademeli olarak karşılaştığı tüm oluşumlar toplumsallaşma sürecini ifade eder.

Sosyalleşme, bireyin toplum içinde yer almasını ve toplumun devamlılığının sağlanmasını ifade eder. Toplumun üyesi haline gelen çocuk; aile, akraba, arkadaşlık ve komşuluk çevresinin, bulunduğu coğrafyanın ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesi süreci ile sosyalleşmektedir. Sosyal psikologlar, sosyalleşme kavramının; sosyolojideki çevrenin çocuk üzerindeki etkisi tanımını reddeder ve bu terime karşılık sosyal gelişim kavramını uygun bulurlar. Çünkü sosyolojideki tanımda bireysel farklılıkları ile çevresini biçimlendirmesi gerçeği önemsenmeyen çocuk, pasif olarak görülmektedir. (Kağıtçıbaşı, 1999: 325).

Toplumun meydana gelmesinde en önemli unsur olan insan, sosyal sistemin en önemli parçasıdır. Sosyalleştikçe öğrenme sürecine dâhil olan insan, bu süreçte toplumun kültürünü ve değerlerini yeni nesillere aktarır. Aynı zamanda bu öğrenme süreci kişilik sürecinin de tamamlanmasına fayda sağlar. Kişi sosyalleşerek kendinden farklı olanlarla karşılaşır, farklı düşüncelere tanıklık eder. Bu şekilde kendini tanıması kaçınılmaz olur. Doğanın işleyişindeki her matematiksel kurgu gibi sosyalleşme konusunda da aynı işleyiş söz konusudur. İnsan, hayatın her alanında etkileşime girer ve farkında olmadan dahi gerçekleştirdiği eylemler sonucunda da sosyalleşmenin bir parçası olur.

Sosyalleşme, hayatın her alanında kendini hissettirmesi sebebiyle hassas ve önemli bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyalleşme adı altında alt başlıklar olarak şu türler sıralanarak: Bireyin ‘fikir ya da ideoloji sosyalleşmesi, aile, eğitim, bilim, ekonomik, siyaset, ahlak, hukuk sosyalleşmesi, dinsel sosyalleşme ve boş zaman sosyalleşmesi’nden bahsedilebilir (Okumuş, 2014: 433). Bahsi geçen

sosyalleşme türleri ve etkenleri, çalışmada yer alan ‘Sosyalleşmeyi Açıklayan Kuramlar ve Sosyalleşmeye Etki Eden Faktörler’ başlığı altında detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

1.6.4. Hikâye

Türk kültür tarihinde bin yıllık bir mazisi bulunan hikâye, kaynağını ve temelini insandan alır. Bin yıllık geçmişe sahip olan hikâyenin dayanağı da buradan gelir. Kökü maziye uzanan hikâye: İnsanın başından geçen ya da geçebilecek olayları belli bir zaman diliminde ve mekânda, çok geniş tutulmayan şahıs kadrosu ile ön plana çıkan kişilerin özelliklerinin çizildiği kısa anlatılar (Çetişli, 2016: 18- 19.) şeklindeki tanımla bilinir.

Yenileşme Dönemi edebiyatımızın başlangıcından itibaren bugünkü anlamında kullanılmaya başlanmış olan hikâye terimi, başlangıçta farklı anlamlar içerip çok sayıda anlatım biçimini karşılasa da anlatma esasına bağlı metinler içerisinde kendisine has özellikleri olan, temelinde tahkiye etmeyi barındıran, bir edebi türü nitelemenin yanında öykü kelimesiyle de birlikte düşünülmektedir. Yakın dönemlerde öykü kavramı; dil ve üslubu öne çıkaran nakledilebilir olandan, yazılabilir olana doğru bir evrilmeyi de tanımlar gibidir (Erkal, 2017: 255) .

Yazar eserini var ettikten sonra her şeyi okura bırakır. Okurda zenginleşen anlam dünyası ile edebi eser, yazar ile okurun ortak malı haline bürünür. Okur odaklı yaklaşımın öncülerinden olan Roland Barthes yazarın ölüm fermanını vererek simgesel bir ölüm gerçekleştirir. Amacı ise yazarın gölgesini eser üzerinden çekmek ve metni ayakları üzerinde durabilecek seviyeye getirmektir. Böylelikle ‘okurun doğuşu, yazarın ölümü pahasına gerçekleşmelidir’ sözü anlamlı hale gelmiş olur.²² Okurun doğuşu yazarın eserini noktaladığı andan itibaren başlar. Hikâyelerin zengin konu dağarcığı ile de okur, bambaşka dünyalara seyahat etmekte ve kendi ben’inden öteye gitmektedir. Bu sebeple hikâyelerin, çocuğun gelişiminde ve sosyalleşmelerinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

²² <https://romankahramanlari.com/yazmanin-zavalliligi-yazarin-olumu-uzerine/>

Okuyucuların edebi eserlere yaklaşımı türüne göre değişebilmektedir. Hikâye ise diğer edebi türlerden bazı ince noktalar ile ayrılır. Hikâye yazarları şiirde kullanılan araçlardan faydalanırlar, fakat hikâyenin yapısı ve retoriki şiirden farklıdır. Şairler kendi ben'ini anlatmaya meyilli iken, hikâyeciler daha çok başkalarından bahseder. İnsanlar arasında var olan geçimsizlik, çatışma ve uyuşmazlık hikâyenin konularına temel olan ilişkiler arasındadır. Bu açıdan romana ya da tiyatroya benzeyen hikâyenin hacminin küçük olması, roman ile kıyaslanmadaki farklılığını ortaya çıkarır. Şair gibi, koca bir dünyayı bu 'dar hacim'e sıkıştırmaya çalışan hikâyeci kendine özgü uygulamalara başvurarak hikâyesini yaratır (Kaplan, 2018: 13).

Hikâye türünün, olay ve durum hikâyesi diye iki ana türe ayrılması hikâyenin tanımını genişletmektedir. Bu bilgilerden hareketle 'gerçekte olan ya da olması muhtemel olayları anlatan edebi türe hikâye denir, şeklindeki klasik tanımlama olay hikâyesi türü için geçerlidir. Olaydan ziyade hayata ve insan davranışlarına dair bir durumdan söz edilmesi de Çehov tarzı hikâye türünü açıklamaktadır. Bu sebeple çerçeve tanımı; gerçekte olan ya da olması muhtemel olayları ve durumları anlatan edebi tür olarak genişletmek daha doğru olacaktır (Kolcu, 2018; 13-14).

Bir edebi eser onu vücuda getiren yazarın, dönemin, siyasi ve sosyal ortamının etkisi altında oluşturulur. Bu yüzden yazar eserini yaratırken bu etkiler altında şekillendirir. Hikâyelerin, bu noktada kısa anlatımlar ile sağlanmasına rağmen insanın hayat evrenine girmesi kaçınılmaz olur.

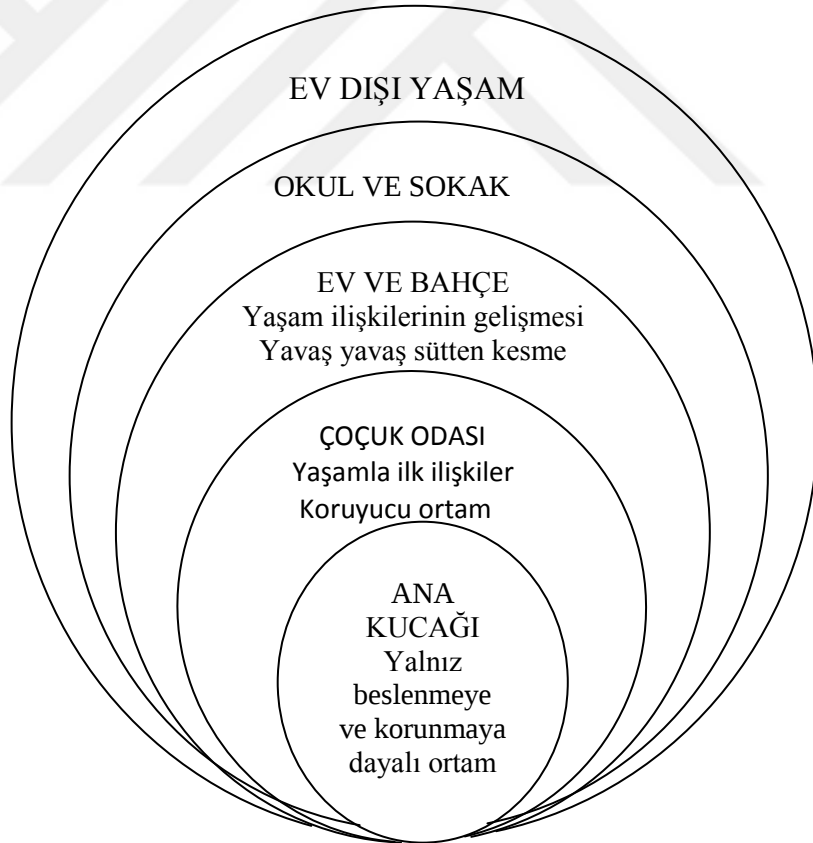
İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Çocuk ve Sosyalleşme

Hayal dünyasında sınır tanımayan, meraklı bakışlarla çevresinde olup biteni anlamlandırmaya çalışan, doğduğu andan itibaren duygu ve düşüncelerindeki yaratıcılıklarla kendine has bir karakteri olan çocuk; keşfedilmeyi bekleyen bir insan yavrusudur. Bu insan yavrusu, doğumundan ölümüne kadar sürekli çevre ile etkileşim halindedir. Yapılan araştırmalar, anne karnındaki bebeğin çevre ile etkileşiminin güçlü olduğunu göstermektedir. Doğuştan sosyalleşmeye yatkın olan insanın büyüme evreleri, çevrenin gelişmesiyle şekillenmektedir.

Şekil 1 – Yayılma Çemberi²³

²³ Louis Corman, (1996). Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi, Cem Yayınevi, İstanbul, s.22.

İç içe çizilen çemberlerde her çember bir büyüme evresini ve ona denk düşen yaşamsal ortamı temsil etmektedir. Çocuk büyüdüğü ölçüde, elbette bu çemberler de genişlemektedir. Bir benzetmeyle buradaki gelişen güçler daha iyi kavranacaktır. Şişmekte ve şiştikçe de giderek yavaş yavaş daha geniş yer kaplayan bir balonu şişiren güç, dirimsel yayılma gücüdür. Yorgunluktan ya da aşamayacağı bir engele çarptığından bu güç tükenebilir. Bunun üzerine balon sönmeye başlar ve esnek olduğu için daha önce geçtiği tüm durumlardan birer birer geçer; daha önceki durum, korunma gücünü temsil eder. Benzer şekilde, ortam yayılma hareketini engellediğinde ya da yayılma gücü kendi kendine zayıfladığında (yorgunlukta olduğu gibi), tersine geriye dönüş hareketi ortaya çıkar ve çocuğun korunduğu ilk yıllardaki ortamın yerini alır (Corman, 1996: 22-23).

Canlı bir varlık olan insan da yaşamsal ortamında, sosyalleşebildiği her alanda engellendiğinde ilk duruma geçer. Bu ilk durum olan ana kucağı yahut anne karnındaki yaşam alanında gerileme özellikleri gösteren insan, sosyalleşemediği her an, her yalnız kalışında bir cenin pozisyonunda savunmasız ve korunmaya muhtaç olmaktadır.

Çocuğun sosyalleşirken benlik bütünlüğüne erişebilmesinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bireyin kendine yönelik düşünceleri ve ümitlerinin yanında hayatında yer alan birincil derecede önem taşıyan insanların (ebeveynler, akran grupları, öğretmenler) fikirlerinden ve bu insanların kendine karşı olan tavırlarından etkilenmesi, bireyde benlik kavramını ortaya çıkarır (Yavuzer, 2003: 17). Çevrenin beklentileri ile düşüncelerini şekillendirip benlik algısı oluşturan çocuk üzerinde anne-baba, öğretmenler, akran grubu ve çocuğun çevresini oluşturan insanların önemi göz ardı edilemez. Birey, çevre etkisi ile düşük ya da yüksek benlik algısı geliştirmektedir. Düşük benlik algısı geliştiren bireyin psikolojik sorunlar yaşayacağı bilim insanlarınca dile getirilmektedir. Bu sebeple çocukluktan itibaren bireyin benlik algısının ve yapabileceklerine inancının yüksek olabileceği koşullar sunulmalı, çocuğun her olumsuz yaşantısında içe kapanık bir insan olarak

yetişmesinin önüne geçebilmek adına sosyalleşebilmesine olanak sağlanmalıdır. Bu sebeple sosyalleşmenin eğitimle olan sıkı ilişkisi göz önünde bulundurulursa; çocuğun eğitim ve öğretilimi açısından, anne-baba ile diğer sosyalleşmeye etkili olan kurumlara önemli görevler düşmektedir.

2.1.2. Sosyalleşmeyi Açıklayan Kuramlar ve Sosyalleşmeye Etki Eden Faktörler

Bireyin sosyalleşmesine etki eden faktörleri sınırlandırmak çok zordur. Çünkü bireyin iletişime ve etkileşime geçtiği birden fazla durum vardır. Bu durumlar bireyin kimlik oluşumunu etkilediği gibi yaşam boyu öğrenme süreciyle devam etmektedir. Öğrenme ile sosyalleşme paralel ilerlemektedir. Bu sebeple yaşam boyu devam eden sosyalleşmenin sınırlarını çizmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak bireyi psikolojik ve sosyolojik anlamda etkileyen faktörler arasından önemlilik derecesine göre birkaçını ele almak çalışmanın genel çerçevesinin çizilmesinde fayda sağlayacaktır. Bu çerçeveyi çizmeden önce sosyalleşme kavramını açıklayan kuramlardan bahsetmek gerekir. Bu çerçeveyi çizerken Rezzan Gündoğdu'nun 'Sosyalleşme ve Sosyalleşme Süreci' başlıklı çalışmasından destek alınmıştır.

Sosyalleşme konusunda bilimsel çalışmalara etki eden *Psikanalitik Kuramı*'nın kurucusu Freud; insan davranışlarının nedenini bilinç dışında aranması gerektiğini düşünerek bireyin ahlaki gelişiminde id, ego ve süper egonun önemli bir yeri olduğunu vurgular. İlkel dürtüleri barındıran id'in arzularını toplumun kural ve ilkelerini yıkmayacak şekilde dengelemeye çalışan ego, kişinin yanlış davranışlardan alıkoyan ise süper ego'dur. Freud, bu durumun kalıtımsal özellikler neticesinde ortaya çıktığını ve çocuğun yakın ilişkileri ile de şekilleneceğini savunur. Bu da çocuğun gelişim sürecinde sosyalleşirken psikolojik durumunun şekillendiğini gösterir. Erikson ise insanın gelişim dönemlerini sekize ayırıp var oluştan yok oluşa kadar devam eden *psikososyal gelişim*den bahsederek kuramını oluşturur. Erikson' a göre her gelişim döneminde karşılanması gereken sosyal ihtiyaçlar ve biyolojik dürtülerin bir sonraki dönemde oluşmaması, çözümlenmesi gereken krizler olarak ortaya çıkar. Yani her dönem kişinin atlatması gereken bir gelişim ödevi ve

sosyalleşme evresi vardır. Olumlu veya olumsuz etkilenildiğinde ortaya çıkan olumlu ve olumsuz durumlardan bahseder. Bu durumlar da kişinin sosyalleşmesini büyük ölçüde etkiler. Birey; topluma uyumlu, toplumun bir ferdi olarak ahlaki açıdan sosyalleşir.

Piaget ve Kohlberg ise sosyalleşme olgusunu; yasa, ilke ve belli kaideler doğrultusunda bilişsel bir yaklaşımla ele alarak *Ahlak Gelişimi Kuramı* kapsamında irdeler. Piaget'ye göre ahlaki gelişim süreci; ahlak öncesi, heteronom ve otonom ahlak sürecinden geçer. Bu evreler eğer çocuğun içinde yaşadığı toplumun var olan kültürel özelliklerinden etkilenmesiyle evrensellik gösterir. Piaget ahlak gelişiminin sosyalleşme sürecinin bir parçası olduğunu ifade eder. Çocuklar var oldukları toplumun otoriter yapısını ve disiplin kurallarını kabul edip yaptırımlardan korktukları vakit saygı gösterme ve itaat etme davranışları göstererek ahlaki açıdan toplumsallaşma sürecinin parçası olurlar.²⁴

Sosyalleşmenin öğrenme süreçleri ile geliştiğini açıklayan kuramlardan biri olan *Davranışsal Kuram*'ın öncüleri Pavlov, Watson, Skinner öğrenmeyi uyarıcı tepki arasında kurulan bir ilişki ile açıklar. Öğrenme her an her yerde olabilir ancak öğrenmenin davranış değişikliği meydana getirmesi süreci olduğunu ve bu öğrenmelerin olumlu ya da olumsuz olabileceğini ifade ederler. Öğrenmeyi anlamak için çevrenin insan üzerindeki etkisinin bilinmesi gerektiğini öne sürerler. *Bilişsel Kuramcılar* ise öğrenmenin zihinsel bir süreç olduğunu, öğrenmenin algılama ve anlama süreçlerinden ortaya çıktığını belirtirler. *Sosyal-Bilişsel Öğrenme Kuramı*'nda ise Albert Bandura kişinin başkalarını gözlemleyerek tecrübelerinden birçok şey öğrenebileceğini ve gözlenen modellerin davranışları pekiştirilince o davranış kendisinin de gösterdiğini, cezalandırılınca da davranışları yapmaktan kaçındıklarını savunur.²⁵ Öğrenme kuramları bu noktada bireyin öğrenme sürecinin içerisinde sosyalleştiğini ifade etmektedir.

²⁴https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

²⁵https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

İnsanoğlu yaşamını devam ettirebilmek ve hayatta kalabilmek için toplumun bir parçası olmak zorundadır. Bu durumda hem kendini hem de toplumu etkileyen bireyin karmaşık bir süreç olan sosyalleşme aşamalarını sağlıklı atlatması hayattaki en önemli başarılarından biridir. Bireyin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için dengeli bir sosyalleşme geçirmesi gerekir. Abraham Maslow *İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı* 'nda insanoğlunun ihtiyaçlarının aşamalardan oluşup birbirinden etkilendiğini bir basamaktaki ihtiyaçlar doyurulmadan diğer basamağa geçilemeyeceğini ifade eder. Bir sonraki basamağa geçmeden kısmen de olsa önceki ihtiyacın karşılanması gerekmektedir. Maslow, insanların gereksinimlerini birincil (fizyolojik) ve ikincil (toplumsal) ihtiyaçlar adı altında ikiye ayırmaktadır. Açlık, susuzluk, barınma ve güvenlik ihtiyacı birincil temel ihtiyaçlar arasında yer alır. Birincil ihtiyaçların ardından ikincil ihtiyaçlar arasında yer alan aile, akranlar ve toplumla oluşturulacak ilişkiler yer almaktadır. Bu ihtiyaçlar doyurulmadığı vakit ikincil güdülerin etkisi hissedilmez. İnsanoğlu hayatta kalma mücadelesini gerçekleştirdikten sonra toplumda var olma ihtiyacını karşılamak için mücadele etmektedir. Temel ihtiyaçların ardından kısmen de olsa doyuma ulaşınca birey toplumda saygınlık kazanmayı ve toplum içinde var olduğunu göstermeye ihtiyaç duyar. Bireyin sosyalleşmesi de öncelikle ilk dürtüler olan temel ihtiyaçların doyurulmasına ve karşılanmasına bağlıdır.²⁶

Sosyolojide; insan hayatına plansız bir şekilde etkisi bulunan kişi veya kurumlar için sosyalleşme etmenleri, araçları veya ajanları ifadeleri kullanılmaktadır. Genel manada bir sosyalizasyon etmeni veya ajanı olan toplumda birbiri ile iletişim halinde bulunan her kişi sosyalizasyon sürecinin birer parçasıdır. Toplum ile birey arasında var olan pek çok küçük gruplar, kişinin sosyalleşmesinde etkili olan temel araçlardır. Sosyalleşme sürecinde, dünyaya gelen bebek için başlangıç etkeni ailesidir. Ancak gelişim ve değişimden etkilenen insan üzerinde bahsedilen etkenler gittikçe artarak birikir. Bu açıdan aile, okul, eğitim, öğretmenler, din, iktisat ve siyasi oluşumlar ile birlikte giderek genişleyen çevrede arkadaşlar, komşular, akrabalar, kitle iletişim araçlarının etkisi ile film yıldızları, sanatçılar, spikerler, reklamlar ve

²⁶https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

bunun gibi sınırsız kavramlar sosyalleşme etkenleri arasında sayılmaktadır (Akt. Okumuş, 2014: 437).

Çocukların sosyalleşme sürecine etki eden faktörleri (aile, kitle iletişim araçları, kültür, eğitim (okul), akran grupları, toplumsal çevre, vd.) açıklayamaya çalışırken Ejder Okumuş'un 'Din ve Sosyalleşme' makalesinde 'Sosyalleşme Etkenleri' başlığı altında sıraladığı bilgilerden yararlanılacaktır.²⁷ İncelenen hikâyelerde tespit edilen başlıklar çerçevesinde bu faktörleri açıklamak yeterli olacaktır.

2.1.2.1. Aile

Çocuk gelişiminde; kalıtsal özelliklerle birlikte; sosyolojik, psikolojik ve kültürel alanlarda ailenin sayısız fonksiyonu vardır. Bu da gösteriyor ki ailenin çocuk üzerindeki en önemli işlevlerinden biri, onların sosyalleşmelerine etki etmeleridir. Okul çağına gelmeden çocuğun sosyalleşmesinde başat rolü üstlenen aile, çocuğun hayatında merkez noktasıdır. Dünyaya savunmasız gelen bebekler ise yaşamlarını devam ettirmede tamamen aile bireylerine bağımlıdır(lar). Aile; çocuğun hayatında en önemli ve temel sosyalleşme mekânı olmakla birlikte, çocuğun sosyal ve kültürel şemasının genişleyip oluşumunu tamamladığı doğum yeridir. Modern toplumlarda kritik değişikliklere maruz kalan aile yapısı bazı fonksiyonlarını kaybetmiş olmasına rağmen günümüzde toplumsal yapının en önemli unsuru olmaya hâlâ devam etmektedir. İçinde yaşanan toplumun kural ve ilkelerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına uyum sağlama ve bireyler tarafından içselleştirilen bu ilkelerin sürekliliğinin sağlanması, ebeveyn-çocuk ilişkisine dayanmakla beraber sosyalleşme kavramını ifade etmektedir. Zira toplumsal görev ve kurallar sosyalleşmede ilk derece etkili olan ebeveynler tarafından çocuklara aktarılır. Bu sebeple çocuğun sosyalizasyon sürecinin başlangıç çizgisini aile oluşturur. Çocuğun hayata tutunabilmesi adına toplumsal kuralları öğrenmesi ve var olan değer, kültür etkisiyle kişiliğinin gelişmesi, toplumsal yapının sahip olduğu dini öğretileri öğrenmesi aile içinde gerçekleşir (2014: 437).

²⁷ Okumuş, E. (2014). Din ve Sosyalleşme. Turkish Studies, 9(11):429-454.

Birey, doğduğu ilk andan başlayarak aile ve çevresi ile sosyalizasyon sürecine sahip olduğu haklarla dâhil olur. Ailede çocuğun sosyalleşme adımlarında en önemli sorumluluk sahibi anne ve baba olmaktadır. Ailenin aldığı eğitim ve kültürel seviyesi de çocuğun sosyalizasyon sürecinde büyük etkiye sahiptir.²⁸ Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması, sevgi, şefkat, ilginin verildiği güvenilir ortamlar çocuğun çevresine ve çevrede var olan bireylere karşı davranışlarını şekillendirecektir. Bu sayede çocuk olması gereken düzeyde sosyalizasyon sürecinin bir parçası olacaktır. Ailede bilinçli ve sağlıklı bir şekilde sosyalleşen çocuk toplumun temel değerlerini içselleştirerek kuşaklar arası kültür aktarımını gerçekleştirmiş olur. Bu da gösteriyor ki kuşaklar arası değer ve kültür aktarımı aile ile başlayıp formal ve informal eğitimi kapsayan okul ve genişleyen çevre ile devam etmektedir.

2.1.2.2. Din

Din, sosyalleşme etkenleri içerisinde oldukça önemli bir kavram olarak görülmektedir. Yalnızca çocuğun değil, bütün toplumda var olan bireyleri etkileyen din; insanlığın sosyalleşmesinde temel etkenler arasında kendini gösterir (2014: 437). Sosyal faktörler vasıtasıyla bireylerin dini inançları ve anlayışlarına etki eden dini sosyalleşme; etkileşim içinde bulunan bireylerin deneyimler elde etmesine katkı sağlayarak onların dini inançlarını ve bu duruma olan bakış açılarını şekillendirir. Tecrübeler sonucunda ortaya çıkan tercihler dini düzenlemelere bağlılığın temelini oluşturur. Şayet sosyalleşme kaynakları birey için sağlam ve güçlü ilişki temin ediyorsa sosyalleşme etkenleri bireyleri etkilemiş olur. Bireyler; sosyalleşmenin zorla gerçekleştiği oluşumları reddetmek ve hangi durumların dini tercihlere yol gösterdiğini belirlemek için pek çok araçlara sahiptirler. Bu noktada sosyalleşmede etkili olan faktörler ile etkileşime geçme durumu zamansal olarak bireyin dini tercihlerinin şekillenmesinde çok önemlidir. Ebeveynlerin dini tercihleri ve bağlı bulundukları mezhep, çocukların diğer bireyler ve oluşumlar ile ilişkisine rehber olmasının yanı sıra dini tercihlerinin şekillenmesini sağlamaktadır. Bireyin akran iletişimde ve özellikle eş seçimi ve çevre etkileşiminde hem dini inanç güdülerini hem de dini tercihlerini yönlendiren aile, en önemli sosyalleşme faktörlerinden

²⁸https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

biridir. Sosyal statü etkenleri ve buna temel olan eğitim de dini tercihleri etkilemektedir. Böylelikle eğitim düzeyine bağlı olarak meslek seçimini doğrudan etkileyen dini yönelimler, bireylerin dünya görüşü ile şekillenebilmektedir (Akt. Sherkat, 2013: 280-281).

2.1.2.3. Ekonomi

Eskicumalı ve Eroğlu (2001: 171)'na göre ebeveynlerin eğitim düzeyi, çocuklarına sundukları ortam ve yaklaşımları, ailedeki bireylerin iletişim şekli, sosyo-ekonomik durumdan ötürü çocukların ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi çocukların gelişim düzeylerini etkiler. Maddi ihtiyaçlar dışında manevi olarak sunulan ilgi, ihtiyaç ve güvenilir ortamın varlığı neticesinde çocukların kendini ifade etme hürriyeti gibi pek çok faktör de çocuğun her anlamda gelişimine fayda sağlamaktadır. Bu durumda ekonomik sistem çarkında ve başka sosyal kurumlarla da ilişki içerisine girerek bireyleri sosyalleştiren ekonomi kavramı; bir sosyalizasyon ajanı faaliyeti ile insanlara ekonomik kararlar aldırarak içinde yaşanılan toplumun harcama veya tüketim değerlerini, kural ve ilkelerini öğretip onların ekonomik hayatın içinde yer almalarını sağlamaktadır (2014:438).

2.1.2.4. Eğitim

Sosyalizasyon sürecinde önemli bir etken olan eğitim; bireylerin toplumsal hayata adapte olmasında, toplumdaki kural ve ilkeleri içselleştirip nasıl yaşanması gerektiğini öğretmesi açısından çok önemli rol oynamaktadır. Eğitim sosyoloji açısından yorumlandığında sosyalleşmenin özel bir alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgün, yaygın eğitim sistemi ve ekstra, örtük programlarla öğrenme sürecine giren çocuk için okul, aileden sonra en etkili kurumlardan biridir. Günümüzde belli program dâhilinde işleyiş gösteren okul, yapılandırıcı anlayış çerçevesindeki çalışmalarıyla etkin hale gelmiştir. Bu açıdan okul, çocuğu sosyalleştirmedeki işlevi sebebiyle belki de aileden sonra en baskın sosyalleştirme ajanı olarak kabul edilebilir. Hatta formal ve informal eğitimleri özünde barındırması sebebiyle eğitim, aile kurumunun sosyalleştirme işlevlerinin önüne geçebilmektedir. Bu durumda eğitimin sistematik ve kurumsal boyutunu ortaya çıkaran okul

yapılanması, toplumun kültür mirasını ve değerlerini nesilden nesile aktarılmasında fonksiyonel özelliklere sahiptir (2014: 438).

Çocukların gelişiminde en etkili kurumlardan biri olan okulda öğretmenler, çocukların eğitiminde rolleri olan önemli rehber kişilerdir. Öğretmenler eğitimde oyun, işbirliğine dayalı öğrenme modellerini ve çocuğun iletişime geçip pasif olmayacağı yöntemleri kullanarak onların sosyalleşmesinde önemli katkılar sağlayıp, derste işlenen metinleri daha eğlenceli ve zevkli hale getirerek çocukların aktif olarak derse katılmalarına katkıda bulunur. Okulda çocuk, farklı düzeyde gelişim göstermiş diğer bireylerle bir araya gelir. Öğretmen vasıtasıyla çocuk, farklı değerleri özümser ve içselleştirir. Böylelikle aile içerisinde başlayan sosyalleşme okul ve çevre ile devam etmiş olur.

Gelişen teknoloji ile beraber aile içi etkileşimin azalması yönündeki olumsuzlukları ortadan kaldıran okulun, çocukların sosyal bir varlık olarak hayata tutunmalarında çok büyük öneme sahip olduğu yadsınamaz. Tüm dünyayı etkisi altına alan ve Covid-19 pandemisi olarak adlandırılan bu süreçte her ülkenin almak zorunda olduğu tedbirler gibi Türkiye’de de salgının yayılma hızını engelleyebilmek için kurumların ortak kararı neticesinde yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Mecburi verilen aralar çocukların öğrenme sürecinde aksaklıklara sebep olmaktadır. Gerek maddi imkânlar ölçüsünde gerekse ailenin otoritesinin eksikliğinin hissedildiği ve ilgisiz anne baba tutumlarının olduğu ortamlarda yetişen çocuklar uzaktan eğitim sürecine belirtilen olasılıklar dâhilinde katılamamaktadır. Bu da eğitim-öğretimde yaşanan aksaklıklarla beraber öğrenme ile paralel seyir gösteren sosyalleşmenin önünü kesmektedir.

Öğrenemeyen birey topluma katılım sağlamakta güçlük çekmektedir. Bu da sosyalleşme yolundaki olumsuzluklara kapı aralayacaktır. Bireyde istendik davranışların oluşması noktasında bir süreç olan eğitim her an her yerdedir. Ancak sitemli, programlı bir şekilde ilerleyen oluşumların bulunduğu yerlerde eğitimin kalitesi artmaktadır. Bu sebeple çocuğun sosyalleşmesi yönünde okul kurumu çok önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.2.5. Siyaset

Okumuş (2014: 438), sosyalizasyon sürecine etki eden faktörlerden biri olarak nitelendirdiği siyaset için; toplumun siyasal kaideleri ve uygulamaları kişilere öğretmekle sosyalleşmede etkili olduğunu belirtir. Yılmaz (2013: 321) ise planlı olarak siyasal sosyalleşme kavramından ilk defa bahsedenin siyaset bilimci Amerikalı Herbert Hyman olduğunu ve bu kavramı “Political Socialization” adlı eserinde kullandığını ifade ederek Hyman’ın siyasal sosyalleşme sürecini; kişilerin siyasal davranışlarının arkasında yetişkinlerin çocukluktan itibaren aile ve çevrede öğrendiği sosyal değerler ile kültürün yer alması ile siyasal sosyalleşme tanımlamasını yaptığını belirtir. Greenberg’e göre siyasal sosyalleşme, bireyin topluma egemen olan siyasal kültüre uyum sağlaması ve vatandaş rolünü üstlenmesidir. Bu sosyalizasyon süreci için ‘kültürel aktarım’ ifadesinin kullanılması uygun görülmektedir. Easton ve Dennis siyasal sosyalleşmeyi, toplum tarafından aktarılan bir süreç olarak tanımlanırken, Alkan ise siyasal sosyalleşmeyi; bireyin toplumla etkileşimi sonucu davranış, eğilim ve değerlerinde gelişim ve değişime uğraması süreci olarak nitelendirmiştir (Akt. Doğan 2005: 38-39).

2.1.2.6. Akran grubu

Benzer ilgi, yaş ve çıkarlara sahip insanların oluşturduğu akran grubu sosyalizasyon sürecinde dikkat çeken bir diğer faktördür. Akran grupları, aile kadar olmasa da birey üzerinde sosyalleştirici etkisi bulunmaktadır (2014: 438). Akran grupları, çocukların özellikle yaş ekseninde eşit bir ilişkiyi temsil ederken ebeveynler ile bu ilişki daha üst düzeye taşınmaktadır. Çünkü ebeveynler saygı ve sevgi gösterilen, güvenilir ortamları simgeleyen, yaş itibari ile sayılan ve sözüne itimat edilen kişilerdir.²⁹

Akran grupları, bireylerin çocukluktan itibaren başlayan ve ömür boyu devam eden, sosyalleşme ihtiyacını giderdiği sosyal bir gruptur. İnsanların etkileşim içerisinde bulunduğu her şey gibi akran gruplarının da kişiliğin gelişiminde katkısı olabilir ya da olumsuz sonuçlar doğurabilir. Özellikle ergenlik döneminde dikkat

²⁹https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

edilmesi gereken akran ilişkilerinin kişilik üzerinde ciddi etkisi bulunmaktadır. Bu sebeple bireylerin saygınlık, başarı elde etmesi, içinde bulunduğu arkadaş grubunun etkisi ile şekillenebilir. Kişilerin sosyalleşme sürecinin olumlu gelişme göstermesi, doğru seçilmiş arkadaş grubu ile doğru orantılı olmaktadır (Şahin, 2007: 24). Bireylerin sosyalleşmesi konusunda cinsiyet rollerinin öğrenilmesine etki eden akran grupları ahlaki ölçütlerin belirleyicisi ve bireyi hayata hazırlaması noktasında tamamlayıcı bir görev üstlenir. Yeni davranış kalıplarını özellikle okullarda grup etkileşimine bağlı olarak öğrenen çocuk aktif bir şekilde derslere katılım sağlar. Aynı zamanda sosyal rollerin öğrenilmesinde etkili olan akran grupları, bu rollere dair öğrenmeleri görev bilinci ile yerine getirerek bireyleri yetişkin dünyasına hazırlar.³⁰

2.1.2.7. Dil

İnsan, içinde yaşanılan topluma, kültüre ve diline bağlılık sağladığı ölçüde sosyalleşmektedir. Toplumun değer, kültür, inanç, kaide ve kanunlarının öğrenilmesinde çok önemli olan, iletişimin en önemli ögesi olan dil; insanların dünyaya bakış açılarını şekillendirirken sosyal ilişkilerini geliştirmesi sebebiyle hayati değer taşıyan bir sosyalleşme aracıdır (2014: 438). Batur (2014: 169)’a göre çocuklar, dil ve dile ait unsurları kültürel öğeler vasıtasıyla öğrenip bu öğrendiklerini eylemlerine yansıtarak sosyalleşebilmektedir. Okulda ana dilinin inceliklerini öğrenen çocuğun iletişimdeki rolü aktifleşir ve böylelikle çocuk sosyal değerlerini öğrenmiş olur. Bu da bireyin, kültür ve dil arasındaki etkileşime kayıtsız kalamayıp sosyalleştiğini gösterir.

2.1.2.8. Kültür

Tanpınar (2001: 83) kültürü: ‘Tarihsel süreçlerde insanoğlunun doğasını ve şahsını yönetme biçimini öğrenmek maksadıyla, tamamen kendi eliyle oluşturup yoğurduğu bir eserdir’ şeklinde tanımlar.

“Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi

³⁰https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma benlik, kimlik ve kişilik ile mensubiyet şuuru kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir’’ (Akt. Ünalın, 2012: 168).

Topluma özgü değerleri içeren ve toplumsal dayanışmanın temelini oluşturan kültür, bireyleri sosyalleşme sürecinde etkilemektedir. İnsanın meydana getirdiği bu değerler insanlar arası ilişkilerden doğan olgulardır. İnsanın var olduğu yerde iletişimin ve sosyalleşmenin olmaması mümkün değildir. Bu sebeptendir ki kültür bir milletin geçmişten geleceğe iletişim vasıtasıyla aktardığı sosyalleşmenin önemli faktörlerinden biridir. Kültürel aktarımın gerçekleşmesi toplumun varlığı sayesinde mümkün olmaktadır. Toplumun ortak hayatını oluşturan kültürün kural ve normları, topluma aidiyet duygusu yaşayan ve yeni katılan bireylere sosyalleşme vasıtasıyla aktarılmaktadır. İnsan, toplumun var ettiği kuralları, koyduğu tavır, davranış ve düşünme biçimlerini sosyalleşme vasıtasıyla öğrenmektedir. Bu sayede kişiler toplumdaki değer ve kültürle bütünleşerek içinde bulundukları topluma uyum sağlaması daimî dönen bir çarkın mekanizmasını yansıtan sosyalleşme aşamaları ile mümkün olmaktadır (Akt. Şahin, 2007: 18).

1930’lardaki antropologların ‘Toplumda var olan kültürün onu takip eden sonraki kuşak kültürüne aktarılması’ şeklindeki kültürel sosyalleşme tanımlamaları ile bugünkü noktaya gelen *antropolojik yaklaşıma* göre birey, var olan kültürü içselleştirip öğrenerek eylemleriyle de bu kültürü yansıtıp aktarır. Yalnızca kültür bakımından sosyalleşmeyi inceleyen bu görüşe ilaveten bazı antropologlar Freud’un sosyalleşmede kalıtsal niteliklerin baskın olarak yer aldığı görüşünü benimseyerek bireyin sosyalleşme ve kültürleşme sürecinde kalıtsal özelliklerin etkili olduğu görüşünü savunmuşlardır. Kroeber, Malinowski gibi antropologlar ve sonrasında etnolog Edward Sapir; toplumun kültürünün bireye aktarılmasında sosyalleşme sürecine dikkat çekerek kişilik oluşumundaki kalıtsal tesirin aktarımı ile

gerçekleştğini ifade edip kuramı geliştirmişlerdir. Bu kuramda, her kültürün diğer kültürlerden farklılaşma gösterdiği ifade edilmektedir. O halde, cinsiyete dair roller, çocuk yetiştirme tutumları, kişilik gelişimi, akıl hastalıkları gibi sosyo-psikolojik olguların kültürlerarası genelliği bakımından ileri sürülemeyeceği belirtilmektedir. Bu durumlar kültürden kültüre değişiklik gösterir. Ancak kültür yaklaşımı ile alakadar olan ilk antropologlar, bir toplumda yaşayan bireylerin benzer çevre ve kurumların tesirinde kalmasından dolayı, birbirinden farksız kişilik özellikleri göstereceklerini ileri sürmüşlerdir. İyileştirilen bu kurama göre, toplumsal kültürel davranış biçimlerinin bağımsız nedenleri olan bireylerin psikolojik durumları, politik ve iktisadi durum dahi o toplumda yaşayan insanların kişilik özellikleriyle açıklanması mümkün görülmektedir (Aziz, 1982: 12-13). Bireylere aktarılan kalıtsal özellikler gibi kültürel özellikler de kalıtsal özellik taşıyabilir. Bir milletin kültürü o toplumun kişilik özelliklerinden de etkilenmektedir. Bu yüzden her toplumun farklı kültürlerinin olması bireysel farklar gibi her millete özgüdür. Ancak bazı evrensel nitelikler taşıması da kaçınılmazdır.

2.1.2.9. Toplumsal Çevre

Belli amaçlar doğrultusunda insanları bir arada toplayan toplumsal çevrede diğer kişilere karşı farklı rol ve statüler içerisinde bulunan birey, çevrede oluşabilecek her türlü değişimden etkilenir. Bir ülkede bir il nasıl ki diğer bir ilden farklıysa sosyal ve kültürel olarak da birbirinden farklı özellikler gösterir. Böylelikle insan bir başka kültür çevresinde etkilenir ve içinde bulunduğu kültürün değerlerini de aktarır. Her bireyin birbirinden farklı olması toplumsal çevreden etkilenme düzeyini de doğal olarak değiştirecektir. Birey çevre ile kurduğu ilişkiler vasıtasıyla toplum içerisindeki kimliğini bulmaya çalışacaktır. Bu bağlamda çocuğun sosyal gelişiminde toplumsal çevrenin rolünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü toplumsal çevre; çocuğun ilk sosyalleştiği çevre olan aileden sonra arkadaş, meslek, siyasi ve dini çevreler gibi bireyin sosyalleşmesine ve kişiliğinin oluşmasına imkân veren çeşitli çevreleri oluşturmaktadır. Bu da toplumsal çevrenin boyutlarını ve kişinin bu boyutlar içerisinde kendi ben'ini bulmaya çalıştığını göstermektedir.³¹

³¹https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SU
RECI

Görüldüğü üzere sosyalleşmeye etki eden faktörler, bireyin değişen çevresi ile genişleyip çoğalmaktadır. Çünkü birey iletişime geçtiği her an sosyalleşmektedir. Birey sosyalleştikçe öğrenmekte ve yeni duygu düşünceler üretmektedir. Bireyin sosyalleşmesinin ilk adımları daha dünyaya geldikleri anda başlar. Bu adımlar ilk evrede sosyalleşmenin olmazsa olmazı iletişime geçmekle mümkün olmaktadır. Çocuğun ilk sosyalleşme adımı ailede başlar ve bunu akran grupları, okul, çevre gibi diğer etkenler takip eder. Çocuk ailenin tutumuna göre ilk evreyi olumlu veya olumsuz atlatabilir. Bu sebeple özellikle anne ve babanın rolü önem arz etmektedir. Çocuk, anne ve baba statüsü karşısında düşüncelerini özgürce ifade edemezken aynı düzeyi temsil eden akran grupları içerisinde daha rahat bir tavır sergileyebilmektedir. Bu rahat ortamın çocuğun gelişimindeki etkisi ciddi boyutta önemlidir. Okul ise çocuğun toplum içindeki davranışlarına yön vermekle beraber sosyal, ahlak, kişilik ve dil gelişimlerini ileri düzeye taşıyabilmektedir. Bu noktada öğretmenlerin anne ve babadan sonra ciddi sorumlulukları bulunmaktadır. Çevre ile beraber çocuk artık tamamen toplumun bir ferdi gibi davranıp buna uygun davranışlar geliştirecektir.

Bireyin sosyal çevre ile etkileşiminin kısıtlı olduğu durumlarda ortaya birtakım problemler çıkmaktadır. Günümüzde tüm dünyayı etkisi altına alan ve literatüre Covid-19 tanımlaması ile giren salgın, insanların etkileşimini hatta özgürlük alanını dahi kısıtlamıştır. Toplu yaşam alanlarına gelen kısıtlamalar, bireylerin psikolojik gerginlik yaşamasına sebebiyet vermiştir. İnsanların bir araya geldiği toplu alanların yasaklanması etkileşim yaşanmasına engel olmaktadır. Hatta can kayıplarında 60 yaş üstü kişilerin fazla olması da kültür aktarıcılarımızın yok olduğunu göstermektedir. Bir milletin sahip olduğu kültürel miraslar o milleti millet yapan önemli unsurlar arasındadır. Bu sebeple tüm dünyayı etkisi altına alan bu salgının çok ciddi sorunlara yol açtığı gözlemlenmektedir. Doğuştan sosyal bir varlık olan insanın bu kısıtlama ve yasaklamalar karşısında tepkisi ise olumsuz olmuştur. Çünkü Piaget Bilişsel Gelişim Kuramı'nı sınıflandırırken bahsettiği duyusal motor dönemi (0-2 yaş) içerisinde gelişen ikinci döngüsel tepkilerle çocuk çevreyi tanımaya yönelik eylemlerde bulunur. Doğumdan sonra çevre ile etkileşime geçme isteğinin bu kadar erken başlaması bireyin sosyalleşme mekanizmasından soyutlanamayacağı anlamına gelmektedir.

Çevreden izole edilen birey insani ilişkilerde bulunamaz duruma gelir. Salgın en çok bireylerin sosyalleşmesi konusunda olumsuz etkiler doğurmuştur. Sosyalleşemeyen bireylerde psikolojik sorunlar yaşandığı gözlemlenebilmektedir. Tüm dünyada ‘Covid-19 Pandemisi’ olarak adlandırılan bu süreçte yaşanan olumsuz durumlar gösteriyor ki bireyin sosyalleşememesi tehlikesi büyük bir sorundur. Pandemi sürecinde eğitime ara verilmesi çocukların okul ortamından zaruri olarak uzak kalmaları hem eğitimlerine hem de sosyalleşme süreçlerine zarar vermektedir. Çocuğun sosyalleşmesinde aileden sonra en etkili olan okul ve akran grupları ortamından uzak kalması çocuğun zihinsel, psikolojik ve fiziksel gelişiminde aksaklıklara sebep olacaktır. Çünkü gelişim bir bütündür. Bu durumda sosyalleşmeye programlı bireyin gelişim alanlarının da sosyalleşmeyi zorunlu kılması kaçınılmazdır. Bu döngünün kısırlaşması bireyin sağlıklı bir şekilde gelişmeyeceğini gösterir. Genel bir ifadeyle sosyalleşme, toplum düzenine ve kurallarına uymak ve insanın ruhsal açıdan sağlıklı olabilmesi için bireyden bağımsız düşünülemeyecek bir kavramdır.

2.2. Türk Hikâyeciliğinin Gelişimi

Çağdaş anlamda Türk hikâyesi Tanzimat Dönemi ile edebiyatımıza girse de hikâye türü dâhilinde ele alınabilecek eserlerimiz oldukça eskiye dayanmaktadır. Mesneviler, meddah hikâyeleri, Dede Korkut hikâyeleri, realist halk hikâyeleri, (Hançerli Hanım, Tıflî ile İki Biraderlerin Hikâyesi, Cevrî Çelebi, Tayyarzâde, Letâifnâme, Kanlı Bektaş) Muhayyelât ve benzeri pek çok eser hikâye türünün özelliklerini taşımaktadır. Hikâye türü Tanzimat’tan sonra özellikle Yenileşme Dönemi Türk edebiyatında zamanla gelişme kaydederek modern anlamda ilk örneklerini vermeye başlar. Yenileşme Dönemi hikâye anlayışının oluşumunda realist halk hikâyelerinin varlığı, çeviriler öncesinde modern anlayış için bir ortam hazırlar. Tercümelerle birlikte bu örnekler yerini coşumcu veya gerçekçi akımların etkileri görülen eserlere bırakır (Erkal, 2017: 258). “Türk edebiyatında bugünkü anlamda hikâye örnekleri 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru görülmeye başlar. Emin Nihat’ın 1873 yılında yayımlanan “Müsâmeretnâme” yapıtı bu türün ilk örneklerindendir” (Akt. Kıbrıs, 2000: 126). Fakat Giritli Aziz Efendi’ nin Muhayyelat’ ı ile Emin Nihat Bey’in Müsameretnâme adlı eseri yeni hikâyeciliğe bir

katkı sunmaktan ziyade yeninin içinde eski olarak karşımıza çıkar. Ahmet Mithat Efendi' nin Letaif-i Rivayat ve Emin Nihat Bey'in Müsamere-nâme'si ile beraber bu türün hem konu hem de hacim itibarıyla birtakım gelişmeleri idrak ettiği bilinmektedir. Ancak bugünkü modern anlamda hikâye ya da kısa öykü tanımlaması Samipaşazade Sezai' nin Küçük Şeyler adlı kitabında neşredilen küçürek öyküleriyle başlar. Emin Nihat ve Ahmet Mithat Efendi'nin hikâyelerinin büyük bir kısmı Rusların Povest dediği uzun hikâye ya da kısa roman türünde ve hacminde olan eserlerdir'' (Kolcu, 2018: 15).

Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'tan başka özellikle Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayat-ı Hakikiye Sahneleri, Servet-i Fünûn Dönemi'nde realist hikâye tarzının gelişmiş örnekleri olarak kendisini gösterir (2018: 19). Samipaşazade Sezai'nin batılı anlamda ilk hikâyesi olan 'Küçük Şeyler' ise kendinden sonraki yazarlara yol gösterecek mahiyettedir. Öyle ki 'Küçük Şeyler' den etkilenerek hikâyeler kaleme alan Halit Ziya, Kırk Yıl adlı anı kitabında hikâye yazmaya yönelişinde; yaptığı çeviri hikâyelerin ve Samipaşazade Sezai'nin "Küçük Şeyler" adlı hikâye kitabının büyük etkisi olduğunu belirtir (Soğanoğlu, 2006: 9).

Milli edebiyat döneminde ise bu türün en olgun örneklerini veren Ömer Seyfettin' i Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Fahri Celal Göktulga, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adivar, Kenan Hulusi Koray, Memduh Şevket Esenal, Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık ve nice yazalar takip etmiştir. Cumhuriyet döneminde hikâye daha bağımsız bir tür haline gelmiştir. Yukarıda sayılan yazarlar haricinde Ahmet Hamdi Tanpınar, Tarık Buğra, Ziya Osman Saba, Vüsat O. Bener, Nezihe Meriç, Samim Kocagöz, Samet Ağaoğlu, Oktay Akbal, Necati Cumalı, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir ve Rıfat Ilgaz gibi birçok yazar hikâye türünün gelişiminde katkıları olan önemli yazarlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Çocuğun Sosyalleşmesi Açısından Hikâyenin Önemi

Çocuk eğitiminde hikâyelerin kullanımı köklü bir tarihe dayanmaktadır. Hikâyelerin ilk çağdaki kullanımlarından bahseden Mutluay; sıcak ve samimi bir aile

ortamında yetişen Sümerli çocukların, ezgi ve şiir katarak destan ile hikâyeleri okuduklarını ve bu hikâyelerde tufanın ortadan kaldırdığı yerlerden bahsettiklerini, Eski Mısırlıların ise kendileri için önemli olan Nil Nehri ile ilgili hikâyelerle edebiyatı hareketlendirdiklerini belirtmektedir (Akt. Şimşek, 2011: 227).

Türk hikâyeciliğinde ise halk hikâyelerinin önemli bir yeri vardır. Uzun kış gecelerinde hem eğlence hem de eğitici yönüyle aktarılan hikâyelerin etkisi çok öncelere kadar dayandırılabilir. Çocuklar ninni ve masal çağından sonra özellikle 10-12 yaşlarında gerçeğe uygun ya da gerçeğe uygun tasarlanmış edebi bir tür olan hikâye ve romana ilgi duyacaktır. Hikâye; çocukların yaşam deneyimlerini zenginleştiren ve topluma uyumunu kolaylaştıran bir türdür. Ancak edebi ve estetik değer içerisinde bu zenginlikleri okuyucusuna sunmasıyla eğitsel görevini tamamlamış olur.

Hikâyelerde sosyalleşme olgusu irdelenirken Mehmet Kaplan'ın sözleri çocuğu topluma hazırlamak hususunda hikâyelerin kullanılabilirliğini göstermektedir.

Dikkatini kendi “ben”inden çok başkalarına yönelten hikâyeci, insanı anlamaya çalışan psikolog, sosyolog veya filozofa yaklaşır. Öyle sanıyorum ki hikâyeci, insanı ilim adamlarından daha iyi anlar. Çünkü onun konusu “genel” olarak insan değil “özel” olarak insandır, yani “şahsiyet” ve “fert”tir. Her insan ayrı bir dünya teşkil eder. Güzel hikâyelerde biz, belli zaman, belli mekânlarda yaşayan, kendine has bir dünyası olan “gerçek insan” ile karşılaşırız. Roman bize onu daha geniş olarak tanıtır. Fakat başarılı küçük hikâyelerde de “gerçek insan” birçok yönleriyle gözükür (2018; 13).

2.4. Çocuğa Yönelik Hikâyelerde Bulunması Gereken Özellikler

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda belirtilen hikâye edici metinler içinde yer alan ‘hikâye’, tüm sınıf düzeyinde kullanılan bir edebi türdür. Eğitimde kullanılmasının amacı da çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır.

Hikâyelerin eğitimde kullanılmasıyla beraber çağdaş hikâyeler yazılmış ve çocukların sosyal ve kültürel yönden gelişmeleri sağlanmıştır. Ancak çocukların sosyalleşmesine etki etmesi ve çocuklara faydalı olacak nitelikler kazandırması bakımından hikâyelerde bulunması gereken birtakım özellikler vardır. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

- Hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümleri çocuğun yaşı itibarıyla düzeyine ve mantık akışına uygun tasarlanmakla beraber konu seçimi çocuğun ilgi ve beklentilerini karşılamalıdır. Hikâyede geçen olay çocuğun ruhsal dengesini sarsacak tutarsızlıklara yer vermemeli, olumsuz duygu ve davranış kalıplarından uzak olmalıdır. Hikâyede geçen olay söz oyunları, uzun tasvirlerden uzak çocuğun ilgi ve yaş düzeyine göre gelişmelidir. Doğrudan öğüt vermeyen hikâyeler olmasına dikkat edilmelidir. Çocuğun, olay veya kahramanların özelliklerinden bir şeyler öğrenmesi sağlanmalıdır (Şimşek, 2011: 228).
- Hikâyede geçen, gerçekliğe uygunluğu bakımından özellikleri iyi anlatılan şahıs ve kahramanlar seçilmelidir. Çocukların ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak yaşının gerektirdiği ölçüde düşüncülerine uygun ve mantıklı sonuçlarla son bulan devinimli olaylar hikâyelerde yer almalıdır (Demirel, 2010: 206).
- Çocuklar için sakıncalı bulunan ideolojik, dinsel ve cinsel konular hikâyelerde yer almamalıdır. Olaylar komplike olmayıp sade ve edebi zevk oluşturacak hareketli olaylara yer verilmelidir (Kıbrıs, 2000: 124).

Yukarıda çocuklara yönelik hikâyelerde bulunması gereken özellikler belirtilmiştir. Buna ek olarak 2019 MEB Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarına alınacak metinlerin özellikleri ve metin sayısına ilişkin yer verilen ifadeler aşağıda belirtilmiştir.

2.5. Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri (TDÖP)

Eğitim ve öğretimde kullanılan en önemli materyal, ders kitaplarıdır. Öğrencinin öğretmenden sonra okulda en çok vakit geçirdiği ders kitapları, dil gelişimine katkı sağlamamaktadır. Aynı zamanda okuma alışkanlığı kazandıracak

metinlere sahip olması açısından da önemlidir. Ders kitapları içerisinde yer alan metinler, öğrencinin okumayı sevmesi ve alışkanlığı edinmesi açısından ilgi ve ihtiyaçları karşılayıp doyurucu nitelikte olmalıdır. Aşağıda Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitabına alınacak metinlerin niteliklerinden birkaçı yer almaktadır:

1. ‘Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.’
2. ‘Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.’
3. ‘Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.’
4. ‘Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.’
5. ‘Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır.’
6. ‘Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.’

7. ‘Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.’
8. ‘Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır.’ (MEB, 2019 TDÖP)

Yukarıda MEB 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda metinlerin sahip olması gereken nitelikler haricinde kaynaklardan da elde edilen bilgiler ışığında metinlerin sahip olması gereken birtakım özellikler derlenerek aşağıda belirtilmiştir.

1. Sanat, çocuk kitaplarında önemli bir yere sahiptir. Günümüzde görsel materyaller hayatın her alanında iletişimin bir parçası olarak etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Metinlerin yanında yer alan resimler metni süslemekle birlikte yorumlayan ve tamamlayan niteliklere sahip olmalıdır. Resimlerin kitabı ilgi çekici hale getirmesi metni süsleme maksadıyla yapıldığını gösterir. Açıklamaya yönelik resimler ise anlatımı somutlaştırmak ve belirginleştirmek amacıyla yapılır. Şimşek; metni tamamlayan resimlerle ilgili ‘Söz dağarcığı sınırlı olan çocuğun bu tür resimlerden hoşlanması doğaldır’ diyerek resimlerin; zor olan konular ya da bilinmeyen kelimeleri açıklığa kavuşturması gibi işlevleri olduğunu belirtir (Akt. Karatay, 2011: 79).
2. Türkçenin dil bilgisi kurallarına dikkat edilerek çocukların cümleyi anlamakta zorluk çekeceği düşünülmeli, Türkçeye yerleşmemiş yabancı kelimeler yerine, öz Türkçe kelimelerin kullanımına dikkat edilmelidir (2011: 114).
3. Düzyazı yapıtlarda ana fikir, şiir türü yapıtlarda ise ana duygu söz konusudur. Hikâyelerde ana fikir ya da ana duygu hiçbir tartışmaya mahal vermeyecek şekilde açık ve anlaşılır biçimde aktarılmalıdır (Kıbrıs, 2000: 28).
4. Çocuklara yönelik yazılan edebi türlerde aile, vatan, tabiat ve yaşam sevgisi, yardımlaşma ve dayanışma, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık gibi değerleri

içeren aynı zamanda çocuğun sosyalleşmesine etki eden bu temaların işlenmesi gerekir (Akt. Kaya, 2019: 21).

5. Kitaplardaki anlatım kesintisiz okunabilen, belirgin, göz alıcılıktan, süslü-sanatlı söyleyişlerden uzak ve sade olmalıdır. İlkokulda (1. 2. 3. 4. sınıf) bir cümlede bir yargı işlenerek cümle tek yüklemlî, tek öznelî olmalıdır. Ancak ikinci kademe sınıflarda (5. 6. 7. 8. sınıf) birleşik ve girişik cümlelere aşırıya kaçmamak şartıyla yer verilebilir (Kıbrıs, 2010: 42).
6. Çocukların okumaya karşı istek ve ilgileri gelişim düzeylerine bağlı olarak değişmektedir:

“1. Aşama (2-7 yaş) gelişim düzeyindeki çocuklar anne, kardeş, aile sevgisi, özellikle olağanüstü ve gizemli olaylar ve doğa olayları, hayvanlar, gezi;

2.Aşama (7-9 yaş) gelişim düzeyindeki çocuklar insan, doğa ve hayvan sevgisi, olağanüstü olay ve durumlar, gezi;

3.Aşama (9-12) yaş gelişim düzeyindeki çocuklar kahramanlık, macera, mizah-komiklik, gezi ve fantastik;

4.Aşama(12-15) yaş gelişim düzeyindekiler ise sevgi, kahramanlık-tarih, gezi, bilim-kurgu, macera, mizah-komiklik, korku-gerilim konulu kitapları okumaktan hoşlanırlar. Özellikle 12-15 yaş gelişim düzeyinde, sevgi konulu kitapları kızlar, tarih-kahramanlık konulu kitapları ise erkekler daha çok tercih etmekte, diğer konular arasında cinsiyete göre okuma tercihleri benzer dağılım göstermektedir” (Akt. Karatay, 2011: 97-98).

Genel manada Ortaokul Türkçe ders kitaplarında bulunması gereken metinler çocuğun gelişim düzeylerine bağlı ve okuma ilgilerini karşılayan nitelikte olmalıdır.

Bu bilgiler haricinde 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda (İlköğretim 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) 'Metin Sayısı ve Metin Türlerine İlişkin Açıklamalar' ile 'Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri' aşağıda belirtilmiştir.

2.5.1. Metin Sayısı ve Metin Türlerine İlişkin Açıklamalar (TDÖP)

Türkçe dersinde temel dil becerilerinin kazandırılmasında metinlerden yararlanılır. Metinlerin seçiminde aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır.

- "Tüm sınıf düzeylerinde 8 tema ve her temada 4 metin kullanılacaktır. Bu metinlerin 3'ü okuma 1'i dinleme/ izleme metnidir. Böylece kitap bütününde toplamda 32 okuma ve dinleme/izleme metni kullanılacaktır."

- "Her sınıf düzeyinde temalara uygun ve eşit dağılım olması kaydıyla 8 serbest okuma metnine yer verilmelidir. Bu metinlerle beraber ders kitabında toplamda 40 metin yer alacaktır."

- "Metin türleri 3 ana biçim altında toplanmıştır: Bilgilendirici, hikâye edici, şiir. Belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağı ders kitabı yazarının/yazarlarının tercihine bağlıdır. Metin türlerinin dengeli dağılıp dağılmadığı metin biçimlerine göre belirlenecektir. Örneğin "Bilim ve Teknoloji" temasında bilgilendirici metin daha fazla olabilir. Başka bir temada ise şiir türündeki metinlere daha fazla yer verilebilir. Ancak ilke olarak metin türlerinin temalar arasında, kitap bütününde dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması esastır" (MEB, 2019 TDÖP).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metin türlerine ilişkin açıklamalarda her sınıf düzeyinde 8 tema ve her temada 4 metin kullanılması ve bu metinlerde 3'ünün okuma metni olması öngörülmüştür. 8 serbest okuma metinlerine yer verilmesi ile birlikte metin türlerinin kitap bütününde dengeli dağılması temel varsayımlar arasındadır. Okuma metinlerinin nicelik olarak fazla olması hikâyelerin kullanım

oranını arttırması gerçeğinden hareket edilecek olursa ders kitaplarına alınan metinlerin nitelikleri göz önünde bulundurularak Türkçenin zenginliğini ortaya çıkaran, Türk hikâyeciliğine önemli eserler bırakan yazarların hikâyelerinin incelenmesi çalışmanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

2.5.2. Sosyalleşme Olgusuna Dikkat Çeken İfadeler (TDÖP)

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Öğretim Programlarının Amaçları' başlığı altında eğitim ve öğretim programları ile devam ettirilen çalışmalar vasıtasıyla okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve liseyi tamamlayan öğrencilerin seviyelerinde birbirini tamamlayıcı amaçlara ulaşmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Bu amaçlar; kişinin bir birey olduğunun bilincine varması, öz farkındalığının oluşması, bedensel, zihinsel ve duygusal alanda sağlıklı gelişmesi, milli ve manevi değerleri benimseyen, vatanına bağlı, sosyal ve kültürel anlamda yurduna katkılarda bulunan, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler yetiştirmektir. Bu amaçların gerçekleşebilmesi için özde yatan temel faktör bireyin sosyalleşmesi yönünde atılacak adımlardan oluşmaktadır. Her kademede aşamalı, planlı ve programlı eğitimden geçilerek bilinçli sosyalleşmenin gerçekleştirilmeye çalışılması bireyin her yönden geliştirilmesine bağlanmaktadır.

1. "Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek"
2. "İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak"

3. ‘‘Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, ‘‘Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’’nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak’’
4. ‘‘Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, ‘‘Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’’nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak’’ (MEB, 2019, TDÖP).

2.6. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında sosyalleşme olgusu, çocuğun sosyalleşmesi, hikayelerde çocuğun sosyalleşmesi ve yenileşme dönemi hikayecileri hakkında alanyazında yer alan çalışmalardan bahsedilecektir.

2.6.1. Sosyalleşme Olgusu Hakkında Yapılan Çalışmalar

Karakullukçu (2020). ‘‘İşitme Engelliler İçin Sosyalleşme Ölçeği Geliştirme Çalışması ve Sporun Sosyalleşme Düzeyine Katkısının İncelenmesi’’ adlı doktora tezinin örneklemini 577 işitme engelli birey oluşturmaktadır. İşitme engelli bireylerin sosyalleşme düzeylerini ölçebilmek için bir ölçme aracı geliştirip bu ölçme aracından faydalanarak sporun sosyalleşmeye katkısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma verilerinin analizinde istatistik ve MANOVA analizleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda işitme engellilere yönelik geliştirilen sosyalleşme ölçeğinin dört faktörü ve 20 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiş olup

ayrıca cinsiyet, ekonomik durum ve spor yapma değişkenleri ile sosyalleşme ölçeğinin farklı alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Şimşek (2019). ‘‘Sosyal Medya ve Sosyalleşme: Lisans öğrencileri üzerine bir araştırma- Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği’’ adlı doktora tezinde araştırma evreni lisans düzeyinde Türkiye’de eğitim alan öğrencileri kapsamaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bu tezde anket Afyon Kocatepe Üniversitesi’ndeki 550 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin en çok Instagram adlı sosyal medya aracını kullanmakta olduğu ve en çok yakın arkadaşlarıyla görüştükleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin sosyal medyayı kullanım oranları ve internet kullanım sürelerine bakılarak siber sosyalleşme düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Şahan (2007). ‘‘Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü’’ isimli doktora tezinde araştırma evreni olan Gazi ve Selçuk Üniversitesi’nde sosyal, sayısal ve spor bölümlerinde lisans eğitimi alan öğrencilerle çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada amaç üniversite öğrencilerinin spor aktiviteleri ile sosyalleşme süreçlerinde ortaya çıkan değişimin tespit edilmesidir. Araştırma sonucunda arkadaş çevresi, aile, toplumdaki kültürel yapı ve diğer sosyalleşme faktörlerinin etkisiyle birlikte spor etkinliklerinin de sosyalleşme sürecine olan katkısı tespit edilmiştir.

Dursun (2019). ‘‘Yaşam Boyu Öğrenme Sürecinde Kütüphanelerin Sosyalleşme Mekânı Olarak Kullanılması: Kaust Halk Kütüphanesi’’ adlı yüksek lisans tezinde KAUST’da yaşayan 300 kişiye anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda kütüphanelerin sosyalleşme mekânı olarak aile kurumuna olan etkisi tespit edilmiştir. Kütüphaneden en çok istifade edenlerin ise ev hanımları olduğu belirlenmiştir.

Korkmaz(2019). ‘‘Dijital Teknolojileri Kullanım Alışkanlıkları ve Sosyalleşme: İlkokul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma’’ isimli yüksek lisans tezinde teknolojiden yararlanma alışkanlıkları ile sosyalleşme arasındaki bağ

irdelenerek 148 çocuğa uygulanan anket ile bilgi alma yoluna gidilmiştir. Faktör Analizi kullanılarak yapılan analizler sonucunda eğlence-boş zaman aktivitesi, bilgi edinme, araştırma yapma-etkileşim, sosyalleşme olarak dört faktör tespit edilmiştir.

Karaçoban (2019). “Spor Yapan Terör Gazilerinin Sosyalleşme Düzeylerinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde araştırmanın evreni İstanbul ve Ankara illerinde yaşayan 3713 sayılı terörle mücadele kapsamında yer alan Er asker ve Muvazzaf asker Malul Gaziler oluşturmaktadır. Araştırmada Hasan Şahan (2007) tarafından geliştirilen geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış Spor ve Sosyalleşme Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak sporun Terör Gazileri üzerinde sosyal etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Özkan (2019). “Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretmenlerinin Örgütsel Sosyalleşme ve İş Yaşamında Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki” isimli yüksek lisans tezinde araştırma evrenini Almanya’nın Baden Württemberg Eyaletinde 1442 okulda görev yapan 246 Türkçe ve Türk Kültürü Dersi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı ise belirlenen eyalette görev yapan dersin öğretmenlerinin iş yaşamındaki yalnızlık düzeyleri ve örgütsel sosyalleşme düzeyleri arasındaki ilişkinin tespiti yapılarak bu düzeylerin nüfusbilimsel değişkenlere göre anlamlı bir fark olup oluşmadığını belirtmektir. Sonuç olarak örgütsel sosyalleşme arttığında iş yaşamındaki yalnızlığın düştüğü, örgütsel sosyalleşme azalınca da iş yaşamında yalnızlığın arttığı durumu ortaya çıkmıştır.

Şentürk (2009). “Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Süreçlerinde Aile Kurumunun Etkisi: Sakarya Üniversitesi Örneği” adlı yüksek lisans tezinde anket yöntemi kullanılarak Sakarya Üniversitesi öğrencilerinin %4’üne tekabül eden anket evreni ile öğrencilerin sosyalleşmelerinin ne ölçüde olduğu, elde edilen bilgilerle birtakım genellemelere varılmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçların genel bir ifadesi olarak aile kurumunun bireyin sosyalleşmesinde varlığını hala koruduğu tespit edilmiştir.

Gürtekin (2019). “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Tutumları ile Sosyalleşme Taktikleri ve Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi” adlı

lisansüstü tezinde örneklem Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde okuyan öğrencilerden seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilen 399 öğrenciyi kapsamaktadır. Çalışmada amaç, üniversitede eğitim alan öğrencilerin boş zaman davranışları, sosyalleşme yöntemleri ve dijital okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesidir. Araştırma sonucu kullanılan ölçeklerde pozitif yönlü ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Ahmed (2017). ‘‘Televizyonun Çocukların Sosyalleşme Sürecindeki Rolü’’ isimli tezinde amaç çocukların sosyalleşme sürecinde televizyonun rolünü analiz etmektir. Araştırmanın örnekleme dokuz ile on iki yaş arasındaki 200 çocuğu kapsamaktadır. Sonuç olarak televizyon izlemenin çocuğa olumsuz ve olumsuz etkileri belirlenmiş aynı zamanda tüm televizyon programlarını izleyen çocukların saldırgan ve şiddetli televizyon kahramanlarını taklit ettiği tespit edilmiştir. Araştırma Irak bölgesinde kendi türünde ilk örnekler içerisindedir.

2.6.2. Çocuğun Sosyalleşmesi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Bekâr (2019). ‘‘Hasta ve Sağlıklı Çocuk Annelerinin Evlilik Uyumu Öz Yeterlilik Algısı ve Çocuk Gelişimi ile İlişkisi’’ isimli yüksek lisans tezinde amaç 1-3 yaş arasında normal gelişim seyri gösteren fakat birtakım sağlık sorunlarından ötürü hastanede yatan çocukların anneleri ile sağlık sorunu olmayan, aile sağlık merkezine düzenli muayeneye getirilen çocukların annelerinin öz yeterlilik algısı, evlilik uyumu gibi durumların çocuğun gelişimine olan etkisini belirlemektir. Annelere Kişisel Birli Formu, Evlilik Uyum Ölçeği (EUÖ), Anne-Baba Becerilerinde Öz Yeterlilik Ölçeği ve Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE) uygulanmıştır. Sonuç olarak annelerin çocuklarına oyun için ayırdığı zamanın çocukların ince motor, sosyal beceri ve öz bakım becerilerinin gelişimini olumlu etkilediği görüşmüştür.

Çabuk (2017). ‘‘Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı’nın Anne, Baba, Çocuk İlişkisine ve İletişimine Etkisi’’ adlı doktora çalışmasında yapılan araştırmalar sonucu ebeveynler çocuk iletişimi eğitim programının çocuklarıyla olan ilişkilerinde etkili sonuçlar doğurduğunu ve iletişimlerinde iyileşme gösterdiğini, aynı zamanda

çocukları ile aktif bir şekilde zaman geçirip oyun oynadıkları ve çocuklara kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Özetle Ebeveyn Çocuk İletişimi ve Eğitim Programı'nın ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve iletişimlerine önemli etkiler bıraktığı ortaya çıkmıştır.

Koşay (2013). ‘‘Çocuk Yuvasında ve Çocuk Evinde Kalan Korunmaya Muhtaç Çocuklar ile Ailesi Yanında Yaşayan Çocukların Sosyal Becerilerinin Karşılaştırılması’’ lisansüstü çalışmasında birtakım analizler uygulayarak çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, okul öncesi eğitimi alma durumu, varsa sınıfı, ebeveynlerin birliktelik durumu, hangi kurumdan bilgi alındığı ve çocuğun koruma altına alınma sebebi gibi belirtilen değişkenler ile çocukların sosyal beceri puanları arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanılmadığını gözlemlemiştir.

2.6.3. Hikâyelerde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Demirci (2019). ‘‘Hikâye Anlatıcılığının Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilgisi Üzerinde Etkisi’’ adlı yüksek lisans tezinde amaç beşinci sınıf öğrencilerinin çevre ile ilgili görüşlerini hikâye anlatımı yoluyla incelemek amaçlanmıştır. 2017-2018 yılında bir eylem araştırması olarak yapılan çalışma Mehmet Akif Ersoy İmam Hatip Ortaokulu'na kayıtlı 35 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan test sonuçlarına göre öğrencilerin ekolojik terimleri kullanımları artmıştır.

Kara (2018). ‘‘Okuma ve Hikâye Anlatımı Vasıtasıyla Dil Becerilerinin Geliştirilmesi (TPRS) Yönteminin İngilizceyi Çok Erken Yaşta Öğrenen Çocukların İkinci Dilde Kelime Edinimine Olası Etkileri’’ adlı lisansüstü tezinde okuma ve hikâye anlatımının çocukların dil becerilerini geliştirmelerinde ve ikinci dil edinimini sağlamada olumlu etkisinin tespiti yapılmıştır.

Çelik, M. ve Denköva, J. (2015). ‘‘Esat Bayram'ın ‘Aliveli’ Hikâye Kitabında Sosyalleşme Olgusu’’ adlı araştırma makalesinde Makedonya'nın tanınmış Türk yazar ve şairi olan Esat Bayram'ın ‘‘Aliveli’’ çocuk hikâye kitabı çocuk ve sosyalleşme unsurları çerçevesinde incelenmiştir.

Çelik, M. (2012), Hikmet Dergisinde yayınlanan ‘‘Makedonya Türk Hikâyelerinde Çocukların Sosyalleşmesi’’ makalesinde Makedonya’daki Türk yazarların yayınladıkları hikâye kitapları vasıtasıyla çocuklarda sevgi, hoşgörü gibi duygular gelişerek kişiliklerini kazanmaları ve sosyalleşmelerine katkı sağladığı tespiti yapılmıştır.

Görüldüğü üzere çocuğun gelişimine katkı sağlayan hikâyeler üzerinde ciddi bir şekilde çalışma yapılmamıştır. Çocuğun sosyalleşmesi yönünde hikâyeleri ele alan makaleler ise Makedonya Türk hikâyeleri ile sınırlıdır. Türk hikâyeciliğinin zenginliğini belirten ve bu zenginlikten çocuğun sosyalleşmesi adına tespitlerde bulunan bu çalışma alanda bir ilk olmakla birlikte sonraki çalışmalara kaynak sağlayacak, yeni araştırmacılara yol gösterecek mahiyettedir.

2.6.4. Yenileşme Dönemi Hikâyecileri Hakkında Yapılan Çalışmalar

Demir (2003). ‘‘Samipaşazade Sezai’nin Hikâyeciliği’’ adlı yüksek lisans tezinde yazarın romancı yönü dışında hikâyeciliği geniş kapsamlı ele alınmış olup, kitaplaştırılmış hikâyelerinden bahsedilip eserlerinin bir bütün halinde değerlendirilmesinin gerekli görüldüğü belirtilmiştir.

Yorulmaz (2006). ‘‘Ingeborg Bachmann’ın Her Şey ve Halit Ziya Uşaklıgil’in Bir Başlangıcın Sonu Adlı Kısa Öykülerinde Çocuk-Aile ilişkisi’’ isimli lisansüstü tezinde amaç, çocuğun eğitim ve öğretim aşamalarında ebeveyn rolü ve önemini vurgulanması ve sonraki araştırmacılar açısından yönlendirici bir çalışma ortaya koymaktır.

Şatır (2019). ‘‘Mehmet Rauf’un Son Emel Hikâye Kitabı Üzerine Bir İnceleme’’ adlı yüksek lisans tezinde Mehmet Rauf’un öykücülüğündeki yeri saptanarak belirtilen hikâye kitabı derinlemesine analiz edilmiştir.

Fidan (2018). ‘‘Refik Halit Karay’ın ‘Eskici’ Adlı Hikâyesinin Kazanımlar ve Dil Seviyeleri Bakımından İncelenmesi’’ isimli yüksek lisans tezinde verilerin çözümlenmesinde alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini ‘Eskici’ metnini içeriğinde barındıran Türkçe ders kitapları, örneklemini ise 2012-

2018 yılları arasında okutulan Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise ‘Eskici’ metninin ortaokullarda her sınıf seviyesinde ve farklı dil becerisi kazanımlarının aktarılması hususunun ortaya konulmasıdır.

Sarıtaş (2016). ‘Refik Halit Karay’ın, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu’nun Hikâyelerinde Anadolu’’ adlı lisansüstü tezinde Türk Edebiyatının farklı dönemlerinde eser veren yazarların hikâyelerinde Anadolu insanına değinerek Anadolu’ya ait sorunlar ile ilgili yazılan coğrafi, kültürel, tarihi ve sosyolojik kaynaklardan yararlanılarak disiplinler arası bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır.

Kelkit (2013). ‘Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinde Yapı ve Tema’’ isimli yüksek lisans tezinde amaç yazarın hayat hikâyesini, sanat anlayışını ortaya koyup yazarın hikâyelerinin incelenmesini oluşturur.

İyioğlu (2011). ‘Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinde Değişim’’ isimli lisansüstü tezinde Refik Halit’in ‘Memleket Hikâyeleri’ ve ‘Gurbet Hikâyeleri’ arasında dil-anlatım, mekân, zaman, dil ve anlatım, mizah ve hiciv açısından ne gibi farklılıklar olduğunu analiz etmiştir.

Sülükçü (2005). ‘Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinden Hareketle Cümle Bilgisi Öğretimi (İlköğretim II. Kademe)’’ adlı yüksek lisans tezinde ortaokul öğrencilerine Karay’ın hikâyelerinde seçilen metinlerle cümle bilgisi öğretilmesi amaçlanmıştır.

Rysbay (2007). ‘Refik Halit’in Eserlerinde Hiciv ve Mizah’’ adlı yüksek lisans tezinde Karay’a ait roman ve hikâyeler okunarak mizahi unsurlar bir araya getirilmiştir.

Çetin (2000). ‘Fahri Celal’in Öykücülüğü’’ isimli yüksek lisans tezinde Fahri Celal’in hikâyelerinde içerik, biçim, zaman ve mekân öğeleri incelenmiştir. Biçimsel analizde yazarın hikâye tekniği, olayları ortaya koyma şekli, bakış açısı ele alınmıştır. Hikâyelerde işlenen temalar belirli başlıklar altında toplanmış, mizahi

ögeler incelenmiştir. Kullanılan dil ve üslup aktarılarak yazarın hikâyeciliği hakkında genel hatlar çizilmiştir.

Issı (2002). ‘Fahri Celal Göktulga, Hayatı, Sanatı, Eserleri’’ adlı doktora tezinde Fahri Celal’in hayatı, sanat anlayışı, eserleri farklı cephelerden incelenerek yazar hakkında geniş çaplı bir araştırma yapılmıştır.

Tane (2012). ‘‘Selahattin Enis Atabeyoğlu’nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma’’ isimli yüksek lisans tezi yazarı her yönüyle anlatan bir araştırmadır.

Yalçın (2019). ‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma’’ adlı yüksek lisans tezinde amaç hikâyelerinde sağlam bir gözlem gücü olan Yakup Kadri’nin yazarlığını incelemek ve edebiyat dünyasındaki yerini belirlemektir.

Şen (2018). ‘‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Öykülerinin Sosyolojik ve Anlatıbilimsel İncelenmesi’’ adlı lisansüstü tez çalışmasında Yakup Kadri’nin hikâyelerinin sosyal temaları ortaya konulmuş akabinde anlatıbilimsel açıdan hikâyelerin yapısı irdelenmiştir.

Özkan (2018). ‘‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Hikâyeciliği’’ isimli yüksek lisans tezinde Yakup Kadri’nin hikâyeciliği üzerinde durulmuş, hikâyeciliği dönemin atmosferine bağlı olarak incelenip hikâyeleri toplu bir şekilde ele alınmıştır.

Aydoğdu (2011). ‘‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Eserlerinde Eğitim Değerleri’’ adlı yüksek lisans tezinde yazarın eserleri eğitimin bağlantılı olduğu değerler üzerinde ele alınmıştır.

Aydemir (1989). ‘‘Ömer Seyfettin ve Hikâyelerinde Eğitim Değerleri’’ adlı doktora tezinde Ömer Seyfettin yaşadığı dönem içerisinde ele alınıp sonra da hikâyelerinde okuyucusuna hangi eğitsel değeri nasıl yüklemeye çalıştığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Albez (2009). ‘‘Türk Milli Eğitimin Genel Amaçları Bağlamında Ömer Seyfettin’in Eserlerindeki Çocuk İmgesi’’ isimli lisansüstü tezinde amaç Ömer Seyfettin’in eserlerinde çocuk imgesini tespit edip Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçları bağlamında incelenmesidir. Bu sebeple kahramanı on sekiz yaşından küçük çocuklardan oluşan hikâyeler ele alınmıştır.

Başçallı (2010). ‘‘Ömer Seyfettin’in Eserlerin Dil ve Milliyetçilik’’ adlı lisansüstü tezinde hikâyeleri ve yazıları ile Türkçenin sadeleşmesinde büyük etkisi olan Ömer Seyfettin’in eserlerinde sosyalleşmenin en önemli unsurlarından biri olan dili ve Türkçeyi milli bir mesele olarak görmesinden dolayı milliyetçilik öğeleri kullanılarak çalışma hazırlanmıştır.

Aydoğan (2010). ‘‘II. Kademe Türkçe Öğretiminde Ömer Seyfettin Öykülerinin İşlenmesi (Ant Öyküsüne İlişkin Eğitsel Bir Bakış)’’ isimli lisansüstü tezinde amaç yeniden yapılandırılan öğretim programı içerisinde geleneksel bakıştan sıyrılarak yeni modeller ve yaklaşımlar ışığında öykü işleme modelinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Pehlivan (2011). ‘‘Ömer Seyfettin ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Hikâyelerinde Milli Kimlik ve Öteki’’ adlı lisansüstü tezinde incelenen yazarların eserlerinde ulusların bağımsızlık kazanmalarında etkili olan milliyetçilik düşüncesi ele alınmıştır.

Özdemir (2011). ‘‘Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Alt Metinler’’ isimli yüksek lisans çalışmasında yazarın hikâyelerindeki alt metinler vasıtasıyla hikâyelerin arka planındaki edebi, dini, tarihi ve mitolojik birtakım asıl metinler ile sözlü kültür elemanlarının ve felsefi, siyasal içerikli metinlerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Göncü (2012). ‘‘Ömer Seyfettin’in Kısa Hikâye Sanatı’’ adlı yüksek lisans tezinde Ömer Seyfettin’in modern hikâye türüne sağladığı katkı milletlerarası kısa kurmaca kuramı bağlamında incelenmiş ve yazarın modern kısa hikâye türüne Türkiye açısından önemli bir katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

2.3.Bahsi Geçen Yazarların Hikâyeci Yönleri

2.3.1. Samipaşazade Sezai

Modern anlamda hikâyenin ilk örneklerini Türk Edebiyatına kazandıran Samipaşazade Sezai, Tanzimat dönemi değişiminin verdiği sorumlulukla eserlerini kaleme alır. Ancak Türk hikâyeciliği adına verdiği modernleşme çabaları ‘Sergüzeşt’ romanının gölgesinde kalır. Küçük hikâyeler olarak kabul edilen, geniş okuyucu kitlesine ulaşmakla kalmayıp büyük övgüler alan ‘Küçük Şeyler’ için Mustafa Nihat Özön (1931: 417), “‘Küçük Şeyler, Sergüzeşt’ten sonra çıktı. Bunlar küçük hikâyelerdi. Bu hikâyeler Avrupadakiler gibi idi, o zamanlara kadar küçük olarak yazılan ve nihayet muvaffak olunamamış roman hissini veren hikâyelerden başka bir şekildeydiler.” sözleriyle Samipaşazade’nin modern hikâyeciliği başlattığını ifade eder. Tanzimat döneminin ikinci nesline mensup olan ve hikâyelerini ‘Küçük Şeyler’, ‘İclâl’, ‘Rumuzü’l Edeb’ adlı hikâye kitaplarında toplayan Samipaşazade Sezai’nin hikâyeleri yapısal anlamda sağlam ve gelişmiş bir tekniğe sahiptir. Bu sebeple kendinden sonraki kuşakları etkisi altına aldığını Halit Ziya Uşaklıgil’in şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“‘Küçük Şeyler beni çıldırttı. Sanat heyecanlarımın içinde bu kitaptan duyduğum zevke ve neşata yetişebilecek bir tahassüs bilmiyorum. Bu bana yeni bir ufuk, memleketin nesir ve sanat semasında vaatlerle dolu parlak bir maşrık göstermiş oldu. Küçük hikâyelerin tercüme tecrübeleriyle geçen zamanların ve bu Küçük Şeyler bediasıyla mükerrer temasların bende biriktirmiş olması lazım gelen bir heyecan yekunu, adeta gelecek senelerin meşimesine düşerek hayata çıkmak zamanına intizâren ihtizâza başlamış bir habl-i tohumu teşkil etmiş olacak ki tahrir mesleğimde en ziyade sevdiğim küçük hikâyelerden kim bilir ne kadar yazmış oldum.” (2008: 479-480).

Samipaşazade Sezai’nin hikâyelerinde romantizm ve realizm akımının izleri görülmektedir. Yazar, bu etki ile batılılaşma/modernleşme sürecinde Türk hikâyeciliğine başarılı örnekler bırakır. ‘Küçük Şeyler’ adlı hikâye kitabı ayrıntılı

karakter ve mekân tasvirleriyle realist bir bakış açısının ürünü olduğunu gösterir. Yazarın Batı edebiyatını tanınması da hikâye türünde yenileşmeye doğru gitmesine etki eder. Sezai, yoğun bir şekilde insanların yaşadığı ekonomik sıkıntılara eğilmese de kalemi değinmeden geri duramaz. Hikâyelerde yer alan çatışmaları şu şekilde sıralayabiliriz: Kişilerin ekonomik şartlar karşısında çatışması, hürriyet-esaret ile modernleşmenin getirdiği çatışmalar, bireysel çatışma, iyi- kötü çerçevesinde bireylerin çatışması, eşlerin çatışması, kişi-ölüm, kişi toplum gibi çatışmalar olay örgüsü zincirlerini oluşturmaktadır. Yazarın hikâyelerinde çatışmalar kişiler üzerinde olumsuz etkilere sebep olur. Bu da hikâyelerde verem (Bedia Hanım, Dügün, Eski Bir Mektep), ölüm arzusu (İclâl, Bir Hayal), intihar (Pandomima), mekândan ve toplumdan kaçış (Bu Büyük Adam Kimdir, Kediler, Yarın, O Büyük Siyah Gözler, Eski Bir Mektep) gibi durumları ortaya çıkarır. Sezai'nin hikâyelerinde sevgi temine çok sıkça rastlanmaktadır. Sevgisine karşılık bulamayan kahraman iç çatışmalar yaşar, verem olur, ya da intihar eder. İncelenen hikâyelerde şahıs kadrosunda az yer kaplayan çocuklar ya kahramanın yetişkin anlatıcı konumu ile geçmişe bakışında ya da sadece çocukluk dönemleriyle ortaya çıkmaktadır. Genç kızlar ise hikâyelerde birbirine benzer kaderi paylaşan karakterleri oluşturur. Yazarın genç kızlara biçtiği son dönemin bir eleştirisidir. Böylelikle yazar genç kızların baki kalmalarını ölümle sağlamıştır.

Fevziye Abdullah'ın da yazarın hikâyeciliği yönündeki açıklaması önem arz etmektedir:

“Az rastlanılır, hârikulâde vak'alarla heyecan uyandıрмаğa çalışmayıp basit vak'alardan güzel bir eser yaratması da Realisme'e bağlılığının delilidir. Esasen Sezai'ye edebiyat tarihimizin Tanzimat'tan sonraki müeeddidleri arasında yer kazandıran ne tiyatroları, şiirleri, ne de makale, musahabe, seyahat notları ve hâtıralarıdır; onu ayakta tutan tarafı, şöhretini te'min eden Sergüzeştten ziyade küçük hikâyeleridir. Hemen her bakımdan mükemmel bu küçük hikâyeler edebiyatımızda, âid olduğu nev'in ilk örnekleridir ve kendinden sonraki-genç neslin müstakbel küçük hikâye üstadlarının yükseldiği zirveye yol gösterme şerefi Sezai'ye âiddir” (1958: 30)

2.3.2. Halit Ziya Uşaklıgil

Dil konusundaki hassasiyeti ile bilinen Halit Ziya, Edebiyat tarihinde Servet-i Fünûn Edebi Topluluğu'nun roman ve hikâye alanında önde gelen isimlerinden biri olarak çağdaş batı romanının ilk gerçek örneklerini verir. Hikâyeleri ve düzyazı şiirleri romanlarının gölgesinde kalır. Ancak modernleşme ve batılılaşma serüveninde Uşaklıgil'in hikâyeleri de romanları kadar önemlidir. Hikâye türüne bir diğer katkısı ise 'Nakıl' adlı kitabı ile ilk hikâye çevirmeni olmasıdır.

Hayal kırıklıkları, karamsar bakış açıları, hayali bir ülkeye kaçma eğilimi Servet-i Fünûn dönemi eserlerinin ortak konularıdır. Haliyle Halit Ziya romanlarında bu temaları yeterince işlemiştir. Hatta Mai ve Siyah romanı Servet-i Fünûn döneminin bir manifestosu niteliğindedir. Yazar hikâyelerinde de bu temaları ele alır. Bu yüzden Halit Ziya'nın romanları ve hikâyeleri tematik olarak büyük paralellik taşır. Halit Ziya hikâyelerinde toplumsal meselelere ve sosyal çevreye daha çok yer verir. Halit Ziya'nın ilk hikâyelerini Huyugüzel şöyle açıklar:

“Genel olarak ne romanlardan ne de büyük hikâyelerden ayırmak mümkün değildir. Bunlar, konu, kişiler, üslup ve anlatım araçları bakımından büyük ölçüde roman ve büyük hikâyelere benzerler. Önemli bir farklılık hacme bağlı olarak bunların genellikle küçük birer hayat tablosu olmalarıdır. Realist roman ve hikâye anlayışına bağlı olarak yazar bize ferdi ya da sosyal hayata ait bir hikâyeyi veya bu hayattan bir kesiti sunmak ister. Küçük hikâyeler sosyal hayatı ve dönemin insanlarını romanlardan daha fazla yansıtır. Başka bir deyişle yazar kısa hikâyelerinde dönemin gerçeklerine daha fazla eğilmiştir. Ayrıca bu hikâyelerde kendi yaşantısından gelen birçok şey vardır” (1995: 58).

Dil konusunda kendine özgü bir üslubu ve duyarlılığı olan Halit Ziya, Öztürkçecilik akımından etkilenmesi ile bazı eserlerini dil ve üslup yönünden tekrar sadeleştirerek okuyucuya sunar. Üslup konusunda hassasiyet taşıyan düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: “Üslup öyle bir şeydir ki, onun arasından kâilinin,

muharririnin maneviyetini, tıynetini görmek mümkündür, onun içindir ki ‘üslub-ı beyan aynıyle insandır’ deyince doğru bir hüküm verilmiş oluyor. Hatta yalnız kâilin ve muharririn hüviyetini değil aynı zamanda ırkının, muhitinin, milliyetinin, devrinin hususiyetini de görürüz’’ (Akt. Soğanoğlu, 2006: 11-12).

Hikâyelerinde romanlarındaki gibi sanatkârane üslubu benimseyen yazarın aşk hikâyelerinde mensur şiir havasını görmek mümkündür. Halit Ziya’ya göre önemli olan hikâyenin malzemesinin şuradan veya buradan alınması değil, söz konusu malzemenin türün imkânları içinde estetik bir senteze tabi tutulabilmesidir (Çetişli, 2000: 129). Bu fikrini Halit Ziya Kırk Yıl’da şöyle belirtir:

‘‘Bütün hikâye yazarlar bilirler ki mevzuu bulmak kadar kolay bir şey yoktur. Bütün sokaklar, bütün evler, bütün insanlar birer hikâye mevzuudur; gözlerinizi yumarak kütüphaneler dolduracak mevzuualar içinde bunalırsınız. Hüner herhangi bir mevzuu idaresinde, tasvirinde, heyecan verecek bir şekle sokulmasındandır’’ (2006: 11).

Modern hikâyenin ilk örneklerini veren, hikâyeleri ve romanlarında batı havasını hissettiren yazarın İzmir Hikâyeleri (8), Solgun Demet (13), Aşka Dair (19), Bir Yazın Tarihi (15), Bir Şi’r-i Hayal (I. Bölüm 6; II. Bölüm 13 hikâyeden oluşmaktadır) hikâyelerinin toplandığı kitaplardan bazılarıdır.

2.3.3. Mehmet Rauf

Servet-i Fünûn döneminin en üretken yazarlarından olan, eserlerinde özellikle psikolojik tahlillere yer veren Mehmet Rauf, Halit Ziya ile birlikte döneme en verimli zamanlarını yaşatmıştır. Bireyin ferdi sorunları onun hikâye ve romanlarında eğilim gösterdiği temel konular arasında yer almaktadır. On altı yaşında yazdığı ‘Düşmüş’ adlı ilk hikâyesi Halit Ziya’nın Hizmet adında çıkardığı gazetede yayımlanır (Özataş, 2018: 4). Genç yaştan itibaren hikâye ve roman okumaya ilgi duyması nedeniyle hikâye ve roman sanatı üzerine araştırmalar yapar. Türk Edebiyatı’nda nesir alanındaki çalışmaların kısır kaldığını ve yeterince gelişmediğini düşünen Rauf, hikâye ve roman türünün gelişiminin Halit Ziya öncülüğünde başladığını söyler: ‘‘Biz birkaç arkadaş idik. ‘Nemide’nin, ‘Bir Ölünün Defteri’nin

meslubu olmuştuk. Ben edebiyatımızın şiddetle meylettiğim hikâye kısmını pek akim görürken bir gün o hikâyeleri okuyunca Fransa asr-ı hazır hikâye-nüvisanından birkaçına mecbur-ı meyelan kalmış efkârım ‘Nemide’ müellifine bir hisse-i şükranla temayül etti.” (Akt. Şatır, 2019: 4). “Aşkın muhtelif ve sıra dışı hallerini anlatan Rauf’un hikâyelerinde kadın kahramanlar bir şekilde yasak aşka sürüklenir ve çeşitli sebeplerle anlatıcı tarafından vefasız olarak adlandırılır. Kadın- erkek ilişkileri konusunu eserlerinde işleyen yazar için ‘aşk adamı’ tanımı yapılabilir. Yazar karşıt cinslerin çarpık ilişkilerini, kadının toplumdaki konumu ve ihaneti de hikâyelerine konu eder. Hikâyelerinin genelinde yasak aşk veya sonu hüsrarla biten aşk temi işlenmektedir. Mehmet Rauf’un hikâyeleri ve romanları; genellikle kültürlü, kitap okumayı seven, musiki ve moda tutkun, melankolik ve aşk düşkünü aynı zamanda ümitsizlik, hayal kırıklığı ve aldatılmışlığı ile aşk acısının verdiği ıstırapı okuyucunun duygusal âleminde yolculuk yapan karakterlerle örülüdür” (2019: 6).

Rauf’un hikâyeciliği konusunda Törenek’in sözleri şöyledir: “Mehmet Rauf hikâyeciliğinin en büyük zaafı, sanatının eksenini aşk ve kadının oluşturduğu bir dünyanın insanlarını anlatmasıdır. Bu tema ve anlayış içerisinde teşekkül eden hikâyelerde o, hayatın gerçeğinden çok ferdî hislerle, insanın dramından çok âşıkane ilişkilerin ortaya çıkardığı mahrumiyet yahut zevk anlarının anlatılmasına önem vermiştir” (2019: 6).

Rauf’un ilk hikâye kitabı İhtizar 1909 yılında yayımlanmıştır. Diğer hikâye kitapları arasında: “Son Emel, Âşıkane, Pervaneler Gibi, Hanımlar Arasında, Kadın İsterse, Gözlerin Aşk, Üç Hikâye, Sapho ile Carmen, İlk Temas İlk Zevk, Aşk Kadını ve Eski Aşk Geceleri yer almaktadır” (2019: 5).

2.3.4. Hüseyin Cahit Yalçın

Edebiyat alanında daha çok gazeteci ve siyasi kimliği ile tanınan Servet-i Fünûn sanatçısı Hüseyin Cahit’in hikâyeci yönü gölgede kalmıştır. Hikâyecilerin edebiyat tarihlerinde dahi az yer bulabildiği acı bir gerçektir. Bu konuda Halit Ziya Uşaklıgil’in sözleri çarpıcıdır: Yüz elliye aşkın hikâye yazan, “beni hikâyelerimle hatırlasınlar” diyecek kadar bu türdeki emeğini önemseyen Halit Ziya bile hikâyeleriyle anılmamaktadır (Şahin, 2011: 8). Hikâyelerde ağırlıklı olarak Servet-i

Fünûn edebiyatının ortak temaları olan hayal-hakikat, aşk, tabiat, ölüm vb. temaları işlenmiştir. Dil özellikleri olarak da sanatkârane bir üslup göze çarpmaktadır.

Şahin (2019: 88), Hüseyin Cahit'in yazdığı anlatılarının büyük bir bölümünde kendi gibi olan Servet-i Fünûn kuşağındaki gençlerin kötümserliğini, toplumdan ve hayattan kaçmalarını, doğaya ve ütöpik aşklara sığınmasını konu edindiğini belirtir. Buna ek olarak bazı anlatılarında bireysellikten uzaklaştığını, özellikle kadınların toplumdaki yerine ve maruz kaldıkları adaletsizliklere dikkat çektiğini ve bir nevi sosyal tasvire yöneldiğini açıklar. Enginün, Hüseyin Cahit'in Hayat-ı Muhayyel'deki hikâyelerin birçoğu ile Servet-i Fünûn'un dünya görüşünü yansıttığını ifade eder. Hayali aşklar peşinde koşan, tabiata sığınarak mutsuzluklarını arttıran kötümser gençlerin, bu dönem yazarların genel itibarıyla işledikleri kişiler olduğunu, 'Kör Dilenci' hikâyesinin Mâi ve Siyah'taki kör dilenciye andırdığını belirtir. (...) 'Görücü', 'Köy Düğünü' gibi hikâyeleri ilk dönemine ait olmakla birlikte yazarın güzel hikâyelerinden olduğunu ve bunları devri ile ilgili belge niteliği taşıdığını açıklar (Akt. Şahin, 2009: 93).

Tahir Alangu "Hüseyin Cahit' in Hikâyeciliği" adlı makalesi ile Hüseyin Cahit'in dil ve üslubunu devrine göre daha sade bulur. Hayatın içindeki dramı anlatmadaki ustalığı sebebiyle onu Halit Ziya ile eşdeğer tutar ve görüşlerini şöyle ifade eder:

"Hüseyin Câhid, ilk hikâye ve romanlarını yayımladığı günlerde bile ('Röneka, Servet-i Fünûn, 2 Ocak 1986, ilk hikâyesi), yalın gerçekçi anlayışı, hayatı anlamak ve anlatmaktaki ustalığı, dilindeki o çağdaşlarında görülmeyen arılık, kişilerini halktan seçmek yoluna gidişiyile ancak Hâlid Ziya ile yan yana hatta dili ve millî edebiyat anlayışı yönünden ondan daha ileri bir durumdadır. Gerçek eğilimi başlangıçta sanat yoluna olduğu halde, başkalarının rahatça eser vermelerini sağlamak amacıyla derginin avukatlığına teşvik edilmiş, bütün çekişmelerin yıpratıcı yükünü sırtına almıştır. Bundan sonra gazetecilik ve politika alanlarında gittikçe şiddetlenen bir tempo ile ortaya çıkan mücadelecî Hüseyin Câhid başlangıçta, açık bir şekilde

geleceğin büyük romancısı ve hikâyecisi olarak ilk adımlarını atıyordu. Bana kalırsa Hüseyin Câhid'e edebiyatımızda bir yer verirken, azlığa çokluğa bakmadan eserlerinin iç değerleri ve onu bu sanat yolundan ayıran dış etkenleri göz önüne almadan yapılan sıralamaların er geç düzelmesi gerekmektedir. Edebiyat-ı Cedîde topluluğunda Hüseyin Câhid' in yerinin Hâlid Ziya'nın tam yanında olduğu kanısındayım'' (Akt. Şahin, 2009: 96).

Yazın hayatındaki asıl faaliyeti ilk hikâyesini (Ada Vapuru) Mekteb dergisinde yayımlayarak başlayan yazarın Servet-i Fünûn döneminde yayımlanan 21 hikâyeyi bir araya getirdiği ilk hikâye kitabı 'Hayat-ı Muhayyel'dir. Hüseyin Cahit'in ikinci hikâye kitabı, içerisinde 13 hikâye barındıran 'Hayat-ı Hakikiye Sahneleri' adlı kitaptır (2011: 19).

2.3.5. Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Türk milliyetçiliğinin ve milli duyguların uyanmasında Milli Edebiyat'a eserleriyle önemli katkı sağlayan Ahmet Hikmet Müftüoğlu 'Çağlayanlar' adlı hikâye kitabında Turancılık idealinden bahseder. Yazın hayatına şiirle başlayan yazar daha sonra hikâye yazmaya başlar. Hikâyecilik ve yazarlıkta Ahmet Hikmet'in olgunluk dönemini yaşaması Servet-i Fünûn dergisindeki yazıları ve hikâyeleriyle gerçekleşir. Bu dergide bir yandan makaleleri, incelemeleri, sohbetleri, çevirileri çıkar, bir yandan da hikâyeleri yayımlanır. 1894 ile 1900 yılları arasında basılan bu hikâyeler, Ahmet Hikmet'in gerçek sanat değerini ortaya koymaktadır. Ahmet Hikmet'in hikâyeciliğini iki döneme ayırabiliriz: Birinci dönem, 1894-1900 arasını, ikincisi de 1909-1922 yılları arasını kapsar. Bu dönemin içeriği şöyle ifade edilebilir. 1894- 1900 arası Türkçülük ideolojisinden önce fikri dünyasını oluşturur. Bu dönemde ferdi konuları işler. Ferdiyetçi bir konuyu sosyal ortamı ifade etmek için kullanmaktadır. Türkçülük ideolojisinden önce Servet-i Fünûn topluluğunda bulunur ve eserlerini bu topluluğun benimsediği anlayışa göre şekillendirir. Eserlerinde süslü bir üslup ve uzun tamlamalara yer verir. Bu dönemde oluşturduğu hikâyeler hikâyeciliğinin temelini oluşturmaktadır (Akt. Pehlivan, 2011: 138).

İçinde bulunduğu dönemin bir yansıması olarak yazar hikâyelerinde hassas bir dil kullanır. Kullandığı kelimeleri ince bir süzgeçten geçirerek titiz bir kuyumcu gibi işler. Bu da onun bir dil işçisi olduğunu gösterir. Hikâyelerinde araya girer (Ey Türk Oğlu, Ey Güneş, Ey Genç vb.) ve olayın akışını keserek içindeki milliyetçilik ülküsünü okuyucusuna yansıtır. Bunu da halkın anlayacağı bir dil kullanarak yapar. Yazarın eserlerinde Milliyetçilik fikri sanatının önüne geçer. Hikâyelerde din unsurunun etkisi görülmekle beraber Batı medeniyeti düşman olarak ifade edilmektedir. Milli kültüre yabancılaşmayı, Batı'yı yanlış anlayıp içselleştirenleri, kendi kültürüne ve medeniyetine yozlaşanları eleştirir. Milli kimliğe karşı yabancılaşmanın kültür, sanat ve edebiyat alanında yabancılaşmayı getireceğini belirtir. Yazar Türk milletine seslenerek milli kimliğin nasıl oluştuğunu, hangi aşamalardan geçtiğini anlatır. Bu sebeple Müftüoğlu'nun hikâyeleri birer tarihi belge niteliği taşıdığı söylenebilir.

Ahmet Hikmet, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türkçülük akımını benimser. 'Çağlayanlar' kitabı ise milli duygularını ifade ettiği ve Milli Edebiyat'a önemli katkı sağlayan bir eserdir. 'Çağlayanlar'da milliyetçilik düşüncesi ve bilinç oluşturma duygusu etrafında zaman zaman propaganda yönü edebî değerın önüne geçen metinler kaleme alır. Böylelikle Türk milliyetçiliğinin ve idealinin uyanmasında edebi eserleriyle önemli katkılar sağlamış olur (2011: 191).

2.3.6. Refik Halit Karay

Fecri Ati'nin kurucularından olan, eserlerinde sade bir Türkçe kullanan Refik Halit Karay, Maupassant tarzının önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Türk edebiyatına bilhassa küçük hikâyeleriyle katkı sağlayan Refik Halit Karay'ın mizah içeren birçok gazete yazısı ve denemesi bulunmaktadır. Eserlerinde gizemli bir serüven havası hâkim olan yazar yalın, kıvrak ve ironik bir dille karşımıza çıkarak sürgün psikolojisi içerisinde geçen onca yıla rağmen bizlere hiçbir kötümser yapıt bırakmamıştır (Enginün, 2013: 293). Refik Halit'e göre kitaplarındaki kahramanlar toplumsal buhranlar ve baskılar karşısında kendilerini hayatın akışına bırakıp olaylara çözüm aramayan tiplerdir. Aynı zamanda içinde bulunulan olayın farkına bile varamayan kahramanlardır (İyioğlu, 2011: 25). Karay, Anadolu insanını konu

etmesine rağmen hikâyelerdeki kahramanlarda yerel şiveye pek rastlanmamaktadır. Anadolu'nun sorunlarına sağduyu ile yaklaşan yazar Anadolu'yu anlatmasına rağmen hikâyelerde folklorik (türkü, şiir, vb.) özellikler de görülmemektedir. Anadolu insanının ekonomik mücadelesini, alın terini ve emeğini zengin patronlar tarafından sömürülmesini ayrıntılı ve çarpıcı bir şekilde işler (Sarıtaş, 2016: 118).

Anadolu'nun farklı yönlerini gerçekçi bir biçimde ele alırken romantik bakış açısı da üslubuna yansımaktadır. Refik Halit alışlagelmiş başlıkların dışında başlıklar kullanmayı ve konu özgünlüğünü seven bir yazardır. Yakup Kadri'nin, Refik Halit'in hikâyeciliği için önemli bir değerlendirmesi şu şekildedir:

“Refik Halit'in Zend-Avesta başlığıyla bunun altındaki nesir serisi de hiç şüphe yok ki, yine bu bakımdan hayret uyandırmıştı. Bundan başka, Refik Halit o yazılarında alışılmış nesir temlerinden hiçbirine yer vermemekte, hep cansız şeylerden canlı varlıklar gibi bahsedip durmakta idi. Şunu da söylemem gerekir ki, Refik Halit yalnız bununla bir yenilik ve özgünlük göstermiş olmuyordu. Çok şahsiyetli bir üslûbu da vardı ve bunda Edebiyat- ı Cedide'nin allı pullu süslerinden hiçbir iz gözükmüyordu. Refik Halit bununla da kalmıyor, gayet sade bir konuşma Türkçesiyle yazıyordu ve bu Türkçe, henüz şiirde Fikret'in, Cenap'ın, nesirde Halit Ziya'nın etkisinden kurtulamamış Fecr-i Âti arkadaşlarımızın hiç de hoşuna gider gibi değildi. Hele, çok geçmeden aynı Türkçe ile ben *Bir Baskın*'ı, Refik Halit *Fatma'nın Talihi* adlı ilk Anadolu hikâyelerimizi yazmaya başlayınca bu yadırgama kendini büsbütün belli etmişti.” (Akt. Kelkit, 2013: 8-9).

Refik Halit'in hikâyelerinin genel muhtevası olan köy ve köylü yaşamı, köy ile kent arasında köprü görevi görmektedir. Onu diğer yazarlardan farklı kılan bu özellik, yazarların kasabaya ve kasaba hayatına bakışını, hikâyecilikte üzerine yapışan “kasaba imajı” düşüncesi açısından önem teşkil etmektedir. Yazarın hikâyeleri dikkate alındığında, kasabaların oldukça bakımsız, geri kalmış yerler olduğu ve o dönemde ulaşım sıkıntısı yaşandığı göze çarpmaktadır. Refik Halit'in

hikâyelerindeki kasaba “sıkıcı, sevimsiz, ruhsuz, çelimsiz, hareketten yoksun, değişime kapalı” gibi görüşleri içermektedir. Karay, Anadolu kasabalarından, kasabada yaşayan insanlardan hikâyelerine o kadar çok muhteva kazandırmıştır ki neredeyse bir kasaba hikâyecisi vasfını elde etmiştir. Halit’in kasabaları ele alış biçimi, realist bakış açısının bir neticesi olduğu söylenebilir. Dönem kasabalarının ulaşım yönünden zayıflığı, bakımsız ve geri kalmışlığını ele alması kasaba halkını oluşturan insanların da bilgisiz ve uyuşukluk içindeki yaşayışlarını işlemesini beraberinde getirir (Akt. Fidan, 2018: 15-16).

Memleket Hikâyeleri’nde Anadolu gerçeğini gözler önüne seren; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün adlı eserlerinde memleket hasretini yoğun bir şekilde işleyen Refik Halit, güçlü gözlem yeteneğini ve zengin dili ile Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar olan zaman dilimini anlatarak edebiyata katkı sağlar. Renkli anlatımı, keskin muhalif kalemi, gözlem ve tasvir gücü, temiz İstanbul Türkçesi ile Türk edebiyatının en güçlü kalemlerinden biridir (Özdaş, 2019: 4).

2.3.7. Fahri Celalettin Göktulga

Türk hikâyeciliğine kıymetli eserler bırakan, asıl mesleği tıp doktoru olan Fahri Celalettin yahut Fahri Celal küçük yaşta hikâyeciliğe başlar. Yazarın, hikâyeci olarak incelenmesi gerekirken gazetecilik yönü de ihmal edilir. Sanat ve edebiyat çevresinde yetişmesi onun entelektüel düzeyde faaliyetlerine yön verir. Henüz bir tıbbiye öğrencisiyken ilk hikâyesi ‘Salgın’ı 1915 yılında yazmıştır. Ancak iki yıl sonra yayımlanan ‘Kadın Cehennemi’ adlı hikâyesi ile yazara Servet-i Fünûn dergisinde rastlanmaktadır (Issı, 2017: 11). İlk hikâye kitabı Talak-ı Selase (1923) on beş hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâye kitabında yaşanan dönemin evliliklerini, boşanma ve evlilik adetlerini, kadın- erkek ilişkilerini ve mesleğinin de yansımasıyla hastalıklı tipleri anlatmaktadır.

Fahri Celal’e mesleğinin katkısı onun çok geniş ve farklı tipleri ele almasını sağlar. Akıl ve sinir hastalıkları biriminde doktor olarak çalışması onu sıradan tiplerden dışına çıkarır. Unutulan gelenekleri, eski kültürün özelliklerini sade bir dille aktaran yazar mekân olarak İstanbul’un dışına da çıktığı hikâyelerinde kasaba

yaşantılarına yer verdiği görülmektedir. Yazar, Osmanlı Türkçesine hâkim olmasına rağmen sade ve anlaşılır bir dil kullanır. Ancak bazı hikâyelerinde Osmanlıcaya olan hâkimiyetini göstermekten geri durmaz. Hikâyelerinde fıkralardan ve dini hikâyelerden yararlanan yazar mizah öğelerine de yer verir. Hikâye anlatımında aralara girerek okura bilgi verip ve kendi düşüncelerini aktaran yazarın gelenekten beslendiği görülür. Çanakkale'deki Keloğlan dışındaki bütün hikâyeleri kısa hikâyelerden oluşmaktadır. Bu da yazarın Ömer Seyfettin'in kurduğu küçük hikâyecilik geleneğine devam ettiğini gösterir. Hikâye türü için geleneksel yaklaşımı savunsa da hikâyeleri gelenekten beslenen modern hikâyeleri oluşturmaktadır. Anlatım özellikleri açısından ikiye ayrıldığında hikâye; anlatma ve gösterme esasına göre anlatılan hikâyeler olarak değerlendirilir. Gösterme esasına dayalı hikâyelerde yazar, olayları okuyucuya aktarmaz, olaylar okuyucuların vaka akışı ile zihninde tasarlanıp resmettirilir. Olayın herhangi bir anlatıcı vasıtasıyla okuyucuya aktarılması anlatma esasına dayalı metinler vasıtasıyla sağlanır. Hikâyelerinde gösterme ve anlatma esasına dayalı bir anlatımı kullanan Fahri Celal, çoğunlukla anlatma esasına dayalı metinler (Çanakkale'deki Keloğlan) meydana getirirken gösterme metodunu da yer yer kullanır (Çetin, 2000: 26-38).

Fahri Celal'in hikâyelerinde -birkaç hikâyesi dışında- düzenli bir şekilde giriş, gelişme ve sonucu belli olan akış mevcuttur. Bir gazete yazısında Haldun Taner'in hikâyeciliğini eleştirirken: "Fakat benim anladığım manada hikâyenin bir başı bir sonu olması lazımdır" diyerek başı, ortası ve sonu belli olan hikâyeler yazılması gerektiğini belirterek Maupassant tarzına sahip olduğunu ifade etmiş olur. Gelenekselliğin ve çevrenin etkisi olacak ki hikâye gelişimini bu şekilde kurgulayan yazar başı ve sonu belli olmayan hikâyeler için 'adamı iki paralık ederler' şeklinde gençlere uyarıda bulunur (2000: 40). Hikâyelerin bu şekilde hizaya girmesi akışı belli olan olayları meydana getirecektir. Ancak zaman zaman okuyucuyu şaşırtan sonlara da yer verdiği görülür.

İssı (2017: 14)'ya göre Fahri Celal'in beslendiği kaynakların gerçeklik algısı onun tercihlerini de belirlemiş olur. Bağlandığı realist kan, gerçek hayattan devşirilmiş tiplerde, gözlem gücünde kendini hissettirerek akar. Realizme yönelmesinde mesleğinin de etkisi göz ardı edilemeyecek kadar açıktır. Onda realizm

bazı zamanlar natüralist bir gerçeklik çizgisine kaysa da, Fahri Celal hiçbir zaman toplumcu gerçekçi bir tavır almaz. Toplumcu gerçekçilerin sanatın ideolojik olarak yan tutması gerektiğiyle ilgili düşüncelerini reddederek: “Sanatın gayesi güzeli yaratmaktır. Bu gaye de zamanla, çevre ile sınırlandırılmaz. (...) Ben yazarken kimin için yazdığımı düşünmem. Birtakım düşüncelerin yerleşmesine, tanınmasına da yaratmak istediğim yok. Çünkü sanatkar moralist değildir. Yazma sevgisinin peşin kaygılarla, peşin düşüncelerle ilgisi yoktur” şeklinde sanata ve sanatçıya dair görüşlerini dile getirir.

2.3.8. Selahattin Enis Atabeyoğlu

Gazetelerde ve dergilerde anılar, fantazyalar, düz yazılar, mensur şiirler yayınlamanın yanında hikâyelerini ve romanlarını da kitle iletişim araçları vasıtasıyla okuyucusuna ulaştıran S. Enis'in yayınlanan toplamda 55 hikâyesi bulunmaktadır. Hikâyelerini yayınladığı dergiler şunlardır: Nevsal- i Milli (1 Adet), Safahat- ı Şiir ve Düşünce mc. (1), Süs (2), Milli mc.(1), Resimli Hikâye (2), Son Posta (32), S. F. M. (1), Yedigün (3). “Açık Limon” adlı hikâyesinin ise nerede yayınlandığı bilinmemektedir. On üç hikâyesini de 1340'ta “Bataklık Çiçeği” adlı kitabında toplayan (Çakmak, 1995: 6) yazar; kitabına da adını veren, ilk hikâyesi olan ‘Bataklık Çiçeği’ adlı hikâyede olayı genç bir adam ve fahişe bir kadın ilişkisi üzerinden iyi-kötü çatışmasını kurgular. S. Enis, saf duygularla seven genç adamın uğradığı ihanet ile toplumsal bir meseleye işaret eder. Yazar, bir hikâyesini (Bir Kadının Son Mektubu) toplumsal meselelere işaret ederken gerçeklik duygusunu uyandırmak için mektup tarzında oluşturur. Bazı hikâyelerinde kadın- erkek, birey- toplum gibi çatışmalar yer alırken toplumu çeşitli yönleriyle ele alarak belirli çatışmalar üzerinden toplumda var olan aksaklıkları okuyucuya vermeye çalışır. Hikâyelerdeki tipler; iradesiz ve saf gençler ya da mirasyedi bir adam, yoksulluk çekip emeğine değer verilmeyen sanatkar genç, bütün değerlerini kaybedip toplumla çatışan tipler yer almaktadır.

Hikâyelerinde ele aldığı bu tipler, Maupassant'ın hasta ruhlu ve sorunlu kişileri temsil eden kahramanlarını hatırlatır (Gündüz, 1987: 142). Yazar hasta ve kötü ruhlu tipler vasıtasıyla birey- toplum çatışması üzerinden toplumun aksaklıkları

ve ahlak kurallarını yargılar. Yazarın eserlerini fuhuş, ahlaksızlıklar, yozlaşmış toplum üzerine kurması onun natüralist kimliğinin bir sonucu olarak görülmektedir. “İnsanların ortak zaafı üzerinde eğilen Selahaddin Enis, “kuvvetlinin karşısında korkak ve saygılı, zayıfın karşısında ise sert amir ve mütehakkim” bir vaziyet alan anlayışı yargılar. Böylece sözünü ettiğimiz bu insanları sahte ve riyakâr davranışlarıyla tanıtarak meselenin temelinde yatan zengin-fakir çatışmasını vermeye çalışır” (1987: 144). Hikâyelerinde yer alan erkek kahramanlarını genelde eğitimli, kültürlü insanlar arasından seçen Selahattin Enis, bu kahramanları maneviyata önem veren, yiğit, namuslu ve vatansever insanlar olarak kaleme alır. Harpte cesurca çarpışan bu erkek kahramanlar, günlük hayatlarında çalışkan bir memur, idealist bir sanatkâr olarak dikkati çekerler. Erkek kahramanlardan bazıları ise esasen iyi ve namuslu oldukları halde toplum tarafında değer yargıları dışına itilerek dışlanan ya da yanlış anlaşılmış insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Selahattin Enis’in psikolojisini ve kişiliğini yansıttığı düşünülürse yazar ile bu kahramanların ortak tarafı kırılgan, zayıf ve duyarlı bir yapıya sahip olmaları dikkat çekmektedir. Bu nedenle birtakım toplumsal olaylar ve yıkımlar karşısında mücadele edemeyen kahramanlar intihar, toplumdaki soyutlanma ya da teselliye içkide arama davranışları gösterecektir (1987: 158).

Yazarın seçtiği kadın kahramanlar erkeklerin aksine kötü yola düşmüş, ahlaksız tiplerden oluşmaktadır. Kocasına ihanet eden, hasta ruhlu, kötü hayat şartlarının getirisi ile natüralist etkinin varlığı neticesinde zaruri olarak kötü yola düşen, ahlaksız bir yaşamı benimseyen kadın tipler yaratarak her türlü kötülüğün sebebi anlatılır. Bütün bu olumsuzlukların yanında ahlak ve namusu içselleştiren kadın tiplere de rastlanmaktadır. Natüralist kimliğinin etkisiyle her şeyi açık ve seçik yazdığı için kadın kahramanların da bu şekilde ele alınmasından dolayı kadın düşmanı olarak da nitelendirilir ve eleştirilir (Ecevit, 2015: 33). Ancak yazar, yarattığı bu tipler üzerinden sosyal meselelere dair görüşlerini aksettirir. Tahir Alangu, yazarın natüralist kimliğinin eserlerine yansımaları “hikâyelerinde ve bütün romanlarında natüralist acılık, devamlı olarak hayatın en karanlık, en soysuz yönleri üzerinde ısrarlı duruşundan gelen bir karamsarlık vardır” şeklinde açıklar. Cevdet Kudret, Salahaddin Enis’i “kimi sanatçılarımızın ancak kimi eserlerinde, hattâ kimi eserlerinin ancak kimi sahnelerinde uyguladıkları natüralist görüşün

edebiyatımızdaki başlıca temsilcilerinden biri” olarak görür. Cevdet Kudret’e göre Salahaddin Enis’in “eserlerini yalnız zinâ ve fuhuş üzerine kurması, Natüralizmi tek yanlı, hattâ biraz da yanlış anladığının göstergesidir (Akt. Tane, 2012: 75). Toplumda çöken ahlak değerleri karşısında yazar ezilen ve hor görülen kahramanlarının sonuna kadar yanında yer alır. Selahattin Enis, hikâyelerinde seçtiği mekânı, anlattığı kahramanlar üzerinden benzer özellikler taşımasına gayret ederek vermek istediği düşünceyi mekânlar üzerinden de aktarmış olur. Selahattin Enis’in hikâyelerinde görülen bütün mekânlar durağan bir özyapı sergileyip hayatın her alanında rastlanabilecek mekânları oluşturmaktadır (1987: 167).

Selahattin Enis, eserlerinde hayatın en kötü ve çirkin yanlarını hiçbir süzgeçten geçirmeden anlatır. Yazar, ahlaki yozlaşmanın karşısında birey-toplum çatışması adı altında toplumla savaşıyor. Çirkinleşmiş durumları bazen mekânla özdeşleştirerek dile getirir. “Yazar anlatılarında ferdi ilaveler dışında, teknik ve konu bakımından Avrupalı hikâyelerden özellikle Maupassant ve Zola’dan etkilendiğini hissettirir. Ancak onun batı hikâye tekniğini yerli unsurlarla kaynaştırması eserlerinin yerli ve millilik vasfını gölgeleyemez” (1987: 179).

2.3.9. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Sanat hayatına Fecr-i Âtî topluluğunda başlayan, bireysel sanat anlayışından toplumsal sanat anlayışına geçen yazar hikâyelerini ‘Bir Serencam, Rahmet ve Milli Savaş Hikâyeleri’ adlı eserlerinde toplar. 1921 ve 1922 yıllarında hikâye alanında en verimli zamanını yaşayan yazarın ilk hikâyesi 1910 yılında Servet-i Fünûn dergisinde yayımlanan Bir Kadın Meselesi adlı hikâyedir.

“II. Meşrutiyet’i takiben İstanbul sınırları dışına çıkan yazarın hikâyeleri mekân, şahıs kadrosu, konu, bakımından da genişler. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun hikâye türündeki eserlerini, Türk hikâyeciliğinin Anadolu’ya açılma hareketi içerisinde düşünmek yerinde olur. Hikâye yazmaya Edebiyat-ı Cedide’ye özgü edebi zevk ve anlayışla başlayan Yakup Kadri, Fransız hikâyecisi Maupassant’ı

okuduktan sonra, yakın arkadaşı Refik Halit Karay ile birlikte Maupassant tarzında hikâye yazmaya başlar. Guy de Maupassant'ın hikâyelerindeki mekân-insan ilişkisi, hikâye tekniği ve konular, sözü edilen bu iki genç Türk hikâyecisini İstanbul dışına çıkmaya teşvik ve davet eder'' (Aktaş, 2019: 41).

Böylelikle Yakup Kadri'nin hikâyeci yönünü iki döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem olarak; Edebiyat-ı Cedide zevk ve anlayışını yansıttığı hikâyeleri 'Bir Serencam' adlı kitapta toplanır. Edebiyat-ı Cedide anlayışının bir getirisi olarak bu dönem hikâyelerini ferdiyetçi bir bakış açısıyla kaleme alır. Bireyin yaşadığı ıstıraplar, bireyin toplum içindeki durumu, aile yaşantıları dönemin zevk ve anlayışı ile birlikte ele alınmaya müsait konulardır. İkinci dönem hikâyeciliği ise kaleme aldığı 'Rahmet' ve 'Milli Savaş Hikâyeleri'ni içinde barındıran dönem olarak ele alınmaktadır. Yazarın bu dönem hikâyelerinde ferdi bakış açısından uzaklaştığı ve topluma yöneldiği görülür. Millî Mücadele dönemi yaşananların etkisinde kalarak ülkenin içinde bulunduğu durumu İstanbul dışına çıkarıp yaşadığı hassasiyeti kalemine yansıtan yazar toplumun perde arkasında yaşananları dile getirmek ister. Böyle bir hassasiyet taşıyan yazar için Maupassant'ın hikâyeleri göz ardı edemeyeceği bir model konumundadır. Bilinçsiz davranışların baskıları ile şekillenen dehşet verici, çirkin ve kendi yalnızlığına terk edilmiş taşra hayatının farklı görünümelerini anlatan Maupassant'ın karamsar dikkati, o dönemin Anadolu'sunda gözlemlenen yaşam manzaraları için kabul görmektedir (2019: 42).

Yaşadığı olaylar ile toplumun içinde bulunduğu duruma odaklanan kalemi, Yakup Kadri'nin Maupassant'ın etkisinde kaldığını gösterir. Bu etki ile bilhassa taşra hayatının problemlerini dile getirmiştir. Hikâyelerinin büyük kısmında Anadolu'yu ve Anadolu insanının yaşadığı sorunları ele alan Yakup Kadri; aynı zamanda Anadolu insanının vatan sevgisine, misafirperver oluşuna ve kahramanlıklarına dikkat çekmiştir (Aydoğdu, 2011: 18). Anadolu'yu ele aldığı hikâyelerinde kadın, namus, cahiliyet ile birlikte Anadolu insanının misafirperverliği, kahramanlıklarını, ulus ve vatan sevgisini dile getirir. Dışarıdan dağınık ve parçalanmış ancak içsel olarak bir bütün olup, sert ve ciddi mizaca sahip, örf ve ananelerine bağlı inancı tam

dürüst tipler Yakup Kadri'nin hikâye kahramanlarının en belirgin özellikleri arasında yer alır. Yazarın bu şekilde tipler yaratması kahramanların psikolojik sağlamlığını ön plana çıkararak onlara kimlik kazandırma çabasında olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu durum kahramanların fiziki portreleriyle değil de ruhsal portreleri ile okuyucunun hafızasında yer almasını sağlamıştır (2019: 42-43).

Yakup Kadri, bazı hikâyelerinde konuya direkt giriş yaparken bazı hikâyelerinde kişilerin psikolojik durumunu ve dış görünüşünü anlatarak birer portre çizer ya da olayın geçtiği yeri betimler. Kimi zaman hikâyeleri bir “olay”ın ortasından başlarken kimi zaman da durum veya mekân tasvirleriyle başladığı hikâyeleri de dikkat çeker. Çoğu zaman hikâyelerini anlatırken başka hikâyelere geçiş yaptığı görülür. Bu durumu kurgu içinde gerçekliğin oluştuğunu hissettiren hikâye içinde hikâye vermekle sağlar. Yakup Kadri, genel itibarıyla bütün hikâyelerinde okuru düşündürmeye yönlendirip ders verme amacıyla hikâyeyi sonlandırır. (Yalçın, 2019: 19).

Yakup Kadri, hikâyelerinin çoğunda Anadolu'yu anlattığı için edebiyatı Anadolu'ya taşıdığı söylenebilir. “Yazar, hikâyemizde yurda, dolayısıyla geniş halk kitlelerine açılışına dair sorulan bir suale: ‘Bunu bilhassa yapmış değilim; bu Maupassant’ın tesiridir ve onun gibi yapmak isteyişten ibarettir. Çünkü aynı tipler memleketimizde de vardır.’ cevabını verir” (Akt. Şen, 2018: 7).

Yakup Kadri'nin Edebiyat-ı Cedide topluluğunda meydana gelen dil zevki ve anlayışı zamanla yerini Milli Edebiyat hareketi ve ‘Yeni Lisan’ oluşumunun dil anlayışına bırakır. Hikâyelerinde karakterlerin ruhsal tahlilini yaptığı satırlarda, mensur şiir alanındaki eserlerinde kullandığı dilin benzerini görmek mümkündür. Hikâyelerinin konusu ve kahramanları onun kullandığı dili ve üslubu tayin etmektedir. Milli Edebiyat oluşumunu savunanların düşüncelerine uygun olan bu dil sayesinde Yakup Kadri, Türk hikâyeciliğinin gelişmesine katkıda bulunarak eserleriyle Türkçenin kendi içinde yarattığı imkânların gelişmesine ve ilerlemesine destek olmuş yazarlarımız arasındadır (Aktaş, 2019: 44).

2.3.10. Ömer Seyfettin

Edebiyatın her döneminde adından söz ettiren, çağdaşı yazarların aksine her daim hikâyeleriyle ön planda olan Ömer Seyfettin, Türk edebiyatının unutulmaz sanatçıları arasında yer almaktadır. Yeni Lisan davasını ortaya atan yazara göre sadece sanatsal metinler değil öğretici metinlerde de sade ve açık bir dil kullanılmalıdır. Ulusa seslenen yazar bu sebeple sade bir dil anlayışına sadık kalır. Toplumsal bilinci en yüksek seviyede tutmak için hikâyelerinin konusunu gerçek hayattan alır. Kahramanlıkların, tarihin anlatıldığı bu hikâyeler bazen beklenmedik bir sonla bitmektedir. Realizm ve dönemin akımları olan Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batıcılığın etkisi eserlerine yansır. Yalçın (1973: 18), realist hikâyeciliğin öncülerinden olan Ömer Seyfettin için; hikâyelerinde anlatım gücünün çok kuvvetli olduğunu, gereksiz tekrarlardan ve mecazlardan kaçındığını, Anlatım konusunda ise akıcı ve dikkat çekici bir üsluba sahip olduğunu ifade eder. Hikâyelerini genellikle beklenmeyen sonuçlara bağlayıp terdid sanatının en kuvvetli örneklerini verir. Sıradan denebilecek bir olayı dahi anlatıştaki mükemmelliği ile renklendirip okuruna kusursuz ve benzersiz hikâye takdim eden yetenekli bir yazardır (1973: 18). değerlendirmesini yaparak Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan dil anlayışın ciddi bir savunucusu olduğunu ve eserlerinde buna özen gösterdiğini ifade etmektedir.

Doğruluk, iyilik ve ahlaki değerlerle birlikte eğitsel unsurlar taşıyan hikâyelerinde ruhsal çözümleme ve betimlemelerin yerine olaylar ön plandadır. Dil ve üslup bakımından okuru kahramanın dünyasında dolaştıran, vakanın kurgusu ve örgüsü açısından Ömer Seyfettin'in hikâyeleri, genel itibarıyla modern hikâye yöntemini yansıtmaktadır. Yazarın hikâyelerinde olay abartıya kaçmayacak ölçüde dengeli, mizah, merak ve entrika unsurları sayıca olması gerektiği düzeydedir. Onun birçok hikâyesindeki sürpriz sonuçların peyda olması modern hikâyenin özüne uygun düşmektedir (Aydemir, 2005: 60). Toplumun her kesiminden ve her yaşta insanları ele alan yazar söyleyişten çok düşünceye önem vermektedir. Serim, düğüm, çözüm bölümleri ile klasik hikâyenin değişmeyen planı her hikâyesinde görülmektedir. Bu plana sadık kalan yazar Maupassant tarzının edebiyatımızdaki en önemli temsilcisidir. Batı kültürünü yakından takip etmesine rağmen kimliğini kaybetmeyip tamamen Batı'ya yönelmez. Küçük hikâyenin tamamen bağımsız bir tür olmasında

ön ayak olan yazar Samipaşazade Sezai ve Halit Ziya'dan etkilenecek hikâye alanına sadık kalmış usta bir kalemdir. Toplumsal aksaklıkları mizah yoluyla eleştirirken Batı hayranlığı ile kaybolan yozlaşmış kişileri eleştirmekten geri durmaz. Ömer Seyfettin'in yan tutan bir sanatçı olduğu; çağının, sosyal ve siyasal olaylarına belli bir açıdan bakarak inandığı, doğru bulduğu fikirlerinin dışındakileri bütün gücü ile çürütmeye çalışmasıyla kendini gösterir. Ancak düşüncelerinde yanıldığını anladığı zaman, gerçeğe dönmesini bilme yürekliliğini de göstermiştir. İçinde yaşadığı olaylara, dışarıdan ve nesnel gözle bakma ustalığını gösterdiği için, hikâyelerinde 'propaganda' havası bulunmaz (Akt. Albez, 2009: 14).

Enginün (1992: 47) ise Ömer Seyfettin için:

“O, iyi bir gözlemcidir. Benimsediği gerçekçi edebiyatın da özelliği olan gözlem, dış hayatın okuyucuda gerçeklik vehmi uyandıracak şekilde hikâyelerine aktarılmasını sağlar. O, genellikle vak'a hikâyeleri yazar. İnsanları belirli bir durum ve olay içinde gösterir. İnsanların dünya görüşleri ve mizaçlarından doğan farklılıklar olaylara değişik açıdan yaklaşmalarını sağlar. Bu farklılık çatışmayı doğurur. Çatışma, olayları epik boyuttan çıkarır ve dramatik boyuta getirir. Ömer Seyfeddin bilhassa tarih ve savaşlardan konusunu alan hikâyelerinde bu iki boyutu birleştirmiştir.” diyerek yazarın edebi yönü hakkında düşüncelerini dile getirir.

Onun hikâyelerini belli başlıklar altında toplamak mümkündür. Kaynağını tarihten, çocukluk anılarından, milli bilinci uyandıran savaşlardan alan konular şeklinde başlıklara ayrılabilir. Hikâyeleri üzerinde birçok araştırma yapılmış ve hikâyelerdeki eğitsel değerlerin varlığı hikâyelerin ders kitaplarına konmasını, 100 Temel Eser arasında yer almasını sağlamıştır. Yazar hikâyelerinde dönemin eğitim-öğretim anlayışını da eleştirerek eğitime önem verdiğini mevcut düzenin değişmesi gerekliliğiyle ortaya koyar. Yazar, hikâyelerinde dönemin eğitim-öğretim anlayışını eleştirirken ideal olan eğitim anlayışının ön plana çıkması için okula ve öğretmene olumsuz bakış açısı yükler. Böylelikle amaca ulaşmak isteğiyle her yolu dener. Demircan (2016: 107)'a göre anlatıcı tercihi özellikle bir karakter veya durum

hakkında okura olumlu ya da olumsuz mesaj verilmesi önemli bir konudur. Bir olay yahut durumun hikâyenin kahramanı üzerinden anlatılması okuyucu üzerinde farklı bir intiba bırakırken kahraman anlatıcı aracılığıyla aktarımın sağlanması farklı bir etkiye neden olur. Ömer Seyfettin ise bu durumun farkında olan bir yazar olarak hikâyelerinin büyük bir kısmında kahraman anlatıcı tercihiyle okuru karşısına çıkmayı uygun bulmuştur. Böyle bir gayesinin olması ile birlikte okurdaki karşıt duygu oluşmasının önüne geçebilmek için hikâyelerinde mizah unsurunu büyük bir ustalık ile kullanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Yöntem başlığı altında, belirlenen konu kapsamının uygunluğu esas alınarak çalışmanın amacına ulaşması için kullanılan araştırma modeli, araştırmanın çerçevesinin çizilmesini sağlayacak evren ve örneklem ile verilerin toplanması, akabinde çalışmanın analiz edilmesi ve hazırlanması ile ilgili bilgiler verilmektedir. Çalışmada Yenileşme Dönemi hikâyecilerimizin hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadeler tespit edilerek hikâyelerde yer alan sosyalleşme olguları eğitsel açıdan yorumlanıp ve hikâyelerin Türkçe ders kitaplarında yer almasının uygun olup olmadığı üzerinde durulmaktadır. Çalışmada ‘nitel araştırma yöntemi’ kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2008: 39)’e göre bu yöntem; olay ve durumların kendi bütünlüğü içinde doğal ortamlarda asıl gerçekliğinin belirlenmesini ve gözlem, mülakat, doküman analizi gibi veri toplama teknikleri kullanılarak olguların algılanma şeklinin bütüncül inceleme süreçleriyle ortaya konmasını sağlayan araştırma türüdür.

3.1. Araştırmanın Modeli

Belirlenen hedeflere uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden olan, metinlerin analizi olarak da değerlendirilebilen ‘doküman incelemesi’ araştırmanın modelini oluşturmaktadır. Bu model; araştırılması amaçlanan olgu ya da olaylar hakkında bilgilerin yer aldığı elektronik-basılı materyallerin içeriğinin titiz ve sistemli bir şekilde analiz edilmesini, akabinde değerlendirilmesini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187).

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmada evren; Yenileşme Dönemi hikâyeciliğinde hikayenin gelişim çizgisinde önemli katkıları bulunan; ‘Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay,

Fahri Celalettin Göktulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ömer Seyfettin'' isimli yazarların hikâyelerinin eğitsel açıdan incelenip çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadelerin tespit edilmesidir. Çalışmanın örneklemini ise belirtilen yazarların en az on hikâyesinden beşer hikâyenin incelenmesini oluşturur.

3.3. Verilerin Toplanması

Çalışmaya başlanmadan önce araştırmanın amacı belirlenmiştir. Öncelikle sosyalleşmenin ne olduğu ve sosyolojinin ilişkili olduğu diğer bilim dalları araştırılıp gerekli kaynaklar elde edilmiştir. Yenileşme Dönemi hikâyecilerimizin hikâye kitapları temin edilip amaca hizmet eden hikâyeler fişleme tekniği ile kaydedilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi için literatür taranarak çocuk, sosyalleşme ve hikâye alanındaki makale ve tezler incelenmiştir. Amaca hizmet eden hikâyeler tespit edilip sosyalleşme olgusu kapsamında eğitsel açıdan değerlendirilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Çözümleme yaparken araştırmaya konu edilen eserler okunarak fişlenmiş, daha sonra tasnif edilmiştir. Nitel bir araştırma olan çalışma, betimsel ve içerik analizi yöntemleriyle çözümlenmiştir. Doküman analizi sonucu elde edilen verilerin daha önceden belirtilen konular çerçevesinde özetlenip yorumlanması betimsel analiz yöntemini ifade eder. Metinlerin çözümlenmesi ve karşılaştırılması noktasında toplanan verilerin açıklanmasını sağlayan içerik analizinde temel amaç ayrıntılı incelemeler sonucu belirli ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224,227). Çalışmada adı geçen yazarların hikâyelerinin başlangıçta oluşturulan sosyalleşme faktörlerine göre özetlenip yorumlanması betimsel analiz kapsamındadır. Hikâyelerin bitiminde elde edilen veriler belirlenen ve tespiti yapılan sosyalleşme faktörleriyle ilişkilendirilerek içerik analizi yönteminin kullanılması ile bulgulara ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Samipaşazade Sezai'nin Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

4.1.1. Bu Büyük Adam Kimdir?

Kişiliğin oluşumunda biyolojik, psikolojik ve sosyal tüm faktörlerin etkisi bulunmaktadır. İnsan doğuştan gelen yeteneklerini geliştirmek ve toplumun bir bireyi olduğu bilinciyle sosyal-kültürel çevre ile etkileşim haline girmek istemektedir. Bu istek bilinçli bir sosyalleşmeyi meydana getirir. Birey benlik oluşturma sürecinde toplumsal düzene ayak uydururken aynı zamanda toplumla ve toplumun diğer üyeleriyle özdeşim kurarak mevcut kültürü benimsemeye çalışmaktadır. Davranışçılık kuramının etkisiyle *Sosyal Öğrenme Kuramı*'nı geliştiren Bandura kişilik oluşumunda davranışsal, bilişsel ve çevresel etkilerin birbiriyle daima etkileşim içerisinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kurama göre sosyal bir varlık olan insan toplumdaki başka bireylerin davranışlarını gözlemleyip ve model alma yoluyla öğrenme süreci içerisine girmektedir. Bu öğrenme sürecini Samipaşazade Sezai'nin Küçük Şeyler adlı kitabındaki ilk hikâyeye olan *Bu Büyük Adam Kimdir?* adlı hikâyede yetişkin anlatıcının çocukluğunda yaşadığı anıyı anlatırken görmekteyiz:

“O zaman alışkanlık etmişim. Babamın yüz kişiye ev olan konağında yapılan derslerimizi bitirdikten sonra, çoğu zaman akşamüzeri Taşkasap'tan Beyazıt'a kadar yaya gidip gelirdim. Bu hiç şaşamadan yapılan akşam gidiş dönüşlerinde, her zaman bir adama rastlardım ki kendisine bakmamasından dolayı uzamış saçları geniş alnının üzerine dökülerek, derin düşünceler içinde dalgın dalgın attığı adımlarıyla ikide birde sendeler ve düşmemek için hemen kendisini toplardı. Bir kere kendi kendime, “Bu büyük adam kimdir?” diye sordum. Bu sanım, bu sorum sebepsiz değildi. Çünkü adamın her halini ve davranışlarını, o günlerde Fransızca hocamızdan okuduğum,

Büyük Adamların Hayatı adlı kitabın anlattıklarına ve betimlemelerine tamamıyla uygun buluyordum. (...)’³²

Hikâye kahramanı olan çocuk Fransızca dersinde okutulan ‘Büyük Adamların Hayatı’ adlı kitabın etkisiyle Taşkasap’tan Beyazıt’a yaptığı gezintiler sonrasında sokakta gördüğü adama rastlar ve bu adamın dış görünüşü, tavırları anlatıcıda büyük ilgi uyandırır. Merakı gittikçe artan kahraman bu adamı gözünde büyütür ve onun kim olduğunu öğrenmek ister. Bu sebeple anlatıcı arka planda kalır ve dikkat büyük adam olarak nitelendirilen kişiye çekilir. Böylelikle okuyucuda merak unsuru ön planda tutulur. Ben anlatıcı konumunda olan kahraman hakkında okuduğu kitap ve yaşadığı ev dışında bilgiye yer verilmemektedir. Ben anlatıcı merak ettiği ve önemli biri olduğunu düşündüğü adamın kim olduğunu hikâyenin sonunda başka bir hikâye kişisi olan tütüncü ile arasında geçen diyalogla açıklığa kavuşturur.

‘‘Eğer hafızam beni aldatmıyorsa yirmi gün sonra ta uzaktan, bir tütüncü dükkânında, tütüncünün kendisine okumakta olduğu bir kâğıdı büyük bir özen ve dikkatle dinlediğini görerek o tarafa doğru giderken büyük adam da dükkândan çıkıyordu. Tütüncüye, ‘‘Bu büyük adama okuduğun kâğıt neydi?’’ diye sordum. Tütüncünün verdiği şu cevap, aradan seneler geçtiği halde hala hatırımdan çıkmaz: ‘‘O büyük adam değil, orta boylu. Memleketinden aldığı mektupları her zaman bana okutur. Onun okuma yazması yoktur.’’³³

Büyük adam olarak nitelendirdiği kişinin okuma yazma bilmeyen sıradan biri olduğunu öğrenen kahraman, seneler geçtiği halde bu durumu unutmadığını ifade eder. Kafasında hayal ettiği büyüklük hayal kırıklığı ile küçülür. Kişilerin başkalarına yönelik algıları, onları nasıl gördüğü kendi kişiliği hakkında bazı ipuçları verebilir. Çünkü başkalarını algılayış şekli, bireyin kendi kişiliğinin birer yansıması olabilmektedir.³⁴ Ya da hikâyedeki çocuk kahraman okuduğu kitaptan etkilenecek tesadüfen rastladığı adama büyük adam yakıştırmasını yaparak olmak istediği profili

³² Samipaşazade Sezai (2019).Küçük Şeyler, GTU: Salih Bora, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.3.

³³ Age., s.6.

³⁴ Age., s.298.

yüklemiş olabilir. Aynı zamanda çocuğun okuduğu kitaptan etkilenmesi de bireyin sosyalleşmesinde okunan kitapların etkisini de göstermektedir. Çocuk, okuduğu kitap vasıtasıyla sokakta gördüğü adamın tavırlarından etkilenecek kendi için rol model oluşturmaktadır. Yaratıcı ve zengin hayal dünyasına sahip olan çocuklar yaş itibariyle okuduğu kitaplardaki kahramanlardan daha fazla etkilenmektedir. Kitaptaki kahraman ile özdeşim kuran yahut çevresindeki kişiler ile bağlantı oluşturan çocuk için kitap okumanın önemi büyüktür. Yalçın'a göre, bilhassa çocuklar ve gençlerin okuma sevgisi ve alışkanlığının eksikliği toplumdaki aksaklıklara ve ülkenin geleceğine, kültür, sanat, bilim dünyasında problemlere sebep olabilmektedir. Stonovich ve Cunningham'e göre ise çocuğun özellikle sözel ve bilişsel gelişimi başta olmak üzere tüm gelişim alanlarında gelişme kaydeden okuma becerisi, hayati önem taşımaktadır (Akt. Güngör, 2009: 31). Kitap okumanın birçok faydası olduğu gibi çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlaması da yararları arasındadır. Bu da gösteriyor ki okulda en çok vakit geçirilenlerden biri olan ders kitapları ya da okuma saatlerinde kullanılan kitaplar çocuğun okul dışındaki hayatını şekillendirebilmektedir. Bircan ve Tekin (2009: 32-33)'e göre çocuğun doğduğu ilk andan itibaren toplumun kültürel yapısını, kalıplarını ve değer yargılarını edindiği sosyalleşme ortamı ailedir. Bu açıdan okuma sevgisinin ve okumaya olan ilginin ilk olarak aile ortamında şekillenmesi edindiği izlenimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Genel olarak Türkiye'de yetişkin nüfusun eğitim seviyesinin düşük olması, çocukların okumaya yönlendirilmesini engellemekle birlikte onların okuma sevgisi ve bilincine erişmelerini olumsuz etkilemektedir. Ailede oluşacak bu eksikliği gidermede okul önemli bir sosyalleşme aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitimde kullanılacak kitapların çocuğun ilgi, ihtiyaç ve yaş özelliklerine göre belirlenmesi ölçütü 2019 TDÖP'de 'Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Özellikleri' başlığında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu hassasiyet ile okullarda kullanılan ders kitaplarında yer alan metinlerin çocuğun sorgulamasına, eleştirmesine olanak veren ve gelişimlerini destekler nitelikte olmasına önem gösterilmelidir. Okuduklarından etkilenebilecekleri göz önünde bulundurularak da metinlerin seçimine dikkat edilmelidir. Anlatı bu yönüyle *eğitim ve sosyalleşme* faktörü başlığı altında okul ve ders kitaplarının çocuğu sosyalleştirmesi yönündeki etkileri göz önüne alınarak incelenmiştir.

Anlatıcı bir kahraman olarak tasavvur ettiği kişinin içinde bulunduğu bir kavga anına şahit olduğu halde zihninde kurguladığı büyük adam izlenimini bozmaz.

“Öte yandan, sosyal öğrenme kuramına göre gözlem yoluyla öğrenme, pekiştirilen bir davranışın taklit edilmesi kadar basit bir olgu değildir. Gözlemin bireyi bilgilendirme işlevi de vardır. Sosyal öğrenme kuramcıları insanların çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlediklerini, bu gözlemlerden bazı sonuçlar çıkararak kendileri için yararlı olan durumlarda davranışı gösterdiklerini öne sürmüşlerdir. Model alınan davranış saklanabildiği ve değişikliğe uğratılabildiğine göre, gözlenen davranışların bireyin belleğine kodlanması ve gerektiği zaman hatırlanması gerekir. Bu özelliklerinden ötürü gözlem yoluyla öğrenmede bilişsel boyutun önemli olduğu söylenebilir. Bundan dolayı sosyal öğrenme kuramı, insan davranışlarının, bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile gerçekleştiğini savunmaktadır” (Akt. Bayrakçı, 2007: 199).

Hikâyedeki yetişkin anlatıcı da çocukluğunda rol model olarak görmek istediği büyük adamın beklediği gibi biri olmamasına hüzünlenmiş ve seneler geçtiği halde tütüncünün verdiği cevabı unutmamıştır. Çocuğun kendi dünyasında yarattığı rol modelin beklentiyi karşılamaması ve çocukta bıraktığı etki belleğe kodlanmıştır. Anısal belleğe yerleşen bu durumun çocuğun rol model olarak görmesi ile kahramanda kalıcı iz bırakmıştır. Çocuk, bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin etkisi ile öğrenme gerçekleştirerek bellekte oluşan iz sayesinde sosyalleşme sürecinin parçası olmaktadır.

4.1.2. Hiç

Bu hikâyede hâkim anlatıcı kahramanı “*yaşam mücadelesine zırhsız, silahsız, yani zayıf bir bünye, hassas bir gönül, sevdalı bir ruhla girmişti*” şeklinde tanımlar ve yirmi yaşında diye belirttiği bir gencin yaşam mücadelesinin omuzlarına yüklediği sorumlulukların ağırlığı altında ezilen, hayallerinin yıkılışına şahit olduğumuz bir kahramanı gözler önüne serer. Tahsilinin ve kabiliyetinin meyve vereceği ortamları

bulamayan fedakâr genç, anne ve kız kardeşine bakmak zorunda oluşu ile Tanzimat romanlarındaki kahramanlar gibi babasızdır. Sağlıklı bir kişiliğin oluşması için, insan gelişiminin her evresinde karşılaşılan çatışmaların atlatılıp geriye dönüşün fazla olmaması ve duygulara ket vuran iç sıkıntı geçirmemiş olması gerekir.³⁵ Hikâyedeki gencin hayata karşı mücadelesinin yanında bir de yanlış anlama sonucu âşık olduğunu anlaması üzerine birden fazla çatışma yaşaması kişilik oluşumundaki hasarları meydana çıkarmaktadır. Sağlıklı bir psikoloji içerisinde olamayan bireylerde ruhsal çöküntünün olumsuz fiziksel yansımaları kaçınılmazdır.

“(...)Her akşam evine yorgun, bitkin ve takatsiz fakat- vicdana teselliler veren kutsal bir görevi yerine getirdiği için- mağrur olarak dönerdi. Taşıyabileceğinden fazla meyve vermeye başlayan körpe bir fidan gibi, vaktinden önce faydalı olmak gayretiyle güçsüz omuzlarında taşıdığı aile geçindirme görevinin ağır yükü altında kırılmaya başladı.”³⁶

Yoksul bir ailede doğan birey birçok olanaktan yoksun olmasının yanı sıra aile geçimini sağlayabilmek için çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu da bireyin iş hayatında daha fazla yer edinmesi, gerektiğinde ek işler yapmasına sebep olacaktır. Yoğun bir iş hayatı altında ezilen birey fiziksel yorgunluğun yanında psikolojik çöküntü yaşayarak arkadaş ortamlarında ya da topluluk içinde bulunmayı istemeyecektir. Yaşanılan olumsuz şartlar bireyin sosyalleşmesinin önünü kesmektedir.

“Kendi okul bitirdiği halde eğitiminin, kabiliyetinin altında; fakat zayıf yaratılışının üstünde olarak gündüzleri çamurlar, hakaretler içinde Rum tüccarlarına komisyonculuk, aşağılanma ve azarlanmalarla mağazalarda yazıcılık, hatta ara sıra matbaalarda da amelelik etmekten, herkesin dinlenmek üzere yatağına çekildiği gece yarıları sabaha kadar tahta bir masanın önünde, mumun karşısında,

³⁵ Age., s.165.

³⁶ Age., s.9.

kendisine bir iyilik, bir lütuf olarak verilmiş tapuları doldurmaktan çekinmezdi. ³⁷

Hayatın her döneminde karşılaşılabilecek yoksulluk; çocukluk, ergenlik ve gençlik döneminde bireylerin psikolojik ve sosyal gelişimlerine olumsuz etkiler bırakır. Kimlik krizlerinin yoğun olarak hissedildiği, ‘Ben kimim?’ sorusunun sıklıkla sorulduğu ergenlik döneminde, bireyin kişiliği şekillenirken toplumda var olma çabaları ve akran grupları ile rekabetinin çoğaldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir dönemde aile ve sosyal çevrenin şiddetli desteğine ihtiyaç duyan bireyin ailesinin yoksulluğu, onun maddi bağımsızlığını elde edemeyip engellenmesine yol açmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde id duygularının baskınlığı ile karşılaşp tatmin edici etkinliklerini gerçekleştirmeyen birey, deneyimlerinden olumsuz sonuçlar alması ile öz yeterlilik duygusunu kaybedip depresif ve melankolik belirtiler gösterebilme eğilimine sahiptir (Akt. Karayığit, 2017: 123). Yirmi yaşında olan ve genç yaşta yoksulluğun ağırlığı altında ezilen kahramanın, anlatı boyunca neşeli olduğu, yürürken şarkılar söylediği, mutlu olduğu anlar ona tebessüm eden bir kızı sevmesiyle başlamaktadır. Babasızlığın verdiği eksiklik üzerine eklenen yoksulluk neticesinde ailesine bakmak zorunda olan kahraman psikolojik doyuma ulaşmak istemektedir. Şartların olumsuzluğu birçok yoksunluğu meydana getirdiği gibi sevgi yoksunluğuna da sebep olmaktadır. Bunun neticesinde kendisine tebessüm ettiğini sandığı genç kıza aşık olur. Bu tebessümden dolayı gözleri kamaşan, genç kızın yüzüne dikkatle bakamayan kahraman yanlış anlamının kurbanı olmuştur.

“(...)ilk defa kızın yüzüne büyük bir dikkate baktı. Hayaller çağı olan yirmi yaşının en dehşetli darbesi... Meğer aklını başından alan bu tebessüm, kızın o küçük, o güzel ağzının bütün üst dudağının biraz kısa olmasından kaynaklanıyormuş. Meğer o eşitlikçi tebessüm kendisine değil, bütün âleme, bütün eşyaya aitmiş. ³⁸

³⁷ A.g.e., s.9-10.

³⁸ A.g.e., s.13

“Kaçınılmaz yoksunluklar çocuklar için olduğu kadar ana-babalar içinde yaşamın ortak yanıdır; bunun yanında rastlantıyla ortaya çıkan yoksunluklar ise, her bireyin kendi özel varlığına bağlıdır.”³⁹ Hikâyede kahraman hem kaçınılmaz bir yoksunluk olan geçim derdiyle çatışma yaşarken hem de rastlantısal olarak ortaya çıkan aşk yoksunluğundan nasibini alır. Çevre ile çatışma yaşamının yanında kendi ile çatışma yaşamak durumunda kalan kahramanın psiko-sosyal gelişimi olumsuz etkilenir. Binaenaleyh gelir düzeyi; bireyin sosyal çevresini, dünya görüşünü, insanlar arası ilişkilerini etkilemektedir. İnsan psikolojisinin değişimleri ve değişimlerine etken olan nedenler bireyin sosyalleşmesi yönünde engel durumlarıdır. Kahraman ağır şartlar altında yoksunluk yaşarken aşkta da yanılınca yaşanan sevgi yoksunluğu bireyin iç dünyası içerisinde problem yaşamasına neden olur. Bu problemler insanı asosyal bir birey, yaşam kalitesi düşük bir canlı haline dönüştürmektedir. Anlatı bu yönüyle; ailenin ekonomik durumunun, yoksulluğun çocuğun sosyalleşmesi yönündeki etkileri bağlamında *ekonomik sosyalleşme* başlığı altında ele alınabilir.

4.1.3. İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır

Şahıs kadrosu oldukça dar olan ve hikâyedeki kişinin aynı zamanda anlatıcı konumunda olduğu ‘İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır’ adlı hikâye Çamlıca’nın tasviri ile başlar. Boğaz ve Marmara’yı Çamlıca ile bütünleştiren bu tasvir okuyucuya doğa sevgisini aşılayacak anlatımı içermektedir. Sosyalleşmenin en doğal yolu doğa ile iç içe olmaktır. Hikâyede anlatıcı doğanın güzelliklerinin tanınmaması konusunda şu şekilde yakınmaktadır:

“Evet! Tabiatın sanatkâr elinin güller, erguvanlar, laleler ve yaseminlerle nakşettiği bu yeşil, bu zarif eteği şükredercesine, güzelliğine taparcasına öpen taze bir koruyu, bu ormancıyı tanıyacağınızdan şüphem var.

³⁹ Age., s.166.

*Şu gerçeği itiraf etmeliyiz ki bizler çoğunlukla en uzak bir yerde bulunan bir ailenin özel hayatını bildiğimiz halde oturduğumuz yerin bir saat ötesini bilmeyiz.*⁴⁰

Bu cümleler tabiatla bütünleşmeyen, onun güzelliklerinden faydalanmayan okuyucunun eleştirel bir tavır takınmasına olanak sağlamaktadır. Tabiata karşı hassasiyetle ve sevgi ile yaklaşan birey, çevre ve arkadaşlık ilişkilerinde olumlu etkiler bırakır. Önemli bir ihtiyaç ve saik olan sevgi, esasta çocukları büyüklerin yanında olmaya götüren ve etkilenmeye zemin hazırlayan, sosyalleşmenin kilit unsurlarından birisini oluşturmaktadır (Yörükan, 2013: 52). Birey tabiatın içinde var olan her şeye sevgi ile yaklaşırsa karşılaştığı problemlere daha insancıl ve duyarlı bakış açısı geliştirecektir. Tabiata bağlı olmak yaşama bağlılığın sembolüdür. Araştırmalar neticesinde doğa ile iç içe olup gün içerisinde temas kurmak, göz alıcı manzaraları izlemek zekânın gelişiminde ve dikkat dağınıklığını ortadan kaldırma konusunda olumlu etkiler yaratmaktadır. Sosyal bilimler, matematik, resim gibi bilim ve sanat alanlarında doğayı kullanan okul müfredatlarının çocuk gelişimindeki ilerlemeler kullanmayan diğer okullara oranla daha başarılı olmaları doğanın insan gelişimi üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır. Doğa ile yakın temasın, yalnızca bilişsel değil diğer tüm gelişim alanlarını etkilediği için bireyin fiziksel olarak aktif olmasını ve sağlıklı aktivitelerde bulunmasını sağlamıştır. İnsani ilişkilerinde daha saygılı oldukları da araştırmalar sonucu ortaya çıkan önemli tespitler arasındadır.⁴¹ Tabiat sevgisi ile büyüyen ve tabiatla bütünleşen bireyin bilişsel ve duyuşsal alanında olumlu etkilerin meydana gelmesi ile birlikte sosyal ilişkileri de gelişim göstermektedir.

Çamlıca'da bulunan bir ormana gezintiler yapan anlatıcı tabiattan çok etkilenmektedir. Manzaranın kendisinde bıraktığı tesirden ötürü uzun uzadıya tasvirler yapar. Memleketinden üç sene uzaklaşan ve Londra'da bulunan anlatıcı, Çamlıca'yı, o yeşil koru düşünmekle meşgul olur. Uzun süren ayrılıktan sonra Çamlıca'ya döner. Ancak karşılaştığı manzara içler acısıdır.

⁴⁰ Age., s.25.

⁴¹<http://ztbb.org/festival/geleneksel-tip-festivali-2016/doganin-cocuk-gelisimi-uzerindeki-etkileri/>

“Uzun bir müddet ayrı kaldıktan sonra yine Çamlıca’ya döndüm. O günlerde hangi bahçenin içinden, hangi araziden geçsem, her tarafta yıkıp yok eden dehşetli bir balta sesiyle birtakım ağaçların yürek paralayan acı acı feryatlarla yere yıkıldığını görüyordum. Tabiat güzellikleri arasında o tatlı endamlarıyla öne çıkarak, kanatlılar âleminin kâinata karşı ettikleri feryada, gökten zemine dökülen ilahi ahenge konak olan ağaçları o sene katlediyorlardı. Bu yıkım feryatları arasından mahzun mahzun geçerek her yerde hayalimi süsleyen koruya doğru yaklaştım. Ne göreyim? O güzel koru, her türlü hüznün ve eleminle bir çöle dönmüş. (...)

Ne bir ağaç! Ne bir kuş! Şurada burada kalıp kurumuş bazı ağaç kökleriyle orası bir Afrika mezarlığına dönmüştü. (...)

Oradan geçen bağcıya, “Buraya ne olmuş?” diye sordum. Yüzüme biraz hayretle baktıktan sonra, “Buranın sahibi bu ağaçları iki yüz elli kuruşa Üsküdar oduncularına sattı” cevabını verdi.’⁴²

Anlatıcının yaşadığı acı okuyucuyu etkisi altına almaktadır. Tabiatın güzelliklerinin yok olduğunu görmek her birey için dehşet verici bir olaydır. Çocuklar küçüklükten beri doğada var olan her şeye ilgi ve merakla bakmaktadır. Bu ilgi ve merakın perçinlenmesi çevrenin olumlu etkileri vasıtasıyla da sağlanabilmektedir. Tabiat sevgisi kitaplarda yer alan metinler aracılığıyla çocuğa aktarılacağı gibi aile ortamının etkisi de göz ardı edilmemelidir.

“Okulda ise sınıfa hapsolmuş, doğanın kendisi yerine görüntüleri üzerinden nesne odaklı, deneyime dayanmayan öğretim etkinlikleri ile ekolojik bilinci hedefleyen bir eğitim gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir. Özellikle çocukların merak duyguları ile beslenen etkinlikler, doğanın ve doğadaki ilişki düzeninin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Çocuğun doğal unsurlar ve bunlar arasındaki ilişkiyi öğrenebilmesi doğayı tanımasına bağlıdır. Doğada gerçekleştirilecek bir eğitimde, bütün duyularını kullanarak edindiği

⁴² Age., s.29.

deneyimler çocuğa farkındalık kazandıracak, sonrasında ise ekolojik bilincin temelini oluşturacak tutum ve davranışlara dönüşecektir. Doğa ile erken yaşta tanışma, çocuğun gelişimi açısından önemli bir ihtiyaç olduğu gibi, doğanın yaşamlarının bir parçası olduğunun da farkındalığını sağlayacaktır’’ (Akt. Köşker, 2019: 295-296).

Aynı zamanda tabiata olan bağlılık yaşam sevincini körüklemektedir. Yaşama bağlı olan birey de çevresiyle her etkileşime geçtiğinde sağlıklı ilişkiler içerisinde bulunacaktır. Bu durumda sosyalleşmenin özü sevmekle başlar demek yanlış olmayacaktır. Araştırmalar çocukların doğa içinde daha yaratıcı olduğunu göstermekle beraber her gün doğaya maruz kalan çocukların problem çözme ve odaklanma yeteneklerinin daha gelişmiş olduğu belirtmektedir.⁴³ Günümüzde iklim aktivisti çocukların gün geçtikçe arttığı gözlenmektedir. Tabiat sevgisi iklim duyarlılığını meydana getirmiştir. Bu sayede çocuklar iklime verilen zararlara karşı birçok araştırma yapıp bilgilenmekte ve çevre ile bütünleşmektedir. Çevre ile bütünleşen bireylerin yaratıcılığı gelişerek tabiat içerisinde sağlıklı bir şekilde sosyalleşmektedir. *Değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlığında ele alınan bu hikâye, çocuklara çevre bilinci kazandırma yolunda etkili olacaktır.

4.1.4. Bir Yaz gecesi

Hikâyenin ana kahramanları altmış yaşında olan Osman Paşa, yirmi iki yaşındaki oğlu Nail Bey ve Nail Bey’in aşkı İkbâl’dir. Bu hikâyede Nail Bey ağzından İngilizlere yönelik olumsuz ifadeler yer almaktadır. Aynı zamanda yazar Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı ile başlayan yeni Türkiye’ye karşı heyecan ve umutla bakmaktadır. Samipaşazade Sezai hiçbir zaman yanında yer almadığı istibdat idaresine karşı Cumhuriyet rejiminin sağladığı olanakların savunucusu olmuş, bu idarenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’e büyük bir saygı beslemiştir. Yazar bu duygu ve düşüncelerini hikâyelerinde de konu ve çatışma unsurları olarak ele alır (Demir, 2003: 10). Bir Yaz Gecesi hikâyesinde yeni Türkiye adına söylenenler dikkat çekicidir:

⁴³ <https://www.yesilist.com/cocuk-gelisiminin-vazgecilmeyeni-doga/>

*biliml, sanatl, geleceği jethetmek için yuruyen
ilerlemeye başladı. Bana yle geliyor ki, sonuç
Harbi'nden zafer kazanmış olarak çıkan en
biridir. '44*

Birey, yaşadığı toplumun değerleri ile kimlik sürecini tamamlamaktadır. Bireyin sosyal yaşama ait ilkeleri, toplumsal kuralları, topluma ait kültür, değer ve alışkanlıkları öğrenmesi; sosyal bir varlık olarak sosyalleşme sürecine dâhil olması ile mümkün olur. Bu sosyalleşme süreci toplumun benimsediği eğitim, kültür, siyasi ve diğer kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. (2013: 320). Bu bağlamda bireyin sosyalleşme sürecinde siyasi oluşumlar önem arz etmektedir. Vatan sevgisi değerini çocuğa aşılatmak yolunda aile kurumunun yanı sıra okullardaki eğitimin önemi ve ders kitaplarına alınacak metinlerin kültür aktarımını sağlamadaki rolü büyüktür.

“Dawson ve Prewitt siyasal sosyalleşmenin, insanın doğumuyla başlayan ve hayat boyu süren bir “kültürel aktarım” süreci olduğunu belirtir. Easton ve Dennis göre siyasal sosyalleşme ise bireyin siyasal sisteme uyum sağlaması sürecidir. Bu tanımlamaların yanında sistem teorisi kapsamında siyasal sosyalleşme tanımı da oldukça önemlidir.

⁴⁴ Samipaşazade Sezai (2004), *Küçük Şeyler*, Haz: Kemal Bek, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul. S.94-95.

Sistem teorisi perspektifinden bakıldığında siyasal sosyalleşme, siyasal sistemin muhafazası, değişimi ve çevreye uyumu için bir gerekliliktir. Siyasal sosyalleşme süreciyle birlikte birey, çocukluk döneminin başlangıcında ve gençlik döneminde siyasal kültürün temel unsurlarını aile, okul, toplumsal çevre gibi sosyalleşme araçları vasıtasıyla benimsemektedir” (Akt. Yılmaz, 2013: 321).

Hikâyede İngiliz politikacılarının Türklere ilişkin düşüncelerine ve Avrupa politikacılarına karşı eleştirel bir tutum yer almaktadır. Yazar bu eleştirileri hikâyenin ana kahramanlarından olan Nail Bey aracılığıyla vermektedir.

“Avrupa’da ilk seyahat eden Nail Bey, çekinmeksizin diyordu ki: “Avrupa yeteneksiz, basiretsiz birkaç adamın elinde yönetiliyormuş.” Mesela hatırlıyordu ki, Lloyd George, başbakan olarak parlamentoda aynen şu sözleri söylemişti: “Büyük devletler, Türklerin birliğini korudular; bu koruma, hiç bir bakımından onlara güvendikleri için değildi; ama Türklerin yok edilmesinin yol açacağı sonuçlardan korkuyorlardı. Sona eren savaş, bu korkuyu bütünüyle giderdi. Türkiye tamamıyla ezilmiştir, bizim için buna üzülecek hiç sebep yoktur.” Bu sözü söyledikten bir buçuk yıl sonra Türkiye, Lloyd George’un pek iyi bir biçimde donattığı orduyu tamamıyla ezmişti.

Wilson, cumhurbaşkanı iken, Philadelphia’da bir gazeteciye diyordu ki: “Bolşeviklik yıkılmak üzeredir. Desteklemekten ve yüreklendirmekten bir an uzak kalmadığım demokratik yeni bir Rusya, sonbaharda yükselip çıkacaktır.” O zamandan beri, Wilson, üni dünyayı tutan ve milletlerin başına gelen belalarla ve felaketleriyle eğlenen 14 maddelik programıyla birlikte, yok olup gitti. Bolşevikliğin kökleri, uygun bir zemin bulduğu Rusya’da yerleşti.

İşte, Avrupa’nın alinyazısı en yakın geleceği böyle gören adamların ellerinde oyuncak olmuştur.’⁴⁵

⁴⁵ Age., s.115-116.

Tarihe kaynaklık eden bu cümleler okurda tarih bilincini oluşturmakla kalmayıp Türklerin zaferi ile de taçlandırılmıştır. Tarihini daha çok kitaplardan öğrenen çocuk değerli ve doğru kaynak metinlere yönlendirilmesi gerekir. *Siyasal sosyalleşmeden* bahsedebileceğimiz bu hikâye vasıtasıyla birey toplumun bir üyesi haline gelerek kültür aktarıcılığının bir parçası olacaktır. Böylece siyasal sosyalleşme aracılığıyla birey, vatan ve millet bilince erişerek eğitilip geliştirilecektir.

Yazar her Türk vatandaşının bu yeni Türkiye oluşuma katkı sağlamasını ve üzerlerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirmelerini şu sözlerle ifade etmektedir.

‘‘Bu gün, Doğu söylencelerinden olan ‘‘Kaknüs’’⁴⁶ adında bir kuş gibi, on bir yıl savaşın ateş tufanı ile yandıktan sonra külden (yeniden) var olan yurdun her gence yüklediği o büyük görev ve sorumluluğu yerine getirmeyenler, Türk değildir(ler). Yurtsuzların sevgilisi de olmaz.’⁴⁷

Milletçe iyi günde ve kötü günde her daim topyekûn hareket etmek gerektiği, ulusun her ferdi için elzem bir durumdur. Bu birlik olmanın tarihte örnekleri bulunmaktadır. Zararlı faaliyet gösterebilecek oluşumlara karşı milletçe ayakta durulması, Türk vatandaşlarının cesaret ve yürekliliği kanlarına karışan genetik kodlarına işlemiş bir özelliktir. Ders kitaplarında yer alan metinlerde, tarihte ve günümüzde yaşanan zararlı faaliyetlere karşı gösterilen birlik üzerinde durulmaktadır. Hikâyedeki cümleler de bu birlik ateşine kaynaklık edecek değeri biçilemeyen sözler niteliğindedir. Bu değerli sözlerin anadili ders kitaplarında yer alması gerekmektedir. Böylece vatanın bütünlüğü ve bölünmezliği hususunda aktif rol alması gereken bireyin kimliğinin sağlam temellere dayalı olması siyasal sosyalleşmenin etkin kullanımıyla şekillenecektir. Vatanseverlik değerinin de aktarıldığı bu hikâye aynı zamanda *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlığı altında da ele alınabilir.

⁴⁶ Rüzgar estikçe gagasının 360 deliğinden türlü türlü sesler çıkaran söylence kuşu. Batı söylencelerinde ‘Feniks’ adı verilen bu kuş, bir yıl yaşadktan sonra, topladığı çalı çırpının üstüne çıkıp ötmeye başlar, sesinden kendisi bile öyle etkilenir ki çırpıtığı kanatlarından çıkan kıvılcımlardan yanıp kül olur, küllerinden bir yumurta oluşur ve yumurtadan da bir yavru ortaya çıkarmış.

⁴⁷ Age.,s.118-119.

4.1.5. Eski Bir Mektep

Hikâyede anlatıcı döneminin eğitim sistemini eleştirmektedir. Yazar geleneksel ve modern eğitim anlayışından faydalanmış olan on beş yaşındaki Sabit Bey aracılığıyla her iki eğitim konusundaki düşüncelerini dile getirmiştir. Sabit Bey, konağına yakın olan *Molla Gürani'deki Mekteb-i Rüşdiye*'den eğitimini alır. Aynı zamanda evde de modern bir eğitim görür. Anlatıcı ağzından düşüncelerini dile getiren yazar gittiği eski mektebin Türk çocuklarının gelişimini sağlamayan, onların yetersiz kalmasına sebep olan geçerliliğini yitirmiş bir eğitimden bahsetmektedir.

‘‘Bu İsağuci, Harun Harunü’r-Reşid’in⁴⁸ zamanında Arap uygarlığının en büyük üstatlarından Yahya Bey’in eski Yunanca’dan çevirttiği, o zamanın en kabul görmüş, en akıllıca bir mantık kitabı idi. Bu mantığı sekiz yüz yıl sonra Türk çocuklarına okutmakta hiçbir mantık var mıydı? Ders olarak okuttukları Maksut, genç Türkler için maksud⁴⁹ değildi.⁵⁰

‘‘Sabahtan beri gündüz, hastalıktan yeni kalkmış (gibi) doğal olmayan uçuk rengiyle, açılıp kapandıkça ah edip inleyen ve her yanından akan nemlerle ağlayan dört duvarında dolaştıktan sonra batıda sönüyor; emsilerin,⁵¹ avâmillerin,⁵² binaların,⁵³ maksudların,⁵⁴ İsağuci’nin sayfalarını son bulmuş birer dönem gibi kapıyor; sonunda dersler biterek öğrenciler bu düşünce zindanından azâd oluyordu.’⁵⁵

TDÖP’nin özel amaçları arasında ‘‘okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması ve Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması’’ amaçlanmaktadır. Eski Bir Mektep hikâyesinde on beş yaşındaki Sabit Bey’in eğitime dair görüşleri, eski ve modern eğitim

⁴⁸ Abbasi Halifesi.

⁴⁹ Amaçlanan.

⁵⁰ Age., s.142.

⁵¹ Arapça’da çeşitli eylemlerin birer örnekle gösterilen biçimleri.

⁵² Arapça’da sözcük sonlarının nasıl okunacağını gösteren konuları anlatan dilbilgisi dalı.

⁵³ Arapça’da geçişli, geçişsiz, etken ve edilgen çatıları inceleyen dilbilgisi dalı.

⁵⁴ Kur’an’da geçen ‘Ol’ emriyle ilgili inceleme konuları.

⁵⁵ Age., s.142-143.

karşılaştırması yaparak sorgulama yapması ile TDÖP’de belirtilen amaçlar çerçevesinde bu hikâyenin ders kitaplarında yer alması gerektiğini gösterir. Ayrıca tatil günlerinde Sabit Bey’e gelen arkadaşları ile birlikte Sabit Bey, bir Ramazan gecesi Recaizade Mahmut Ekrem’in ‘Vuslat veya Süreksiz Sevinç’ adlı oyunu tiyatrodan dinlemek için gitmesi ile estetik ve sanatsal değeri olan tiyatroların çocuk gelişimindeki önemini ifade eden noktalar. Çünkü Sabit Bey duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade ettiği ve gelişimine olanak verdiği modern eğitimi, onda estetik haz duygusu yaratan tiyatro ortamında seçer. Abraham Maslow’un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi*’nde yer alan ‘Estetik İhtiyacı’nda sanatı anlama, zevk alma ve bu yol ile yaratıcılığı kullanmanın meydana gelmesi hikâyede kendini göstermektedir. Anlatı, bireylerin *eğitim ve sosyalleşme* başlığı altında *estetik eğitimi* yoluyla sosyalleşme kapsamında ele alınabilir. Çünkü tiyatro, içerisinde diyalogları barındırması iletişim ve etkileşimi güçlendirdiği gibi bireyin sosyalleşmesi ve hayata hazırlanmasında önemli etkiye sahip bir türdür (Akt. Batur, 2014: 172). Yazar, modern eğitimi seçme noktasında geleneksel eğitim anlayışı ile modern eğitimin karşılaştırmasını yapar ve hikâye kahramanı üzerinden düşüncelerini şöyle aktarır:

“(…)Yatsı ezanı bütün halkıyla misafirleri camilere çekiyor, Recaizade Ekrem’in ruhlara ezanı olan o eserleri de, gençleri deha mabedinde ibadete çağırıyordu.

Tiyatronun başlaması için perde açılırken, bu gençlerin o zamanki mahalle rüşdiye mekteplerinde perde çekilen gözleri de açılıyordu. Tiyatronun o ilkel sahnesinden daha ötesini, yükseğini görüyor, ışık içinde bir sonsuzluğa koşuyorlardı. Sabahlardan akşamlara kadar düşünceye yabancı, ruha yabancı, zekâyı söndüren, varlığı uyuşturan derslerden sonra, Recaizade Ekrem’in eserinde, o esir genç kızın feryadında kalbi görüyor, (kalbin) çarpıldığını işitiyorlardı. Kalp çarpıntısı yaratan cümlelerin, saydam sözcüklerin arasından doğmakta olan geleceğin güneşi yüzlerine, gözlerine değiyordu. Artık Sabit Bey’le birkaç arkadaşı, o mektepten çıkmıştı. Şimdi Sabit Bey’e kendi evlerinde, kısaca boylu, elli yaşlarında,

*sakalina biraz kır düşmüş uzun ve hüznü yüzlü İzzet Efendi
Fransızca ders veriyordu.*⁵⁶

Eski Bir Mektep adlı hikâyede eğitime dair görüşler, modern eğitim anlayışının çocuğun düşünce dünyasında oluşturduğu yenilikler çerçevesinde gerekli görülmektedir. Okullarda da öğretmenlerin sadece sınıf içi etkinliklerle yetinmeyip yenilikçi eğitim anlayışı ile çocuğun öğrenme sürecine katkıda bulunmaları gerekmektedir. Sınıf ortamında farklı sosyal çevre ve ailelerden oluşan öğrenci gruplarına karşı iletişiminin güçlü olması için öğretmenler öğrencilerin bulunduğu ortamlar hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Çocuk her yerde her an sosyalleşmektedir. Farklı zekâ türlerine sahip bireylerin ilgi alanları ve yeteneklerinin ne olduğu konusunda bilgi sahibi olabilmeleri için farklı ortamlar görmeleri yerinde olacaktır. Ekstra öğrenmelerin okul programlarında planlı bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Çünkü ekonomik problemlerden ötürü yeni ortamlar göremeyen, sosyalleşmede geri planda kalan çocukların olması ya da ailelerin yeteri kadar çocuklarıyla ilgilenemedikleri göz önünde bulundurulursa okul bu noktada açığı kapatmak için gerekli tedbirleri plan ve program dâhilinde ele almalıdır. Sinema, tiyatro, müzik gibi estetik doyum ve haz sağlayan sanat dalları vasıtasıyla kültürel etkinlikler içinde bulunan birey çoklu eğitsel ortamlara maruz kalıp yeteneklerini sosyalleşerek keşfedecektir. Aynı zamanda birey geliştirilmiş ve yenilenmiş eğitim anlayışı sayesinde yaratıcı düşünecek, eleştirip sorgulayacak ve bu sayede bireyin tüm gelişim alanları olumlu etkilenecektir.

Eski Bir Mektep hikâyesinde yukarıda belirtilen ifadeleri okuyan birey eğitim anlayışı ve modern eğitim anlayışının nasıl olması gerektiği konusunda eleştirel bir tavır takınacaktır. Düşünmeye sevk eden metinler vasıtasıyla çocuk, yeni fikirler üretecek ve topluma yararlı bir birey haline dönüşecektir. Düşünerek topluma aktif bir şekilde katılacak, planlarını hayata geçirebilmek adına sosyalleşmesi gereken olumlu ortamlar yaratacaktır. Kültürel olarak geri kalan, modern eğitim-öğretimden uzak olan bireylerin gelişmemesi toplumun yıkılış sürecinin hızlanmasına sebep olur. Geçmişin kültürünü yaşatmak için geleceğin kültüründen faydalanmak gerekir.

⁵⁶ Age., s.144.

Toplumsal bölünmezliğı yenilenmiş doğru oluşumlara ayak uydurmakla mümkün olmaktadır. Bir toplum, meydana gelmesi için ihtiyaç duyduğu yegâne ve biricik insan yavrusunun sosyalleşebilmesi ile ayakta duracaktır.

4.2.Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Çocuklar, Halit Ziya Uşaklıgil öykülerinin başat değerleridir. Özellikle sosyal içerikli mesajlarla kurgulanan öykülerin öznesi durumunda olan çocuklar; adaletsizliğin, çaresizliğin, yazgısal olanın, yoksulluğun, sevginin ve acıma duygusunun taşıyıcı özneleridir (Deveci, 2014: 67). İncelenen 'Küçük Hamal' ve 'İçecek Su' adlı hikâyelerde Türk askeri hakkında olumlu özellikler aktarılmıştır. Türk askeri vasıtasıyla dayanışma, yardımlaşma değerlerinin işlendiği bu hikâyeler *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlığı altında ele alınmıştır. Hikâyelerde ortak bir tema olduğu için iki hikâyenin tespitleri yapıp birlikte değerlendirilecektir.

4.2.1. Bravo Maestro

'Bravo Maestro' adlı hikâyede ana kahraman müzik öğretmeni Fumagece, on yaşından beri geçim derdine düşmüş yaşlı bir adamdır. Tek hayali, ünlü bir müzisyen olduğunun kabul görmesidir. Fakat hiçbir zaman hak ettiği değerin verilmediğini düşünür. Ders verdiği çocuklar ise, öğretmenlerinin hayalini az çok tahmin ettikleri için onun bu zaafını kullanmaktan geri kalmayan haylaz ve alaycı öğrenciler olarak tanıtılır (2014: 76). Çocuklara, müzik hakkında kendinden geçerek söylediği düşünceleri çocukların yaratıcı sanat ruhunda kıvılcımlar yaratmasında dikkate değer cümlelerdir.

“-Müzik şu kâğıtlarınızda gördüğünüz işaretler değildir; müzik yalnızca kulağa hizmet eden seslerin birbirini izleyen karışımı ve uyuşumu da değildir. Müzik ölçüler ölçülerde değildir. Müzik başka bir şeydir ki o ancak bestecinin ruhunda bulunabilir. Sorun onu bulup ortaya çıkarabilmek, onu dile getirebilmektir. Müziğin anlamı: İşte bütün sır, sanat oradadır. Müzik ruhun bir dili değil midir? O halde onun anlatımının inceliklerini anlayabilmelidir. Bu ders alınmak

yoluyla öğrenilemez, elde edilemez; sezilenip duyulabilir ve sezilenilip duyulabilirse sanat başlar...'⁵⁷

Bireyin kendini ifade edip geliştirebilmesi için yaşadığı duygusal baskılanmadan, stres, kaygı gibi olumsuz koşullardan uzak kalması estetik doyumla gerçekleşebilmektedir. Bireyin sosyalleşmesinde estetik eğitiminin varlığı araştırmalar neticesinde kanıtlanmıştır. Bilhassa ilköğretim çağındaki bireylere, sosyal yaşama uyum sağlamaları için estetik eğitiminin verilmesi önemlidir. Resim, müzik, beden eğitimi, sinema ve tiyatro gibi sanat dalları estetik eğitiminin uygulama sahası içerisinde yer alan önemli alanlardır. Özel yetenek alanlarına ait dersler ile sanat solları aracılığıyla bireylerin girişimcilik becerileri, yetenekleri gelişerek attıkları her adımda estetik davranışlarda bulunmaları sağlanmaktadır (Özkan, 2012: 715). Estetik hazzın bireyde yaşatacağı doyum öncelikle bireysel sosyalleşme kavramını ortaya çıkarmaktadır. Birey öncelikle kendi doyumuna ulaşmalı ki topluma sağlıklı bir şekilde faydalı olabilmelidir. Öz benlikte yaşanan haz ile birey topluma daha aktif katılır. Müzik bu noktada önemli bir sanat dalıdır.

Hikâyedeki müzik öğretmeni Fumagece'nin bu sözleri de okurun müziğe karşı bakış açısına olumlu etki uyandıracaktır. Abraham Maslow'un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi*'nde yer alan 'Estetik İhtiyacı'nda sanatı anlama, sanata ilgi duyma, zevk alma ve bu yol ile yaratıcı düşünme ve beceri kazanmanın öğrencide meydana gelmesinin sağlanması müzik öğretmeni Fumagece'nin sözleri ile kendini gösterecektir.

“Müzik, toplumsal etkileşimle var olan, insanlar tarafından ortaya çıkıp insanlar için yapılan öğrenilmiş bir davranıştır. Dolayısıyla kendi için kendinden oluşmadığı gibi her zaman onu üretecek, destekleyecek ve onun ne olup olmadığına karar verecek insanlara gereksinim duyar. Müzik, insanları icracı, dinleyici, dansçı gibi özel konumlarda bir araya getiren, bireylerin kendisini ifade etmesine imkân veren bir iletişim aracı olmanın yanı sıra toplumsal faaliyettir. İnsan sosyal bir varlık olarak çevresiyle iletişim

⁵⁷ Halit Ziya Uşaklıgil.(2017). Bir Yazın Tarihi, Kutlu, Ş. (dzl). ,İnkılâp Kitabevi, İstanbul. s.65-66.

kurabilmek için yaratmış olduğu dile müzikal sesler aracılığıyla duygularını, deneyimlerini, düşüncelerini ifade eden anlamlar yükleyerek müziği oluşturur. Bu anlamlar diğeri insanlarla paylaşılmaya başladığı andan itibaren iletişim gerçekleşmeye başlar’’ (Akt. Coşkun,2007: 46).

Ana dili ders kitaplarında Milli Kültürümüz teması altında müzik yoluyla da Anadolu kültürü aktarılmaktadır. Müzik sayesinde kültürün nesilden nesile aktarılması sağlanmaktadır. Bireyin sosyalleşmesi yönünden attığı bireysel adımlar dışında ülke normlarının da kültür aktarımı vasıtasıyla bireyi sosyalleştirme çabası olduğu görülmektedir. Bu sebeple sosyalleşme olgusu tek taraflı olmaktan çıkmaktadır. Toplumun var olması için de bu döngüye ihtiyaç vardır. Bu sebeple müzik sosyalleşmede hem bir araç hem de bireyin psikolojik olarak haz alma noktasında ruhun vazgeçilmezidir.

Eğitim ve sosyalleşme başlığı altında *estetik eğitimi* yoluyla sosyalleşme kapsamında ele alınan bu hikâyede okullarda okutulan müzik dersinin başkalarıyla iletişimi kurma becerisini geliştirmesi yönüyle çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

4.2.2. Mösyö Kanguru

Bu hikâyede kahraman adını hikâyenin başlığından alır. Hikâyede onun kişiliğine yaftalanan bir isim vardır: Mösyö Kanguru. Hikâye kahramanı; aile ortamı, okuldaki akranları ve müdür yardımcısı tarafından dışlanan bir çocuktur. Bu olay akışı çerçevesinde hikâye *aile ve sosyalleşme, akran grubu ve sosyalleşme, eğitim ve sosyalleşme* başlıkları altında ele alınmıştır. Eğitim ve sosyalleşme başlığı altında ise öğretmen ve öğrenci ilişkisi yönünden çocuğun sosyalleşmesi değerlendirilmiştir. Etrafındaki herkes tarafından dışlanmaya dayanamayan kahraman kaçarak Mösyölüğe geçiş süreci ile yine de Kanguru yaftasını üstünden atamamıştır. Nihayetinde o artık Mösyö Kanguru’dur.

Yavuzer (2003: 34-35) , bazı çocukların neden arkadaşının olmadığını üç ana başlık altında inceler. Bunlar: “Çocukla İlgili Etkenler, Aileyle İlgili Etkenler ve

Çevresel-Sosyal Etkenler'dir''. Belirtilen başlıklar altında birçok sebepler sıralanmıştır. Bu başlıklardan Mösyö Kanguru hikâyesi ile ilgili sebepler; 'Çocukla İlgili Etkenler' başlığında 'Fiziksel engel veya itici fiziksel görünüş', 'Aileyle İlgili Etkenler' başlığında 'Ana-babanın eğitiminin şiddet içermesi, Ailede stres ve/veya istismarın yaşanması, Ana-baba tutumunun (aşırı otoriter veya aşırı hoşgörölü, kayıtsız-ilgisiz) çocuğun sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemesi', 'Çevresel-Sosyal Etkenler' başlığı altında ise 'Toplumun çocukları bir araya getirmek ve toplumsallaştırmak için olanak veya programların yetersiz kalması' şeklinde ele alınacaktır.

“(...)Daha bir çocukken güzel çocuklara israf olunduğunu (harcandığını) gördüğü taltifattan (bağışlardan) kendisi mahrum edildikçe (yoksun bırakıldıkça) anlayamaz, başkalarına dirig olunmayan (esirgenmeyen) tebessümlerin kendisinden esirgenmesine bir sebep tayin edemezdi (bulamazdı); fakat, pek iyi tahattur ediyor (hatırlıyor), o zaman yanlarındaki dairede oturan çiçekçinin kızı küçük Alis geldikçe annesinin bile ona bayıldığını, uzun lüleli saçlarını okşayarak öptüğünü yüreğini sıkan bir his ile görür ve bir köşeye çekilerek bu güzel kız için derin bir adavet (düşmanlık) duyardı.’⁵⁸

Henüz çocukken anne sevgisinden mahrum kalmış bir çocuğun dışlanmışlığı gözler önüne serilmektedir. Çocuğun sosyalleştiği ilk ortam olan aile ile birlikte sosyalleşmenin özü sevgi olmaktadır. Sevgisiz kalan bir çocuğun içinde yaşadığı gizil feryatlar ileride öfke nöbetleri geçirmesine sebep olabilmektedir. Özellikle güvenilecek ilk kucaktan yani anneden mahrum kalması acı oranını daha çok katlayacaktır. Yavuzer'in belirttiği gibi “ana-baba tutumunun (aşırı otoriter veya aşırı hoşgörölü, kayıtsız-ilgisiz) çocuğun sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemesi” söz konusudur.

⁵⁸ Halit Ziya Uşaklıgil, (2006). Solgun Demet, Soğanoğlu, D. (haz.), Özgür Yayınları, İstanbul., s.27-28.

“(…) mektebinde ona türlü isimler korlardı. O arkadaşlarından hiçbirini sevmey, bilakis (aksine) her biri için ayrı ayrı husumet (düşmanlık) duyardı. Teneffüs zamanlarında uzağa çekilir, müntahabı olan (seçtiği) bir erik ağacına dayanarak iştirak etmek (katılmak) istemediği oyunlara bakardı. Bu çocuklara manen (manevi olarak) uzak olduğuna, aralarında daima bir uzaklık bulunacağına –ta başkaları için mesut geçen bu evan-ı tufuliyetten (çocukluk zamanından) itibaren – o zaman henüz mahiyeti sarahat kesbedemiyen (içeriği açıklık kazanamayan) bir his ile vâkıf olmuştu (anlamıştı). Cemiyetle (Toplumla) kendisinin arasına böyle gayr-i kabil-i imla (doldurulması imkânsız) bir uçurumun ruhuna ra’şet(titre) veren boşluklarını işte bu çirkinlik açmıştı.”⁵⁹

Okulda iken akranlarına uzaktan bakması ve onlara uzak olacağına çocukluk döneminde kanaat getirmesi kahramanın anne tarafından ilgisiz kalmasına yorumlanabilir. Çünkü çiçekçinin kızı küçük Alis geldiğinde onun lüleli saçlarını okşayıp öpen bir anne vardır. Ancak beğenilmek ve sevilmek arzusunda olan okul çağı çocuklarından bazıları arkadaşlık kurma girişimlerinde öğrenme eksiliğinden kaynaklanması sebebi ile yavaş olurken bazıları da arkadaşlık kurmaya hevesli oldukları halde akran gruplarından dışlanmış olabilir. Sevimsiz bulunmalarında ve dışlanmalarında türlü bireysel özellikleri etkili olabilmektedir.⁶⁰ Hikâyedeki kahraman da fiziksel özelliklerinden dolayı sevilmemekte ve itici bulunup dışlanmaktadır. Ana babanın ilgisiz tutumu dışında çocuğun arkadaşının olmamasının diğer sebebi olarak Yavuzer; ‘Çocukla İlgili Etkenler’ başlığında ‘Fiziksel engel veya itici fiziksel görünüş’ olarak ele almaktadır. Hikâyede de kahramana fiziksel görüşünden ötürü arkadaşlarının ona hayvan isimleri yakıştırması yapması kahramanın ruhsal olarak çöküntüye gireceğine işaret etmektedir ki hikâyenin ileriki kısımlarında bütün öfkesini bir arkadaşında boşaltmaya çalışacaktır.

“(…)O bir adım daha attı. Ve bir tanesini, o deminden beri istediğini tuttu: Bu Gontran’dı. O zaman o vakte kadar zabtolunan

⁵⁹ A.g.e., s.28-29.

⁶⁰ A.g.e., s.33.

sabrının olanca şiddet-i fevranıyla (kaynayan şiddetiyle) tuğyan eden (coşan) bir kuvvetle, demirden bir pençe gibi eliyle düşmanını çekti; daima sabur u mütehammil (çok sabırlı ve tahammül edici) gördükleri bu hayvanın bu fevkaladeliğinden bir beht-i sari (bulaşıcı bir şaşkınlık) ile şaşalayan, ürkerek çekilen çocuklar beş saniye içinde Gontran'ı yerde bırakır taş sükutuyla inen yumrukların altında gördüler. O zaman bütün çocuklar bağıldılar, büyükler yetişti, mubassırlar (müdür yardımcıları) koştu, onu zaptettiler. Bir mubassır onu, iki elleriyle kulaklarından tutarak, kaldırdı. O ne yaptığından mütehayyir (şaşkın), kıpkırmızı duruyordu; mubassır kulaklarını bırakarak pis bir şey tutmuşçasına parmaklarını çocuğun üstüne sürdü, temizledi, ona tuhaf bir nazarla bakarak "Pis Kanguru..." dedi. Artık o günden sonra mektebe gitmek istememişti. '61

Müdür yardımcısının da çocuğa karşı davranışları ve ona 'Pis Kanguru' hitabı ile artık okula gitmek istemeyen kahraman bir darbe de babasından alır. Okula niçin gitmek istemediğini hiddetle soran babası ile arasında geçen diyalogdan anlaşılır ki etrafındaki her şey onu dışlamakta ve yalnızlığa itmektedir.

"(...)Sonra babasını hiddetinden titriyor görünce korku galebe çaldı (üstün geldi), o vakit boğuk bir sesle sebebini söyledi, "Bana kanguru diyorlar" dedi. Onun bu tahkirden duyduğu ezayı bu baba ile anne hissederek bir kelime-i teselliyet (kelime tesellisi) söyleseydiler kendisine açılmakta imsak (cimrilik) eden bu kolları kendisine açıp arasına atılacak, ağlayarak biçare ruh-ı mecruhu (yaralanmış ruhunu) gözyaşlarıyla yıkayacaktı. Lakin böyle olmadı, bu baba "Lakin sen kangurudan başka bir şey değilsin!" demişti. '62

Bir çocuğun, arkadaşı olmamasının nedenini 'Çevresel-Sosyal Etkenler' başlığı altında "Toplumun çocukları bir araya getirmek ve toplumsallaştırmak için olanak veya programların yetersiz kalması" şeklinde belirten Yavuzer'in bu maddelendirmesi çocuğun sosyalleşmesinde etkili olan okul faktörü çerçevesinde ele

⁶¹ A.g.e., s.30-31.

⁶² A.g.e., s.31.

alınabilir. Hikâyede müdür yardımcısı kahramanın kulaklarından tutarak herkesin dediği Kanguru ile yetinmeyip ona ‘Pis’ ifadesini eklemesiyle kahraman artık okula gitmeyi bırakır. Çocuğun sosyalleşmesi noktasında aileden sonra en etkili kurum olan okulda öğretmenlere büyük görev düştüğü bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Okulda çocukların aralarında kavgaya tutuşması istenmeyen bir davranıştır. İstenmeyen davranışlarda bulunan çocuk üzerinde etiketlendirme yapılması ve akranlarından farklı muameleye maruz kalarak birtakım sınıflandırmaya tabi tutulması, çocuğun kişiliğine etki etmesi bakımından olumsuz sonuçlara sebebiyet verir. Ancak önemli olan öğrencinin kişiliği değil davranışlarına yönelik eleştirilerde bulunulmasıdır (Akt. Meşeci, 2008: 121). Anlatıda müdür yardımcısı davranışın yanlış olduğunu belirtmeyip çocuğun kişiliğine zarar veren ithamda bulunarak çocuğun okula gitmek istememe duygusunu pekiştirmiştir.

Okulda daha özgür olduğunu hisseden ve akranlarıyla sohbetlerinde aile otoritesi olmadığı için daha serbest davranan, baskı ve otoritenin olmadığı ortamlarda yaratıcılıklarını daha çok geliştiren bireyin okul ortamında yaşayacağı dışlanma psikolojik olarak ona ciddi zarar verecektir. İnsan psikolojisinde meydana gelen zedelenme sosyolojik bağlamda çocuğun toplumun bir üyesi haline gelmesi konusunda problem yaşanacağını gösterir. Bu da hem bireysel sosyalleşmeye hem de toplumsal sosyalleşme sürecine ciddi zarar verecektir.

4.2.3. Eski Bir Arkadaş

Hikâyede on dört yaşlarında bir çocuk okuldan çıkarak yazlığa uğramadan önce kışlık eve kitaplarından birkaçını almaya gider. Kışlık evin insansız, boş hali kahramanda bir mezarlık algısı yaratır. Odasına girdiğinde soykırım diye nitelendirdiği üç ölüyü görür. Bunlar kedi yavrularıdır. Kedi yavrularının ölümü kahramanda derin bir üzüntüye sebep olur.

‘Ben bu ‘öldürülmüşlerden’ birinin yanında çömelmiş, onun acıklı haline bakarak düşünürken odanın kapısı gıcırdadı; birden sıçrayarak kalktım ve analarını gördüm. Yavaşça, beni görmekten haz duyduğu anlaşılan, ama biraz kaygılı gözlerle içeriye giriyordu. Sonra

birden hayvanlara özgü bir anlayış ve sezgiyle felaketin kokusunu aldı, yanına yöresine bakındı, birden üçünü de yerlere serilmiş gördü. O anda yüreğimde bir korku duydum; bu zavallı anaya bağırarak, ona anlatabilecek bir dil bularak kendimi suçlu görülmeğe kurtarmak istediğini duyuyordum.’⁶³

Ölen kedilerin annesi odaya girince kahraman bulunduğı vaziyette suçlu durumuna düşmekten korktuğı için kedi ile iletişime geçme isteğı duyar. İletişim her canlının hayatını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu yönüyle iletişim her zaman sözlü olmayabilir. Bazen bir bakış, bir dokunuş ile de gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla insanlar arasında sözlü konuşmalara dayanmayan iletişim, bütün canlı varlıklar arasında farklı şekillerde oluşur. Fikirlerin karşılıklı olarak iletilip duyguların paylaşılması sonucu etkileşimde bulunulması, her yönüyle iletişimin gerçekleştiğini gösterir (Çalışkan, 2014: 29).

Doğada vakit geçirip koşulsuz sevgi tatmaları çocuklar için önemli sosyalleşme unsurlarından biridir. Aile ve çevresi tarafından sevilen birey canlı cansız tüm varlıklara karşı koşulsuz sevgi besler. Bunun aksi durumunda yani sevgisiz büyümesine rağmen çocuk, doğadaki canlılarla iletişime geçme isteğıyle yalnızlığını ve dışlanmışlığını paylaşmış olacaktır. Çocuğun çevresindeki her şeye sevgi ile yaklaşması ruhsal açıdan sağlıklı olduğu gibi çocuğun içsel dünyasındaki sosyalleşme aşaması da sağlıklı atlatılmış olur. Çocuk-hayvan etkileşimleri bireyin duygusal sorunlarının ileriki dönemlerde zihinsel, davranışsal sorunlara dönüşmesini engelleyebilir.

Hikâyede kahraman ders çalışırken bile Tosun adını verdiği kedisine çalıştıklarını anlatmakta ve onunla kurduğu arkadaşlık bağından şöyle söz etmektedir:

“(...)Tosun’u bir kedi gibi değil, bir arkadaş, üstelik tek ve bana bağlı bir arkadaş gibi severdim ve sezinlerdim ki o da beni sadece değil, varlığının bütün bağlılığıyla seviyordu.

⁶³ Age., s.158.

Artık yavaş yavaş birbirimizi anlar olmuştuk. O zaman, on dört yaşımın katıksız temizliğine karşın, insanlardan ürkmeye başlayan yüreğimin bu kedi ile bağlılığında daha katıksız bir hal vardı. Bütün bir kış uzun gecelerde, ben okulla ilgili çalışmalarımı yapar, ödevlerimi hazırlarken ya da (okuduğum) bir öykünün bir türlü bırakmadığım sayfalarını çevirirken o, ayaklarımın dibinde kıvrılarak yatar ya da yazı masamın üstünde mırıltılarıyla (uyurken) kalemimin düzenine eşlik ederdi.

*Derslerime onu ortak ederdim. Ona coğrafyadan ezberlediğim bir sayfayı ya da bir geometri problemini anlatırken o, ya zeki, anlamak öğrenmek isteyen bir öğrenci gözleriyle beni dinler, olmazsa, dinlemekten usanmış, kürsüsünün tepesinde uyuklayan yorgun bir öğretmen bitkinliğiyle uykudan düşen başını zor kaldırarak homurdanırdı.*⁶⁴

Kedisi Tosun ile birbirlerini anladığını ifade eden kahraman kedisiyle arkadaşlık bağı kurup onunla çocuk yalnızlığını paylaşmaktadır. Bireyin kendisini iletişimde bulunduğu diğer kişiler yerine koyarak onun dünyasından görmeye çalışması, hissettiklerini anlamlandırması olarak tanımlanan empati kurmak, iletişimin etkili bir biçimde oluşmasını ve yoğunlaşmasını sağlayan, kullanıldıkça gelişen önemli bir beceridir. Hayvanlarla iletişimde bulunurken de empati kurmak önemlidir. Çünkü duygudaşlık seviyesinin yüksek olması insanların çevresi ile daha kuvvetli ve güvenilir iletişim kurmasını sağlamaktadır (2014: 29).

Çevresindeki canlılarla sağlıklı iletişim kuran bireyin toplumla etkileşimi kuvvetlenir. İletişim, sosyal yaşamın devamlılığı için gereklidir. Birey sadece insan ile değil doğadaki diğer canlılarla iletişim ve empati kurma sürecine girecektir. “Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşılabilir” özdeyişinden de anlaşılacağı üzere Mevlana; dünyadaki her canlı varlığın yaşamlarını sürdürebilmelerinde hayati fonksiyonları bulunan iletişimin, hayvanların dünyasında da kıymeti olduğunu ifade etmektedir. Temel gereksinimlerini karşılayabilmek için

⁶⁴ Age., s.163.

bütün canlı varlıklar gibi harekete geçen hayvanların, kendi aralarında ve çevresi ile etkileşim içerisine girmesi gerekmektedir (2014: 30).

Çocuklar çevre ile etkileşime geçmediği vakit içine kapanık, topluma yabancılaşmış bir birey olabilir. Bu sebeple hayvan ile iletişime geçerek yalnızlığını paylaşabilir ve onunla bir bağ kurarak arkadaş edinebilir. Böylelikle insan yavrusu duygusal izolasyon sürecini sağlıklı atlatarak sosyalleşebilmektedir. Evcil hayvan besleyen çocukların, empati kurma yeteneğinin arttığını ve çevre ile daha aktif bir iletişimde bulunarak sosyal olduklarını söyleyen Ertem: “Araştırmalar neticesinde, evcil hayvan beslemenin çocuklarda arkadaşlık ilişkilerini kuvvetlendirip ortak ilgi alanlarını oluşturduğunu ve bu durumun onları sosyalleştirdiğini” ifade etmektedir.⁶⁵

Hayvan sevgisinin işlendiği bu anlatı *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* kapsamında ele alınabilir.

4.2.4. Küçük Hamal

“Küçük Hamal” hikâyesinin kahramanı on yaşlarında hamallık yapan bir çocuktur. Giyiminden hareket edip onun sefil halinin İstanbul’a yabancı olduğuna kanaat getiren anlatıcı, çocuğa Galata’dan İstanbul’a geçerken rastladığını ifade eder ve diğer çocuklara benzemediği için Ankara ya da Kastamonu’dan gelmiş olabileceğini düşünür. Anlatıcı, yaptığı işin karşılığını alamadığı için müşterisinin peşinden ağlayarak koşmasına içlenir ve çocuğu takip eder. Çocuk kadın müşterisinin arkasından koşarken aynı zamanda yolda rastladığı insanlardan yardım ister. Musevi tellal çocuğuna, Bulgar manava, Ermeni aşçıya, sakız muhallebicisi Rum’a derdini anlattığı halde kayıtsız kalan çevre halkını eleştiren anlatıcı:

“Güzergâhında imdat (yardım) bulamayan İstanbul’un bu garip avaresi, Anadolu’nun bu fakir çocuğu artık bağırmaya, haykırmaya da lüzum görmeyerek sade, deruni (içten) bir ıstırap ile sızlıyordu.”⁶⁶

⁶⁵ <https://www.hurriyet.com.tr/aile/hayvanlarla-iletisim-kurmak-cocuk-gelisimi-icin-cok-onemli-41448863>

⁶⁶ Age., s.73.

Sözleri ile küçük hamalın azınlıkların/ yabancıların çoğunlukta olduğu bu çevrede, nemelazımcı bakışların kurbanı olduğunu dile getirir. Öykü sonunda nereden geldiği belli olmayan bir Türk eri, çocuğa yaklaşıp elinden tutar ve onunla ilgilenir. Böylece yazar, niyete bağlı olarak tarafını da netleştirir.⁶⁷

‘‘Birden orada nasıl peyda olduğunu (ortaya çıktığını) anlayamadığım bir asker ilerledi. Ağlayan bu Türk çocuğunu elinden tutup kaldırdı. Yavaş sesle sordu. O da başka türlü bir takayyüdle (ilgiyle) söyleyen sese başka türlü bir sesle cevap verdi. Anlaştılar, dinleştiler, sonra asker uzun uzun güya bir ders verdi. Cebinden çıkarıp eline bir şey tutuşturdu. Daha sonra kendi elindeki mendiliyle çocuğun yüzünü, gözünü sildi. Mendilini de vererek;

-Al, fakat bir daha ağlayamayacaksın, dedi.

Türk çocuğu birden güya kendisini diriltten bir nefes ile canlanarak Arnavuda, Aceme gülümsedi ve koşarak gitti. Hayalen onu takip ettim. Güzergahında leblebici Ruma, Ermeniye, manav Bulgara, tellal Museviye gülerek selamlar verdiğini gördüm.’⁶⁸

Bulunduğu yerde hiç kimse çocuğa yardım etmezken bir Türk askerinin gelip çocuğun gözyaşlarına engel olması ve ona bir daha ağlamaması gerektiğini söylemesi ile yazar, Türk dostluğunun önemini altını çizer. Çocuk ağlayarak medet umduğu kişilere daha sonra gülerek selam verir. Türk askerinin verdiği ders belki de bir Türk’ün dimdik ayakları üzerinde durması gerektirir. Bu sebeptendir ki çocuk önceki durumundan bambaşka bir şekilde yeniden doğar.

4.2.5. İçecek Su

Hikâyede anlatıcı Balkan Harbi zamanına ait bir anısını anlatmaktadır. Bir gün odasının penceresinden boş sokağa bakan anlatıcı, elindeki iki boş kova ile su arayan, etrafına bakınarak geçen bir asker görür. Askerin açık kapılara bile bakmadığını, çekindiğini anlar ve ona yardım etmek ister.

⁶⁷ A.g.e., s.70.

⁶⁸ Halit Ziya Uşaklıgil, (2007).Aşka Dair, Nemutlu, Ö. (haz.), Özgür Yayınları, İstanbul, s.74.

‘‘-Ne aradın, arkadaş?

-İçecek su aradım, dedi. Yalnız bu cümlesinde uzun bir su aramak hikâyesi vardı. Başının öyle bir eğilişi, gözlerinin öyle bir bakışı vardı ki, ‘‘Zahmet vermeyelim!.. demek istiyor gibiydi. Beraber yürüdük ve tulumbayı çekerek ona yardım ettim. O, galiba biraz utanarak, beni daha ziyade yormamak için acele ediyordu. ’’⁶⁹

Askere nereden geldiğini sorar ve aldığı cevaplar ile düşüncelere dalar.

‘‘-Sen nereden geldin arkadaş, dedim.

Dudaklarını büzerek ve kim bilir ne kadar uzakları murat ederek (arzulayarak):

-Te!... İçerilerden! Dedi, biri uzun biri kısa gelen kulplara yapıştı.

-Nereye yollayacaklar, dedim. Başını sallayarak:

-Bilmem ki... dedi. (...)

Kendi kendime:

-Bu iki cevap, dedim; işte Mehmetçiğin bütün tarih-i hikâyesi! Ta içerilerden gelip bilinmeyen nerelere giden derbeder bir hikâye. (...)

-Efendi, hakkını helal et! dedi ve aksak yürüyüşüyle çamurların içine bata bata, elinde biri ağır biri hafif, biri uzun biri kısa kovaların suyu çalkana çalkana yürüdü. ’’⁷⁰

Askerin arkasından bakarken düşünen anlatıcı Türklüğün kahraman hikâyesini yazan Mehmetçiğin hakkını helal et demesini şu sözlerle yadırgar:

‘‘(...)Ve sonra düşündüm ki ihtimal yarın bana akan kanını sunacak olan bu adam kuyumun suyu için benden hakkımın helal edilmesini istiyordu. ’’⁷¹

‘Küçük Hamal’ ve ‘İçecek Su’ adlı hikâyelerde yazarın Türk askeri hakkında olumlu yaklaşımı söz konusudur. Bu hikâyelerde millet ve vatan sevgisini aşılatan vatansever ve yardımsever Türk askerleri dikkat çeker. İnsanlar arasındaki ilişkileri

⁶⁹ Age., s.129.

⁷⁰ Age., s.130.

⁷¹ Age., s.131.

sağlamlaştıran; dayanışma, hoşgörü, yardımlaşma, vatanseverlik gibi değerler toplumsal huzurun ve yapının devamlılığının sağlanmasında rol oynamaktadır. Toplumsal yapının bütünlüğünün bozulmamasını sağlayan ortak değerler aynı zamanda bireylerin değerleri içselleştirmesini sağlayarak benlik bütünlüğünün oluşmasına da katkı sağlar. Bu nedenle değerler, insanların kendi iç dünyalarında gelişimine ve toplumsal hayatın bütünlüğünün bozulmamasına katkı sağlar (Akt. Yılmaz, 2018: 641). Bireylerin toplumsal çevre ile etkileşimi sonucu meydana gelen değerler, bireyin var olma sebepleri arasında yer aldığı için hayati önem taşımaktadır (2018: 640). Bu ilişkilerin sağlıklı olması aktarılan değerlerin içselleştirilmesini kolaylaştırdığı gibi toplum içinde aktif rol üstlenen bireyin değerler aktarımında önemli rol üstlenmesini sağlar. Türk askerinin cesareti ve kahramanlığı dillere destandır. Bu hikâyelerde ise Türk askerinin yardımsever oluşuna da dikkat çekilmiştir.

TDÖP’de yardımlaşma ‘Erdemler’ teması başlığı altında yer alırken milli kimlik, vatanseverlik konu önerileri ‘Milli Mücadele ve Atatürk’ teması altında yer almaktadır. Her iki tema da tüm sınıf düzeylerinde işlenmesi zorunlu olan başlıklardır. ‘Küçük Hamal’ hikâyesinde hakkını alamayan çocuğa yardım eden Türk askeri varken, ‘İçecek Su’ hikâyesinde Türk askerinin su ihtiyacına yardım eden bir insan vardır. Her iki hikâye yardımlaşma değerini özümsetmek adına ana dili ders kitaplarında yer alması gerekmektedir. Aynı zamanda vatani uğruna kahramanlık gösteren yardımsever Türk askeri sayesinde milli bilincin uyandırılmasını sağlayan bu hikâyeler vasıtasıyla vatan sevgisi aşılatılmış olur. Sosyal bir varlık olan insan, hayatta kalabilmek için yaşadığı toplumun değerlerini, davranış biçimlerini ve inançlarını dikkate alarak hareket etmek zorundadır. (2018: 641). Değerler, bireyin toplumun bir ferdi olması noktasında sosyalleşmesine yardımcı olan somut ve soyut kavramların tamamını oluşturmaktadır. Değerleri öğrenen birey yeni öğrenmeler gerçekleştirerek işlevsel sosyalleşme aşamasında yer almaktadır.

4.3.Mehmet Rauf’un Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Ağırlıklı olarak kadın-erkek ilişkileri üzerine yazan Mehmet Rauf’un eserlerinde; karşılıksız aşklar ve intihar, aşırı duyarlılık, alınganlık, kırgınlık,

hastalık, ölmeyi arzulayış gibi duygu bozukluklarının meydana getirdiği kötümser hava dikkat çeken ana temalardır.⁷² Sırr-ı Şebab hikâyesi dışında incelenen diğer hikâyelerde ağırlıklı olarak anne-baba fedakârlığı göze çarpmaktadır. Bu hikâyelerde aile için iletişimin çocuğun sosyalleşmesi yönündeki önemine değinilmektedir. Aynı zamanda hikâyelerde fedakârlık değerinin ön plana çıkması okura değeri içselleştirmeyi öğretmesi açısından sosyalleşmeye katkı sağlamaktadır.

4.3.1. Sırr-ı Şebab

‘Gençlik Sırrı’ anlamına gelen hikâye çocukluktan yeni çıkmış bir kızın ayna ile dertleşmesini konu edinmektedir. Sabahları geç kalkan genç kızın bir sabah solgun bir çehreyle erken uyanması ve aynanın konuşması şeklinde hikâye cereyan eder. Hikâye başkışisi aynanın ısrarlarına dayanamayıp duygularını dökmeye başlar:

“-Benim aklımda bile yoktu. Bir gün dadım... Ah hep kabahat dadımdadır ya... Bir gün dadım beni amcamın köşküne götürdü... Onu orada gördüm... Daha o gün çarşaf giymiştim. Ben giymemek istiyordum, “Olmaz,” dediler... O kadar hırslandım ki sabaha kadar ağladım... “Ne olur” diyordum... “Artık büyüdün!” dediler. Erkekten kaçmak... Artık selamlığa gidemeyecektim. Sonra sabahleyin çarşafı giyince o kadar sevindim ki evvelki hiddetlerimi unuttum. İşte o gün, o beni çarşafı görünce içimden birdenbire bir şey hopladı. “Oh ne iyi” diyordum. Diğer taraftan yanına gidemediğim için acınıyordum. Birdenbire yanına gitmek için öyle şiddetli bir arzu duydum ki ne yapacağımı bilemeyerek ona gözümle işaret ettim... Evvelden amcama filan, otururken oyun oynamak için sıvışmak işaretini böyle verirdim. O da bana tebessüm etti. Ve başıyla selam verdi. Lakin o kadar mahcup oldum, o kadar pişman oldum ki ağlamaya başladım.”⁷³

Yeni çocukluktan çıkan genç kız ilk yaşadığı kalp heyecanının ayıp bir şey olduğunu düşünerek utangaç şekilde sırdaşı gibi olan aynaya bu sözlerle

⁷² Mehmet Rauf, (2017). Son Emel, Tambulut, E. (haz.), Mühür Kitaplığı, İstanbul, s.13.

⁷³ Age., s.50-51.

aktarmaktadır. Belli ki bu durumu anlatacağı başka kimse çevresinde bulunmamaktadır. Güvenebileceği ve içindekileri dökebileceği nesneyi canlı bir varlık gibi konuşturmaktadır.

‘‘Ayna mülatafakârâne:⁷⁴

-Hele şu kuruntulu hanıma bakınız... Hiç fena, hoppa bilir mi? Bilakis memnun olmuş ki tebessümle cevap vermiş. Şüphesiz o da sizin kaçmanızdan mahzun olmuştur... Sonra sizin tebessümünüzü görünce o kadar memnun olmuştur ki..

Genç kız heyecanlı bir telaşla:

-Sahih mi? Ah aynacığım, bana öyle geliyor ki pek büyük kabahat işledim. Hiç insan çarşafli iken bir erkeğe güler mi? Of, içimde öyle bir sıkıntı var ki...

O zaman ayna dedi ki:

-Güzelim, bu kadar merak, bu gözyaşı neden? Bu sinn⁷⁵ neşe ve ârâm⁷⁶ sinidir. Bu gözyaşları mesut ederek akanlardır. Senin vücudunda şimdi en hafî⁷⁷ nesîm⁷⁸lere karşı heves-pervaz⁷⁹la çırpınan kanatların var. (...),⁸⁰

Ayna, Lacan psikolojisinde insanın kendini tanıması olarak simgeleştirilmiştir. İnsan küçük yaşlardan itibaren ayna ile kendini özdeşleştirmeye yatkındır (Akt. Şatır,2019: 27-28). Genç kız bir nevi kendi iç sesini aynaya yansıtarak içinde bulunduğu duygusal baskılanmadan kendini uzaklaştırmaya ve psikolojik olarak rahatlamaya çalışmaktadır. Birey, kişisel problemlerini paylaşamayacak durumda olması sonucu kendi iç beni ile iletişime geçer. Birey kendi iç beni ile iletişime geçerek içsel konuşmasını benmerkezci konuşma ile dışarıya yansıtıp sosyalleşme örneği gösterecektir. İnsan doğuştan bir sosyal varlık olduğu için etkileşime ve iletişime geçmesi kaçınılmazdır. Hikâyede de görüldüğü

⁷⁴ Şakalaşarak, latife ederek, şakacı bir surette.

⁷⁵ Yaş, ömrün derecesi.

⁷⁶ Rahatlık, dinlenme, huzur.

⁷⁷ Gizli.

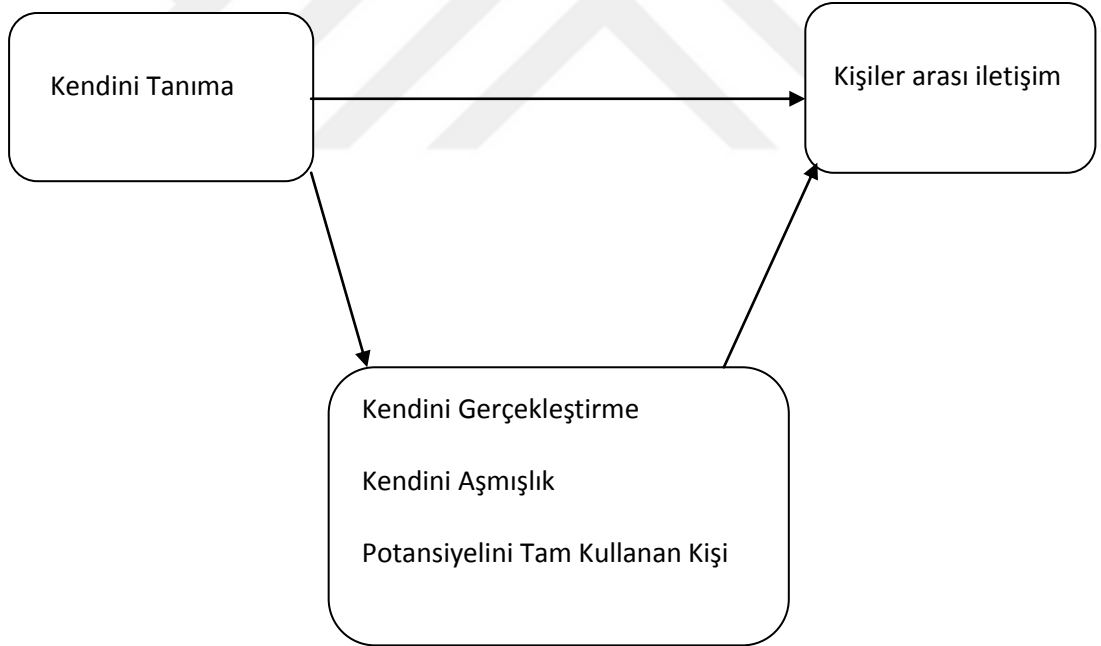
⁷⁸ Bahar rüzgârı, rüzgâr.

⁷⁹ Heves uçuşu.

⁸⁰ Age.,s.51.

gibi genç kız da kendini rahatlatmak adına aynaya bakarak konuşmakta ve ayna da ona canlı bir varlıkmiş gibi cevap vermektedir.

Birey toplum içinde sosyalleştiği gibi kendi iç yolcuğuyla da sosyalleşmektedir. Sosyalleşme, her ne kadar deneyimler sonucu yeni öğrenmelerle gerçekleşip somut bir süreç olarak ele alınsa da bireyin kimlik sürecini olumlu yürütebilmesi için içsel konuşmaya ihtiyacı vardır. Güvenli bir terapi bireyin kendi iç dünyasına yaptığı yolculukla mümkün olmaktadır. Öz yeterlilik algısı, öz saygı, öz sevgi, öz güven ve kişisel alışkanlıklar, duygular, kişisel değerler gibi kavramlarla açıklanan kendini tanıma içsel bir süreci kapsamaktadır. Bu sebeple kendini tanıma, bireyin duygularını düzenleyip kontrol altına alma yeteneğidir. Bu yetenek sayesinde birey; hissettiklerini anlamlandırma, duygularını düzenleme ve bunlar üzerine düşünme gibi içsel süreçlerini denetleyebilme kapasitesine sahip olur (Akt. Tekke, 2019: 791).

Şekil 2- Kişiler arası iletişim ve diğer hümanist faktörlerin arasındaki ilişki⁸¹

Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere bireyin sosyalleşme süreci kendini tanıma ile başlayıp, kişiler arası iletişimle devam etmektedir. Bunun sonucundan kendini gerçekleştiren, kendini aşan, potansiyelini tam kullanan bireyler meydana

⁸¹ Age. ,s.794.

getirerek sosyalleşmenin bireysel doyum noktası tamamlanmış olmaktadır. Kişinin içsel yolculuğu sırasında içsel konuşma yapması kaçınılmazdır. Hikâyede anlatıcı bir nesne olan ayna ile dertleşmektedir. Bu durumda aynada yansıyan düşünceler yine kendisine aittir.

Vygotsky, dil gelişim modelini sırasıyla ‘sosyal, benmerkezci, içsel konuşma’ şeklinde sınıflandırmıştır. Vygotsky’e göre dünyaya gelen bebek etrafı ile iletişimde bulunup sosyal ilişkilerini genişlettikçe konuşmanın amacını gerçekleştirmiş olur. Çocuğun kendisi kendine konuşmaya başlaması, çevresindeki insanlar ile konuştuğu şekildedir. Ancak dış şartlar çocuğu düşünme eyleminde bulundurmaya zorladığında çocuk sesli düşünmeye başlar. Doğduğu ilk andan beri sosyal bir varlık olan çocukta otistik düşünme ve konuşmanın bulunmadığını söyleyen Vygotsky’e göre benmerkezci ve iletişimsel konuşmanın her ikisi sosyal konuşmadır. Vygotsky’nin sınıflandırmasında ikinci evre olan benmerkezci konuşma yalnızca belli durumlarda meydana gelir ve uzun süre çocuğun düşüncesine eşlik etmez. Huzursuz edici ve yüksek endişe gibi durumların sağaltılması ve sorun teşkil eden problemlerin çözümü için benmerkezci konuşma bir planlama olarak görülmektedir. Vygotsky’nin altı yaşından sonra oluşmaya başlayıp ‘konuşmanın en tepe noktası’ olduğunu belirttiği içsel konuşma, yetişkinlerde; benmerkezci düşünce ile aynı işleve sahip olmakla birlikte sosyal adaptasyondan ziyade kendi kendine düşünme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Erdener, 2009: 90-91).

“3 yaşında benmerkezci ve sosyal konuşma arasında fark yokken 7 yaş civarında birbirlerinden yapısal ve işlevsel olarak tamamen farklılaşır. Bu farklılıktan ötürü benmerkezci konuşmanın vokal yönü de azalır. İçsel konuşma gelişmeye başladıkça, dışsal konuşmaya göre kademeli olarak, daha az tamamlanmış ve bağlantıdan yoksun hâle gelir. Seslendirilmesi (*vocalization*) azalır, fonetik hâlden, semantiğe dönüşür. Semantik yapı, içsel konuşmanın kısaltılmasına neden olur ve gramatik söz diziminden (*syntax*) uzaklaşılır. Bu tür konuşmanın işlevinin değişmesiyle, seslendirme anlamsız ve gereksiz hâle gelir. Düşünceyi sestten soyutlamak ve içsel konuşmaya dönüştürmek, bu noktada önemli bir gelişim aşamasıdır” (2009: 91)

Hikâye kahramanı da kaygı veren bir durumdan kaçmak için düşüncelerini aynaya yansıtarak aynanın verdiği cevaplar ile tatmin olmaktadır. Yani aynanın cevapları hikâye kahramanının içsel konuşmasının birer yansımasıdır. Çevre ile kurulan iletişimin ötesinde olan, muhakeme gücünü ortaya çıkaran içsel konuşma kişiler arası iletişimden önce ben'in kendi iletişimi ile sağlanmaktadır. Kendi kendine yapılan iletişim bireyin içsel sosyalleşmesini mümkün kılmaktadır. Ancak dışarıdan kendi düşüncelerine onay almak isteyen birey içsel konuşmasını benmerkezci konuşma ile yansıtmaktadır. Böylelikle birey sosyalizasyon sürecine dâhil olmaktadır. Hikâye kahramanının genç bir kız olması, duygu ve düşüncelerini, içsel konuşmasını ayna vasıtasıyla yansıtıp benmerkezci konuşma gerçekleştirmesi yönüyle anlatı *ergenlik dönemi ve sosyalleşme* başlığı altında ele alınabilir.

4.3.2. Bayram Hediyesi

Kerim Bey ve Aliye Hanım yaklaşan bayram sebebiyle küçüğü on altı, büyüğü on sekiz yaşında olan çocukları Ferihâ ve Şadiye'ye bayramlık kıyafet almak isterler. Ancak maddi zorluk çeken ailenin buna gücü yoktur. Üç sene aynı mantoyu giyen anne, dört sene de babanın üzerinde eskiyen palto ile idare eden ebeveynler güçlükle bulduğu yüz lirayı alacakları konusunda hesabı çıkaramayınca yüz lirayı büyük kızı Şadiye'nin eline tutuştururlar.

“Kerim Bey, yüzlük banknotu”⁸² Şadiye'nin eline tutuşturarak:

“Al yavrum, biz nasıl olsak oluruz, siz eksikliklerinizi alınız, bununla idare ediniz,” dedi.’⁸³

Kerim Bey'in bu sözlerinden anlaşılıyor ki önemli olan çocuklarının ihtiyaçları ve mutluluğudur. Anne-baba ve çocuklar arasında doğru bir ilişkinin kurulması çocuğun sosyal ilişkilerinin gelişmesine ve çevre ile olumlu ilişkileri kurmasına temel oluşturmaktadır. Çocuğun kişilik gelişiminin yanı sıra diğer gelişim alanlarının da olumlu şekillenmesi aile içindeki ortamda sağlıklı etkileşimin bulunmasına bağlıdır. Ebeveynler ve çocuk arasındaki iletişim her iki taraf içinde

⁸² Kâğıt para.

⁸³ Mehmet Rauf, (2004). Eski Aşk Geceleri, Çakılalan Z. (haz.), Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul, s.80.

çok önemli unsurları barındırmaktadır (Akt. Kırman ve Doğan, 2017: 31). Hikâyede de babanın çocuklarına karşı özverili yaklaşımının olumlu sonucu Feriha ve Şadiye arasında geçen diyalogdan anlaşılmaktadır:

‘‘Ferihâ, babalarını taklit ederek:

‘‘Onlar nasıl olursa olur. Biz eksikliklerimizi alalım da...’’ (dedi)

Sonra gözlerine birden dolan yaş sağanağı ile:

Analık, babalık sevecenliği. Hep bizi düşünüyorlar. Hep...’’

Onların kendilerine karşı gösterdikleri bitmez tükenmez özveri ve sevecenlik, yüreklerini yumuşatmış: sevgileri derin bir coşkunluğa boğulmuş iki yavru, güçlü bir özveri ihtiyacıyla taşmışlardı.

Ferihâ:

‘‘Ah yarabbim! Ne yapsak da onlara da bir şeyler alabilsek,’’ diye sızlandı.

Şadiye birdenbire:

‘‘Buldum, buldum!’’ diye haykırdı ve açıkladı.’’⁸⁴

Anne ve babanın özverili yaklaşımlarına vicdanları razı gelmeyen çocuklar onlara sürpriz yaparak odalarındaki minderin üstüne aldıklarını bırakırlar. Kendi alacaklarında kısan çocuklar onlara güzel bir bayram hediyesi hazırlar. Ebeveynlerin kendilerini düşünmeyip çocuklarını düşünmesi ve bunu onlara hissetmesi sonucunda oluşan sevgi ortamı çocuk üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. ‘‘Çocuğun sevgi ile büyüdüğü en güvenilir ortam ailedir. Bir çocuk daima sevgi ve anlaşılma ihtiyacı duyar. Şayet bu gereksinimlerini aile ortamında doyurursa ailesine karşı sevgi, saygı ve bağlılık içinde olur. Sevgi açlığını duyumsamayan çocuğu, hayatın zor koşulları etkilemez. Çünkü yaşamını devam ettirebilmesi için dayanıklılığını ve psikolojik sağlamlığını ailesinden aldığı sevgiyle güçlendirir. Çocuğun ihtiyaçları ne kadar karşılanırsa karşılansın, ebeveynlerin sert davranışları karşısında çocuğun davranışları değişebilir. Ailede yoksulluk egemen olsa da ebeveynler tarafında sevgi, sıcaklık gören çocuğun fakirliğe neden olan her türlü sorunlara katlanması ve evine olan bağlılığı artacaktır. Öyle ki sevgi, güven aile ortamında her şeyden önce olması gereken en önemli duygulardır. Çünkü ruhsal anlamda tatmin olan birey maddi

⁸⁴ Age., s.80-81.

açlığına daha sağlıklı çözümler üretecektir (Çiftçi, 1991: 20). Aile ortamında sevgi ve güven içinde oluşturulan huzurlu ortam çocuğun her türlü ilişkisinde sosyalleşmesine olanak tanıyan olumlu gelişmeler yaratacaktır.

Hikâyede Ferihâ ve Şadiye yaşlarının küçük olmasına rağmen olgun bir davranış göstererek maddi durumu iyi olmayan ve onlar için her türlü fedakârlığı göstereceklerini hissettikleri ebeveynlerine sürpriz hazırlamışlardır. Kendi ihtiyaçlarından kismayı öğrenmişlerdir. Bu yaştaki çocukların bu denli olgunlukla düşünmelerini sağlayan ebeveynlerin sevgi ve güven ortamı yaratmasıdır. Çocuklarının sürprizine karşılık anne ve baba da sürpriz yaparak çocuklarının kendilerinden kısararak almadıkları eşyaları almışlardır. Bu sürprizi beklemeyen çocukların sevinçleri üzerine:

“ O zaman Kerim Bey açıkladı:

“Ben oyununuzu leyleklerden haber aldım, annenize haber verdim. Ana baba (olarak), bizim için böyle fedakârlık yapmanıza razı olmadık. Borç ettik harç ettik, ben bunları aldım. Anneniz de ayrıca çantalarınızı aldı. Eee, bizim oyun nasıl? Sizin mi tatlı yoksa bizim mi?”

Ferihâ ile Şadiye çığınca bir sevinçle fıkır fıkır yeniden (onların) boyunlarına atıldılar.

O gün bayram, hiçbir evde buradaki kadar mutlu olmadı.’⁸⁵

Çocuk yaşından itibaren öğretilen fedakârlık, başkalarına yapılacak yardımların temelini oluşturulur. Her şeyin temeli gibi değerlerin aşılması da aile ortamında aktarılır. İleriki yaşlarda ise çocuklar öğrendikleri bu değerler vasıtasıyla topluma yararlı ülkesine faydalı olacaktır. Kurtuluş Savaşı’nda yapılan birçok fedakârlık örneği vardır. Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşması fedakâr Türk milletinin destekleri ile olmuştur. Bu sebeple ailenin çocuk üzerinde çok önemli etkileri vardır. Değerleri özümseyen ve ona sahip çıkan her insan yavrusu gelecekte vatana ve millete faydalı işler yapacaktır.

⁸⁵ A.g.e., s.86.

Değerler eğitiminin bireyin sosyalleşmesinde önemli payı vardır. Bu sebeple bireylerin toplum ile uyumlu, sağlıklı ilişkiler kurmasında ve sosyalleşmelerinde verilecek değerler eğitiminin önemli katkısı olacağı aşîkârdır. Çünkü gençlere eğitim yoluyla aktarılan değerler eğitimi onların kişiliklerini, tutumlarını ve zihni açıdan gelişimlerini sağlayarak sosyalleşmelerine fayda sağlayacaktır. Bireyin kimlik edinme sürecinde eğitimin önemli bir rolü bulunmaktadır. Zira eğitimin katkısı ile birey diğer insanlarla etkileşimde bulunarak toplumsal işleyişin devamlılığını sağlayıp sosyal rollerinin gerektirdiği ölçüde davranacaktır. (Emiroğlu, 2017: 117).

Değerler eğitimi, kültür ve sosyalleşme arasında bir kaynaşıklık söz konudur. Değerler bireyin toplum içindeki davranışlarını düzenlediği gibi doğru olan davranışı yapmaya yönlendirir. Bireyin içinde bulunduğu sosyal ortama adapte olması ancak o ortamın kültürünü öğrenmesi ile mümkün olacaktır. “Değerlerin sosyolojik yönünü vurgulayan bir tanımda, değer kavramı daha ayrıntılı bir biçimde şöyle ortaya konmaktadır: Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul ve tasdik edilen, onların ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlardır” (Akt. Yazıcı, 2014: 211).

“Sosyalleşme, geniş bir kapsamda, çok sayıda unsur ve insanın olduğu kozmopolit bir çevrede farklı insanlarla ilişki kurularak kazanılır. Hayatın her döneminde insan farklı sosyalleşme faktörlerinden farklı düzeyde etkilenmektedir. Özellikle çocukluk döneminde temel değerler ve beceriler öğrenilir. Ergenlik ve gençlik döneminde daha çok kimlik oluşturma yönünde sosyal hayatla ile daha çok irtibata geçilir. Yetişkinlik döneminde ise insan artık kimliğini ve sosyalleşmesini genel anlamda oturtmuştur. Ancak farklı şartlar, çevreler ve görevler ile sosyalleşmesi yine de sürebilmekte ve değişime girebilmektedir” (2017: 118).

Çocukluk döneminde öğretilen temel değerlerin çocuk tarafından içselleştirilebilmesi için ebeveynlerin doğru bir rol-model olmaları gerekmektedir. Temel değerleri içselleştiren bireyin kişiliği, etkilendiği değerler ve toplumun kültürü

sayesinde şekillenecektir. Ülkenin refahı için toplumsal açıdan kabul gören değerlerin aktarımı ile çocuk sosyalleşerek çevresiyle iletişime geçecektir. Her ne kadar çocukluk dönemi için ailenin öneminden bahsedilse de bireyin her gelişim çağındaki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Çocuk, aile ortamında birçok davranış kalıpları öğrenir ve öğrendiklerini çevreye yansıtır. Sağlıklı birey yetiştirmenin, sağlıklı sosyalleşmenin temellerini atan ailede sevgi, saygı, fedakârlık, vatan sevgisi, adalet gibi birçok değerın aktarılması çocuğun gelişimi açısından ve bir sonraki kuşağa değer, kültür aktarıcısı olması sebebiyle çok önemlidir. Sadece aile içinde belirli davranış kalıplarını öğrenmekle yetinmeyen çocuk okuduğu hikâyelerde işlenen eğitsel ifadelerle sosyalleşir. Bu durum hikâyenin çocuğu sosyalleştirmeye katkısı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bir toplumun var olması için gerekli olan kültürel ortamında kendi değerlerini oluşturan toplum, birey tarafından içselleştirilir. Değerlerin ve kültürün içselleştirilmesi ile birey sistemli bir şekilde sosyalleşecektir. Anlatı, aile içi iletişimin çocuğun sosyalleşmesine etkisi sebebiyle *aile ile sosyalleşme* faktörü ve fedakârlık değerini aşılartması açısından *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlıkları altında ele alınmıştır. Aynı zamanda *ekonomik sosyalleşme* bağlamında ailenin ekonomik durumunun, yoksulluğun çocuğun sosyalleşmesi yönündeki etkileri açısından ele alınabilir.

4.3.3. Baba Kalbi

Hüsâmeddin yedi senelik evliliğinde eşi ve kaynanasının türlü aşağılanmalarına maruz kalır ve artık dayanamayacak noktaya gelir. Hüsâmeddin, kaynanası ile bir olan eşinin hakaretlerinden uzak komşularından zengin bir tüccarın karısıyla aşk ilişkisi kurar. Tüccar hastalığından dolayı ölünce genç eşi zengin ve dul kalır. Genç kadın Hüsâmeddin'e, çektiği işkenceli evliliğinden kurtarmak için dil döker:

“(...) ‘Biliyorum, çocuğu pek seviyorsun ve ondan ayrılmak senin için pek zor olacak. Bunun için, o kadınları defedip çocuğunla bana

gelirsen, senin için nasıl sadık bir eş olacaksam, çocuğun için de o kadar sıcak bir anne olacağıma yemin ederim, 'dedi. '86

Hüsâmeddin'in çocuğuna pek düşkün olduğu için kendi hayatını bile acımasız eşi ve kaynanasına feda edecek bir babadır. Ancak genç kadının yaklaşımı adama makul gelince teklifi kabul eder. Hayatını zehir eden kadınları terk edeceğini düşünerek eve gider ve çocuğunun yüksek ateşi olduğunu, hastalandığını öğrenir ve hemen çocuğun olduğu odaya çıkar. Gördüğü manzara karşısında çocuğu için büyük bir fedakârlık göstererek genç kadının yaptığı teklifi kabulden vazgeçer.

“Hüsâmeddin, ilk defa olarak çocuğun anasına, anasının kendisine karşı bağlılığından pek fazla bir derecede korkunç, hummâ gibi bir bağı olduğunu görmeye başladı. Çocuk, o kadar sevmediği büyükanasını değil hatta anası kadar sevdiği sandığı kendisini bile ihmal ediyor, bütün neşesini, bütün mutluluğu yalnız anasının ilgisine ve sıcaklığına bağlı kalıyordu. Yatağın yanından onun bir saniye bile ayrıldığını istemiyor, hep onun ellerini tutmak, hep onun nefeslerini işitmek ve hep onun sesini dinlemek istiyordu. '87

“Kendi rahatı ve mutluluğu için yavrusunu böyle ezici bir acı hayatına sürüklemeye hakkı var mıydı? Bu kadar yıl katlanmaya alıştığı hayatını onarmak için, şimdi çocuğunu yıkıcı bir acı içine atıp anasından ayırmak, bağışlanmaz bir cinayet olmaz mıydı? (...)o, çocuğu için en kahraman dayanıklılığı göstererek, hiç kimsenin hiçbir bakımdan ve hiçbir sebeple katlanamayacağı bu cehennem hayatını çekecek, çocuğu anasından ayırmayacaktı. '88

Bayram Hediyesi hikâyesinde olduğu gibi Baba Kalbi adlı hikâyede de fedakârlık değeri işlenmiştir. Bu hikâyede bir babanın çocuğunun mutsuz olmaması, acı çekmemesi uğruna kendi mutluluğundan vazgeçtiği anlatılır. Aile içindeki huzursuzluk ortamı, eşlerin birbirleri ile geçinememesi boşanmaları meydana

⁸⁶ Age. , s.108.

⁸⁷ Age., s.109.

⁸⁸ Age., s.110.

getirerek çocuk üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Boşanma aşamasındaki ebeveynlerin çocukları genellikle benmerkezci yaklaşımlarından ötürü suçlu olarak kendini görebilmektedir. Çocuk yaş itibarıyla küçük olsa bile çevresinde yaşananların farkına varabilir, sorunları hissedebilir. Hissettiklerini ifade edemeyen çocuk duygularını farklı bir şekilde dışarıya yansıtır. Kusma, ateşlenme gibi rahatsızlıklar yoluyla ya da çevreye zarar verme gibi davranışlar ile sözel olmayan bir dille sıkıntılarını dışa vurur. Hikâyede de aile içinde yaşanan olumsuz hava sezilmektedir. Kaynanası ve eşinden yakınmaya başlayan kahraman eve ayrılmak isteğiyle döndüğünde çocuğunu hasta ve annesine hiç olmadığı kadar bağlı olarak ellerini bırakmadığını görür. Hikâyede çocuğun hastalanma nedeni belirtilmese de çocuk aile içindeki sıkıntıları sezip ateşlenerek yataklara düşmüş olabilir. Ayrılığı sezinleyen çocuk belki de bu yüzden annesinin ellerini hiç bırakmamaktadır. Bu tür ailevi sorunlarda çocuk depresyonları sık karşılaşılan bir durumdur. Çocukken yaşanan yıkımlar hem küçükken hem de yetişkinlikte büyük sıkıntılara yol açabilmektedir. Çocuğun, çevresindeki bireylerin tutum ve davranışları sosyal eğilimlerini etkilemektedir. Toplumun bir üyesi olan insan; sevgi, saygı, anlayış gibi sosyalleşme özellikleri gösteren birçok faktörü aile ortamında öğrenmektedir. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde kazandığı değerleri unutmayan insan sonraki gelişim dönemlerinde bunları temel değer olarak zannetmektedir. Bu sebeple de bireyler sosyalleşirken rol model olarak aile bireylerini görmektedirler (2017: 120).

Çocuğun diğer insanlarla ve çevre ile iletişimi, sorunlarıyla başa çıkma yöntemleri aile içinde gördükleri ile şekillenir. Kültür taşıyıcısı olan çocuk, aile içinde toplumun değer verdiği unsurları öğrenerek aktarır ve böylelikle toplumun bir parçası olur. Kültür aktarımının beraberinde, ebeveyn ve çocuk ilişkisi çocuğun gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bu ilişki yumağının bozulmaması için ebeveynleri boşanmış çocukların gelişimsel sürecinin olumsuz etkilenmemesi için evden ayrılan anne ya da babanın bu eksikliği çocuklara hissettirmemesi için bilinçli hareket etmeleri gerekmektedir. Aile içinde çıkan tartışmaların ve anlaşmazlıkların sebebi sağlıklı iletişimde bulunamamalarından kaynaklanmaktadır.⁸⁹ Eşlerin birbirleri ile anlaşamayıp aile kurumuna zarar vermesi durumunda çocuk için en

⁸⁹ <https://www.cocukludunya.com/uzman-yazilari/bosanma-sonrasi-aile-iliskileri.html>

doğru kararın alınması gerekmektedir. Anlatı bu noktada *aile ile sosyalleşme* başlığı altında ele alınmıştır.

4.3.4. Ana, Evlât

Fedakârlık değerinin işlendiği bu hikâyede Sâniye Hanım I. Dünya Savaşı'nda ölen kocasından sonra henüz emzikte olan oğluyla yapayalnız kalır ve fakir bir hayat sürmeye başlar. Bir hayır sahibi Sâniye Hanım'ı ipek fabrikasına işçi olarak yerleştirir. Sâniye Hanım, aldığı maaş az olmasına rağmen eski sefil günlerine oranla geçimini sağlar. Fabrikaya çocuğunu götüremediği için ayda iki lira verip üç yaşına giren oğlu Ali'yi Hacer Hanım adında bir komşuya bırakır. Bir gün fabrikadaki ustabaşı şehre Yunanlıların geldiğini, çarşı çevrelerinde çatışma olduğunu söyler. Oğlu Ali'ye ulaşabilmek adına Hacer Hanım'ın evine doğru telaşla yol alan Saniye Hanım yolda yaralanır ve gözünü açtığı anda aradan bir hafta geçtiğini doktordan öğrenir. Ali'sine ne olduğunu merak eden Saniye Hanım'ın derdini dinleyen doktor yardım edip Hacer Hanım'ın evine adam gönderir. Ancak Hacer Hanım komşusundan haber alamayınca İstanbul'a gider. Çocuğun anası eğer bir gün çıkar gelirse, kendisini bulması için kâğıt bırakır. İstanbul'a giden Saniye Hanım Hacer Hanım'ı bulur ve Ali'sini sorar. Hacer Hanım Ali'yi çok zengin bir aileye evlatlık verdiğini söyler. Acılı anne dayanamaz ve ısrarla oğlunu ister.

“Hacer de:

“Kadın dur, ağlama; çocuk, senin çocuğun! İstersen geri alırsın, ama sana şunu söyleyeyim ki alırsan çocuğa yazık edersin. Dünyanın en büyük mutluluğundan ayırmış olursun. Haydi bakalım gidelim.”

Saniye, gözleri yaşlı, dudakları sert tekrar etti:

“Ben oğlumu isterim.”⁹⁰

Evlatlık alan ailenin yanına giden Saniye'yi ikna etmeye çalışırlar. Onun sefil ve yoksulluk içinde büyütemeyeceğini, servet ve refah için büyüyebileceğini ve Ali'yi öz evlatları gibi sevdiklerini anlatırlar. Israrlara karşı gelen annenin; oğlunun

⁹⁰ Age., s.136.

uyuduğu odaya çıkıp ve ne ipek danteller içinde büyük bir karyolada uyuduğunu görüncü fikirleri değışir.

‘‘Onların sözlerinin doğruluğunu bütün acılığıyla kabul ediyordu. Madem ki oğlunu böyle bir hayat içinde yaşatamayacaktı, değil mi? Madem ki kendisiyle birlikte sefilliğe ve yoksulluğa sürüklenecekti ve madem ki... ah yarabbim. Demek onu bırakmak hayırlıydı, daha hayırlı olacaktı; öyle mi? (...) Eğer oğlunu seviyorsa kalbini sıkacak, ezecek, kendi bin acı ve sıkıntıyla didiştikçe, onu bu mutluluktan ayırmayacaktı. Fedakâr bir annenin yapacağı şey buydu. Kendi keyfi, kendi zevki için yavrusunun mutluluğuna engel olmaya hiç hakkı yoktu.’’⁹¹

Annenin yaptığı fedakârlığa karşı yazar anneyi onaylamaktadır. ‘Baba Kalbi’ adlı hikâyede kendi mutluluğundan vazgeçerek anne ile oğlu ayırmayan babanın fedakârlığı gözler önüne serilirken, ‘Ana, Evlât’ hikâyesinde oğlu Ali’nin sefalet içinde yaşamasına gönlü razı gelmeyen, yaşadığı acıya rağmen onun refah içinde yaşaması için evladından ayrılan annenin fedakârlığı söz konusudur. Çocukları için kendi mutluluklarından vazgeçen karakterler oluşturan yazar, belki de aile olmanın ne gibi getirileri olduğunu aktarmaya çalışmaktadır. Ancak bu hikâyede değeri aktarımından ziyade aile kurumunda yaşanan ekonomik zorlukların sonuçları ele alınmıştır. *Ekonomik sosyalleşme* başlığı altında ailenin maddi durumunun çocuğın sosyalleşmesine etkisi noktasında ele alınabilecek bu hikâyede bir anne yaşadığı yoksulluk sebebiyle çocuğundan vazgeçmektedir.

Fabrikada çalışan anne çocuğunun bakımına yetişemediği için üç yaşındaki oğlunu komşusuna bıraktığı görölmektedir. İş yoğunluğu sebebiyle mecbur kalışlar sonucu ebeveynler çocukları ile ilgilenemeyip bakıcı tutmaktadır. Ancak bu çocuğın yeterli ilgi ve şefkat görmemesine sebep olmaktadır. Bu durum anne ve baba sıcaklığının yoksunluğunu meydana getirip çocukta bilişsel ve duyuşsal alanda eksikliği ortaya çıkarabilir. Ailelerde yaşanan geçim zorluğu, çocukların sosyalizasyon sürecini olumsuz bir şekilde etkiler. Ekonomik baskı, dar gelir

⁹¹ Age., s.140-141.

düzeyinin doğal bir sonucudur. Yaşanan ekonomik sıkıntı ailenin sosyo-psikolojik ve duygusal anlamda iyi olma durumunu olumsuz bir şekilde etkiler. Bu sebeple ekonomik durum, aile ortamındaki çocuğun sosyalleşmesini ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme şekillerini ciddi bir şekilde etkilemektedir (2019: 7).

4.3.5. Küçük Remzi

Raziye'nin annesi onu doğurduktan iki sene sonra ölür. Babası ise Raziye'yi şımarık bir şekilde büyütür. Altmış yaşında büyükannesi ise kızı öldükten sonra her şeyden vazgeçerek evin her işini hizmetçilere bırakıp komşularda sefa süren bir kadındır. Bu ilgisiz ve serbestlik içinde kalan Raziye çocukluk ve ilk genç kızlık yıllarını sokakta, komşu evlerinde geçirerek henüz on yaşında seyir yerlerinin süslü bebeği olmak isteği ile büyür. Ancak anne olduktan sonra değişen Raziye, oğlu Remzi'ye aşırılığa kaçan ilgi ve sevgisini verir. Kocasını öldükten sonra ise kendini tamamen oğluna adar. Hikâyenin sonunda Remzi ilgi, ilgisizlik ve ihmalkârlık neticesinde ölür.

“(...)oğlunu hastalıklara karşı muhafazadan başka bir şeye yönelmeyen delice bakışı altında çocuk cılız çelimsiz, dal bacak bir şey oldu. Benzinde kan namına bir damla renk göremeyen, soluk derisinin altından damarların bütün dokusunu fark eden komşular genç annenin o iniltili sevgisi önünde söyleyemedikleri sözleri hemen kapı bitişik komşuya dar atılıp söylemekte mecburiyet görürlerdi.”⁹²

“(...)Genç kadın Remzi'nin hasta olmasından endişe ediyordu. Bunun için terletmemeye çalışır, çocuk terlemediği halde bile ihtiyaten günde beş-altı defa sırtına fanila sokulurdu.”⁹³

“(...)Kazara Remzi hafifçe bir öksürse evin içinde bir büyük mesele çıkardı, bir fevkalade olay; buna karşı genç kadın evvela ithama kalkardı, kimse bu ithamdan kurtulamazdı.”⁹⁴

⁹² İhtizar, s.134-135.

⁹³ Age., s.135.

⁹⁴ Age., s.137.

Aşırı muhafız tutum ve mübalağa edilmiş sevgi ile büyüyen çocuklar toplumsal yaşama ayak uydurmakta güçlük çekmektedir. Çocuğun her isteğine cevap veren ebeveynler çocuğu adeta bir cam fanus içerisinde büyütürler. İlgisiz anne-baba tutumunda çocuğun ihtiyaçları karşılanmaz ve bu da çocuğun kişilik yapısının değişkenliğine sebep olur. Aşırı koruyucu tutum ve abartılmış sevgi çocuğun sosyal gelişimini ve sosyal çevreye uyumunu güçleştirdiği gibi çocuğun bağımsız kişilik yapısının oluşumunu da engeller. Bağımsız kişilik yapısı güçlü olmayan bireylerin tek başına yapabileceği işler konusunda özgüven eksikliğine sebep olmaktadır. Özgüven eksikliği ve öz yeterlilik konusunda problem yaşayan birey daima başkasına ihtiyaç duyacaktır. Bu da bireyin benlik algısına zarar verecektir (Akt. Kaya, 1997: 198-201). Hikâyede de Raziye ilgisiz aile ortamında serbest bir hayat sürmektedir. Çocukların düşmanca tavır ve endişeli tavırlar içerisinde olması ilgisiz ebeveyn tutumuna sahip ailelerde görülmektedir. Bu tutumla eğitilen birey; şiddete eğilimli, isyankâr ve saldırgan özelliklere sahip olabilmektedir (1997: 201).

Raziye oğlu Remzi doğduktan sonra görmediği ilgi ve sevgiyi oğluna abartılı bir şekilde gösterir. Oğlu hafif öksürse evde büyük olaylar ve kavgalar çıkarır. Baba ve büyükannesinin ilgisizliği ile büyüyen Raziye'nin en ufak bir şeyde kavga çıkarması, saldırgan tavırlar sergilemesi büyüdüğü ortamın onun farklı davranış kalıpları geliştirmesine neden olur. Babası ile çatışma yaşayan Raziye belki de kendinden eksilen sevgi ve ilginin acısını oğlundan çıkarmaktadır. Bu durumu baba ile Raziye arasında hikâyede geçen tartışma açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Asıl gürültü gece büyükbaba kahveden geldiği zaman başlardı; adamcağız kızının bu çılgınlıklarla bir gün helak olmasından ürkererek her şeyi büyütür fakat hiçbir şey söylemezdi. Bu sessizliğin içinde Remzi'ye ta küçükken garaz bağlamaya başlamıştı. Onu asıl öfkeliendiren şey evvelden o kadar tapılırken şimdi ihmal edilmesi, bir de yaz kış dağ gibi yanan mangallarla ateşlerdi. Bunu önceleri sezdirmemiş, sonra sonra söylemeye başlamıştı ve bir gün kızı babasının yüzüne son derece şiddetle haykırırken bütün eski çekinmeler ortadan kalkarak azarlar devam etti. Fakat Raziye için Remzi'ye bütün dünya fedaydı; büyükbaba çocuğa örtülen yorganları,

gösterilen özenleri fazla görerek söylendikçe o zayıf çenesinin fevkalade sinirle karşılık vermesinden, daha sıkılınca ağlayarak, bayılarak babasını pişman etmekten geri kalmazdı. Buna karşı büyükanne arkasında garazlar titreyen kayıtsız sessizliğiyle tarafsız bir seyirci olurdu.’⁹⁵

Babası ile yaşadığı bu çatışma sonucu aradaki çekinme perdesi kalkar ve tartışmalar devam eder. Asıl gürültünün baba eve gelince başlaması, Raziye’nin babasına olan öfkesinin neden olduğunu söylenebilir. Büyükanne ise her zaman ki gibi seyirci kalır. Bu aşırı özenli davranışlar altında Remzi her sene birkaç büyük hastalık geçirir. Çocuk altı yaşına girdiğinde babasının okula gönderilmeli lafına itiraz eden Raziye daha sonra ısrarlı tavırlarına dayanamayıp kabul eder. Okula gitmeye başlayan Remzi ise aşırı ilgi gördüğü bu evden uzaklaşmanın sevincini yaşar gibidir.

“Çocukta ansızın bir zekâ uyanmıştı, daha on gün geçmeden akşamları yatıncaya kadar mektebi anlatır, orada gördüklerini harikulade bir şeylermiş gibi nakleder, sınıftaki yıllanmış çocukların hallerini tarifleyemezdi. Akşam herkes toplanınca çocuk ailenin sevinci olurdu. Dersine pek merak ediyordu ve daima ağzında üstün, esreler, elifküsienniler, teşdidler, medler gezer, eline geçen kalemle duvarları, kitapları karalardı. Bu anasını deli eder, ‘Evladım okuyor da, yazıyor da...’ diye haykırtırdı.’⁹⁶

Okula başlayan Remzi evde tüm gün okulda geçirdiği vakti anlatır, öğrendiklerini ailesi ile paylaşır. Anne-babanın aşırı ilgili, mükemmeliyetçi ya da ilgisiz tutumlarının çocuk üzerinde ciddi etkileri vardır. İlgisiz ailenin çocukları serbest bir hayat sürebilir ya da ilgisizliğin etkisiyle güçlü bir kişiliğe sahip olabilir. Aynı durum mükemmeliyetçi anne-baba tutumunda da geçerlidir. Aşırı sevgi ve mükemmeliyet ortamında büyüyen çocuk sürekli kendini eksik hissedebilir ya da başarılı bir kimlik oluşturabilir. Abartılmış sevgi ve koruyuculuk altında büyüyen Remzi, bütün dikkatini okula yöneltmek dersleri ile pek alakalı olur.

⁹⁵ Age., s.136-137.

⁹⁶ Age., s.141.

Emiroğlu (2017: 121)'na göre okul, bireyin aileden sonra en çok zaman geçirdiği kurumdur. Kişilere değerleri aktaran ve onları sosyalleştiren temel kurumlar arasında yer alan okul, öğrencileri akademik anlamda hayata hazırlamanın yanında toplumsal yapının korunmasını sağlayacak şekilde yetiştirip hayata hazırlayan ve aileden sonra gelen en önemli sosyalleşme mekânıdır (2017: 121). Bir diğer sosyalleşme faktörü, Remzi'nin okul dışında ilgisini yönlendirdiği arkadaşı ile kurduğu ilişkide vardır.

‘‘Bütün bunların arasında çocuk en çok muhabbeti ahretliğe gösteriyordu; uyuyuncaya kadar yatağının ayakucundan ayrılmayarak ona türlü türlü oyunlar öğretene bu kız onun için en sevgili bir arkadaşı ve onun bir dakika yanından ayrılmaması gerekliydi. Büyükanne asıl bu zaman sesini işittirirdi ve ahretliği bir işte kullanamadıkça hırsından boğulacak gibi olarak hemen laf atmaya başlar, o vakit çibanbaşı tekrar kopmuş bulunurdu.’’⁹⁷

Annesinin aşırı ilgisinden yorulmuş olan küçük Remzi ilgisini okul ve arkadaşına göstermektedir. Türlü oyunlar öğretene kız arkadaşı, onun yanından ayrılmak istemediği biridir. Her gelişim döneminde, özellikle de çocukluk ve ergenlik döneminde bireyin sosyal davranışları ile kişilik değerlerini etkileyen arkadaş çevresi bilimsel araştırmalar neticesinde ortaya konmuştur. Arkadaş çevresinin birey üzerindeki etkisi, ailenin eksik kaldığı noktalarda daha çok arttığı söylenebilir. Zira ergenlik çağı gelişim özelliklerinin getirisi olarak birey aileden uzaklaşarak kendi için özdeşim kurabileceği rol modelleri seçme eğiliminde bulunacaktır. Bu sebeple ergen için arkadaş grupları, sosyal onay ve etkilenme kaynağı olarak gösterilmektedir (Akt. Güngör, 2015: 216). Akran gruplarının etkisi sadece ergenlik dönemi ile sınırlı kalmayıp çocukların kendilerini özgür hissetmeleri sebebiyle kendilerini açma eğilimi gösterdikleri ortamlar olarak ortaya çıkmaktadır. Remzi, aileden gördüğü aşırı ilgiden uzaklaşmak adına okul ve arkadaş gibi sosyalleşme faktörlerinden destek alır. Birey doğuştan gelen özellikleriyle sosyal bir varlık olduğu için mutlaka sosyalleşmek istediği alanları bulmaktadır.

⁹⁷ Age., s.137.

Anlatı bu noktada *aile ile sosyalleşme, akran grubu ile sosyalleşme ve eğitim ile sosyalleşme* başlıkları altında ele alınmıştır. Çünkü aile tutumları çocuğun davranışlarını şekillendirmekte, okulda geçirilen zaman ve akran grupları çocuğun sosyalleşmesine katkısı olan alanlar olarak nitelendirilmektedir.

4.4. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Hüseyin Cahit, insanların zayıf hallerini dile getirirken bir taraftan da halkın duyarsız tavırlarına dikkat çeker. İlgiye, sevgiye, yardıma muhtaç çocukların acizliği karşısında merhamet duygusu ağır basar ve bunu açıkça dile getirir.⁹⁸ İncelenen hikâyelerde yazarın çocuklara karşı hassas yaklaşımını görmek mümkündür.

4.4.1. Kuvvet

Hikâyede anlatıcı yol üstündeki bir cami avlusundan her akşam geçerken çocukların oyunlarına, haylazlıklarına, bağrıışmalarına ve kavgalarına şahit olur.

‘‘Bir akşam yine geçiyordum. Oyun yoktu; şimdi çocuklar yine halka oluşturmuş bir şeyi seyrediyorlardı. Pek tuhaf, pek eğlenceli bir temaşa karşısında bulunuyorlar gibi hepsi mütebessim⁹⁹ idi. Kemal-i zevk¹⁰⁰ ile seyrettikleri manzara ihtimal ki her gün gördükleri bir hal idi. Oradakilerin hepsinden büyük bir çocuk, adeta bir genç adam, üzerine saldıran küçük bir çocuğu dövüyor, galiz¹⁰¹ lakırdılarla yanından itiyordu. Fakat beriki, her tokat yiyişinde yeni bir feryat ile haykırarak bütün yüzü gözü yere düşüp kalkmaktan yerlere, gözyaşlarına bulanmış olduğu halde yine karşısındakinin üzerine atılıyor:

-Benimdir o, ver!

⁹⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, (2013). Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri, Arslan, F. (haz.), Salkımsöğüt Yayınları, Konya, s.15-17.

⁹⁹ Gülümseyen.

¹⁰⁰ Mükemmel zevk.

¹⁰¹ Kaba ve çirkin, iğrenç, ağza alınmayacak (söz).

Âvâzesiyle bir kamçıyı almak istirdâd¹⁰² etmek istiyordu.’,¹⁰³

Anlatıcı küçük çocuğun almak istediği kamçı için verdiği savaşı haklı bir istek olarak yorumlamıştır. Çocuk kendine ait olan bir nesneyi almak için kendinden yaşça büyük bir çocuk tarafından anlatıcının tabiriyle genç adamdan şiddet görmektedir.

‘Nihayet bir defasında hain bir tokat ile şiddetli bir tekme yedi; bir daha kalkmaya zavallı vücudunda kuvvet bulamadı; oraya, tozların içine yuvarlandı, aczinin, zaafının bütün biçarelikleriyle olduğu yerde, içini çekerek, bağırarak ağlarken öteki zorla aldığı kamçıyı müftehirâne¹⁰⁴ sallayarak etrafındaki çocukların, kuvvete karşı müdâhaneyi¹⁰⁵ bilen bu küçük mahlûkların kahkahaları, alkışları arasında salınıp gidiyordu.’,¹⁰⁶

Kendinden yaşça büyük birinden dayak yerken etrafındaki çocukların kahkaha atışları, büyük çocuğun şiddetini yağcılık ederek izleyen kirli bakışlar arasında yoluna giden küçük çocuğun yaşadığı korkunç acı anlatılmaktadır. Aile, çevre ve okulda şahit olunan şiddet, saldırganlık örnekleri çocukların hayatını doğrudan ve dolaylı olarak kötü etkilemektedir. Erken yaşlarda şiddeti tanımaya başlayan çocuğun ilerleyen süreçlerde çevresiyle sağlıklı etkileşimde bulunamaması gelecekte endişe duymasına sebebiyet verecektir (Şenol ve Mazman, 2014: 15).

Şiddet bireyin her gelişim çağında karşılaşılabileceği toplumsal bir sorundur. Şiddetin her türü (psikolojik, fiziksel v.d.) çocuklar üzerinde olumsuz etkilere ve ciddi problemlere sebep olmaktadır. Hikâyede seyirci durumundaki çocuklar, alkışlar eşliğinde ve kahkahalar arasında dayak yiyen çocuğu izlemektedir. Akran zorbalığının psikolojik boyutuna maruz kalan çocuk özgüven eksikliği, depresyon, kaygı bozukluğu gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bireyin sosyalleşmesindeki en büyük etkenlerden biri de arkadaş gruplarıdır. Çocuklar

¹⁰² Geri almak.

¹⁰³ Age., s.33.

¹⁰⁴ Övgüyle dolu, överek.

¹⁰⁵ Yapmacık tavır, yağcılık, yumuşaklık.

¹⁰⁶ Age., s.33.

akranlarıyla bir araya gelmekten ve onlarla vakit geçirmekten büyük zevk duyar. Arkadaşlar arasında paylaşma, hakkını savunma, başarı ve sevilme gibi çeşitli davranış kalıplarını öğrenen birey çevresine karşı tutumlarında kurallara uyması gerektiğini bilerek hareket eder. Boş zamanların değerlendirilmesini ve cinsel kimlik farkındalığının oluşmasını da sağlayan yine bireyin arkadaş grupları olmaktadır.¹⁰⁷ Bireylerin arkadaş grupları ile sosyalleşme genelde kasıtlı olmaktan ziyade kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda birlikte vakit geçirerek çeşitli davranışları öğrenip sosyalleşme eğilimi gösterirler. (Akt. Güngör, 2015: 222). Ancak arkadaş grupları arasında yaşanan şiddetin olumsuz etkileri sebebiyle şiddete maruz kalan çocukların sosyalleşme süreçleri yavaşlayacak topluma uyum süreci çatışma boyutuna gelebilecektir. Bu sebeple arkadaş ortamının bireyin sosyalleşmesi noktasında önemli etkileri vardır. Anlatı bu yönüyle *akran grubu ve sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınmıştır.

4.4.2. Küçük Kız

Kısa bir hikâye olan ‘Küçük Kız’ hikâyesinde yazar, anlatıcı üzerinden insanların duyarsızlığından yakınmaktadır. Ekmek parası için çalışan küçük cambaza acıyan anlatıcı onun akrobasi hareketlerine üzülen bakmaktadır:

‘‘Küçük bir kız şimdi kemikten mahrum bir torba et yığını gibi vücudunu ter kıvrarak bacaklarını başına ilıstırmiş, kıvranyor, sürükleniyor, bükölüyor, doğruluyor, yuvarlanıyordu.

Bir işkencenin tevlid¹⁰⁸ ettiği zevk ve lezzeti gösterecek surette arada el şakırtıları işitiliyordu. Ve bundan hâzırın konuşarak, eğlenerek, gülüşerek vakit geçirirken mini mini bir kız karşıda, zillet ve esaret toprakları üzerinde ruhsuz bir vücut, kemiksiz bir mahluk gibi burkuluyor, bükölüyor, sürükleniyordu. Onun bir lokma ekmek için böyle boğuşması, didinmesi, sefil olması bütün şu halkın keyif ve neşesini temin ediyordu.’¹⁰⁹

¹⁰⁷ <https://steemit.com/tr/@ilhan/bireyin-sosyallesmesindeki-en-bueyuek-etken-nedir>

¹⁰⁸ Meydana getirme, üretme, doğurma, ürün verme.

¹⁰⁹ Age., s.38.

Çocukların birçok olanaktan yoksun kalmaları ve bu sebeple çalışmak zorunda oluşları onların yoksul bir ailede doğmasından kaynaklanabilir. Gelir düzeyi bir ailenin çocuklarından beklentilerini değiştirebilmektedir. Kimi aileler çocuklarından statü kazanmalarını beklerken kimileri ise onları sokakta çalıştırır. Geleceğe dair beklentilerinin minimum seviyede olduğu ve yazgıca bir tutuma sahip olup hayatın her türlü getirisine boyun eğen bir tavır takınmaları, sokakta çalışan çocukların sahip oldukları özellikler olarak araştırmalar sonucu tespit edilmiştir (Karayığit, 2017: 122).

Ailenin kültür düzeyi, sosyo-ekonomik durumu çocuk ve çocuğun sosyalleşmesi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Çocukların yoksul bir yaşam sürmesi onların gelişim alanlarına zarar vermektedir. Çocukların duygusal, zihinsel, psikolojik gelişimlerini karşılayamayan yoksul aileler; onların ayrımcılığa maruz kalmalarına, sömürölüp şiddet görmelerine sebebiyet verirler. Bu durum çocukların yaşadığı olumsuz durumları nesiller boyu aktarmasına sebep olur. Toplumun geleceğini belirleyen çocuklar ise iyi yetişmiş bireyler isteyen toplumun kurallarına ters düşmektedir. Sağlıklı ve bilinçli yetişmenin söz konusu olmadığı durumlarda toplum kötü etkilenir. Bundan dolayı çocuk ve toplum için en büyük risk faktörlerinden birisi yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Akt. Şener ve Ocakçı, 2014: 58).

Yoksul aileler çocukların yeteri kadar ihtiyaçlarını karşılayamadığı için küçücük bedenleriyle çalışma hayatına atılan çocuklar aynı zamanda eğitim hayatından mahrum kalmaktadır. Yaşanılan bu yoksunluk çocuğu bir kargaşaya sürüklediği gibi olgunlaştırıcı etkiye de sahip olabilmektedir. Araştırmalar sonucunda düşük gelir düzeyi ve beraberinde gelen yoksulluk ailenin çocuklarına yönelik temel davranış kalıplarının öğrenilmesini azalttığı ve bu durumun sosyalleşme süreçlerine zarar verdiği tespit edilmiştir. Zor koşullarda büyüyen çocukların ailelerinde tutarsız davranışlar ve ceza yoluna gidilmesi de çocukların sosyalleşme süreçlerine zarar verdiği ifade edilmiştir (Akt. Şengönöl, 2019: 4).

Yoksulluk aile içi çocuk yetiştirmenin olumlu etkilerini azaltmıştır. Sevgi dolu sıcak ortamların, olması gereken düzeyde ilginin olmayışı çocuğun bilişsel ve

duyuşsal olarak olumsuz etkileneşine sebep olacaktır. Bilişsel ve duyuşsal olarak olumsuz etkilenen birey çevre ile etkileşimde bulanamayacak böylelikle çocuğun sosyalleştirme süreci olumsuz etkilenecektir. Yoksul ve dar gelirli ailelerde tutarsız davranışlarla birlikte katı cezaya başvurulması, çocuk-ebeveyn ilişkisinin olumsuz etkileneşine ve ailenin sosyalleştirme sürecindeki fonksiyonuna zarar vermektedir (2019: 10). Bu yönüyle anlatı, *ekonomik sosyalleşme* faktörü başlığı altında ailenin ekonomik durumunun çocuğun sosyalleşmesine etkisi açısından değerlendirilmiştir.

4.4.3. Görücü

Tevfik Fikret'e ithaf edilen bu hikâyede Seniha adındaki genç kızın evde kalma hikâyesi anlatılır. Henüz on dört yaşında gelen ilk görücüler yirmi altı yaşına kadar devam eder. Evlilik öncesi yanlış geleneklerin eleştirdiğı varsayılan bu hikâyede Seniha kendini evliliğe hazır hissetmemektedir. Önceleri kumral bıyıklar, mavi gözlü bir beyin ümidiyle görücü sandalyesine oturmaya başlarken genç kadın haliyle tekrar oturmak zorunda kalır. İlk görücüler Seniha'yı beğenmeyip gider, ikinci görücü gelenlere Seniha ümitli bakmasına rağmen annesin değerlendirmeleri ile olmaz, on dokuzuncu yaşında gelen görücüler ise otuz beş yaşında olup daha önce boşanan bir sakallı içindir. Fakat annesi, eşini boşamış adama kız vermek istemez ve bu görücüler de reddedilir. Seniha yirmi yaşını geçince annesi endişe etmeye başlar. Son gelen görücülerden umudu kesen Seniha hayata küserek odasını terk etmesiyle hikâye noktalanır. Seniha on dört yaşında gelen ilk görücülere karşı korku utanma duygusu içindedir.

‘‘Arkada bıraktığı on dört baharın bütün bir emeli işte vücut buluyordu: Görücüye çıkacaktı. Artık mahalle mektebinde büyüklerden kemâl-i dikkatle dinledikleri tafsîlât, tatil günlerinde komşu çocuklarıyla oynadıkları oyunlar, tahammül olunmaz bir sabırsızlıkla, tecessüsle beklenen bu şeyler artık hakikat oluyordu. ’’¹¹⁰

‘‘Fakat bu, kendisini korkutuyordu. Birkaç çift yabancı gözün kendisinde türlü ayıplar arayarak, akla gelmedik kusurlar bulmak

¹¹⁰ Hüseyin Cahid Yalçın, (2011). Seçme Hikayeler, Şahin, Ö. (haz.), Kesit Yayınları, İstanbul, s.53.

isteyerek tâ saçlarından, gözlerinden, kirpiklerinden ayaklarına varıncaya kadar saldıracakları düşmanca bir nigâh-ı tedkîk¹¹¹ karşısında bütün şu geçen hayât-ı masûme-i tuflânesine¹¹² veda etmek lazım geleceğini anlıyor; şu görücü sandalyesinin hayatta kim bilir nereye muvassıl¹¹³ bir tarîk-i mechûlün¹¹⁴ ilk vakfe-gâh-ı ciddîsi¹¹⁵ olduğunu hissediyordu.”¹¹⁶

Hüseyin Cahit’in yazılarında realist çizgiler belirgindir. Yazar görücü usulü evliliklerin karşısında Seniha’nın iç dünyasını gözler önüne sermektedir. Türkiye’de erken yaşta evlilik ve bunun getirdiği sorunlar hala devam etmektedir. Ailenin ya da gelenek ve göreneklerin manevi kuralları, erken yaşta evlilik olgusunun devam etmesinin nedenleri arasında yer almaktadır. Görücü usulü ile gerçekleştirilen evlenmelerde evlenecek kişiler görücü aracılığı yoluyla iki kişinin birbirine uygun bulunması şeklinde gerçekleşmektedir. Görücü usulü evlenme özellikle kırsal kesimlerde ailelerin anlaşma yoluyla gerçekleştirdiği toplumsal bir sorun olarak görülebilmektedir.

“Hukukumuzda göre asgari 17 yaşın doldurulması ile genç kız ve erkek evliliğe ehil hale gelmektedir. 4721 sayılı Medeni Kanunumuz bu konuda kadın-erkek ayrımı yapmamıştır. Her iki cinsiyet için de 17 yaşın doldurulması ile evlilik yaşına ulaşılmış olmaktadır. Oysa genel erginlik yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Kaynak İsviçre MK’nun genel erginlik yaşı ile evlilik yaşını 18 olarak belirlediği ve bunun hukuken de makul görüldüğü belirtilmelidir. Ergin olmadığı için hiçbir hukuki işlemi yapmaya tam olarak ehil görülmeyen yani tam fiil ehliyetine sahip olmayan genç erkek ya da kızın, kendisine maddi ve manevi ağır sorumluluklar yükleyen evlilik kurumuna yönelik iradesini ortaya koyup evlilik sözleşmesi yapmaya ehil olduğunun kabul edilmesi tutarlı olmaktan uzaktır” (Sungurtekin, 2013: 2180).

¹¹¹ Araştırma bakışı.

¹¹² Çocuk gibi yaşanan masum hayat.

¹¹³ Ulaştıran.

¹¹⁴ Bilinmeyen yol.

¹¹⁵ Dönüm noktası.

¹¹⁶ Age., s.54.

Erken yaş evlilikleri bireylerin psikolojik durumuna, fiziksel gelişimine ve sosyal etkileşimine olumsuz etkileri olduğu gibi toplumsal olarak da olumsuz etkileri mevcuttur. Toplumun kalkınması için genel hedefler kapsamında yer alan yoksulluğun azaltılması, eğitimin yaygınlaştırılması, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi karşısında duran en büyük engellerden biri erken yaşta evlilikler olarak ortaya çıkmaktadır (Aktepe ve Atay, 2017: 419).

Seniha'nın görücü usulü ile gelenlerin karşısında görücü sandalyesinde oturarak onların bakışları altında ezilip kaçma isteği yaşaması ruhsal anlamda psikolojisini kötü etkiler. Artık oyunlar oynayamayacak, çocukluğunu yaşayamayacaktır. Erken yaşta görücülerin gelmesi dahi çocuk psikolojisinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bireyin içsel olarak yaşadığı sıkıntıların yanında erken evlilikler toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitimden, sosyal çevreden, okuldan ve akranlarından uzak kalan çocuk gelinler yetişkin rolü altında ezilecektir. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri erkeklere oranla kadınlarda bir dezavantaj olarak ortaya çıkacaktır. Özellikle sosyalleşme bakımından erken evliliklerin yaşanması çocukları olumsuz etkileyecektir. Seniha'nın annesi kızını isteyenlere kendi isteği doğrultusunda cevaplar vererek kızına söz hakkı tanımaz. Kızının ne istediğini sormayıp kendi kararlarını uygulayan anne tutumu bireyin özerkliğini olumsuz etkiler. Bu durumda Seniha görücü sandalyesinde sadece bir süs olarak bulunmaktadır. Ebeveynler çocuklarının da bir isteği olduğunu, özgür bir birey olduklarını unutup hareket ettikleri vakit dıştan denetimli bir çocuk yetiştirdiklerinin farkına varamamaktadırlar. Bu da çocuğun iradi eylemler yapmasını kısıtlayıp sosyalleşme aşamalarında sorun yaşamalarına sebep olabilir. Anlatı bu yönüyle *aile ile sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınabilir.

4.4.4. Tabut Arkasında

Hüseyin Tahsin'e ithaf edilen bu hikâyede genç yaşta ölen kız kardeşinin ölümü üzerine derin üzüntüler yaşayan bir ağabeyin çaresizliği anlatılmaktadır. Küçük yaşta annelerini veremden kaybeden, evlenerek giden bir babanın sevgisinden mahrum olan ve büyükannelerinin yanında kalan iki kardeş, çocukluklarından beri yalnızlık içinde büyümüştür. Büyükanneleri de ölünce gaddar bir dayı, teyze ve dadı

elinde büyüyen kardeşlerin birbirlerinden başka kimsesi yoktur. Tek yaşama sebebi olan kız kardeşini de erken yaşta kaybeden ağabey hayata umutsuz bakmaya başlar. Anne ve baba eksikliğinin, yetimliğin çocuk psikolojisini nasıl etkilediğini şu cümlelerde görmek mümkündür:

“O, tâ çocukluğundan beri yalnız idi. Bütün ailesi efrâdı¹¹⁷ içinde hemşireciğiyle beraber yalnız idiler. Validelerini bilmezlerdi. Hemşiresinden bir iki sene sonra dünyaya gelirken verdiği azâp validesindeki isti’dâd-ı marâzîyi¹¹⁸ teşdîd¹¹⁹ ederek az vakit içinde veremden mahvetmişti. Valide muhabbeti onlar için mahiyeti bilinmediği halde istenilen saadetler gibi mübhem¹²⁰ ve daima tahassür-bahş¹²¹ bir halde kalmıştı.

Nevâziş-i pederden¹²² mehcûr¹²³ idiler. Evde kendilerini büyük validelerinin elinde bırakarak evlenivermiş, uzak vilayetlerin birinde senelerden beri devam eden memuriyeti esnasında bir kere bile eski çocukların yüzünü görmemişti. Onun şimdi kendisine bu ihtiyacı hissettirmeyecek başka çocukları olmuştu.

Fakat beride, İstanbul’da, büyük valide, büyük pederlerinin yanında dadılarla, lalalarla büyüyen iki zavallı yavru vardı ki onların bir valide şefkatine, bir peder himayesine ihtiyaçları vardı. Onlar en küçük yaşlarından beri bu ihtiyacı hissediyorlardı.(...)’,¹²⁴

Hâkim bakış açısıyla aktarılan, anne ve baba eksikliğinin iki kardeşte bıraktığı hüznü ifade eden bu cümleler çocukların yaşamlarında büyük etkiye sahiptir. Kuşkusuz çocukların sosyalleşmelerinde önemli bir yere sahip olan aile, toplumsal düzeni sağlayan en önemli kurumların başında gelmektedir. Ailede otorite olan ebeveynin yoksunluğu sonucu yetiştirme yurtlarında ya da akrabalarında yetişen çocukların ruhsal açıdan sarsıntı yaşadıkları pek çok araştırmalara konu olmaktadır.

¹¹⁷ Fertler, kişiler.

¹¹⁸ Hastalıklı bir yetenek.

¹¹⁹ Şiddetlendirme.

¹²⁰ Belirsiz, kapalı.

¹²¹ Hasret veren.

¹²² Baba sevgisi.

¹²³ Terk olunmuş.

¹²⁴ Age., s.102.

Ruhsal açıdan sorunlar yaşayan birey toplumla bütünleşme konusunda sorunlar yaşayacaktır. Hikâyede iki kardeş, annelerini veremden kaybederken babalarının da başka biriyle evlenmesi sonucu ebeveyn sevgi ve ilgisinden mahrum kalır.

Anne muhabbetine, sevgisine ve sıcaklığına hasret kalan çocuklar duygusal çöküntü yaşamaktadırlar. Özellikle ataerkil bir toplumda anneye büyük görevler düşmektedir. Çalışan baba genelde eve geç geldiği için çocuk vaktinin büyük çoğunluğunu annesiyle geçirmektedir. Toplumsal değerlerin, kültürün aktarılması konusunda anne çok önemli bir noktadadır. Ancak ebeveyn kaybı çocuğa ruhsal, fiziksel ve sosyo-psikolojik açıdan zarar vermektedir. Özellikle yaşamın sonu, çocuk açısından idrak edilmesi güç bir kavramdır. Ölüm gerçeği ile yüzleşmeleri ebeveyn kaybı sonucu oluştuğunda bu durum çocuk için daha travmatik bir boyut kazanabilir. Ebeveyn kaybı, çocukların yaşamında yeni zorluklar meydana getirmektedir. Anne veya babanın yokluğunu kabullenme sürecindeki çocuk, ölümün nasıl bir gerçeklik olduğunu anlamlandırmaya çalışırken kaybın getirilerine ve yaşamındaki değişimlere adapte olmaya çalışmaktadır (Attepe, 2010: 24). Bu uyum sağlama süreci sancılı geçebilmektedir.

Çocuklara güven ortamı sağlayan ve onları büyüten anne-babanın kaybı durumunda hayatı birçok yönden etkilenen çocukların, ebeveyn kaybı sonucu yaşamlarında ortaya çıkan problemlere uyum sağlaması pek kolay görünmemektedir. Bu sebeple çocuk ele alınırken hayatındaki değişimlere nasıl ayak uydurduğu ve bu değişimlerin onları psikolojik açıdan nasıl etkilendiğini tespit ederek çocuğun her açıdan hele alınması gerekliliği önemli bir durumdur (2010: 24). Bu eksikliği yaşayan çocuklara yaklaşım ve eğitimlerinde hassasiyet oluşması çocuğa bakacak olan akrabalar ya da devlet desteği konusunda devreye giren yetiştirme yurtlarının özen göstermesi gerekmektedir. Çocuğun sağlıklı yetiştirilmesi toplumun ayakta kalması sonucunu doğurmaktadır. Çünkü çocuk kültür aktarıcısı, değer taşıyıcısı olan sosyal bir varlıktır.

Anlatı, *aile ile sosyalleşme* faktörü başlığında ebeveyn yokluğunda sevgi açlığı yaşayan çocuğun sosyalleşmesindeki etkisine değinilmiştir.

4.4.5. Çocukların Hakkı

Annesi ve babası ayrı olan Necdet'in babası Mehmed Hulûsi altı seneden beri yalnız yaşamaya alışmış, eski eşi Zekiye ise tekrar evlenmiştir. Oğlu Necdet'in kendisine yabancılaştığını gören baba çok acı çeker ve tekrar yuvasını kurmak ister. Mehmed Hulûsi oğluna sarılırken ağlar ve Necdet annesinin de böyle ağladığını babasına söyler. Mutsuz olan Mehmed Hulûsi eski karısının da mutsuz olduğunu anlar ve hikâyeye sona erer. Hikâyede Necdet'in babasına yaklaşımı ve resmi tavırlarından şikâyetçi babanın duyguları şu şekilde aktarılmaktadır:

‘‘Hâlbuki Mehmed Hulûsi oyuncakları bir an evvel alıp, bir an evvel bu odadan kurtulmak için arzular uyanan bu çocuğun üzerindeki şu terbiyeli yabancılıktan muzdarip idi. O, çocuğunun bu resmiyeti, bu tekellüfü¹²⁵ bırakarak haşarı bir çulgın gibi odanın içine atılmasını, kahkalarla, çapkınlıklarla öteyi beriyi karıştırmasını, hiçbir eser-i neşat¹²⁶ ile lerziş-dâr¹²⁷ olmayan bu matem-âmiz¹²⁸ hücre-i işigalin o genç, mes’ûd kahkalarla canlanmasını isterdi. ’’¹²⁹

‘‘Mehmed Hulûsi’nin zevcesinden iftirâkından¹³⁰ sonra işte ilk senelerde bütün saadet-i hayâtı Necdet’in bu ziyaretlerinden ibaret idi. Fakat bedbaht büyüdüğü aralarındaki bu samimiyet azalmaya başlamış, hain bir yabancılık baba ile çocuğu birbirlerinden ayırmaya kasdetmişti. Şimdi bedbaht o saf inbisatlarla babasının kucağına atılmıyor, o bî-perva¹³¹ teklifsizliklerle resimli gazeteleri karıştırmıyor, haşarılık etmiyordu. Bârid¹³² bir usluluk ile, bir yabancının yanına geliyor, nâ-kâbil-i ictinâb¹³³, ağır, can sıkıcı bir vazifeyi îfâ eder gibi kendisinin elini öptükten sonra başını eğerek

¹²⁵ Külfetli, zahmetli iş görme.

¹²⁶ Sevinç eseri.

¹²⁷ Titreyiş, titreme.

¹²⁸ Matem bulaşmış.

¹²⁹ Age., s.147.

¹³⁰ Perişan olmak, ayrılmak, dağılmak.

¹³¹ Pervasız.

¹³² Soğuk, bürudetli, hoş olmayan.

¹³³ Kaçınılması imkânsız.

‘‘evet efendim’’, ‘‘hayır efendim’’ gibi cevaplarla babasını kahrediyordu.’’¹³⁴

Anne-babanın boşanması özellikle çocuklar için stresli bir süreçtir. Boşanma durumuna benmerkezci yaklaşan çocuğun dünyasında bölünmeler meydana gelecektir. Anne-baba boşandıktan sonra çocuklarının her iki ebeveyne karşı davranışları önceden olduğu gibi olmayıp değişkenlik gösterebilir. Boşanma sonrası çocuğun velayetini alan kişi ile daha çok vakit geçirilir. Genelde bu kişi anne olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan baba ile az vakit geçirilmesi, babaya karşı davranışlarda değişkenlik kendini gösterebilmektedir. Boşanma sonrası çocuk ile geçirilen vakit ve ona karşı olan yerine getirilmesi gereken sorumlulukların oluşması çocuğun dünyasında yaşanan değişimleri meydana getirecektir. Bu değişimlerin olumsuz sonuçlara sebebiyet vermemesi için boşanmış ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkisinde daha hassas bir tavır takınmaları ve onun bu yeni duruma uyum sağlaması için gerekli sorumlulukları almaları gerekmektedir (Öngider, 2013: 143).

Mehmed Hulûsi’nin oğlunun yabancılaşan, uzaklaşan tavırları gösteriyor ki anne babanın boşanmalarının çocuğun davranışlarında değişikliğe sebebiyet vermektedir. Boşanan ebeveynlerle ortak aynı evi paylaşamayan çocuğun mekân ve çevre değişikliği de sosyal açıdan çocuğu olumsuz etkileyecektir. Yeni ev, okul, arkadaş çevresine uyum sağlama noktasında problem oluşabilmektedir. Hikâyede Necdet’in annesi Zekiye tekrar evlenmiş yeni eşinden çocukları olmuştur. Mehmed Hulûsi üvey baba ve kardeşler arasında kalan oğlunun halini düşünerek yakınmaktadır:

‘‘Zekiye’nin şimdi yeni kocasından çocukları da vardı. Şimdi sevgili Necdet’in kardeşleri olmuştu, bu üvey kardeşler arasında bu üvey baba elinde acaba Necdet ne oluyordu?. O çocuğun muhafaza edilecek bir hakkı yok muydu?. Hâlbuki kendilerinin muhabbetli hayatlarını kıran o mel’ûn iftirak¹³⁵ bu çocuğun hakkını da ayak altına

¹³⁴ Age., s.148.

¹³⁵ Lanetlenmiş ayrılık.

almış, onun terbiyesini, ahlâkını istikbalini şüphesiz bunlara karşı lâkayd kalacak, belki de hasmâne¹³⁶ bir nazarla görecek bir üvey babaya tevdi¹³⁷ etmişti.’¹³⁸

Hikâyenin başlığından da anlaşılacağı gibi Mehmed Hulûsi çocuğunun hakkını gasp ettiğini düşünmektedir. Onun üvey baba ve kardeşlerinin ortamında yaşayabileceği sorunları düşünerek üzülmemektedir. Üvey baba ve çocuk içerisinde de çocukların üvey babaya yaklaşımları, cinsiyete bağlı olarak farklılık göstermektedir. Kız çocukların üvey babalarını, erkek çocuklarına oranla daha kolay kabullenip benimsedikleri ifade edilmektedir. Buna karşın erkek çocukların ise “Oidipus Karmaşası”ndan kaynaklanan sorunlar nedeniyle üvey babalara karşı daha tepkili ve olumsuz davranışlar sergiledikleri, üvey babayı bir rakip gibi görme eğilimi gösterdikleri; bir yandan üvey babayla mücadele ederken diğer yandan eve gelen yeni düzenden gizli bir mutluluk duydukları belirtilmektedir.¹³⁹

Necdet’in babasına karşı yabancılaşan tavırların sebebi belki de onu bu yeni düzene mahrum etmeleri neden olmuş olabilir. Annesini başka biri ile paylaştığını gören çocuk öz babasına karşı davranış değişikliği geliştirebilir. Bu gibi psikolojik süreçlerden çocuğun sosyalleşebilmesi de olumsuz etkilenecektir. Yeni çevrenin getirdikleri ile başa çıkma aşamasındaki çocuğun gelişiminde aksaklıklar meydana gelecektir. Bu aksaklıklar da toplumsal süreçteki sosyalizasyon sürecinin dengesini bozmuş olacaktır.

Anlatı bu noktada *aile ile sosyalleşme* faktörü başlığında boşanmış ebeveynlerin çocuklarında oluşabilecek sosyalleşme aksaklıkları ele alınmaktadır.

4.5. Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Ahmet Hikmet Müftüoğlu; Türklüğe ve Milliyetçiliğe önem veren, Türk milletinin gelenek-göreneklerini, kültürünü Çağlayanlar adlı eserinde yansıtarak

¹³⁶ Düşmanca.

¹³⁷ Bırakma, verme.

¹³⁸ Age., s.150.

¹³⁹ Çoluk Çocuk Dergisi, Sayı:41, s.17-18.

Turancılık idealinden bahseden bir yazardır. Çağlayanlar adlı hikâye kitabında yer alan hikâyelerin genelinde Türk milliyetçiliği ve idealinin oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bu sebeple milli duyguları etkilemesi, Türk kültürünü ve tarihi öğretmesi sebebiyle incelenen hikâyelerin; öğretim programlarında yer alan kök değerler ile Türkçe Öğretim Programında belirtilen zorunlu temalar ve konu önerileri kapsamında işlenebilmesi açısından ve sosyalleşmeye katkısı bağlamında genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. İncelenen hikâyeler bu yönüyle *siyasal sosyalleşme* faktörü başlığında ele alınabilir. Aynı zamanda ‘Yarayı Kanatan’ adlı hikâyede Türk kültürüne sahip çıkılması gerekliliğinin Türk musikisinin değerli hazineleri üzerinden aktarılması bu hikâyenin kültürel sosyalleşme açısından incelenebileceğini göstermektedir.

4.5.1. Alpaslan Masalı

Tatar Türkleri ile Çinlilerin mücadelesini anlatan, destanımsı bir öykü olan ‘Alpaslan Masalı’nda Çin haydutlarından kaçan Türkan Hatun’un yolda ulu Karadağ’ın yamacında oğlunu doğurması ve onu kartala kaptırması anlatılır. Yavru Türk’ü kayalığın tepesine bırakmaya çalışırken çalılığın arasına düşüren kartal, çalılıkların arasında bir dişi aslanı görünce avını almaktan vazgeçer. Dişi aslan ise o sırada iki yavru doğurur ve çocuğu kendi yavrularının yanında görünce onu doğurduğunu zanneder. Aslanların arasında büyüyen çocuk çok zeki ve yiğit bir insan çıkar. Bu yaşam içerisinde adı *Alparslan* olur. Bir gün şans eseri Çin’in gazabından kaçan insanlara denk gelir ve onlar gibi olduğunu görür. Bu insanları misafir eden *Alparslan* onlarla birlikte gitmeye karar verir ve yol boyunca özünü tanımaya başlar. Bu insanlar arasında tanıdığı kız Hanku ile evlenir. Halkını yiğitliği ve kahramanlıkları ile kurtarır. Türk soyunun kuvveti, gücü ve kahramanlığından bahseden bu masalımsı hikâyede Türkan Hatun oğluna seslenerek öğüt vermektedir. Bu sesleniş ile esasen Türklere öğüt verilmektedir.

“Oğul!... Ey Türk oğlu!... Alnını yükselt, göğsünü ger, etrafına gurur ile bak!... Ayağının altında görünen şu geniş cihânın hâkimi sensin, senin neslin olacaktır. Kâinâtın en büyük kahramanları, cihangirleri bütün senden doğacaktır. Maşrıkta Çin’in

*pâyitahtından, magripteği Septe Boğazı hizasına kadar olan yol senin atlarının ayaklarının altında çiğnenecektir. Cenubun yanan çöllerinden, Şimalin donduran bozkırlarına doğru bak!... Yenisu kıyılarının tayları, Tuna'nın menbaından hararetlerini teskin edeceklerdir... Azak ve Kara denizleri torunlarının birer küçük havuzları, Pamir ve Ceziretülarap yaylaları cirid meydanları olacaktır... Kafkas, Balkan, Karpat ve Ararat dağlarının eteklerini harp sahalrı, Ural geçitlerini, Volga, Fırat nehirlerini akın yolları yapacaksın!...'*¹⁴⁰

*'Ne kaya kaleler, ne demir kapılar, ne çelik silahlar yolunu kesemeyecek... Yarı cihan ümmetleriyle dögüşeceksin... Ezdikçe mağrur, ezildikçe me'yus olma!... Dâimâ didin ve öğren, dâimâ iste ve yüksel. Âdil ve rahim ol! Korkutmaktan ziyâde sevdirmeye çalış.'*¹⁴¹

4.5.2. Yarayı Kanatan

Musiki dinlemek için insanların toplandığı bir evde geçen 'Yarayı Kanatan' adlı hikâyede milli kültürüne ve değerlerine yabancılaşmış, batıyı örnek alan bir doktorun Türk musikisi hakkındaki görüşleri değışmeyince o dakika oyun ve müzik ziyafeti düzenleyen arkadaşlarının gösterileri sayesinde doktor vatanını keşfetmeye başlar. Kişinin kendi ülkesini bilmesi, tanınması, vatan sevgisi ile donanması ve vatana sahip çıkmanın gerekliliğı hikâye edilir. Değerlerine, kültürüne sahip çıkarak vatani ayakta tutan kişi ve toplumdur. Doktor Pertev Bey ülkesine ait musikiyi sevmediğini şöyle ifade etmektedir.

'Doktor Pertev Bey bir iskemle çekti. Yanıma geldi. 'Bizim musiki hakkınızdaki fikriniz nedir?'' dedi.

-Musikimiz, bizim durgun ruhumuzun, sâkin düşüncelerimizin, uçuk benzimizin tercümânıdır.

-Musikimizi sever misiniz?

-Garp musikisini?

¹⁴⁰ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, (1976). Çağlayanlar, Ötüken Yayınevi, s.23-24.

¹⁴¹ Age., s.24.

-Onu da severim. Birini duyduğum, diğerini anladığım için beğenirim.

-Ben musikinizi sevmem. Çünkü ihsas ettiği mânâ dâimâ birdir: Yeis¹⁴²...Şarkın bütün makamlarında, fasıllarında bir ikinci mânâ aramak beyhudedir. Perde, perde kara bir yeis. (...)’¹⁴³

Dinlediği semailerden, nağmelerden musikin etkisiyle, türlü oyunlar ve rakslarla kendinden geçen Doktor Pertev Bey’in düşünce değişimi, onun ülkesinin kültürüne ve değerlerine sırtını dönüşü, Batı medeniyeti hayranlığı içinde oluşu, ancak gözle görünce ne değerli hazinelerin olduğunun farkına varması şu sözlerle anlaşılmaktadır:

“-Tuhaf, ben bu kadar mazbut ve âhenktar bir raksın bizde mevcudiyetine ihtimal veremezdim.

Zayıf Efendi ciddi bir yeisle “Muhibbi” nin meşhur kıt’asını usul usul okudu:

Sayılmaz parmak ile

Tükenmez kırmak ile

Taşramızdan sormak ile

Kimse bilmez halimizi.¹⁴⁴

(...) Pertev Bey buhran içinde idi. Bir dakika oldu ki kendisini kaybetti. Kalktı Gülistan’ın, Yavuz’un ellerinden kavradı ve onları yürekte gelen bir şevkle öptü, öptü, öptü.

-Teşekkür ederim, diyordu. Tatmadığım bir lezzeti tattırdınız. Görgüsüzlüğümü bana anlattınız.(...)

Zayıf Efendi deminki vekar ve yeisle dedi ki:

“Memleket düşünülmemekten, unutulmaktan, ihmal olunmaktan bıktı. Ona i’timat ettiğinizi, onu saydığınızı, ona güvendiğinizi alem duysun... (...)’¹⁴⁵

¹⁴² Umutsuzluktan doğan karamsarlık, umutsuzluk, üzüntü.

¹⁴³ Age., s.29.

¹⁴⁴ Age.,s.39-40.

¹⁴⁵ Age., s.40.

Anlatıcı da son olarak Macar masalı anlatır ve Zayıf Efendi bu masal sonrası bir kıssadan hisse çıkarır. Bu sözler vatani, milleti bilmenin önemini anlatmaktadır:

‘‘Zayıf Efendi yine söyleniyor:

-Evet, bu zavallı vatanın yarasını kanatan sizsiniz, sizin gibi onu beğenmeyenler, ona i’timad etmeyenler, dâimâ onun kusurunu gören onun sevgilileridir. ’’¹⁴⁶

4.5.3. Altın Ordu

‘Altın Ordu’ hikâyesi de Alpaslan masalı gibi gerçek anlamda hikâye değildir; yazarın Türk tarihine olan eğiliminin, Türk destanlarından edindiği izlenimlerin, Türkçülük ve milliyetçilik ülküsünün hikâye biçiminde anlatılmasıdır. Bu hikâyeler birer tarih incelemesi şeklinde de okunabilmektedir (Akt. Pehlivan, 2011: 143). Orta Asya’dan atalarımızın neden göç ettiklerini, diğer dünya milletlerini nasıl etkilediğini anlatan bu hikâye masal tadında bir anlatımla Türk ordusunu ve Türklerin aynı soydan geldiklerini anlatmaktadır.

‘‘Günler, geceler, haftalar, aylar geçti. Nuh tûfanı gibi dünyanın devrânını, târihini değiştirecek olan bu ikinci tûfan bir ‘‘Türk tûfanı’’ idi. Bu tûfanın her damlasında beşeriyetin nasl-i âtisi için bir baba hüviyeti saklı idi... Bu tûfan Avrupa’nın o zaman için, yıpranmış, paslanmış çehresini yıkacak, bu tûfan ruhlara cilâ, gönüllere muhabbet, adalâta kuvvet verecek, çelimsiz kadınlardan gürbüz çocuklar peydâ edecekti. Bu Altın Ordu’da milyonlarca ikinci Hazret-i Âdem, milyonlarca Ebü’l-beşer cevheri vardı. ’’¹⁴⁷

Orta Asya’nın iklimi göçebe yaşam şartlarına sebep olur. Bu sebeple Türkler göçebe ve savaşçı bir millet özelliği kazanır. Hikâyede Türklerin göçebe yaşam biçimleri ne nasıl göç ettikleri şöyle ifade edilmektedir:

¹⁴⁶ Age., s.41.

¹⁴⁷ Age., s.53.

‘‘Bir sonbahar sabahı idi. Tâ Çin hududundan Baykal gölüne kadar şimâlî ve cenûbî kıt’alardaki halk, ağaçların koğuklarında, dağların oyuklarında, kulübelerde, çadırlarda barınan insanlar uyanmaya, izbelerin önündeki kısıraklardan kımız yapmak için, kadınlar, süt sağmaya başlamışlardı. Bu sırada idi ki tan yerinden doğru parlak bir bulut koparak tâ semt-i re’s’e geldi ve orada nurdan büyük bir insan şekli aldı. Artık atları tımar etmek, davarları gütmek için gözlerini oğuştura oğuştura dışarıya çıkanlar göğün gürlemesini işitince, bulutun sıyrılıp başlarının tepesine geldiğini görünce yerlere kapandılar. Dünyâyı sarsan bir heybetli ses duydular. Bu nidâ üç def’a tekerrür etti: Göç! Göç! Göç!... Ve bütün bir kıt’a ahâlisinin kulaklarında bu ihtar çınladı. (...)’’¹⁴⁸

‘‘Bu karar üzerine ağullar, uluslar dolusu; çöller, dağlar dolusu milyonlarca Türkler birden kımıldandılar; çadırlariyle, kızları, kızaklariyle; davarlariyle harekete geldiler... Darı, yulaf suyundan aşlıklar, kısırak sütünden mayalı, köpüklü kımızlar hazırlandı, kurt, koyun, sincap, tilki, ayı derilerinden kürkler dikildi. Ağul ağul yola çıkıldı. Ve:

Tanrının söziyle,

Güneşin iziyle,

Batıya yollanın!

Batıya yollanın!

Şarkısını söylenerek, kona, göçe ağır ağır akmaya, ilerlemeye başlandı.’’¹⁴⁹

4.5.4. Üzümcü

Yazarın Veled Çelebi Efendi’ye ithaf edilen ‘Üzümcü’ adlı hikâyede Türk bir üzümcü betimlenip Türk’ün asaletli, kuvvetli, savaşçı olmaları gibi özelliklerinden bahsedilerek kıskanılan bir millet olduğunu ve vatan sevgisinin, milletçilik duygusunun her şeyden önce geldiği ifade edilmektedir. Kaplan (2018: 60) Üzümcü

¹⁴⁸ Ag.e., s.54-55.

¹⁴⁹ Age., s.55-56.

hikâyesi tahlilinde “Yazarın maksadı Türk milletini yüceltmektir. Üzümcü adeta, yazarın Türk milleti hakkındaki duygu ve düşüncelerini söylemek için bir vasıta teşkil ediyor. Hikâye tesir gücünü, üzümcü ve Türk milletinde tecelli eden kahramanlık duygusundan alıyor ve bir nevi destan havası taşıyor” değerlendirmesinde bulunmuştur. Yazar, Üzümcü üzerinden her Türk ferdine şöyle seslenmektedir:

“Senin o tabur hâlinde bir pulat kütlesi katılığında yürürken takındığın o salâbet, o vakarı görüp de, sana güvenmemek, seni sevmemek kabil değildir.

Sen gürbüz ninenin, gür ve temiz sütünü daha emerken azamet-i nefis, sebat ve tahammül, itaat ve tahakküm gibi âmir olmak için yaratılmış bir cinsin faziletlerine mâlik olmuşsun. Bu hâkimiyet esaslarını başka milletler mekteplerde, medreselerde anlarlar. Sana bu meziyetleri ninenin iri siyah bakışı, babanın kükreyen dik sesi, Kur’ân’ın esrârengiz âhengi öğretmiş.

(...)Hiddetle yıldırım gibi gürlediğin hâlde rikkatle bir bulut gibi ağlarsın; sâfiyette bir melek, ısrarda bir devsin... Onun için dünyada eşi bulunmaz bir millet olmuşsun.’,¹⁵⁰

“(...)O serhadden bu hududa koşuyorsun... Bulgaristan’da ölüyor, Yunanistan’da ölüyor, Acemistan’da ölüyor; yalnız yurdunda, köyünde ölemiyorsun. Sevgilin Ayşeciği doya doya öpemiyor, yavrun Mehmedçiği seve seve büyütemiyorsun...’,¹⁵¹

“Dul analarla dolu olan şu Anadolu bir üvey nine kadar cefâkârdır... Sen Şarkın kınına giremeyen bir kılıcsın; döğüle döğüle tavlanır, vurula vurula kırılırsın. Yine her pançandan bir kıvılcım, her kıvılcımdan bir şimşek çıkar. İlâhi bir kuvvetin, ebedi bir feyzin var, ey Türk!...’,¹⁵²

¹⁵⁰ Age., s.62.

¹⁵¹ Age., s.63.

¹⁵² Age., s.64.

4.5.5. Sümbül Kokusu

Hüseyin Ârif, Macaristan'da odasında gazete okurken Çanakkale savaşı ile ilgili yazıyı okur ve hüzünlenir. İstanbul'un içinde bulunduğu durum onu kahreder. Arkadaşı Mehmed Siyâvuş onu ziyarete gelir. Pencere önündeki sümbülü derinden koklar ve İstanbul'un kokusunu içine çekerler. Biyoloji bölümünde okuyan bu iki genç I. Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katılmak isterler. Hikâyede vatan ve millet sevgisinin her şeyden önce geldiği anlatılır. İki arkadaşın üzüntüsü satırlara şöyle yansımaktadır:

‘‘Ah! Vatan!...

‘‘Misk gibi kokusu canlarda tüter’’

Güneşi böyle, göğü böyle kokar değil mi? Vîrânesi¹⁵³ böyle, mâ'mûresi¹⁵⁴ böyle kokar. Sarayı böyle, kulûbesi böyle kokar değil mi? Fakat bu mübarek bahçe elimizden gidiyor. İstanbul'u kaybediyoruz.

-.....

Şimdi korkunç bir sükût... İki genç boyunları bükülmüş, kalbleri durmuş, gözleri fırlamış düşünüyorlardı...¹⁵⁵

İki arkadaş İstanbul'un içinde bulunduğu duruma hüzünlenirken bir çare aramaktadırlar:

‘‘(...) Azîzim, câmileri, medreseleriyle, yüz milyon İslâma aid medeniyetin, bir mevcûdiyetin istinadgâhı¹⁵⁶, Türk'in, güzelliklerin, büyüklüklerin pâyitahtı gidiyor.

-Gidiyor ha!...

Hüseyin Ârif şimdi fırlamış ‘‘yaşamak alçaklıktır’’ diyerek rövelverini¹⁵⁷ tekrar kavramıştı. Siyâvuş üstüne atıldı. ‘‘Hayır sanırım ki böyle odada ölmek alçaklıktır’’ dedi.

¹⁵³ Harabe. Yıkılmaya yüz tutmuş eski yapı.

¹⁵⁴ İnsan bulunan, bayındır, şenlikli yer, şehir, kasaba.

¹⁵⁵ Age., s.68.

¹⁵⁶ Dayanak, dayanacak yer, güvenecek yer veya kimse.

¹⁵⁷ Tabanca.

-Ne yapabiliriz?
-Çanakkale' de ölebiliriz.
-Bundan ne olur?
-Analarımızdan evvel kendimizi çiğnetmiş oluruz. Ben gidiyorum.
Hüseyin Ârif.
-Ben de geliyorum Mehmed.
Birbirlerinin ellerini sıktılar. ' '158

Vatan aşkı ile yanıp tutuşan iki arkadaş çareyi toprağına canını feda etmekte bulurlar:

‘İki gün içinde eşyâlarını sattılar. Üçüncü gün pasaportların vize ettirmek için şehbenderhâneye¹⁵⁹ müracaat ettikleri sırada ‘talebenin askerlikleri te’cil edildi’’ diyen kâtibin duygusuz gözlerine baktılar ve caketlerinin iliklerine taktıkları bir sümbül çiçeğini derin derin koklayarak ve önlerine bakarak usulca: ‘Biz gönüllü gidiyoruz!’’ dediler. ’’¹⁶⁰

Millî-sosyal değerler, kültür ve tarih arasında sıkı bir ilişki vardır. Kaynağı toplum olan değerler milli kültürü oluşturarak insanları bir arada tutar. Her toplumun sosyal hayatı düzenleyen ve milli niteliğı olan değerleri vardır. Bir toplumun değerlerinden uzaklaşması, milli kültürüne yabancılaşması sonucu doğuracaktır.

‘Yarayı Kanatan’ adlı hikâyede milli kültürüne yabancılaşan Doktor Pertev Bey’in sözleri onun batı medeniyetine olan hayranlığını ortaya koymaktadır. Kendi kültürüne yabancılaşan birey ve yetiştireceğı fertler bir silsile halinde o toplumun şuursuz ve boş bir kalabalıktan ibaret olmasına ve toplumun değerlerinin yok olmasına, erimesine neden olacaktır. Yozlaşan bir toplumun birleştirici özelliğinin yok olması bireylerin kendi değerlerine ve kültürüne sahip çıkmamasından kaynaklanmaktadır. Sosyalleşme bir öğrenme süreci olarak ele alındığında değerlerine ve kültürüne yabancılaşan birey öğrenemeyecek, ülke yok olma tehlikesi

¹⁵⁸ Age., s.69.

¹⁵⁹ Konsolosluk.

¹⁶⁰ Age., s.69-70.

ile karşı karşıya kalacaktır. Bu olumsuzlukların meydana çıkmaması için bireylere vatan, millet kavramının önemi aşılatılmalı, tarihini bilen bir millet oluşumu sağlanmalıdır. Toplumun sağlıklı bir şekilde büyümesi ve devam etmesi için her bir bireyin kendi tarihini, kültürünü ve değerini bilmesi ve yaşatması gerekmektedir.

‘Alpaslan Masalı’ ve ‘Altın Ordu’ adlı masal tadındaki hikâyelerde ve ‘Üzümcü’ hikâyesinde Türk soyunun asil bir millet olduğu, kuvveti ve kahramanlığından söz edildiği görülmektedir. ‘Sümbül Kokusu’ hikâyesinde ise vatanın kurtuluşu ve bağımsızlığı yolunda canlarını feda eden vatan sevdalısı iki kahraman anlatılmaktadır. Vatan sevgisi ve fedakârlık değerini işleyen bu hikâyelerin Türkçe Öğretim Programı’nda zorunlu temalar olarak ele alınan Millî Kültürümüz, Erdemler ve Millî Mücadele ve Atatürk temaları ve konu önerileri kapsamında ders kitaplarında yerini alması gerekmektedir.

Milletin siyasi olarak başından geçen her olayı içselleştirmesi ve benimsemesi için yurttaş rolüne bürünmeleri sağlanmalıdır. Siyasal sosyalleşme bu noktada bireyin sosyalleşme süreçlerinin bir parçası arasında yerini alır. Birey, içinde yaşadığı toplumun normlarını, kültürünü öğrenerek toplumun bir üyesi olması gerektiğini ve toplumsal yapı içinde diğer bireyler ile birlikte iş birliği yapması gerektiğini anlar. Aynı zamanda toplumun bireye yüklediği sosyal rolün gerektirdiği davranışları bünyesinde eriterek sosyalleşme sürecinde siyasal etkenlerin getirilerine ayak uydurur (Doğan, 2005: 38). Bu öğrenme sayesinde sosyalleşen birey, toplumun gerçek bir ferdi olarak vatan sevgisi ve millet olma bilinciyle donatılmış olur.

“Greenberg, siyasal sosyalleşmenin, bireyin yurttaş rolü ve üyesi olduğu siyasal sistemle ilgili davranışları, inançları ve değerleri kazandığı süreç olduğunu ifade etmiş ve bunun çocuğun, hâkim siyasal kültürle uyumunu sağlama süreci olarak da açıklanabileceğini belirtmiştir. Yani siyasal sosyalleşme, yurttaşların siyasal dünyaya kendi bakış açısını elde ettikleri sürece verdikleri isimdir. Bu süreci en iyi tanımlayan deyim, “kültürel aktarım”dır. Easton ve Dennis’e göre ise siyasal sosyalleşme kısaca, siyasal uyumun, toplum tarafından aktarılması yoludur” (2005: 38).

Kültürel aktarımın gelişigüzel değil de programlı bir şekilde öğretim programları çerçevesinde aktarılması bilinçli bir sosyalleşmeyi meydana getirecektir. Ülkesini tanıyan, hangi aşamalara nasıl geldiğini bilen, tarihin tozlu sayfalarına terk etmeyen birey değerlerine sahip çıkacak ve bir toplumu meydana getiren unsurları özünde harmanlayacaktır. Sağlıklı sosyalleşmenin getirisi ise çocukların değer ve kültür aktarıcısı noktasında yetişmesine destek olacak, ülkenin dış etmelere karşı korunmasını sağlayacaktır.

4.6. Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Sürgün yıllarının etkisiyle kaleme aldığı hikâyelerine memleket sevgisi ve özlemine yansıtan Refik Halit Karay sürgün yıllarını bir fırsata çevirerek değerli hikâyeler bırakmıştır. Memleket hasreti kokan ve Anadolu’nun insanını ve çeşitli yaşantılarını hikâyelerine yansıtan yazar, memleket edebiyatının öncülerindendir. ‘Kaçak’ adlı hikâyesinde Türk askerinin yiğitliği, cesareti konu edilirken ‘Bir Taarruz’ hikâyesinde harp sonrası Türk askerinin yaşadığı yoksulluk içindeki aciz durum anlatılmaktadır. ‘Yara’ adlı hikâyede ise Türk askerinin yüceliğine değinilmiştir. Yara ve Bir Taarruz adlı hikâyede yardımlaşma değerine rastlanılmaktayken ‘Kaçak’ hikâyesinde cesaret değerini görmekteyiz. Bu hikâyeler üzerinde sosyalleşmeye dair ifadeler tespit edilip genel değerlendirme yapılmıştır.

İncelenen hikâyelerde Türk askerine yönelik olumlu ifadelerden yer alması sebebiyle *siyasal sosyalleşme* aracı başlığı altında ele alınmıştır. Aynı zamanda değerleri içerisinde barındırması sebebiyle *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlığı altında incelenebilir.

4.6.1. Eskici

‘Eskici’ hikâyesinde yetim kalan küçük Hasan, Filistin’e halasının yanına gönderilmesi ile birlikte vatanından ayrı kalır ve gitgide ana dilinden uzaklaşır. Halasının yanına giden beş yaşındaki Hasan etrafından Türkçe konuşan birini bulamaması, duygu ve düşüncelerini ifade edememesi üzerine haftalarca susar.

‘‘Anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehliken korkarak deniz altında nefes almama çalışan bir adam gibi tılandığını duyuyordu, gene susuyordu.

Hep sustu. ’’¹⁶¹

Arapçayı anlamaya başladığı halde inatlaşması Hasan’ın anadiline olan hasretini ifade etmekle birlikte bir çocuğun ana diline olan düşkünlüğünü göstermektedir. Bu kahroluş içinde bir satıcı ile karşılaşan Hasan dalgınlığından ana diliyle soru sorar:

‘‘Çiviler ağzına batmaz mı senin?’’

Eskici başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan’ın yüzüne baktı:

‘‘Türk çocuğu musun be?’’

‘‘İstanbul’dan geldim!’’

‘‘Ben de o taraflardan... İzmit’ ten!’’¹⁶²

Eskicinin Türk olduğunu keşfeden Hasan altı aydan beri devam eden suskunluğunu bozar ve sürekli konuşmaya başlar, satıcıya sorular sorar. Satıcı da Hasan ile aynı duyguları paylaşmış olmalı ki:

‘‘Daha çok dinlemek için de elini ağır tutuyordu.

Fakat, nihayet bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti. Demirini topraktan çekti, kölesini dürdü, çivi kutusunu kapadı, çiriş çanağını sarmaladı. Bunları hep aheste aheste yaptı. ’’¹⁶³

Eskicinin işinin bittiğini gören ve gideceğini anlayan Hasan, artık Türkçe konuşacak ve onun kim olduğunu hissettirecek birini bulamayacağı için ağlar. Eskici ağlama diye teselli verir ancak:

¹⁶¹ Age., s.16.

¹⁶² Age., s.17.

¹⁶³ Age., s.18.

‘‘Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği yumuşamış, şişmiş. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.’’¹⁶⁴

Anlatı, vatanından ayrı düşen, ana dilini konuşamadığı için içine kapanık bir çocuk olup aylarca susan bir çocuğun ve Eskiçi'nin de çocukla aynı duyguları yaşadığı içindir ki nasırlaşmış adeta yüreğine taş basmış adamın acı öyküsü olduğu gibi vatanından ayrı düşmüş, ana diline, vatanına ve milletine hasret tüm insanların trajik öyküsüdür. Ana dilini öğrenemeyen ve inceliklerinin farkında olmayan bireyler toplumun kültürünü ve değerlerini de öğrenemeyip içselleştirememektedir. Çünkü dil, toplumu meydana getiren en önemli canlı bir varlıktır. Toplumun varlığının devam edebilmesi, bireylerin ana diline sahip çıkmasıyla mümkündür.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları başlığı altında belirtilen:

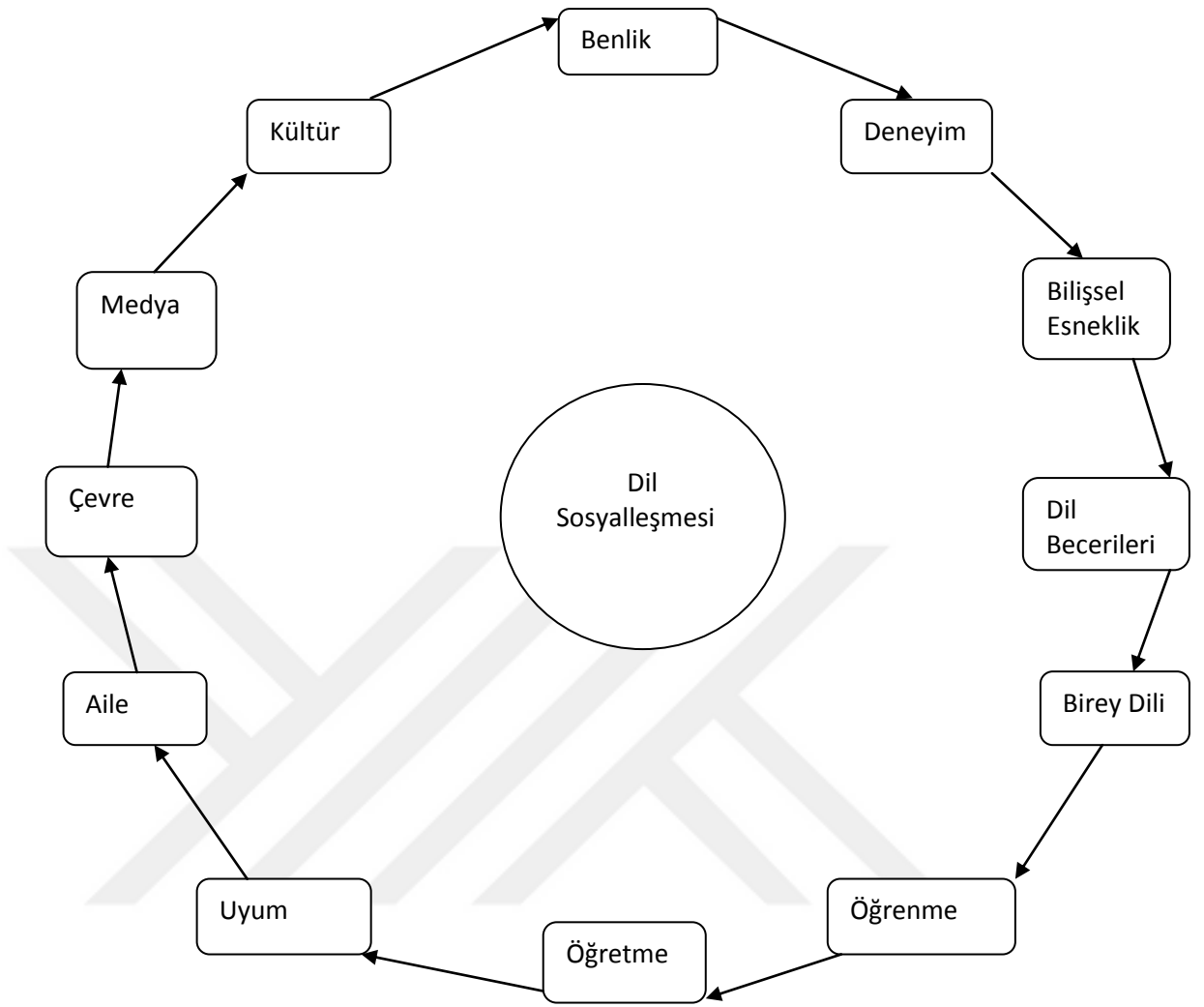
‘‘Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir.’’ (TDÖP, 2019: 8).

Bu çerçevede ders kitaplarının bireyin ana dilini öğrenmesinde katkısı oldukça fazladır. Çünkü bireyin sosyal yaşama adapte olmasını sağlayan en önemli araçlardan biri olan ders kitaplarında yer alan metinler, çocuğun sosyalleşmesini sağlamak için sosyalleşmeye dair kuralları içerisinde gizli bir şekilde

¹⁶⁴ Age., s.19.

barındırmaktadır. Ders kitaplarındaki metinlerin dolaylı ya da doğrudan bireye kazandırılması gereken davranış kalıplarını içinde barındırması sayesinde çocuklar dile dair kültürel unsurları öğrenerek sosyalleşmiş olur. Okulda ana dilin inceliklerini öğrenen çocuklar, toplumsal değerleri öğrenerek dil ve kültürün etkileşimi vasıtasıyla yerinde sosyalleşmektedirler. Bu da okulun istendik davranış kalıplarını öğretme amacı gütmesi sebebiyle, planlı bir şekilde yapılan eğitim sayesinde çocuğun sosyalleşmesindeki en önemli kurum olarak kendini göstermektedir. Haliyle sosyalleşme için şöyle bir tanım yapmak gerekli görülmektedir: Süreklilik arz eden ve daima toplum için gerekli olan, yaşam boyu öğrenmeyle gelişen, bireyi her türlü geliştirip onun topluma ayak uydurmasını sağlayan, çok yönlü etkileşimi ifade eden dinamik bir süreçtir (Akt. Batur, 2014: 169). Ders kitaplarına, özellikle de ana dili ders kitaplarına alınacak metinlerin özenle seçilmesi çocukta dil sevgisi ve bilinci oluşturacaktır. Dilin kullanımı sosyolojide sosyalleşme olgusu bağlamında ‘dil sosyalleşmesi kavramını’ ortaya çıkarmıştır.

“Dil sosyalleşmesi, dili kullanarak sosyalleşme ve dili kullanmak için sosyalleşme şeklinde tanımlanır. Bir başka tanıma göre dil sosyalleşmesi, bir topluluğa yeni katılanların, meşru olarak kabul edilen konuşma, davranışta bulunma ve dünyada olma yollarını nasıl edindiğini anlatır. Yaşam boyu devam eden sosyalleşme bir yandan dili kullanarak gelişir, diğer yandan da dili edinmek ve etkili bir biçimde kullanmak için sosyalleşmek gerekir. Meşru kabul edilen davranışlar, topluma ayak uydurma, dil aracılığıyla edinilir. Başka bir anlatımla sosyalleşme dili, dil sosyalleşmeyi gerektirir, koşullar, özendirir ve etkiler” (Akt. Kanatlı ve Çekici, 2019: 31).

Şekil 3. Dil Sosyalleşmesini Etkileyen Ögeler¹⁶⁵

Yukarıdaki şekilde dil sosyalleşmesinin etkileşimde olduğu süreçler verilmiştir. Bunlar: benlik, kişilik gelişimi, bilişsel esneklik, dil becerileri, iletişim kurma, öğrenme- öğretme süreçleri ile sosyalleşme ve bunun getirisi olan uyum, aile, çevre, medya araçlarından etkilenen dil sosyalleşmesi aynı zamanda bu süreçleri etkilemektedir. Bu karşılıklı etkileşim sonucu Türkçe öğretimi ve dil sosyalleşmesi arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğu söylenebilir. Bu ilişki, Türkçe eğitiminin başat dersleri olan ve dört temel beceri olarak adlandırılan anlama boyutu ‘dinleme, okuma’; anlatma boyutu ‘konuşma, yazma’ alanları ile somutlaşmaktadır. Dil sosyalleşmesinin doğrudan aktarıldığı beceriler ise dinleme ve konuşma alanları iken

¹⁶⁵ Agm. ,s.33.

okuma ve yazma alanlarında dolaylı aktarıldığı söylenebilir (2019: 33). Bireyde gelişen ilk beceri dinleme becerisidir. Dinleme iradi bir eylem olduğu gibi bireyin bilinçli olarak etkileşimde bulunduğu ilk süreçtir. Daha sonra konuşma dil becerisi gelişir ve birey aktif bir şekilde sosyal sistemin bir parçası olur. Tüm becerilerde olduğu gibi okuma becerisi de öğrenme sürecinin bir parçası olacaktır. Yazma becerisinde ise konuşma becerisinde olduğu gibi kendini ifade etme arzusu duyan birey hem sözlü hem de sözsüz ifade yeteneklerini geliştirecektir. Bireyin sosyalleşmesinde dört temel dil becerilerinin aktif bir rolü olduğu sebebiyle öğretim programında belirtilen kazanımlar çerçevesinde dil becerilerinin gelişimine imkân veren metinlerin seçilmesi anadili gelişiminde büyük önem taşımaktadır. Anlatı bu çerçevede *dil sosyalleşmesi* faktörü başlığında ele alınmıştır.

4.6.2. Yara

‘Yara’ adlı hikâyede Sultan Hamit döneminde Suriye’deki iki aşiretin savaş sırasında çarpışması sonucu baskıdan kurtulan dört bedeviden birinin omzundan yaralanması, yaralanan bedevinin Osmanlı teğmeni ve bir şeyh tarafından iyileştirilip tedavi edilmesi anlatılmaktadır.

“Ertesi sabah uyandığım vakit dört at ve dört Bedevi duruyordu. Gazveciler veda ve teşekkür için beni bekliyorlar. Yaralı belki solgundu, süzüktü, ateş içindeydi. Fakat bu Bedevilerin rengini, halini sezmek o kadar güçtür ki... Elimi öptü; yalnız şunu söyledi:

“Şu bindiğim kısırağım gebedir; yavrusu senindir!”
Kısırağına atlarken ona kimse yardım etmedi. Arkalarından baktım. Dördü de dik, dinç görünüyorlardı; dördü de keyifli idiler. Ben kızıl kanlı, yaraya dökülünce yanık et kokusu veren kaynar zeytinyağını düşünüyor, dişlerimi sıkıyordum.’¹⁶⁶

¹⁶⁶ Age., s.13.

Kendisine yapılan iyiliği unutmayan ve karşılıksız bırakmayan bedevi, Teğmene atının yavrusunu hediye etmek ister. Yardımlaşma değerinin görüldüğü hikâyenin sonunda Türk askerinin yüceltilişi dikkat çekmektedir.

“Siz o tayı görmeliydiniz... Ha, evet söylemeyi unuttum: Vakadan üç sene sonra, ben çiftlikte yokken bir Bedevi gelip bir tay bırakmış, ‘Paşaya vaat etmiştim, kendisi bilir!’ demiş, gitmiş. Paşa dediği benim... Daha o zaman teğmendim. Fakat Bedevi’nin gözünde bir Türk subayı daima paşadır.”¹⁶⁷

4.6.3. Kaçak

Hikâyede Ebu Hemal adındaki kaymakamın I.Dünya Savaşı’nda Muş’un Ruslara geçtiği sırada esir alınması ve kaymakamın Ruslara esir olmayarak kaçması anlatılmaktadır. Kaçma amacı vatanına dönüp tekrar savaşmak olan kaymakamı yol boyunca birçok zorluk beklemektedir. Bulunduğu coğrafyanın iklimi o kadar soğuktur ki Ruslardan kaçan kaymakam donmak üzereyken Rus ordusunun sürdüğü bir sivil Alman ailesi onu bulur ve yardım eder. Özetle hikâye, Rusların esaretinden kaçan ve soğuk coğrafi koşullarda donmak üzereyken Alman bir ailenin yardımıyla ölmekten kurtulup tekrar yola koyulan ve vatanına gidip savaşmak isteyen bir Türk askerinin gücü ve cesaretini konu edinmektedir.

“Büyük Harbin başlangıcında Muş elimizden gitti; kıtamlarla beraber kendimi Mosko’f elinde esir bulmuştum.

Bize: ‘Haydi içeriye!’ dediler.

Rusya’da içeriye gönderilmek emri dışarıdan, dünyadan daha uzağa, cehennemden bucağına gideceğinizi gösterir. Bir bahar günü Tiflis’ten yola düştük. (...)¹⁶⁸

Ölümü beklemeye başladık. Bütün o bitip tükenmeyen yol cefasına bu yere, bu sefil ideale varmak için katlanmıştık.

“ ‘Kaçarım!’ dedim.

¹⁶⁷ Age., s.13.

¹⁶⁸ Age., s.70.

*Kaçmak için kanat bile kafi gelemezdi.
Öyle olmakla beraber gene de kaçtım.
İenseisk'ten Angara Irmağı'nı tutarak Çin'e gidecek, Çin'i geçecek.
Amerika yoluyla memleketime dönecektim ve tekrar harp edecektim.
Delilik? Gençlik? Vatan hasreti ve intikam ateşi?...,
Hepsi!''¹⁶⁹*

4.6.4. Bir Taarruz

Boğaziçi'nin Anadolu kıyısında تنها bir köyünde evine giden Hayrullah Efendi bir hırsız tarafından soyulur. Cüzdanındaki yüzüklerin aksine beş lirayı alıp kaçan hırsızın arkasından merakla gider ve onun bir bakkala girdiğini, ekmek alıp hemen ağzına götürdüğünü görür. Bu zavallı, acemi, aç hırsız çıktıktan sonra dükkâna girer:

*“Bu çıkan adam kimdir?” diye sordu.
Aldığı cevaptan anladı ki ona bu gece, bayırda, fıstığın dibinde
tabanca uzatıp gırtlığına yapışan ve sonra yedi yüz liranın içinden
beş lirasını alarak kaçan mütearrız¹⁷⁰, bir hırsız değil, namuslu bir aç
adamdı. Kim bilir ne vicdan azaplarından, ne nefis mücadelelerinden
ve kaç günün açlığından sonra, her teşebbüsü, her müracaatı deneyip
ümitsiz, eli böğründe kalıp bu taarruza karar vermişti...’’¹⁷¹*

*“Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini
yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü o işin rahatça
görülmesine ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı. Zorla
aldığı para bir hisse, bir hak idi.”¹⁷²*

Hayrullah Efendi, daha sonra erzak hazırlatıp adamın evine göndertir. Erzakları götüren kişi adamın erzakları göndereni anlamış olacağını, ağladığını

¹⁶⁹ Age., s.71.

¹⁷⁰ Saldırgan.

¹⁷¹ Age., 183-184.

¹⁷² Age., s.184.

anlatır ve hikâye burada son bulur. Hikâyede mütareke yıllarında cephede savaşan askerlerin daha sonra iş bulamayıp yoksul kalışlarının, açlık ve sefalet içinde yaşamaya mecbur oluşlarının trajedisi gözler önüne serilmektedir. Aynı zamanda Türklerin zor zamanda birbirine yardım etmesini işleyen hikâyede yardımlaşma değerinin aktarıldığı görülmektedir. Cephede canını vermeye hazır olan Türk neferi yoksul kalışında sadece kendi ihtiyacını karşılayacak, aç karnını doyuracak şekilde bir teşebbüste bulunur. Hayrullah Efendi'ye göre hırsızlık değil, onu aç bırakan, yoksulluğa sevk eden savaş gerisindeki halkın ayıbıdır. Milleti için savaşan bu askere Hayrullah Efendi'nin yardım etmesi ile yardımlaşmanın önemi aktarılmış olur.

TDÖP'de yardımlaşma konu önerisi olarak 'Erdemler' başlığı altında yer alırken, cesaret ve kahramanlık 'Milli Mücadele ve Atatürk' temasında yer almaktadır. Bu iki temanın her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunludur. Aynı zamanda hikâyede yer alan yardımlaşma ve cesaret değeri milli kültürümüzde önemli yere sahiptir. Değerler aile ortamında kültürel özellik taşıırken, okul ortamında eğitsel nitelik taşımaktadır. Bireylerin öğrenme süreci içerisinde sahip olduğu değerlerin farkına vararak sosyal bir varlık olduğunun bilincinde olur. Toplumda varlığını hissetmesi için o toplumun değer ve kültürünü özümseyen birey toplumun bir üyesi olduğu hissedecektir. Değerler de kültür gibi bir toplumun ayrılmaz parçasıdır. Bireyin içinde bulunduğu ortama adapte olması ait olduğu toplumun kültürünü ve değerlerini içselleştirmesi ile mümkün olmakla birlikte sağlıklı sosyalleşmenin gerçekleştiğini de ifade etmektedir. Sosyal hayatı düzenleyerek bireylerin toplum ile olan ilişkilerine yön veren, insanlar arası bağlılığın artmasını sağlayan değerlerin en önemli işlevi toplumsal düzeydedir. Değerler, insanların başkaları ile olan ilişkilerine yön vermesi ve bunun kontrolünü sağlamasıyla birlikte toplumun uygun görmediği davranışları engelleme yönüyle de önemli fonksiyonlara sahiptir (Emiroğlu, 2017: 122).

Sosyalleşme sürecinin kesintisiz ve sağlıklı devam etmesi de bireyin yaşadığı topluma aidiyet duygusu ile bağlanması gerekmektedir. Kendi toplumuna yabancılaşan birey, o toplumun ayakta kalma sürecini de yavaşlatacaktır. Görülüyor ki bir silsile halinde bütün bileşenleri birbirine bağlayan ve her bir unsurla etkileşim

içinde sosyalleşme süreci; bireylerin topluma, toplumun bireye karşılıklı uyum sürecini etkilemektedir. Hikâyelerde tespit edilen değerlerin sosyalleştirmesi dışında Türk askerinin yüceltilişi söz konusudur. Asırlardır süregelen bağımsızlık duygusu ile Türk milletinin her ferdi bir asker rolüne bürünerek cephelerde savaşmıştır. Vatana, millete bağlılık her ferdin askerlik vasıflarını üstlenmesini sağlamaktadır. Bağımsızlığına düşkün bir milletin askerlik bilincine de sahip olması kaçınılmazdır. Türk askeri, Türk kültürünün önemli bir parçasıdır. Hikâyelerde Türk askerinin cesaret, kahramanlık ve yardımseverliğinden bahsedilerek Türk askerlik kültürünün değerler ile ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir.

“Türk askeri hangi statü ve rütbede olursa olsun, ülkenin her yerinde, her koşulda, her göreve hazır bulunmayı doğal görür. Çünkü onun için vatan bir bütündür ve millet tekdir. Vatanın ve milletin savunulması ise onun namusunda tevdi edilmiş kutsal bir vazifedir. Bu uğurda canını vermek ise Türk askeri için en yüksek mertebeye (şehitliğe) yükselmek anlamını taşır. İşte böyle bir duygu, inanç ve anlayışla görevi yapan asker, itibarının ve kazandığı maddi, manevi tüm değerlerin kendi yüce milletinden kaynaklandığını ve asıl koruması gereken emanetin “sancak”ta temsil olunan ülke bağımsızlığı, birliği ve namusu olduğunu bilir” (Akt. Şahin, 2007: 99).

Bu bilince sahip olan Türk askeri her daim kutsal bir görev olan vatanın bağımsızlığını önemsemektedir. Değerlerine ve kültürüne ayrılmaz bir kuvvetle bağlılık, vatan sevgisine sahip kişilerin göstereceği bir davranıştır. Bu davranışa sahip her birey toplumun gerektirdiği ölçüde bilinçli sosyalleşme aşamasını yerine getirmiş olacaktır.

4.6.5. Garaz

Savaş yıllarında zor şartlarda yaşayan bir ailenin kasabadan İstanbul’a gidişleri ve İstanbul’daki gösterişli hayatın evin kızı Nebile’nin hayatını değiştirmesini ancak babasının işleri kötüye gidince beş sene sonra yirmi bir yaşında tekrar kasabaya dönüşünü, İstanbul’daki hayatı, eğlenceleri sonlanan Nebile’nin

kasabaya dönme suçunu babasında bulmasını ve ona büyük bir kin beslemesini anlatmaktadır.

Kasabaya döndükten sonra sürekli İstanbul'u ve orda geçirdiği günleri hatırlayan Nebile'nin:

“Gözleri doldu; Beyoğlu Caddesi o mahşer kalabalığı ve iki keçeli ışıltılı vitrinleriyle hatırına gelince içini çekmekten kendini alamadı. Geçen yıl, bu mevsimde ve bu saatlerde sinema çıkışı kız, erkek bir sürü arkadaşla pastacılara uğrayıp ne isterlerse atıştırmış, üstelik kutu kutu dondurma apartmana götürmemişler miydi? Ya, dadandığı muhallebici... Keşkül üzerine dondurma yerler ve tekrar sinemaya koşarlar, gece seansına yetişirlerdi.

Geçti o günler, bitti o bolluk! İstanbul çok uzakta... İçinde kendisinin bulunmadığı İstanbul'un gene eskisi gibi, bildiği parlaklığı ve kalabalığıyla yaşamakta devam ettiğine sanki inanmıyordu.”¹⁷³

İstanbul'un büyümlü ihtişamıyla tanıştıran, daha sonra bu ihtişamı elinden alanın babası olduğunu düşünen Nebile'nin davranışlarından dolayı baba:

“Çerci Halil işin farkında idi; ikide bir karısına dert yanıyordu: “Hele şu kancığa bak! Ayağına mih batasica! Öz babasına garaz bağlamış. Ben nideyim? Yeldim yeldim yol verdim, emeklerimi sele verdim. Dünyadır bu. Başımıza geldi işte bir kelli. Malımı it yediği yemiyormuş gibi şimdi de bağrımı bit yiyor!”

O, böyle sızlanırken gün geçtikçe süzülüp solan Nebile'nin ufacık kalmış yüzünde büsbütün iri görünen yaşlı siyah gözleri akşamüstü yağmur altındaki Taksim Meydanı gibi sırsıklam, parıl parıldı. Babasının sesini işittikçe garazdan yüreği burkularak ve öğrendiği İstanbul lehçesini unutarak memleket ağzıyla söyleniyordu:

“Sakalın teneşirde sabunlana!”¹⁷⁴

¹⁷³ Age., s.192.

¹⁷⁴ Age., s.197.

“Dünyanın önde gelen tıp dergilerinden Lancet’in yayımladığı yeni bir araştırmaya göre ergenlik artık 10 ve 24 yaşları arasında yaşanmaktadır. Ergenliğin çocukluk ve yetişkinlik arasındaki döneme denk geldiğini belirten araştırmacılar, hemen hemen dünyanın her yerinde ergenliğin artık 20’li yaşların başlarına kadar uzandığını aktarmaktadır. Bu yüzden araştırmacılar ergenliğin eskiden olduğu gibi 10-19 yaşları arasında değil, 10-24 yaşları arasında yaşandığının genel bir algı olarak yerleşmesi gerektiğini söylemektedir.”¹⁷⁵

Ergenlik yaşı toplumsal değişimlere paralel olarak değişkenlik göstermiştir. Genel olarak bir yaş aralığı belirlenecek olursa 11-21 yaş arası ergenlik dönemi olarak adlandırılabilir. Ergenin karşılaşacağı sorunlarla baş etme konusunda ailenin ve çevrenin desteği önemlidir. Gelişimin en hızlı dönemlerden biri olan ergenlik çağının, sosyalleşmenin de en hızlı zamanları olduğunu söylemek mümkündür. Çocukluk ve genç yetişkinlik arasında bir yerde bulunan ergen ne tam çocuktur ne de genç yetişkindir. Bu yüzden davranışlarında değişkenlik görülebilmektedir. Ergenin tutum ve davranışlarında, kişilik yapısı, beklenti ve amaçlarında etkili olan sosyalleşme; ergenin yaşamını sürdürdüğü sosyal çevreye, toplumun kültürü ile ekonomik göstergelerine bağlı olarak da değişebilmektedir. (Şahin ve Özçelik, 2016: 45).

Hikâyede Nebile henüz on altı- on yedi yaşlarında köy şartlarından kent yaşamına doğru adım atmış genç bir kızdır. Yaş aralığına bakılacak olursa ergenlik çağında olduğunu söylemek mümkündür. Kent yaşamının cazibesi Nebile’yi etkiler, ancak köye geri dönüşü ile sarsılan Nebile, bu duruma sebep olarak ciddi bir şekilde sorumlu ve suçlu tuttuğu babasını görür. Bir çocuğun sosyalleşmesi gibi ergenin de sosyalleşmesi ailede başlayıp şekillenir. Aile, bireyin topluma uyum sağlamasında ve toplumun kültürel özelliklerini kazanıp aktarmasında önemli görevleri olan bir kurumdur. Ailenin ekonomik durumu da çocuğun sosyalleşmesi bakımından önem arz etmektedir. Çünkü ihtiyaçlar bireyler arasındaki iletişimi etkilemektedir. Yoksulluk çeken bir ailede otorite olan baba yahut anne iş yaşamında aktif rol üstlenecek, çocuğu ile pek ilgilenemeyecektir. Çünkü Maslow’un *İhtiyaçlar*

¹⁷⁵ <https://t24.com.tr/haber/ergenlik-donemi-10-ve-24-yas-araligina-uzadi,539774>

Hiyerarşisi'ne göre bireyin öncelikli ihtiyaçları fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını oluşturmaktadır. Freud'a göre de İd'in dürtüleriyle öncelikli ihtiyaçlar giderilecektir. Bu sebeple kültür seviyesi farkındalığı ailede var olsa da öncelik temel ihtiyaçları karşılamak olacaktır. Ancak ekonomik gücü yerinde ve kültür birikim seviyesi üst noktalarda olan aileler çocuklarıyla daha fazla ilgilenecektir. Maddi sorunların getirdiği olumsuz problemler yaşamayan ailelerin önceliği ise sevgi, saygınlık ve estetik ihtiyaçlarını karşılamak olacaktır. Bu noktada aile kendini geliştirecek ve çocuklarına daha fayda sağlayacak etkinliklerde ve iletişimde bulunacaktır.

Çerçi Halil, İstanbul'a işlerini düzeltip yerleşir ve kızı Nebile'nin İstanbul'un ihtişamına kurban gittiğini ancak kasabaya dönünce anlamaya başlar. Nebile dönüşün asıl suçlusu, günah keçisi olarak babayı görmektedir. Çünkü babanın ekonomik durumu iyileşince İstanbul'a gidiş, kötüleşince kasabaya dönüş yapılır. Bu gidiş gelişlerin suçlusu, ekonomik sorumluluğu elinde bulunduran babadır. Bu hikâyede maddi sorunların aile içi kırılmalara da yol açtığını görmekteyiz. Nebile, ergenlik çağında köy-kent çatışması yaşamış olup sosyalleşmesini sağlıklı atlatamayan bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da sinemaya gidişlerini, dışarıdaki kalabalığı aydınlatan ışıkları bulamayan Nebile için kasaba, asosyal olarak nitelendireceği her şeydir. Kent ve köy arasındaki imkânlar farklılaştıkça insanın sosyalleşme çabaları da değişmektedir. Ergenlerin geleneksel değerlere bağlılıkları, sosyalizasyon sürecinin etkisiyle modernleşmenin getirdiği birtakım kültürel etkenler neticesinde değişime uğradığı çeşitli gözlemler arasında yer almaktadır (2016: 45).

Nebile'de olduğu gibi bu çatışmayı yaşayacak olan tüm bireylerde modernleşmenin getirisi sonucu ekonomik sosyalleşme sürecinde kırılmalar meydana gelecektir. Bu sebeple aile ve çevrenin bireyin sosyalleşmesi konusunda sağlıklı adımlar atmaları onların psikolojik olarak doyun sağlamalarına yardımcı olacaktır.

Anlatı bu yönüyle *ekonomik sosyalleşme* faktörü başlığı altında ailenin ekonomik durumunun bireyin sosyalleşmesine etkisi açısından ele alınabilir.

4.7. Fahri Celalettin Göktulga'nın Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Fahri Celal, Maupassant tarzı hikâye anlayışına bağlı bir yazar olarak hikâyelerde giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin olması gerektiğine inanır. ‘Benim anladığım manada hikâyenin bir başı, bir sonu olması lazımdır’’ diyen yazar, yazmış olduğu hikâyelere son bulamayan yazarların bu vadide aciz olduklarına hükmetmede asla tereddüdünün olmayacağını ifade eder (Issı, 2002: 48). Mesleğinin etkisi ile gerçekçi anlayışı benimseyen yazarın geniş bir konu yelpazesini hikâyelerinde görmek mümkündür. ‘Kore’deki Çocuklarımız’ ve ‘Çanakkale’deki Keloğlan’ hikâyelerinde Türk askerinin kahramanlığı, cesareti ortak bir değer olarak işlendiği için bu iki hikâyenin değerlendirmesi birlikte ele alınmıştır.

4.7.1. Akşamcı

Fakir bir maliye memuru olan İrfan ekonomik sıkıntılarına rağmen her akşam alkol alan bir adamdır. Yolda tesadüf ettiği arkadaşını evine misafir eden İrfan’ın laubali konuşmalarını, misafirin önünde beş yaşında çocuğuna içkiyi içirmeye çalışması sırasında görmek mümkündür:

“(…) Kız Mübeccel vereyim mi bir tane? Haydi haydi nazlanma... Bey, amcan kız... Efendim arada bir ağzı mı sulanıyor, nedir bilmem, kolumu dürtükler, o zaman anlarım, haydi bir yudum filan derken yarım kadehi boyladı mı adeta keyifleniyor kahpe...

Sonra saçlarını açarak, kadehi kızına içirdi.

-Seni çapkın seni... Bak hele bak... Allah aşkına? Gözleri parlak değil mi? Kız güzelleştin vallah...

Çocuk küçücük elleriyle yüzünü kapatarak “Eee... Beybaba!” diyordu.

-Haydi sen de... Ne utanıyorsun, ayyaş kızı ayyaş olur...’,¹⁷⁶

Hikâyede anne iki yerde tek görülmektedir. İlki gelen misafirin gözlemi, ikincisi ise eşi İrfan’ın kızına içki içirmeye çalıştığı anda eşini ikaz ettiği zamandır:

¹⁷⁶ Age., s.71.

“Genç bir hanım, kucağında bezleri sarkık bir çocuk, göğsünü eliyle kapatmaya çalışarak yandaki odaya kaçarken, ateş gibi yanan gözleriyle bana baktı ve kayboldu.”¹⁷⁷

Kapının aralığından çatlak bir kadın sesi:

-A... A... Bey! Diye takdir¹⁷⁸ etti.

- Eee, ne olacak?... Bundan mı utanacağım, o benim canım ciğerim be... Değil mi Allah'ını seversen?...’’¹⁷⁹

Psikanalizin kurucuları arasında önemli bir isim olan Sigmund Freud’un literatüre kazandırdığı Elektra ve Oedipus kompleksleri 3-6 yaş arası en önemli dönem olan fallik döneme denk gelmektedir. Kendi cinslerinden olan ebeveynlerini rakip olarak görmeleri olarak açıklayan Freud’a göre Elektra kompleksinde kız çocukları babaya aşırı düşkün olur ve anneyi rakip olarak görürler. Akşamcı hikâyesinde anne karakteri pek aktif bir rol üstlenememiştir. Babanın kızına alkol içirmeye çalıştığında eşini küçük bir ikaz etmekle yetinmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki geleneksel ataerkil bir düzene sahip bu aile hayatında babanın otorite olduğu görülmektedir. Çocuk, 3-6 yaş aralığında baba ile yakın bir bağ kurar. Hikâyedeki çocuk Mübeccel de beş yaşındadır ve baba onun arada sırada alkol içtiği zamanlarda bir yudum almak için yanında olduğunu söyler. Çocuğun babaya olan bu bağlılığı, baba ile bütünleşmek, onu model alıp yaptığı davranışları taklit etmek istemekle sonuçlanacaktır. Ayrıca babanın misafir önünde kızına alkol içirmesi sırasında kızının utanması üzerine ‘*ayyaş kızı ayyaş olur*’ ifadesini kullanması, çocuğun bilincinde yer edinerek ileride ise babaya benzemek, babasının kızı olmak fikrini ortaya atabilir. Çocuğun gelişiminde kalıtsal özellikler yanında çevrenin etkisinin de olduğu bilimsel araştırmalar sonucu kanıtlanmıştır. Çocuk, anne ve babanın genetik faktörleri neticesinde çeşitli özellikleri ebeveynleri ile benzerlik taşır. Ancak çocuğun çevreyi, dünyayı anlama isteği sonucu oluşan merakı onun bir iyi bir gözlemci olmasını sağlamıştır.

¹⁷⁷ Age., s.69.

¹⁷⁸ Azarlama, paylama.

¹⁷⁹ Age., s.71.

Çocuğun yetişmesinde ilk önemli ortam aile olduğu için anne ve babanın davranışları çocuğun hayatını olumsuz etkileyecek sorunlara sebebiyet vermemelidir. Zararlı alışkanlıklara çocuğu özendirmek yaşı itibari ile kaldıramayacağı sorunların altına itmek çocuğu daha yolun başında bitiş çizgisine getirmekle eşdeğerdir.

“Yapılan araştırmalar babalarının yakın ilgisiyle büyüyen çocukların genelde kendilerini ifade etme ve iletişim kurabilme konusunda daha becerikli olduğunu göstermektedir. Babanın, çocuğun bireyselleşmeyi öğrenmesi üzerindeki rolü büyüktür. Çünkü anneler çocuk bakımında çok daha korumacı, denetleyici bir yaklaşım sergilerken babalar çocuğun çevreyi ve hayatı keşfetme aşamasında ona daha fazla özgür alan bırakmayı tercih etmektedirler. Yetişme sürecinde babanın aktif rol oynadığı çocukların içgüdülerini kontrol etmede ve sosyal adaptasyonda daha başarılı oldukları da bilinmektedir.”¹⁸⁰

Bu sebeple anne ve baba iletişimi çocuğun iletişim kurmasını şekillendirecektir. Bireyin yaşamını büyük ölçüde etkileyen aile, sosyalleşmenin temelini oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Aile içinde olan diğer bireylere oranla çocuk üzerinde annenin sosyalleştirici etkisi daha baskın görünmektedir. Çocuğun gözlerini açtığı ilk ortam olan ailede, -özellikle bebeklik ve ilk çocukluk döneminde- gerçekleşen sosyalleşme; daha sonraki toplumsallaşma ortamları olan okul, iş yaşamı, akranlar ve ilişkide bulunacağı her grupta devam eder (Özpolat 2010: 12).

Ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimin, çocuğu sosyalleştirme yönünde önemli etkileri vardır. Anlatı bu yönüyle *aile ile sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınabilir.

4.7.2. Çile

Hikâyede on yaşındaki Şermin’in, ağır işlerde çalıştıran ve acımasız olan üvey annesi ile yaşadığı hayat anlatılmaktadır.

¹⁸⁰ http://anaokulu.cu.edu.tr/___/file/10_BABA_VE_COCUK_ILISKISI.pdf

‘‘Alimallah, Şermin kızın kulağını eline geçirdi mi, maazallah bir karış uzatırdı. Morartıncaya kadar çimdikler, katıltıncaya kadar döverdi. Yavrucak daha on yaşında iken tekne başında çamaşır yıkardı. (...) Eh anadan anaya fark var, bu da öylesi... Şermin diye bağırdı mı, yavrucağızın eli kanda olsa yetismeye mecbur... Hele ses vermesin de bak. Kimden kime şikayet, inmeli bir baba... O da karısından Allah’tan korkar gibi korkar. Saraylı, üvey kızına, bir gün Allah razı olsun dememiştir. Zalim karıdır, eli ağırdır. ’’¹⁸¹

Kötü muameleye maruz kalan Şermin’in bunca acıya katlanan sabrı ve iyi ahlakı şu şekilde anlatılmıştır:

‘‘Mevla şahittir, biz ondan bir kelime şikâyet duymadık. (...) Uzağa gitmeye ne hacet, Saraylıdan sorunuz, bakınız ne diyecek: ‘‘Yok Allah var, bir gün bu kızdan kırılmadık.’’ Bunu Saraylı dedikten sonra artık acabası olamaz. Terbiye onda, nezaket onda, rikkat onda, vefa, merhamet, hamaratlık onda. (...) Canım bu kızın ağzı var dili yoktur. Hep gözler yerde. Ne olur bir günde o güzel gözlerinde bir damla yaş görünsün!... Öyle dimdik... Sanki o küçücük başın içinde ne ince, ne bitmez tükenmez sabırların, Hazreti Eyüp sabırlarının hazinesi var... ’’¹⁸²

Geçmişten günümüze; üvey çocuğun gördüğü şiddet ve eziyetten kurtulmak istemesi, üveylik konumunda olan annenin kendinden olmayana karşı kıskanç duygular beslemesi ve onunla rekabet içine girmesi üvey annelik konumuna kötü imaj yüklenmesine sebep olmuş ve bu durum toplumdaki tüm insanların zihinlerinde yer edinmiştir.¹⁸³ Eserlere de konu olan üvey anne zalimliği bu yargıyı desteklemektedir. Genelleme yapılmaksızın üvey anne eziyetine maruz kalan çocukların hiç olmadığı da söylenemez. ‘Üvey ebeveyn ile yaşayan çocuklarda içe kapanıklık, sessizlik, kendini ifade edememe gibi durumlar gözlemlenebilmektedir.

¹⁸¹ Age., 174.

¹⁸² Age., s.175.

¹⁸³ <https://www.psikoterapi.pro/makaleler/uevey-aile-sorunlari>

Üvey anne ile çocuk arasında uyumun sağlanmasında, çocuğun cinsiyetinin oldukça önemli olduğu, kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha karmaşık uyum sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. Bunun nedeni kız çocuklarının anneyi kaybetmiş olmanın verdiği üzüntüyü, babalarına bakarak hafifletmeye çalışırken, üvey annenin gelmesiyle bu rolü kaybetmiş olmalarından kaynaklandığı biçiminde açıklanmaktadır' (Çiftçi, 2004: 17).

Üvey anne zorbalığı altında büyüyen çocuklar psikolojik sağlamlığını, çocuk yıllarında yaşadığı yıkımlar nedeniyle yetişkin yıllarında kaybedebilir. İçsel bunalımlar babayı kaybetme korkusu ile daha çok ortaya çıkar. Psikolojik şiddetle beraber fiziksel şiddetin de uygulanması çocukta derin yaralar açacaktır. Kendi hayatını, yaşamını sorgularken bir tek kendi başına gelen acılar olduğunu ergen ben merkeziliği ile düşünen birey sorunların içinden çıkamaz hale gelecektir. Bireyin, kendini sorgulamaktan çıkıp topluma karşı bir yargılama içine girmesi onun sosyalleşmesi engeller. Bu da toplumsal sorunları beraberinde getirir. *Aile ile sosyalleşme* faktörü başlığında ele alınabilecek bu hikâyede çocukların üvey anne veya baba ortamında eziyet görmesinin sosyalleşme çabalarına etkisi açısından değerlendirilmiştir.

4.7.3. Kin

'Kin' adlı hikâyede on beş yaşında olan Nuri adında bir çocuk ile öğretmeni arasında geçen talihsiz bir anı anlatılmaktadır. Anlatıcı geçmişinde yaşadığı anıyı aktarırken bir öğretmenin öğrencisinde bıraktığı derin izleri görmekteyiz. İhtiyar bir öğretmen olan coğrafya öğretmenini sevmediğini anlatıcı şu şekilde dile getirmektedir:

"Bu adamla aramızda hiçbir şey geçmemiş olmakla beraber tuhaf bir hoşlanmamak hissini sezer gibi idim. Suratımdan mı memnun değildi yahut beni fena bir talebe mi biliyordu, kim bilir ben mi vehimleniyordum, şüpheleniyordum. Bilmiyorum. Bu adama ben garazdım, bana öyle geliyordu ki o da bana garazdır. Bu itisafî fikirlerin doğruluğuna o derece emindim ki bir iki defa ben de

ezberimi dinletmek için önümü ilikleyip kalktığım halde söyleyeceklerimi yanlış söyledim. Burun deliklerinin üstünden iki çipil, fena göz bana fena fena baktı. Cesaretim bütün bütün kırılmış, kendime lanet ede ede, döndüm yerime oturdum. Artık onun derlerinde ya resim yapıyor yahut da saçmasapan şeyler düşünüyordum. ’’¹⁸⁴

Anlatıcı sessiz bir öğrenci olduğunu şöyle ifade etmektedir.

‘‘En arka sırada kendime bir yer bulabilmişim. Hiçbir arkadaşım yoktu. Öğle mağrur da değildim. Hayal içinde mi yaşırdım?.. On beş yaşın buhranları muhakkak her çocukta ayrı ayrı tesirler bırakıyor. Neş’eli değildim, uzun atlamada filan da maharetim yoktu. O zamanki talebeye 79 Nuri’yi tanır mısınız? Deyin de bakın, birçoğu hayır diyeceklerdir. ’’¹⁸⁵

Kendi aralarında bir şeylerle uğraşıp gürültü yapan öğrencilerin ne yaptığını anlamak için öğrencilere soru soran peltek öğretmen 79 Nuri’yi de ayağa kaldırır. Anlatıcı öğretmenin sınıf içinde ona bağırmasını, yaşadığı utancı şöyle dile getirmektedir:

‘‘Sonra o pis gözlerini bana döndürdü:

-Efendi ya senin numayan? Söyler bunlar ne yapıyorlardı. İki izinsiz bilâaf, eğer söylemezsen...

Ben yarı ölmüş bir halde:

-Bilmiyorum efendim... diyebildim.

-Çıkın sıradan...

Birer birer çıktılar. Mücrimlerin üstünü arayacaktı:

-Kaldır ellerini yukarı...

Bıyıklı, silahlı talebe yavaş yavaş, mırıldanır gibi tehdit etti:

-Akşama görüşürüz imanım...

Bunu bizim hoca duydu ve derhal yelkenler suda:

¹⁸⁴ Age., s.204-205.

¹⁸⁵ Age., s.205.

*-Haydi oturun yerinize, bir daha öyle Karagöz oynatmayın...
Doksan kişinin önünde bu hoca, Allah'ım, nasıl da birdenbire soldan
geri edivermişti. Fakat şimdi bile ta... içimde duyduğum bir hırsla,
bütün sınıfın gözünün önünde sıranın üstüne kapanarak:
-Utanmaz, edepsiz... diye hüüngür hüüngür ağladım.
İyi ki bizim arkadaşlar beni pek de hatırlamazlar. Yoksa şu... Hani şu
yok mu? Hiç kabahatim olmadığı halde belki de, işte o!...
diyeceklerdir...''¹⁸⁶*

Sınıf ortamında yalnızca teorik bilgi aktarıcısı olmayan öğretmen, çocuğun sosyalleşmesinde etkili olan en önemli varlıktır. Toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini aktarırken aynı zamanda öğrenciler için rol model olan öğretmen; eğitimin hedefleri arasında yer alan belli davranış kalıplarının aktarılmasında önemli görev üstlenen kişilerdir (Seyrek, 2018: 180). Hikâyede öğrencinin yıllar boyunca unutamadığı bir olay aktararak öğretmen profili ekseninde eğitim sisteminin yanlışlıklarına dikkat çekilmiştir. İyice ihtiyarlamış bir Coğrafya öğretmeni öğrencileriyle yeteri kadar ilgilenemez ve sınıfta yaramazlık yapan öğrencilerinden korktuğu için hiç suçu olmadığı halde bir öğrenciyi azarlamıştır. Oysaki geleneksel anlayıştan uzak olarak olumlu bir sınıf iklimi oluşturulmalıdır. Sınıfta istenmeyen öğrenci davranışları gerçekleştiğinde öğrenci(ler) sınıf içinde azarlanmamalıdır. Aksi takdirde istenmeyen davranışlar pekiştirilebilir ya da akranları yanında azarlanmak öğrencide psikolojik sorunlar yaratabilir.

Hikâyede öğrencinin yıllar geçtiği halde herkesin içinde azarlanmaktan duyduğu utancı atlatamadığı görülmektedir. Anlatıcı öğrencilik yıllarını tanımlarken böbürlenmiş bir insan olmadığını, neşesiz ve uzun atlamada başarısız diye nitelendirerek sessiz bir öğrenci olduğunu ifade etmektedir. Gölge öğrenci tipini hatırlatan bu özelliklere sahip öğrencilere ve diğer öğrenci tiplerine öğretmenin hassas yaklaşması gerekmektedir. Sınıfta ya da toplumda kendini ifade etmekten kaçınan gölge tipine sahip öğrenciler, başkalarına karşı zor duruma düşmekten ve yargılanmaktan kaçındıkları için arka planda durmayı uygun görürler. Bildiği konularda dahi konuşmaktan çekinen bu öğrenciler yeterli seviyede olmadıklarını

¹⁸⁶ Age., s.206.

düşünürler. Sınıf ortamındaki bu uzaklıkların arkasında aile ve çevrenin etkisi de yer almaktadır. Bu özelliklere sahip öğrencilerin yakınında bulunan en yakın arkadaşları dahi onlar hakkında bilgi sahibi değildirler. Öğretmenler de sınıfta aktif olan ve başarı sergileyen öğrencilere daha fazla ilgi gösterirken bu tip öğrencilerin farkında olmayıp onları ihmal ederler. Bu sebeple öğrenenler bu tip öğrencilerle yakın ilişki kurup onların kişiliklerini olumlu etkileyecek şekilde güçlü yönlerine vurgu yaparak sahip olduğu her şeyin önemli olduğu mesajını vermeleri gerekmektedir.¹⁸⁷ Bu mesajı veren ve sınıf iklimini olumlu davranışlarla düzenleyen, çocuğun yaşadığı problemlere hassasiyetle yaklaşan öğretmen; sınıf içinde çocuğu topluma kazandırıp onların sosyalleşmelerini sağlayan en önemli kişilerdir.

On beş yaşın buhranları olduğunu da belirten anlatıcının 11-19 yaş aralığında olması sebebiyle ergenlik çağında olduğu anlaşılmaktadır. Ergenlik çağında içe kapanıklık dönemin en belirgin özelliklerinden birisidir. Gelişimin en hızlı olduğu son dönem olması nedeniyle ani gelişen fiziksel yapı psikolojik yapıyı etkilemektedir. Erken ya da geç ergenliğe giriş cinsiyete bağlı farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu dönemde duygusal açıdan yaşanan karmaşıklık da ergen psikolojisini etkileyen faktörler arasındadır. Her çocukta yaşa bağlı gelişim özellikleri farklılık gösterebilmektedir. Bireysel farkların ve bireyin özel olduğunun bilincine varıp yaşadığı aile, çevre bağlamında ele alarak bireyin her açıdan değerlendirilmesi gerekliliği sınıf ortamındaki sosyalleşme mimarı öğretmene ait olmaktadır.

Sınıf iklimi ve öğretmen davranışlarının çocuğun sosyalleşmesi yönündeki etkisi göz önünde bulundurulursa anlatı *eğitim ve sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınabilir.

4.7.4. Kore'deki Çocuklarımız

Hikâye, Çinlilerin saldırısı sırasında tüm askerlerini kaybeden Türk üsteğmenin sağ kanadında Amerikalıların bayrağını görerek oraya doğru yaklaşmasını ve Amerikalı üsteğmenin ona yardım etmesini konu edinir. Kader

¹⁸⁷ <https://hacettepematematik.tr.gg/-Oe-%26%23287%3Brenci-Tipleri.htm>

arkadaşı olan bu iki üsteğmenin bulundukları bölgeyi ortak düşmana karşı başarılı bir şekilde savunmaları anlatılır. Savaş bitiminde ise bu askerler annelerine kavuşma hayalini kurar.

Savaş sırasında şehit düştüğünü sandıkları Türk askerinin kahramanlığı ve cesur davranışı şöyle aktarılmıştır:

“-Oradan sıçramamız güç olacak Hüseyin, neden dersin, orada Mehmet Çavuş vurulmuş yatıyor. Bir başka gedik aramaya çalışalım. O zaman şehit düştüğünü sandığımız Mehmet Çavuş seslendi:

-Ben iki kurşun yedim teğmenim, Allah aşkına benim üzerime basa basa atlayın, geçin... Geçit buradadır. Emirberin dediği gibidir. Takım buradan ileri sıçrarsa yol açar, Çinlinin arkasına düşersiniz. Ben başımı çevirmeden:

-Çavuş burada hiçbirimiz senin yaralı vücuduna basacak namertlerden değiliz.

Mehmet Çavuş adeta bana, bize kızar gibi haykırdı:

-Teğmenim, eğer hepiniz, sırtıma basıp da geçmezseniz, kahrolayım, şimdi ayağa kalkar, kendimi vurdururum. (...),¹⁸⁸

Hikâye muharebe alanında bütün arkadaşlarını kaybeden iki üsteğmenin karşılaşması ve yardımlaşmaları ile devam eder. Savaş bitiminde annelerine kavuşmak ve düşmana karşı birlik olmak Türk ve Amerikalı üsteğmenin ortak duygularıdır.

“(...) Bütün arkadaşlarımı kaybettim. Burada yapayalnız, harbi adım adım seyrederek, olanı biteni kumandanıma haber veriyorum. Bir eksikim vardı. Konuşacak bir dost... Onu da bir Türk’te buldum.

-Teşekkür ederim diye mırıldandım.

-Şimdi müsaade ediniz sizi bir iyice arayayım. Sakın bir yerinizde yaranız olmasın?

Geldi, olmayacak bir şefkatle ceketimi çıkardı.(...),¹⁸⁹

¹⁸⁸ Age., s.322.

“(...)Sakin sizin ekmeğinize ortak olmakla sizi açlığa mahkûm etmeyeyim?

Dedi ki:

-Burada ve her yerde silah arkadaşıyız. Yarının neler hazırladığını kimse bilmez. Başımıza ne gelecekse beraber gelecektir. Anca beraber, kanca beraberiz.

-Ne kadar iyisiniz... diye söylendim. ’¹⁹⁰

“(...)İkimiz de ihtiyarlarımızın resimlerine kapanarak doya doya ağladık.

Bizimkiler gelip bizi kurtardıkları zaman ayrılırken kucaklaştık.

Bana dedi ki:

-Benim adam senin anandır. Senin anan benim anamdır.

Ben de yemin ettim:

-Benim de anam senin anandır, seninki de benim !... ’¹⁹¹

4.7.5. Çanakkale’deki Keloğlan

Masal tadında bir hikâye olan ‘Çanakkale’deki Keloğlan’ hikâyesinde Keloğlan lakabı takılan Mehmet’in savaş sırasında gösterdiği kahramanlıklar anlatılır. Yanlışlıkla İngilizlerin bulunduğu cepheye düşen Keloğlan’ın tıpkı Keloğlan masalında olduğu gibi kıvrak zekâsıyla kurtuluşu ele alınır. Türk askerlerine su getirmek için eşeği ile dereye inen Keloğlan suyu fiçılara doldurur ve eşeğe yükler. Eşeğin inat edip yürümemesi sırasında atılan bir gemi gülesinden korkan Keloğlan, eşek ile aşağı düşer. İngilizlerle karşılaşır ve boğuşur. O sırada aklında bir yalan uydurur ve zabite diyeceğim var diyerek neden orada olduğunu İngiliz zabıtine anlatır:

“-Her gün bağırp duruyorsunuz. Susuzsunuz... Sizin tarafta su ne kadar azsa, bizde de o kadar boldur. Bizim zabıt sapına kadar merttir. Bu sabah beni çağırttı. Mehmet dedi, fiçileri doldur, karşıki

¹⁸⁹ Age., s.325.

¹⁹⁰ Age., s.326.

¹⁹¹ Age., s.328-329.

sipere git, onlara bu suyu hediye ediyorum. Biz, karşımızda susuzluktan ölen düşmanla dövüşmeyi ayıp sayarız, seni geri gönderip göndermemek onların eline kalmış bir şeydir. Hemen eşeğin yularını zabite teslim etti.’,¹⁹²

İngilizlerle boğuştuğu sırada yaralanan Keloğlan’ dan kan geldiğini fark eden İngiliz askerleri onu Kızılhaç hastane çadırına götürür. Hasta bakıcı hemşire Keloğlan’a yaptığı davranıştan ötürü Türklerin düşünceli ve yardımsever olduğunu söyler.

‘‘-Düşmana, susuzluktan sıkıntı çektiğini anlayıp su göndermek, işitilmemiş bir kahramanlıktır. Bu kibarlığı ancak siz Türkler yapabilirsiniz.’,¹⁹³

Siper yıkılıp hasta bakıcı ile toprak altında kalan Keloğlan, hemşireyi kurtarır ve İngilizlerin sevgisini hepten kazanır. Türk neferini uğurlayan İngilizler de boşalan fiçilerin yerine pasta kutuları, çikolata, konserve tenekeleri, limonata, şekerleme gibi hediyeleri Türk zabatine gönderirler. Geri döndüğünde başından geçenleri anlatır. Ancak yüzbaşı Toğan Bey kendi adına yalan söylenildiği için kızar. Daha sonra bölük kumandanının yanına çağrılan Keloğlan’a bir görev verilir:

‘‘-Buraya gel oğlum, dedi. Karşıdaki düşman siperlerinde bir kaynaşma var. Ne olduğunu anlamak için çok çalıştık. Elimizden geleni yaptık. Fakat düşman bütün hazırlığını gece yapıyor. Hâlbuki bunu bizim bilmemiz lazım. Ne yapacak yapacaksın, karşıya gideceksin, onların telefonuna bizim teli bağlayacaksın, bilirim, bu iş güçtür. Gidip de gelmemek var. Bu sefer seni tutarlarsa işin dumandır. Tutulduğuna yanmam, bizim iş geri kalır.’,¹⁹⁴

¹⁹² Age., s.344.

¹⁹³ Age., s.346.

¹⁹⁴ Age., s.360.

İngiliz nöbetçileri ve zabiti ile aralarındaki boğuşmadan kurtularak teli bağlayan Keloğlan'ı Toğan Bey onbaşı yapar. Keloğlan'a tekrar bir görev verilir ve düşman tarafındaki mitralyözü¹⁹⁵ ele geçirmesini istenir. Esir edilmektense ölmek daha iyidir diyen zabıt “Çünkü Türk ölür de kendini teslim etmez”¹⁹⁶ der. Keloğlan türlü kahramanlıkları ile mitralyözü zapt eder. Türk askerinin gücünden hikâyede şöyle bahsedilmektedir:

*“Türk askerinin hücumu ne demektir, bunu görmeyen bilmez,
dillerle tarif edilmez. Bize yeryüzünde dayanacak asker yoktur.”¹⁹⁷*

Hikâyenin sonunda gösterdiği cesaret ve kahramanlıktan dolayı Keloğlan Grup Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın karşısına çıkartılarak ödüllendirilir.

“Paşanın gözleri ateş saçıyordu:

-Bu masal gibi işleri yapan bu mu? Diye sordu.

Keloğlan atıldı. Koynundan çıkardığı anacığının yemenisiyle yüce kumandanının çizmelerinin tozunu sildi. Yemeninin içinden yarım bir simit yere düştü.

-Bu simit nedir Keloğlan? Diye sual buyurdular.

-Yarısı da anamdadır paşam, dedi. Kavuştüğümüzda birleştireceğiz.

Mübarek elleriyle Keloğlan'ın yüzünü okşadılar:

-Seni Allah anana, milletine bağışlasın.”¹⁹⁸

Yazarın Çanakkale’de askerlik görevini yapması bu hikâyenin oluşmasına zemin hazırlar. “Keloğlan masallarında olay, kişiler ve mekân sürekli değişse de Keloğlan mizaç özellikleriyle hep aynıdır. İyi, yardımsever, ince bir zekâyâ sahip oluşu ve cesur özellikleri ile masaldaki Keloğlan üzerinden Türk askerinin, milletin mizaç özellikleri arasında benzerlik kurulmuştur.

“Eserin Keloğlan masallarından ve halk hikâyelerinden izler barındırması yazar tarafından yapılan bilinçli bir hamleymiş gibi

¹⁹⁵ Fransızların yaptığı çok namlulu bilye atan makineli top, çok namlulu silah.

¹⁹⁶ Age., s.371.

¹⁹⁷ Age., s.375.

¹⁹⁸ Age., s.376.

görünür. Çünkü Türk milleti için çok önemli olan kurtuluş hadisesi yine bu millete özgü değerlerle anlatılmak istenir. Keloğlan; Türk insanın aklını, başarısını, azmini, şansını ve saflığını da en güzel şekliyle kendi üzerinde toplayan, problemleri gülerek çözümleyen hümanist yapıya sahip bir tiptir. Bunların dışında fiziksel açıdan saçının olmaması zayıf ve çelimsiz görünüşü, arkasında dul bir anasının olması fakirliği, bazı hadiselerle eşeği ile birlikte tanık olması incelenen hikâyedeki Mehmet kişisiyle ortak noktalarıdır. Bunun dışında cesur ve gözü pekliğiyle, zayıflığına rağmen yenilmez bir kahraman imajı çizmesi, anasının veli kerameti gösteren vatansever, güçlü bir kadın şeklinde tasvir edilmesi halk hikâyelerine örtük bir gönderme yapıldığını kanıtlar niteliktedir” (Kırık, 2019: 122).

Millete özgü değerlerin hikâyede işlenmesi sayesinde topluma ait olan unsurlar içselleştirilir, birey toplumun maddi ve manevi kültürünü öğrenerek sosyalleşir. Hikâyelerdeki vatanseverlik, yardımlaşma, cesaret değerleri eğitim vasıtasıyla bireylere metin üzerinden aktarılmıştır. Eğitim yoluyla zihinsel yönden gelişen insanın tutum ve davranışlarının değişmesi bireyin sosyalleşmesini sağlamaktadır. Bu sebeple bireylerin topluma uyumunu kolaylaştıracak en büyük etkenlerden biri değerler eğitimidir (Emiroğlu, 2017: 117). Çanakkale’deki Keloğlan gibi Kore’deki Çocuklarımız hikâyesi de tarihe kaynaklık etmekle birlikte Türklerin cesareti ve kahramanlığını anlatır. Tarihte de görüldüğü üzere Türklerin yaşadığı ülke sınırlarının zaman zaman genişlemesi, üç kıtaya ulaşması, diğer ülkeler gibi sömürge amaçlı değil, yardım isteyen insanları huzura kavuşturmak amacıyla olduğu bir kez daha bu eserle ispatlanmaktadır (Keskin, 2000: 696). Sosyal Bilgiler ve Tarih dersi her Türk vatandaşının topluma aktif bir şekilde katılmasını, gerekli bilgi ve becerilerle donatılarak tarihini, kahramanlıklarını bilmesini sağlamaktadır. Disiplinler arası çalışmalar ile tarihe kaynaklık eden ve edebi değer taşıyan bu hikâyelerin Türkçe ders kitaplarında yerini alması işlenen konunun pekiştirilmesini sağlayacaktır.

“Sosyalleşme bir süreci ifade etmektedir. Siyasal sosyalleşme de bu sürecin bir parçasıdır. Sosyalleşme sürecinde, toplumsal ve

siyasal çevre ile birey arasında, hayat boyu süren, doğrudan ya da dolaylı etki ve tepki sonucunda bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesi söz konusudur ki bu siyasal sosyalleşme olarak değerlendirilmektedir. Kısaca siyasal sosyalleşme, herhangi bir toplumdaki siyasi inanç, davranış, tutum ve değerlerin birey tarafından benimsenmesi süreci olarak ifade edilebilir” (Baltacı ve Uysal, 2012: 179).

Her iki hikâye *siyasal sosyalleşme* faktörü kapsamında ele alınabileceği gibi değerleri içermesi yönünden *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlığı altında ele alınabilir.

4.8. Selahattin Enis Atabeyoğlu’nun Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

S. Enis’in realist-natüralist çizgideki yazarların etkisinde kaldığını, yazılarında görmek mümkündür. Osman Gündüz “*Meşrutiyet Yıllarında Anti-Feminist Bir Hikâyeci Salahaddin Enis*” adlı yazısında onun “çevresinde hoşgörülü, iyi kalpli ve yumuşak huylu bir insan olarak tanınan ancak iç dünyasıyla uzlaşmayan bir mizaca ve isyankâr ve bedbin bir ruh”a sahip olduğundan söz eder. Bu isyankâr ve bedbin ruh “dönemin şartlarının toplumda haksızlıkların ve çirkinliklerin arttığı bir hayat tarzını da beraberinde getirmesine” tepkisiz kalmaz (Akt. Tane, 2012: 51). Natüralizmin titiz bir takipçisi olan yazar hikâyelerinde birey-toplum çatışmasını ele alarak yaşadığı dönemdeki toplumunu kendi gözlemleri noktasında eleştirir. Toplumsal aksaklıklara eleştirel tavırla yaklaşan Selahaddin Enis toplumdaki kötü ve hasta ruhlu tipleri ayrı ayrı ele alarak fert toplum çatışmasının özünü teşkil eden ahlak kurallarını yargılar (Gündüz, 1987: 144). Hikâyelerdeki kahramanlar yazarın tezini kanıtlamak için yarattığı birer sembolden başka bir şey değildir. Yazar bu sembol kişilerin toplumla olan mücadeleleri aracılığıyla toplumdaki aksaklıkları gözler önüne sermeye çalışır. Haksızlığa uğramış, yanlış anlaşılmış veya toplumun değer yargılarının dışında kalmış olarak karakterize edilen bu kişiler ya toplumun tümüyle ya da toplumu temsil eden kişilerle mücadele ederler (2012: 73). İncelenen hikâyelerde toplumla bütünleşemeyen kişiler göze çarpmaktadır. “Toplumsal

bütünleşme sosyal dışlanmanın karıştıdır. Dışlanma toplumun kültürel değerlerini içselleştirememiş bireylerin toplumsal sisteme uyum sağlayamaması durumunu ifade etmektedir. Toplumla bütünleşemeyen bireyler toplumdan dışlanma riski taşımaktadır” (Öztürk ve Ünal, 2015: 121).

Bu sebeple yazarın ‘Bataklık Çiçeği’ adlı kitaptaki hikâyeleri incelenerek bireyin toplumla olan mücadelesi ve toplumsal ilişkilerin eksikliği neticesinde bireyin yaşadığı psikolojik sorunlar nedeniyle sosyalleşememeleri ele alınacaktır. ‘Bir Kadının Son Mektubu’ ve ‘Şaheser’ adlı hikâyelerde kahramanların doğup büyüdüğü aile ortamının etkisi neticesinde toplum ile çatışma seviyesine gelme aşaması anlatıldığı için bu hikâyeler birlikte değerlendirilmiştir.

4.8.1. Bir Kadının Son Mektubu

Ölüm döşğinde olan bir kadının kim olduğu bilinmeyen bir dostuna yazdığı mektupla duygu ve düşüncelerini aktarmasını konu edinen bu hikâyede toplum ile çatışma içinde olan kadın, kötü duruma düşmesine neden olan toplumdan intikam alma duygusu içerisindedir ve bundan zevk alır. Genç fahişe nasıl bir aile ortamında ve çevrede büyüdüğünü ise şöyle anlatır:

“Ben sarhoş bir babayla fahişe bir ananın sulbünden gelmiş (soyundan gelmiş) ve habâset (habislik) ve mesavi (kötülükler) dolu bir muhit içinde büyümüş küçük ve iyi bir kızdım. Anam bir bıçak darbesi altında, babam bir meyhane köşesinde ölmüşlerdi...”¹⁹⁹

Yetim kalan ve yaşama hakkı tanınmayan çocuğa karşı çevredeki çoğu insanın tavrı neticesinde topluma kazandırılmayan bir çocuğun ruhunun portresi çizilmektedir. Toplumla çatışan birey yaşam hakkının elinden alınması karşısında güzelliğini kullanarak intikam almaya niyetlidir. Böylelikle acizlerin de intikamını almış olacaktır.

“Hayatta en küçük bir istinatgâhım (dayanağım) yoktu. Uzandığım her kapı yüzüme kapanıyor, her dudak bana ‘Piç!’”

¹⁹⁹ Age., s.20.

diyordu. Evet, bir piçtim, anamın mahsul-i günahı (günah mahsulü) idim. Kanun-i içtimainiz (toplumsal yasanız) bana hakk-ı şeref (şeref hakkı), hakk-ı vakar (ağırbaşlılık hakkı), hakk-ı teneffüs (soluk alma hakkı) vermiyor. Ahlakiyatınızın (ahlak değerlerinizin) çamurlu ve kirli elleri beni boğmak ve öldürmek istiyordu. (...)beni senelerce çamurlu kaldırımlar üzerinde süründüren kanun-i ahlâkinize (ahlak yasanıza) bunlarla hücum edecektim. Ve hücum ettim. Onlar beni boğmadı fakat ben onları boğdum ve öldürdüm ve böylece sefillerin ve zavallıların intikamını aldım... ’,200

Toplumsal ahlaki yasalara karşı meydan okuyan genç fahişe, bu yola düşmesine sebep yine toplumu gösterir.

‘‘Ben iyi bir kızdım, ben çok iyi bir kızdım. Beni kötü yapan, beni adi yapan siz oldunuz... ’,201

4.8.2. Şaheser

Hikâyede idama mahkûm edilen bir gencin yazılı savunmasını içeren bir kâğıdın okunması ile ortaya çıkan çileli yaşamı anlatılmaktadır.

‘‘Ben heyet-i ictimaiyenin (toplumun) arasından tard ve tağrib ettiği (kovup garipleştirdiği) sefil ve mütefessih (kokuşmuş) iki uzviyetin (kişinin) mahsulüyüm, Reis Beyefendi! Babam benden sekiz sene evvel şu sandalye üstünde idam kararını yemiş bir adam; anam adi bir umumhanenin (genelevin) tavanları altında iki bıçak darbesiyle gebermiş bir kadındır. ’,202

Büyüdüğü ortamın ve doğuştan gelen kötü kaderin mahkûmiyeti kahramanın kendi ile çatışmasını meydana getirmiştir. Babanın rakıya olan zaafı, annenin çocuk ve kocası yan odada iken eve gelip giden adamlarla birlikte olup para kazandığı,

²⁰⁰ Age.,s.20.

²⁰¹ Age., s.23.

²⁰² Age., s.66.

ahlak ve ilgiden yoksun bir ortamda büyüyen anlatıcı toplumun bakışında dışlanmaktadır.

‘‘Bu şerait (şartlar) dâhilinde ilk işittiğim insan sedası, geber, ilk gördüğüm nüvaziş (okşama) ve muhabbet, tokat olmuştu. Ben bir sefalet amili idim Reis Beyefendi! Ben bir lağıma düşmek iktiza ederken (gerekirken) kazara yolunu şaşılarak hayata çıkmış bir çocuktum ki bir saniyenin günahını çekiyordum.

Bütün isim akşama kadar mahallenin gübrelüğünde yuvarlanmaktan, kavga etmekten, gelip geçenleri taşlamaktan ibaretti. Umumhane çatısında doğduğum için piçten, viranelikte yaşadığım için köpekten hiçbir farkım yoktu.’²⁰³

Anne ve babanın sevgisizliği, ilgisizliği ile büyüyen sonrasında kimsesiz kalan anlatıcı adaletsiz düzen içinde artık kaybolur. Toplumun ahlaki değerleri dışına çıkarak hırsızlık yapar ve cinayet işler. Soyaçekimin izleri olan babanın sözleri ile de hikâyenin kahramanı idama mahkûm edilmiştir.

‘‘(...)kendisini ihata eden (çevreleyen) koca bir kümeye karşı: ‘Bu, benim oğlumdur. Eğer yeni bir canı kazanmak istemiyorsanız bizi beraber asınız!...’ diye bağırdı.(...)’

Bir gün anam ‘Ben seni besleyemem. Sen de kazan!’ dedi. O günden itibaren bir iş aramak mecburiyeti altında kaldım.’²⁰⁴

‘‘Bir gece, soğuk, dondurucu, öldürücü bir gece, tam iki günlük bir açlığın yorgunluğuyla harap ve uyumak için bir çatı altından mahrum, anamın evine geldim. Hastaydım. Gözlerim dönüyor, çenem şedid (şiddetli) bir ra’şe (titreme)içinde çarpıyordu. Göstereceği bir köşe ve vereceği bir dilim ekmek için onun bütün kötülüklerini affedecektim. Kapıyı çaldım. Cumbanın penceresinden çatlak bir ses, anamın sesi ‘Kimdir o?’ dedi. Üşümüş ve hasta bir sesle: ‘Benim...’

²⁰³ Age., s.67.

²⁰⁴ Age., s.68.

*diye cevap verdim. Anlamadı: ‘Gecelik mi kalacaksın?...’ diye sordu.
‘Hayır!...’ dedim ‘benim anne!... Tam iki gecedir aç ve hastayım...
Sokakta yatıyorum. Bu gece için yalnız bir dilim ekmek ve bir köşe...’
Uzun bir homurtu ile ‘Burası han değil, geber, sokakta yat!...’ diye
bağırdı.’²⁰⁵*

‘Bir Kadının Son Mektubu’ ve ‘Şaheser’ adlı hikâyelerde kahramanların nasıl bir ailede doğduklarına ve toplumun da doğdukları bu aileleri reddetmesi ile kendilerine biçilen kadere işaret edilmektedir. Anne ve babanın ilgisizliği ile büyümeleri; ebeveynlerin ahlak kuralları dışına çıkan bireyler olmaları nedeniyle kahramanlar toplum ile çatışma halindedir. Ebeveynlerin yaklaşım biçimleri, çocukların hayata karşı nasıl bir rol üstleneceği konusunda etkiler bırakmaktadır. Bu etkilerin olumsuz yönde olması bireye toplumsal etkileşim hususunda problem yaratacaktır. Anlatılarda, varlıklarını meydana getiren ailelerin toplumun değer yargılarını yok etmesi ve çocuklarına çürük bir miras bırakması bireyleri toplumsal etkileşimden soyutlamıştır. Bu tarz aile ortamında büyüyen çocuğun sosyalleşme girişimleri başarılı olsa da olumsuz birtakım sorunlar neticesinde başarısız olacaktır. Sosyal bilimlerin üzerinde önemle durdukları bir kurum olan aile, hem bireysel hem de toplumsal boyutta hayatın sürdürülebilirliği ve insanlığın devamı için önem teşkil etmektedir. Bireyin sosyalleşmesi yönünde ve toplumun ayakta kalabilmesi noktasında en önemli kurumun aile olası nedeniyle, çocuğun yetiştiği ortamın hem birey hem de toplum için sağlıklı olması gerekmektedir.

“Sosyalleşme, değerler, normlar, inançlar gibi kültürün bütün maddi olmayan ya da manevi unsurlarını öğrenme ve onlara uyma, maddi unsurlarını tanıma ve yaşam koşullarına uyarlanma işlemidir. Bir başka deyişle sosyalleşme dış dünyanın bireyin içine işlemesidir. Bireyin çocuklukta toplumun üyesi olmak için girdiği süreç birincil sosyalleşmedir. Birincil sosyalleşme ile bireyin sosyal dünyası yapılandırılır. İkincil sosyalleşme ise bireyin toplumsal hayatta bir alanda yetişmek için girdiği daha alt bir süreçtir” (Canatan, 2008: 64).

²⁰⁵ Age., s.69.

Toplumun değerleri, kaideleri çocuğa sosyalleşme sürecinde öğretildiği gibi aynı zamanda bu süreçte bir çocuğun nasıl yetiştirilmesi gerektiği de benimsetilir. Birincil sosyalleşme ajanı olan aile, çocuk için önemli bir rol modelidir. Çocuk için öğretilmesi gereken pek çok davranışlar sosyalleşme sürecinde model alma, taklit ve sosyal öğrenme yoluyla aktarılır. (2008: 65). Birincil sosyalleşme ajanı olan aile sayesinde birey, kişisel ve toplumsal değer ile normları öğrenerek daha sonraki sosyalleşme faktörlerinde (okul, arkadaş, öğretmen vd.) bilinçli bir şekilde etkinliğini sürdürmeye devam eder.

İncelenen hikâyelerde kahramanlar öncesinde aile ile çatışma halinde iken sonrasında toplumla çatışma sürecine dâhil olmuştur. Sosyalleşme faktörlerinin birbiri ile etkileşim içerisinde olduğu da bu noktada anlaşılmaktadır. Bir alandaki eksiklik başka bir alandaki eksikliğe zemin hazırlayacaktır. Bu sebeple bireyin yetiştiği, büyüdüğü ilk ortamda sevgisiz, ilgisiz ve toplumun ahlaki değer ve normlarına aykırı davranışlar sergileyen ebeveynler bulunması, bireyi psikolojik ve fiziksel yönden olumsuz etkileyeceği gibi toplumsal hayatın devamı içinde büyük sorun teşkil edecektir. Böylelikle çocuk birincil sosyalleşme kurumundan eksik ve yoksun kalarak, ikincil sosyalleşme süreçlerinde topluma fayda sağlayamayan bireyler haline dönüşecektir. Hikâyelerde kahramanların doğup büyüdüğü ailenin toplum tarafından dışlanmasından yakındığını ve bunun sonucunda toplumla çatışma yaşadıkları gözlenmektedir.

Bu sebeple ‘Bir Kadının Son Mektubu’ ve ‘Şaheser’ adlı hikâyeler *aile ile sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınabilir. Aynı zamanda çevre ile iletişimin bireyin gelişimindeki etkisi göz önüne alınırsa anlatı *toplumsal çevre ve sosyalleşme* faktörü başlığı altında da incelenebilir.

4.8.3. İsyen

Anlatı, İtalya’da eğitimini tamamlayıp yurduna dönen, sanatı ve fırçası ile geçinen bir adamın annesine yazdığı mektubu içermektedir. ‘Bir Kadının Son Mektubu’ hikâyesindeki gibi ‘İsyen’ hikâyesinde de anlatıcı kahramanın hayattan ve insanlardan gördüğü kötülüklerden, olumsuzluklardan dolayı üstüne karısının ölümü

üzerine isyan edişini görmekteyiz. Yine bir birey-toplum çatışmasının işlendiği bu hikâyede vatanını seven, onun eksikliklerini kendi elleriyle tamamlayacak olan ve sanatından taviz vermeyen ressamın yaşadıkları buhranın etkisiyle annesinin kucağında teselliye arama çabaları anlatılır. Karısının son nefeslerini bir üşüme ve donma içerisinde vermesine razı olamayarak elindeki tablolarını satmak için resim alan birkaç dükkânın tablolar karşısında verdiği fiyat genç adamın sanatçı kişiliğini ve gururunu incitir. Bu incinmiş gururun verdiği tepki ise şöyle olmaktadır:

“Bir öksürük ve enin (inilti), odanın sükun-i tamamisi (bütün sakinliği) içinde dolaştı. Tekrar onun elini tutarak: “Üşüyorsun değil mi?” dedim ve cevabını beklemeyerek tablolarıma uzandım. Onları bir hamlede kırarak ocağa fırlattıktan sonra bir kibritle tutuşturdum. Zevcem yatağından kalkmak isteyen bir hareketle doğruldu: “Ne yaptın, ne yaptın, ne yapıyorsun?” diye mırıldandı. Lakayt ve vahşi cevap verdim: “Hiç! Isınacağız, hava çok soğuk...”²⁰⁶

“Burası benim vatanım ve memleketimdi. Onun ma’lul (illetli) ve sakat sinesini, medeniyet ve sanatın muhyi (dirilten) ve şifakar (şifa veren) elleriyle diriltecektim. Yüksek emellerimle vatanıma avdet ediyordum. Kalbimde gençliğin ölmeyen ve sönmeyen ümitleri vardı. Bunlar bana cesaret ve kuvvet veriyorlardı.”²⁰⁷

Sözlerini söyleyen, genç ve idealist bir ressam olan hikâye kahramanı, toplumun değer yargılarına ters düşer ve kendisine hayat hakkı tanımayan insanlara karşı, sahip olduğu erdem ve inançlarını kaybetmiş bir halde, isyan eder. Bundan sonra genç ressamın zihnini dolduran yegâne duygu intikamdır (1987: 138). Bu intikama zemin hazırlayan, kahramanı isyana sürükleyen toplumun ta kendisidir.

“İnsanların adiliklerini, insanların kötülüklerini, insanların hırslarını, insanların kuvvet önünde tekâpularını (koşuşturmasını) hepsini, her şeyi öğrendim. Onların teneffüs ettiği havayı teneffüs

²⁰⁶ Age., s.57.

²⁰⁷ Age., s.53.

ettim ve onların yürüdüğü bataklıkta yürüdüm. Ben de, en sonra ben de onlardan oldum. Fakat bugün boğuluyorum, bugün her şey beni boğuyor, her şey beni harap ediyor. Bugün ben de herkes gibiyim anne! Ve herkes gibi mülevvesim (kirliyim). Artık bu başı sen tanıyamazsın... ²⁰⁸

Yokluk ve sefalet içinde perişan olan genç ve gururlu ressam karısını bu sefalet yüzünden kaybeder. Ressamın son intikamı da emek verdiği tablolarını yakmaktır. Bu son intikam onun vatanının zayıf tarafını değiştirmek isteyen emellerini yok ederken karısının ölümünün sıcak ve huzurlu bir şekilde olmasını sağlamaktadır.

“Toplumsallaşma, eytişimsel ilkeye göre, bireyselleşmenin tersidir. Ancak, karşıt bir bakış açısı ile birey olmadan toplumsallaşmanın imkânı bulunamaz, çünkü toplumu belirleyen ana unsur, bireylerin bir araya gelerek ortak bir yaşamı oluşturmalarıdır. Bireyleşme, duygu, düşünce ve kimlikle ilgilidir. Olaylara, olgulara, kavramlara karşı duygusal tepki geliştirebilen, düşünen, gözlem yaparak sorgulayan ve kendini tanımlayabilecek nitelikleri kişiliğinde barındıran bir insan tipini gerekli kılar. Öte yandan, bir birey, duygusal tepkiler geliştirebilirse, bu tepkilerin her an olumlu ve yapıcı olması da beklenemez. Düşünen ve sorgulayan kişinin ise zaten olumsuzlukları, aykırılıkları, uygunsuzlukları da sorgulaması kaçınılmazdır. Kendi öznel nitelikleri varsa, bunları korumak ister ve genel, toplumsal niteliklerle kendi niteliklerinin çatışması durumunda, kendi öznelliğini önemsemeye eğilimli olur; “Bireyin toplumsal yaşamdan kopuşu, kişisel ihtiyaç ve inziva özlemini tetikler ve bireyi özel hayata ve yalnızlığa mahkûm eder” (Akt. Aşkaroğlu, 2017: 76).

‘İsyân’ adlı hikâyede ressam olan kahramanın toplumsal yaşamdan koparak, içsel dünyasına çekildiğini ve bu çatışma sürecinde hayallerinden vazgeçerek

²⁰⁸ Age, s.52.

yalnızlığa mahkûm oluşu görülür. Araştırmalar sonucunda meslek kavramı “Bir eğitim yoluyla edinilen ve para kazanmak için yapılan, sonucunda bir ürün veya hizmet ortaya konan, kuralları toplum tarafından belirlenmiş etkinlikler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır. Mesleki doyum ise “bireyin mesleğini icra edip fizyolojik gereksinmelerini karşılayacak gelir elde etmesini ve kendini geliştirmesi, yeteneklerini, becerilerini kullanarak üretken olması, toplumda yer edinebilme gibi psikolojik süreçleri içeren bir kavramdır” (Akt. Fırat, 2018: 158-159). Genç ve idealist bir ressam olan hikâye kahramanı elindeki tabloları satmak istediğinde beklediği karşılığı alamaz. Aynı zamanda mesleki doyum noktasında hüzne uğrayan ve geçimini sağlayamayan genç ressam, idealist bir ruhla vatanına geri dönerken kurduğu hayalleri ile birlikte tablolarını, toplumdan intikam alırcasına ateşe verir.

Kişi, fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve para kazanmak için uzun uğraşlar sonucu mesleğini kazanır. Bir meslek; bireyin, Maslow’un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi* kuramı içerisindeki fizyolojik ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasını sağlayan temel faktördür. Bireyin bir mesleği elde etmesi ile para kazanma isteği doğru orantılıdır. Çünkü birey, o mesleği kazanma yolundaki yorucu süreçlere katlanmayı bilmektedir. Mesleği icra ettikten sonra mesleki doyumunu karşılayamayan bireyin toplum ile çatışma içerisine girmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Birey hem kendini gerçekleştirme noktasında eksiklik hissedecek hem de toplumdan kaçış hızı artacaktır. Bunun sonucunda sosyalleşmenin gerektirdiği tüm olasılıkları birey, iç dünyasında yok etmiş olacaktır.

Anlatı, *ekonomik sosyalleşme* faktörü başlığında mesleki doyumun karşılanamaması sonucu sosyalleşme aksaklıkları çerçevesinde ele alınabilir.

4.8.4. Avdet

Hikâyede dört yıl boyunca farklı cephelerde savaşmış ve tam on sekiz yerinden bıçaklanmış Nazmi Onbaşı’nın acıklı hikâyesi anlatılır. Harpten döndükten sonra İstanbul’u beklediği gibi bulmaması ve insanların onu dışlamasına içerlenen Nazmi’nin karısı *kötü yola düşerek bir harp zenginin karısı olur*²⁰⁹. Yazar, savaş ve

²⁰⁹ Age., s.101.

eğlence sahnelerinin zıtlığına fert toplum çatışmasını verdikten sonra hikâye kahramanı sefil kıyafeti üzerinde duran süslü madalyaları ile baş başa bırakır. İnsanlar kendileri için hayatı feda eden Nazmi Onbaşı'ya yüz çevirmiş “namusunu tekeffül²¹⁰ eden kanunlar” karısını bir harp zengininin kollarına atar. Böyle bir manzara ile karşılaşan Nazmi, fahişe karısını öldürerek şerefini ve namusunu elinden alan toplumdan intikam alır (1987: 143).

‘Eminönü’nden tramvaya atladı. Üstü başı paçavralar halindeydi. Tramvaydaki yolcular, çaputlar içindeki iri vücuduyla harap olmuş bir çınara benzeyen bu insanın kendilerine temasından iğreniyorlarmış gibi yüzlerini buruşturuyorlardı. Birer vesile ile burada kalmış, bütün harp müddetini kâr ü kesb ile (kazanmakla) geçirmiş olan bu adamların kendisine karşı gösterdikleri bu istiskal (küçümseme) önünde ruhunda derin bir yaranın kanadığını duyuyor ve kendi kanıyla müdafaa ettiği memleketinde şu dakikada kendini garibü’ d-diyar (gurbette) bir insan vaziyetinde buluyordu.’²¹¹

Vatanı için savaşan hikâye kahramanı beklediği saygıyı göremez ve karısının namusuna sahip çıkmayan toplumdan intikam almak hissi ile karısını öldürerek bir cinayet işler. Hikâyede tam on sekiz yerinden bıçaklandığı belirtilen Nazmi Onbaşı ölümle burun buruna gelmiş, dört cephede savaşarak canını hiçe saymış bir kahramandır. Böyle bir kahraman, savaş sonrası dönüşünde karşılaştığı olumsuzluklar sonucunda bir cinayet işler. Hikâye kahramanı, savaşın olumsuz etkileri bir yana gördüğü manzara ile de psikolojik sağlamlığını yitirir. Rutter; her türlü zorluğun üstünden gelip karşılaşılan tüm güçlüklerle baş edebilen insanlarda psikolojik sağlamlığın olduğunu ifade eder. Aynı zamanda kişinin tehlikeli durumlarla karşılaştığı an ki başarılı mücadelenin, psiko-sosyal anlamdaki psikolojik sağlamlığı içerdiğini de ekler (Akt. Aydın, 2018: 8). Bu başarılı mücadele her insanda aynı şekilde gerçekleşmemektedir. Yaşanılan zor koşullar psikolojik sağlamlılığı etkileyen bir risk faktörü olduğu için bireyde ciddi kişilik problemlerine

²¹⁰ Bir şeyin sorumluluğunu üstüne alma, üstlenme.

²¹¹ Age.,s.100.

neden olmaktadır. Hikâyenin kahramanında da depresyon belirtileri görülmesi istenmeyen durumların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

“Freud, yas ve melankoli arasındaki farkı, yasin gerçek bir sevgi nesnesinin kaybına bağlı, depresyonun ise gerçek veya bilinçdışı bir sevgi nesnesinin kaybı olarak meydana geldiğini açıklamıştır. Bu kayıp sevdiği tarafından terk edilmesi; sevilmediği hatta kimsenin kendisini sevmediği, işe yaramayan biri olduğu, yeterli olmadığı şeklindeki duygularını içe yansıtmasına sebep olur. Bu da kişinin özsaygısında ciddi bir düşüşe sebep olur. Bu süreçte katı bir üstbenlik ve kişinin özel savunma mekanizmaları depresyonun görünümünde belirleyicidir. Kişi sevgi nesnesinin kaybını değersizlik ve kötümserlik duygularına dönüştürür ve bu duyguları kendisine yöneltir, bu durum intihara sebep olabilir” (2018: 27-28).

Derin üzüntü içerisindeki kahraman, kendisini değil karşı tarafı ölüme mahkûm eder. Çünkü kendisi toplum tarafından değer görmeyip kaybettirilmiştir. Toplumdan intikam almayı, toplumun içinde barınan eşini öldürerek başardığını düşünmektedir.

Travma sadece çocuklukta değil yetişkinlikte ve hayatın her alanında karşılaşılabilecek bir durumdur. Bu noktada birey hayatında risk oluşturacak faktörlere karşı güçlü durarak psikolojik sağlamlılığı başarılı bir şekilde atlatmalıdır. Başarıya ulaşmadığı müddetçe birey hem kendine hem de topluma zarar verebilecek potansiyel taşımaktadır. Bu zararlı potansiyel içten dışa doğru gerçekleşen sosyalleşmeyi olumsuz etkileyecektir. Bireyin kendisi ile çatışması sonrası sorgulamalar topluma çevrilerek birey-toplum çatışması haline dönecektir. Toplumun ise ayakta kalabilmesi, onu oluşturan insanların sağlıklı ve bilinçli olması ile mümkün olmaktadır.

Anlatı bu noktada *toplumsal çevre ve sosyalleşme* faktörü başlığında ele alınabilir.

4.8.5. Çingeneler

Bu hikâyede bir çocuğun bakış açısıyla bir anı anlatılmaktadır. Her sene köye gelen Çingenelerden, Çingene çocuklarına özgü raks olan Hampir oyunundan, köylü ile Çingenelerin münakaşalarından bahsedilmektedir. Hikâye genelinde Çingeneler hakkında olumsuz bakış açısı resmedilmektedir. Yazarın mahkemeye intikal eden ve müstehcen ifadelerle yer verdiği bu hikâyede gezgin Çingenelerin yaşayışları ile köyde yaşayan insanların sosyal ilişkileri birlikte ele alınmıştır.

Çingenelere özgü bir dans olan Hampir’e karşı köylünün ilgisi dikkat çekmektedir:

“Çingene çocukları (...) kahvenin önünden geçerlerken ekseriya köyün delikanlıları onları çağırarak: ‘Hampir’ çektirirlerdi. ‘Hampir’ Çingene çocuklarına mahsus bir rakstı. Kahveden metelik fırlatılır fırlatılmaz Çingene çocuğu hemen eski fesini yere atar(...). Hampir denilen bu oyunu, hemen bütün köylüler memnuniyet ve neşe ile seyredereklerdi.’”²¹²

“Alt kültür, bir topluma hâkim olan genel kültür veya üst kültürden farklılık gösteren ve azınlık gruplarınca benimsenen kültürdür.”²¹³ “Çingene alt kültürü Türkiye’nin her yerinde homojen olmayıp farklı bölge ve şehirlerdeki Çingene alt kültürleri kendine özgü niteliklere sahiptir. Çingeneler sıklıkla yaşadıkları şehirlerde belirli mahallelerde yoğunlaşarak yaşamakta ve toplumsallaşma süreçlerini bu çerçevede gerçekleştirmektedir” (Güllü ve Yıldırım, 2016: 47). Hikâyede Çingene çocuklarının oynadığı hampir oyununun nasıl oynandığını anlatan ifadeler yer almaktadır. Her toplumun genel kültürü olduğu gibi bir de alt kültürü bulunmaktadır. Kültür, insanların yaşadığı toplumda öğrendiklerinin toplamını ifade eder. Metinler aracılığıyla okur, bir toplumda var olan azınlık gruplara ait kültürel özellikleri öğrenerek genel kültür ve alt kültür arasındaki farkı öğrenmiş olacaktır. Sosyalleşme, süreklilik arz eden ve yaşam boyu devam eden kültürü öğrenme süreci olarak da ele

²¹² Age.,s.45.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/61351/mod_resource/content/1/8.K%C3%9CLT%C3%9CR%20VE%20DAVRANI%C5%9E.pdf

alınmaktadır. Kùltür, sosyalleşme vasıtasıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Kiş i yaşadığı topluma ait kùltürü öğrenerek var olduğu toplumun kimlik yapısının farkına varacaktır. Böylelikle kendi kimlik sürecinin oluşmasına da zemin hazırlayacaktır. Metinle öğrenmenin bu yöndeki eğ itici yönünü göz ardı etmemek gerekir. Kitap okumak, yeni fikirler elde etmekle de sosyalleşmenin mümkün olacağı unutulmamalıdır.

Köylü çocuklar Çingeneleri kızdırmak için türlü muziplikler yapar. Muhtarın oğlunun planını iş e koyan çocuklar bir gece Çingeneleri rahatsız etmek için oyun oynarlar. Anlatıcının gözünde muhtarın oğluna karşı çocukların bakışı şu şekildedir:

‘‘Köyün çocukları arasında sinen (yaş ça) en büyüğümü z olan bu çocuk aynı zamanda da en yaramaz ve haş arımızdı. Elinde bir değ nek, akş ama kadar ağ aç ların üzerinden yuvaları düşüren, sokaktaki tavukların bacaklarını kıran, kedilerin kuyruğ una tenekleri²¹⁴ bağ layan, köpekleri yü zmek için ırmağ a batıran bu haş arı çocuğ un hepimizin üzerinde büyük tesirleri vardı. Kalplerimizde ona karşı sebebi meç hul bir atat ve inkiyad (bağ lılık) duyar ve ondan korkardık. ’’²¹⁵

Hikâyede muhtarın oğ lu doğ ada yaşayan zararsız varlıklara karşı da ş iddet eğ ilimi içerisindedir. Köyün çocuklarından yaş ça büyük olan muhtarın oğ luna karşı çocukların korku ve bağ lılık içinde olduğu ifade edilmektedir. Aynı yaş grubunda bulunan çocuk veya ergenlerin birbirlerine yönelik sözlü, fiziksel ya da eyleme dökülmüş zarar verici, hırpalayıcı davranış larda bulunmasına akran zorbalığı denir. Bireyin kendileri gibi davranış larda bulunması için yaş itları tarafından zorlanması ise akran baskısını ortaya çıkarmaktadır. Kiş inin değ er ve inanış larının, bir grubun kurallarından etkilenmeye çalışılmasını da kapsayan akran baskısı, bu kurallara uyulması yönünde zorlama ve dayatmaları içinde barındırır. Bu durum karş ısında

²¹⁴ Asma, kabak ve salatalığın uzamış sürgünleri.

²¹⁵ Age., s.47.

birey; dışlanmamak, alaya alınmamak ve yalnız kalmamak için akran baskısına itaat eder.²¹⁶

Muhtarın oğlunun hayvanlara karşı uyguladığı fiziksel şiddeti bildikleri için köy çocuklarında muhtarın oğluna karşı bir korku oluşması olağandır. Bu durumda akran baskısı altında kalan çocuklar, baskıya maruz bıraktıran kişinin söylediklerine itaat ederek onun sözünden çıkmayacaklardır. Akran zorbalığına ve baskısına maruz kalan bireylerin iletişim problemi yaşadıkları bilinmektedir. Sosyal yetkinliklerinde başarısız tutum sergilemeleri ile birlikte ileriki yaşlarda sosyal sorunlar içerisinde çırpınmaları gözlenir. Yaşadıkları psikolojik baskıyı çevresindeki otoritelere (anne-baba, öğretmen gibi) anlatamayan çocuk iç dünyasına çekilerek yalnızlaşmaktadır. Bu da beraberinde birtakım sosyo-psikolojik soruları doğuracaktır. Bireyin iç dünyasında yaşadığı yıkımlar bir şekilde bilinç yüzeyine çıkarak kendine ve topluma zarar verecektir. Özelde yaşanan problemler geneli etkileyecektir. Böylelikle çocuğun sosyalleşme aşamaları her açıdan olumsuz etkilenmiş olacaktır.

Anlatı, bu bağlamda *kültürel sosyalleşme ve akran grubu ile sosyalleşme* faktörleri başlığı altında değerlendirilebilir.

4.9. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Milli edebiyat dönemi şair-yazarı olan Yakup Kadri, Refik Halit Karay ile birlikte Anadolu'ya açılan ilk yazarlardan biridir. Yaşadığı dönem itibarıyla toplumsal konulara eğilen yazar Anadolu insanını ve Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu hikâyelerinde işlemiştir. Sosyolojinin temel konusu olan insan-çevre ilişkisini Yakup Kadri'nin hikâyelerinde görmek mümkündür. Bu sebeple incelenen ve genel bir çerçeveden yorumlanan hikâyelerden 'Dünya Gözü ile Ahret Sesleri ve Hüseyin Çavuş' adlı hikâyeler *siyasal sosyalleşme* ve cesaret değerini içerisinde barındırdığı için *değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* faktörleri bağlamında incelenmiştir. Değişen çevrenin birey üzerinde etkilerini işleyen 'On Dört Yaşında

²¹⁶ http://www.hipnozterapi.com/akran_baskisi_nedir.html

Bir Adam, Bir Beyoğlu Dönüşü, Hasretten Hasrete’ adlı hikâyeler ise *toplumsal çevre ve sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınmıştır.

4.9.1. Dünya Gözü ile Ahret Sesleri

Bu hikâye, işgal altında bulunan Anadolu’nun kurtuluşunu dünya gözüyle görmek isteyen Salihli’de yaşayan Hacı Arif Efendi adlı vatan sevdalısının hikâyesidir.

‘‘Dünya gözüyle bir görebilsem!...’’

Bu temenni, son günlerde, Hacı Arif Efendi’nin dilinden düşmez olmuştı. Ne yapsa, nereye gitse, kimlerle görüşse, mutlaka bu sözü söylemek için bir çare bulurdu.’’²¹⁷

Bulunduğu her ortamda ve rastladığı her insana sürekli Türk askerinin bir gün geleceğini ve Anadolu’yu kurtaracağını anlatan ihtiyar adam gelecek Türk askeri için erzak depolayarak destek olacağını büyük gururla anlatır:

‘‘Taarruz başlamış... hazır olun! Ben, üç yüz lira ayırdım. Helva, pilav yaptıracağım, üç gün üç gece buradan geçen askerlere dağıtacağım. Kendi elimle kendi elimle...’’ sözlerini fısıldıyordu.’’²¹⁸

Türk askerinin geleceği günü sabırla bekleyen Hacı Arif Efendi düşman askerinin geldiğini görünce yıkılır. Kalabalığın içine kaçanların arasına katılır. Düşman askerinin gazabına uğrayanlar arasında ayaklar altında ezilir ve yığılır. Can çekişmekte iken Salihli’ye giren Türk askerlerinden biri ihtiyar adamın yanına yanaşır ve son nefesini veren Hacı Arif Efendi dünya gözüyle Türk askerini gördükten sonra huzurla ruhunu teslim eder.

4.9.2. Hüseyin Çavuş

‘Hüseyin Çavuş’ adlı hikâyede anlatıcı ve arkadaşı Anadolu’nun en işlek yolu üstünde olan Hüseyin Çavuş’un hanına giderler. Hanın pislik içinde oluşu,

²¹⁷ Age., s.19.

²¹⁸ Age., s.20.

bakımsızlığı yüzünden Hüseyin Çavuş ile aralarında tartışma meydana gelir. Her iki taraf arasında buzlar eriyince Hüseyin Çavuş aklında oluşan sorulara cevap aramak için sorular sorar.

“Siz nereden geliyorsunuz, Ankara’dan mı?” diye sordu ve benim müsbet cevabım üzerine:

“Orada düşmana dair neler işittiniz?” dedi.

Ve benim cevap vermeme vakit bırakmadan; “Dün akşam buradan biri geçti, haylazın, alçağın biri, yalancı kerata, bana düşmanın Eskişehir’e girdiğini söyledi, yalan değil mi? Söyle yalan, değil mi?”²¹⁹

Düşmanın şehre girdiğini kabullenemeyen Hüseyin Çavuş’a anlatıcı doğruyu söylemeyeceğini, eğer söylerse inanmayıp başka gün hana gelenlere de aynı şekilde yakınacağını ifade eder. Anlatıcı konuyu değiştirmek için Hüseyin Çavuş’a sorular sorar:

“Nerelerde askerlik ettin bakayım?”

“Sekiz sene Urumeli’nde... iki sene Yemen’de... altı yıl Girit’te...”

“Girit’te mi?”

“Evet, Girit’te... orada çavuş oldum.”

“Sen İstiklal Muharebesi’ne gittin mi?”

“Sorar mısın? Hey gidi günler hey; düşmanı öyle bir kırdık ki... Dün akşam, Eskişehir’e düşman girdi, diyen alçağın sözüne bunun için inanmıyorum ya; düşman, benim bildiğim düşman, Eskişehir’e kadar gelsin?... Bu mümkün değildir. Vallah billâh gözümle görsem inanmam! Yahu, dünyada ne tuhaf insanlar var! Sanki bu yalanı uydurmaktan ne çıkar.”²²⁰

Anlatıcı ve arkadaşının Hüseyin Çavuş’a olan bakışı bu sözleri duyduktan değişir. Onların gözünde Hüseyin Çavuş “millî iman”dan daha kuvvetli bir şey

²¹⁹ Age., s.77.

²²⁰ Age., s.78-79.

öğreten ve ‘‘milli mefkure’’den (‘‘milli ülkü’’den) daha yüksek bir din telkin eden bir resul (peygamber)²²¹ gibidir.

‘‘Türk’ün ruhundaki mukavemetin²²² mayasını teşkil eden şey, bize öyle geldi ki; kendi kuvvetimize güvendiğimiz kadar düşmanın zaafına inanmaktır. Bize bu sırrı öğreten Çavuş’u, o gece saatlerce Mesih’e müritlik eden balıkçılar gibi hüşû (hürmet) ve inkıyat²²³ içinde dinledik.’’²²⁴

4.9.3. On Dört Yaşında Bir Adam

‘On Dört Yaşında Bir Adam’ hikâyesinde anlatıcı ile arabacısının Anadolu’yu seyahati sırasında yollarını kaybetmeleri ve yolda tesadüf ettiği on dört yaşındaki çocukla aralarında geçen konuşmalar yer almaktadır. On dört yaşında olup savaşın verdiği yıkımlara göğüs geren, geçim derdini omuzlarına alan, olgun bir adam gibi tavırları olan bu çocuk karşısında anlatıcı *otuz dört yaşında toy, ürkek bir çocuk*²²⁵ olduğunu söyler. Yaşadıklarının ağırlığı altında güçlü duran, olgun tavırlar sergileyen bu çocuk anlatıcı da büyük iz bırakır. Babasını seferberlikte kaybeden, ailesinin yükünü omuzlayan çocuğun nişanlısı, gözlerinin önünde düşman askeri tarafından (köyün diğer kızları gibi) kötü muameleye maruz kalır. Yazar zor koşulların hüküm sürdüğü Anadolu çocuklarının içinde bulunduğu durumu şöyle özetlemektedir:

‘‘Tıpkı bir büyük adam gibi bakıyor.

Zaten, Anadolu çocuklarında bu büyük adam bakışı ve bu olgun erkek tavrı seyrek görünen şeylerden biri değildir. Bunlar, bazı mahlûkat gibi sanki doğdukları günden itibaren yürümeye, işlemeye ve hayatı anlamaya başlarlar. Hiç oyun devirleri yoktur; sekiz dokuz yaşlarına basar basmaz maişet (geçim, yaşam) kaygıları, vaktinden evvel

²²¹ Age., s.79.

²²² Dayanma, direnme, direniş, karşı koyma.

²²³ Boyun eğme, uyma.

²²⁴ Age., s.79.

²²⁵ Age., s.109.

kavrulan kabuk bağlayan fidan vücutlarını şiddetli bir rüzgâr gibi sarsmaya başlar. Bu çocuk da, neden onlardan biri olmasın (...),²²⁶

Evin bütün yükünü sırtlayan çocuk büyük bir adam edasıyla başından geçenleri anlatır:

*“Babam seferberlikte askere gitti. Geçen sene künyesi geldi,” dedi.
(Künyesi geldi, köylü lisanında öldü demektir.)*

“Demek ki şimdi babanın yerine eve bakan sensin?” dedim. İki defa başıyla “Evet!” dedi ve karşımda daha rahat bir vaziyet aldı. Ona bir sigara uzattım, aldı ve kafasını saran yemeninin arasına yerleştirdi.

“Ben içmem; şehirde dayıma götürürüm,” dedi ve gittikçe laubalileşen bir tavırla sözüne devam etti: “Babam çok içermiş ama ben içmem; sigara içecek vaktim mi var ki... İşim başımdan aşkın. Anamın ayaklarına hastalık geldiği günden beri davarı güden, tarlaya bakan, odun kesmeye giden hep benim...”²²⁷

4.9.4. Bir Beyoğlu Dönüşü

Yakup Kadri’nin; Mütareke yıllarının etkisiyle değişimin en çok hissedildiği Beyoğlu’yu, hikâyenin kahramanı olan Necati’nin gözünden izlenimlerini, düşüncelerini aktardığı hikâyesidir. Uzun zaman sonra Beyoğlu’na adım atan Necati’nin gördüğü değişimler üzerine kalbinde derin bir boşluk oluşmuştur.

“Şimdi, gözü nereye ve kime ilişirse orada gönlünü üzen bir şey seziyordu. Bu mağazaların kapıları ve camekânları üzerinden Türkçe harfler kaldırıldı diye mi böyle oluyordu? Necati kendi memleketinde, kendi dilini söyleyenlerin bu kadar azalmış olmasına mı kızılıyordu? Burada, gittikçe göze batıcı bir hale gelen ecnebi istilasını mıdır ki onu bu derece muazzap ediyordu (azap veriyordu, rahatsız ediyordu)? Hayır, belki bunlar hissettiği azabın zahiri sebeplerindendi.”²²⁸

²²⁶ Age., s.107.

²²⁷ Age., s.108.

²²⁸ Age., s.136.

Beyoğlu sokaklarında karşılaştığı arkadaşı Mantar Avni de bu değişime ayak uyduran insanlar arasındadır. Vatan sevgisi ve bağımsızlık fikirlerinden öteden beri yoksun olan, yaşadığı hayattan sadece zevk almaya bakan arkadaşı Avni'ye kızmayan Necati, Mütarekeden beri ilk defa geldiği Beyoğlu'nun değişimine öfke ne nefret duyguları besler. Değişen Beyoğlu bir tarafa İstanbul'un kenar mahallelerinde de yaşam belirtisi görmez. Kenar mahallelerinde yaşayan halk Beyoğlu'nun ısıltılı hayatından uzak Mütareke yıllarının hüznünlü gölgesinde yaşamaktadır. Bu kahroluş Necati' nin *‘‘Ne güzel! Gene mustarip olacağım,’’* diyerek *‘‘arzusuz, mecalsiz, bezgin bir halde yatağına’’*²²⁹ girmesine sebep olur.

4.9.5. Hasretten Hasrete

Hikâyede esaret hayatı yaşayan Namık'ın İstanbul'a dönmesi sonrası memleket hasretini, özlemini giderememesi anlatılmaktadır. Mütareke yıllarının İstanbul'daki değişimine içeren ve memleketini hayal ettiği gibi göremeyen Namık'ın *bütün varlığını feci bir boşluk sarar.*²³⁰

*‘‘İstanbul eski İstanbul değildi. Bıraktığı günden beri biraz daha yanmış, biraz daha viran olmuş bu yerde gördüğü şeylerin hiçbirisi ona eski zamanını hatırlatmıyordu. Dostlarının veya tanıdıklarının her biri bir tarafa gitmiş, bazıları ölmüş, bazıları da ölümden beter bir hale gelmişti.’’*²³¹

Beklediğini bulamayan ve büyük bir boşluğa düşen Namık, akşamüzeri hava almak ihtiyacı ile Gülhane Parkı'na gider ve iki genç kardeş ile karşılaşır. Genç zabıt savaşta sağ kolu ve sağ bacağını kaybetmiş, kız kardeşi ise onu teselli ediyordur. Genç zabitin sözleri Namık'ta kurtuluş umudunu canlandırır.

‘‘Munis tavırlı genç kızın biraderi, sağ kalan eliyle karşı taraftaki sahillerin öte tarafında, yeşil ve mor tepelerin arkasında meçhul ve uzak bir yeri işaret etti:

²²⁹ Age., s.138.

²³⁰ Age., s.192.

²³¹ Age., s.192.

“Oraya.” Dedi, “oraya... Fakat; benim için değil, benim için her şey geçmiş ola... (Gözleriyle vücudunun sağ tarafını gösterdi) Bu halde nereye gidebilirim? Orada ne işe yarayabilirim? Fakat siz...”²³²

Kurtuluş, genç zabitin işaret ettiği yer olan Anadolu’dadır. Namık, bu sözler ile kendini toparlar ve oraya gitmeye karar verir. Çünkü *ruhların birliğini yapan hava orada*²³³ dır.

Ele alınan hikâyelerin genelinde savaş sonrası yıkımın çevreye ve insana verdiği olumsuz etkilerle beraber, vatan sevgisi ve Anadolu’nun kurtuluşuna inancı tam, milli şuuru uyanık olan karakterler üzerinden konular işlenmektedir. Savaş, toplumu ve toplumsal yapıyı oluşturan öğeleri olumsuz yönde etkilediği gibi bireyin siyasal sosyalleşmesini de olumsuz etkiler. ‘Hasretten Hasrete’ hikâyesinde mütareke yıllarında İstanbul’un değişiminin kahraman üzerinde olumsuz etkisi gösteriyor ki olumsuz sosyal değişmeye maruz kalan birey ruhsal olarak problemler yaşar. Aynı durum ‘Bir Beyoğlu Dönüşü’ hikâyesinde de görülmektedir.

“Sosyal değişme, toplumun dünya görüşü ve hayat tarzında meydana gelen farklılaşmayı ve bunların cemiyet yapısındaki etkisini içine alır. Sosyal değişme, “zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilatının yapısı veya fonksiyonlarını geçici olarak değil de, sürekli ve köklü bir şekilde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren değişiklik” olarak tanımlanır. Sosyal değişme, her şeyden önce zamana bağlı, kesintisiz ve kolektif bir değişmedir ve böylece sosyologlar tarafından sosyal çözülme (disorganization), sosyal tekâmül ve sosyal olaydan ayrı düşünülmektedir” (Doğan, 2005: 32).

Savaş sonrası olumsuz etki yaratan sosyal değişme ile birlikte birey çatışma içerisine girmektedir. Siyasal sosyalleşme süreci sosyal değişim sonucu farklılaşan bir durumdur. Çünkü birey içinde bulunduğu toplumun başından geçen her türlü

²³² Age., s.196.

²³³ Age., s.196.

etkiye açık sosyal bir varlık olduğu için yeniden sosyalleşecek, savaş, doğal yıkımlar ve yozlaşmanın olumsuz etkileri ile tekrar başa çıkmak zorunda kalacaktır. Bir toplumda kabul görmüş değerleri, becerileri, tutum ve davranışlarla birlikte politikaya dair bilgileri öğrenme sürecine siyasal sosyalleşme denir (Yılmaz, 2013: 319). Bir toplumun bireylerini siyasal manada işlevsel olarak eğitip her bakımdan geliştirmek siyasal sosyalleşmenin sürecinin amacını oluşturmaktadır. Bu süreç birey için önemli bir durumdur. Bireylerin farklı görüşlere sahip olması ve toplumun sürekli kendini yenilemesi ile birlikte siyasal sosyalleşmenin tüm farklılaşmaları “yeniden siyasal sosyalleşme” kavramı ile ortaya çıkmaktadır. Çünkü birey yaşadığı müddetçe karşılaştığı her durumda siyasi fonksiyonlar içinde sembolize edilen her şeyi anlamlandırmaya çalışmaktadır. Sosyal değişim ancak bu şekilde kendini gerçekleştirmiş olacaktır (2005: 39).

‘On Dört Yaşında Bir Adam’ hikâyesinde savaşın getirdiği yıkımlara olgun bir adam gibi göğüs geren ve yitirilen bir babanın sorumluluğunu alarak ailenin geçim sıkıntısını tek başına yüklenen bir çocuğun dramını görmekteyiz. “*İşim başımdan aşkın. Anamın ayaklarına hastalık geldiği günden beri davarı güden, tarlaya bakan, odun kesmeye giden hep benim...*” sözleri ile tek başına kalışının ve omzundaki ağır yüklerin serzenişleri görülür.

“Savaş veya terörün çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerinin başında travma gelmektedir. Travma, bireyin ruhsal sağlığı üzerinde tahrip edici etkiler yaratan incitici, yaralayıcı olayların yarattığı psikolojik etkiyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Öztürk; psikiyatrik anlamda travmayı, bireyin maruz kaldığı olaylar karşısında üstesinden gelmekte zorluk çektiği veya kaldıramayacağı ağırlıkta iç ve dıştan gelen uyaranlar ile karşı karşıya gelmesi olarak açıklamaktadır” (Akt. Kızmaz, 2018: 12).

Hikâyedeki kahraman da yaşadığı travma üzerine büyük bir adam edasındadır. Yazar Anadolu insanının yaşadığı acılar üzerine genelinde büyük adam tavrı olduğunu ifade eder. Çocuk yaşta yaşanan olumsuz olaylar birey üzerinde birtakım değişiklikleri meydana getirir. Acı çekmek ise bireyin sosyalleşmesine etki

eden bir durumdur. Yaşanılan acılar, bireyin kişilik gelişimi üzerinde değişikliklere sebep olmaktadır. Çocuklukta yaşanan yıkımların ileride büyük ölçüde psikolojik sorunlara sebebiyet verdiği de bilinmektedir. Değişen birey, değişen toplum gibi yeniden sosyalleşme süreci içerisine geçirecektir. ‘Dünya Gözü ile Ahret Sesleri’nde işgal altındaki Anadolu’nun kurtuluşunu dünya gözü ile görmek isteyen Hacı Arif Efendi, ‘Hüseyin Çavuş’ hikâyesinde ise düşmanın şehre girişini kabullenemeyen, Türk milletine milli iman ile bağlı olup, milletine güvenen Hüseyin Çavuş üzerinden vatan sevgisi değeri işlenmiştir. Psiko-sosyal bakış açısını öne alan, bir toplumun üyesi olan bireylerin daima bir etkileşim içinde bulunduğunu ve bu etkileşim sonucu kişiliklerinin şekillendiği sürecini dikkate alan simgesel etkileşimcilik kuramı ile bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi ve bu devamlılığı sağlayan bireylerin topluma uyumunun sağlanması için birtakım ihtiyaçların karşılanması gerektiğini ifade eden işlevselcilik teorisine göre; toplumun sürekliliği ve bireylerin sosyalleşip gelişmesi açısından değer öğretimi fazlasıyla önem taşımaktadır (Akt. Emiroğlu, 2017:122).

Toplumun davranış biçimlerini, tutum ve becerilerini, değerlerini bireye aktarmanın siyasal sosyalleşme vasıtasıyla kazandırıldığı araştırmalar neticesinde belirtilmiştir. Bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi, sağlıklı ve bilinçli bireyler yetiştirmenin gerekliliği, toplumsal değerlerin ve kültürünün bireye kazandırılması ile mümkün olmaktadır. Özetle sosyalleşme; toplumla kesintisiz devam eden iletişim sayesinde topluma dair kültür ve değerlerin öğrenilmesi sürecidir. Topluma ait olan her kültür ögesinin kalıtsal özellikler gibi nesilden nesile aktarılması, sosyalleşme gibi süreklilik gösteren etkin bir araç sayesinde olmaktadır. Siyasal sosyalleşme ise genel manada sosyalleşmenin bir alt dalı olup toplumun ve politikanın içinde yer alan belirli siyasi rollerin ve ilişkilerin öğrenilmesi şeklinde de tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2013: 321).

Hikâyeler vasıtasıyla eğitsel açıdan sosyalleşen çocuk, toplumun normlarını, değerlerini ve kültürünü içselleştirerek milli şuur ve vatanseverlik değeri ile siyasal sosyalleşmenin aktif rolünü üstlenecektir.

4.10. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Çocuğun Sosyalleşmesine Yönelik İfadeler

Edebiyata yönelimi şiirle başlayan ve öğrencilik yıllarından itibaren kaleme aldığı şiirleri ve mensur şiirleri daha çok Servet-i Fünûn edebiyat anlayışı içerisinde değerlendirilen Ömer Seyfettin'i asıl zirveye çıkaran hikâyeci yönüdür. Türk edebiyatında önemli yerleri olan Samipaşazade Sezai ve Halit Ziya ile ilerleme kaydeden Türk hikâyesinin Cumhuriyet devri hikâyesine bağlanması Ömer Seyfettin'in varlığı ile sağlanır (Korkmaz, 2011: 220). Hikâyelerin geneli bir fikir etrafında şekillenmiştir. Asıl amacı hikâyelerinde tezlerini öne sürmek olan Ömer Seyfettin'in bu düşüncesi hikâyelerinin sanat değerinden bir şey kaybettirmez. Ömer Seyfettin pek çok karakteri hikâyelerinde ele alırken 'çocuk' karakterler üzerinde önemle durur. "Hikâyeleri ile birlikte fikir yazılarında da çocuklara dair düşüncelerini ifade eden yazarın eserleri incelendiğinde çocuklara yönelimindeki üç önemli yaklaşım dikkat çekmektedir:

1. Çocuğun yetiştirilmesi
2. Toplumsal meselelerin çocuk üzerindeki yansımaları
3. Toplum içinde çocuğun oynadığı rol

Bu yaklaşımların odak noktası noktasında millî değerlerle şuurlaşma, sosyalleşme, toplumun aksayan yönlerini gösterme gayesi ile çocuklar karakterize edilir" (Albez, 2009: 3).

4.10.1. İlk Namaz

Hikâyede kahraman anlatıcı; soğuk bir kış günü abdest alırken on beş sene öncesine giderek ilk namaza kalkmasını, annesinin şefkatli bakışları ve konuşmalarını okuyucuya aktarır. Hikâyenin kahramanı Ömer annesinin merhamet, şefkat ve sevgi dolu bir şekilde onu namaza uyandırmasını şöyle ifade eder:

"(...)on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi. Galiba yine böyle bir kıştı. Onun odasına bitişik olan küçük odamdaki küçük karyolamda uyurken bir buse-i esir ü har gibi alnımı okşayan

nazik eliyle, nazik, ince parmaklarıyla saçlarımı tarayarak ‘‘Haydi Ömerciğim kalk’’ demişti, ‘‘kalk, haydi yavrucuğum.’’²³⁴

Gece vakti annesinin kalkmasına ve kendisini uyandırmasına anlam veremeyen kahramanın, evin hizmetçisi Pervin’in de kalktığını görünce ‘‘Ben hiç kalkmadığım halde onun her sabah kalkmasına taaccüp ettim’’²³⁵ diyerek şaşırdığı ve utandığı görülür. Abdest almayı öğrendikten sonra namaza duran Ömer, annesinin uyarmasıyla erkeklerin nasıl tekbir çektiğini öğrenirken, kadın-erkek arasındaki farklılıkları anlamaya çalışır:

‘‘O iftitah²³⁶ tekbirini ellerini omuzlarına kaldırarak bir kadın gibi yaparken ben de gayr-i ihtiyari onu taklit etmişim. Sünneti bitirdikten sonra bana, gözlerinin nûşin²³⁷ ve nâfız²³⁸ tebessümüyle gülerek ‘‘Yavrum’’ demişti, ‘‘sen kadın mısın?... Kadınlar öyle başlar, sen erkeksin, ellerini kulaklarına götüreceksin.’’

Ve hararetli elleriyle benim küçük ellerimi kulaklarıma kaldırarak, ‘‘İşte böyle...’’ diyerek erkek iftitahını öğretti. Ben de tekbiri öyle alıp annemden farkımı, niçin erkek olduğumu, erkekliğin ne olduğunu, erkek olmanın yalnız küçük kızları dövmek ve onlara hâkim olmaktan başka da farkları olacağını düşünerek namazı bitirdim.’’²³⁹

Annesinden nasıl dua edileceğini de öğrenen Ömer aynı seccade de namaza durarak annesini taklit eder. Burada çocukların taklit ve model alma yoluyla öğrendiklerini, öğrenmenin gözlenebilir davranışlar sonucu olduğunu ifade eden *Sosyal Öğrenme Kuramı*’nın sahibi Bandura’yı hatırlatmak gerekir. ‘‘İnsanlarda bilhassa insan yavrularında meyl-i taklit o kadar şedittir ki hiçbir hisle kıyas olunamaz..’’ diyen Ömer Seyfettin, annesinin telkinleri sayesinde abdest almayı

²³⁴ Age., s.60.

²³⁵ Age., s.60.

²³⁶ Açılış, başlama, namaza başlarken alınan tekbir.

²³⁷ Tatlı, lezzetli.

²³⁸ İçer işleyen, derinlere işleyen, etkili.

²³⁹ Age., s.61.

yaparak ve yaşayarak öğrenirken çocuklarda taklit yoluyla öğrenmeye dikkat çekmektedir (2009: 29)

Annesinin Ömer’e kadın olmadığını belirtirken ‘sen erkeksin’ uyarısı ile karşılaşan Ömer aynı zamanda cinsel kimliğinin ne olduğunu farkına varmasını ilk defa bu şekilde öğrendiği görülür. Ömer hem İslam’ın beş şartından biri olan namaz kılmayı öğrenirken hem de cinsel kimlik ayrımının farkına varır. Ersoy (1993: 125), çocuğun cinsel kimliğini kazanımı etkileyen faktörler arasında önemli bir faktör olan ‘anne ve baba ile büyüme’yi ele alır. Ebeveynlerin çocuğun cinsel kimliğini kazanmalarında aktif rol üstlenmeleri gerekmektedir. Ailelerin kadın ve erkek davranışlarına yönelik bilgilendirmeleri ve toplumdaki cinsiyet rollerinin belirtilmesi çocuklarda sosyal cinsiyet kimliğinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Böylelikle çocuk cinsel kimlik gelişim sürecinde kendi benliğini keşfederek fiziksel ve ruhsal anlamda cinsiyetinin farkına varacaktır.

Anne ile oğul arasında geçen çocuğun sosyalleşmesi yönünde önemli diyaloglardan biri de Ömer’in nasıl dua edeceğini öğrenmesi hususundadır.

“Dua ederken sordum ki: ‘Nasıl dua edeceğim anne?...’

O dua ediyor ve dudaklarını hareket ettirdikçe başörtüsü de ihtizaz eder gibi oluyordu. Başını salladı, duasını bitirdikten sonra, daha hala hatırımda, ‘Evvelâ İslâm olduğum için ey cenâb-ı vâcibü’l vücüt hazretleri sana hamd ederim, de... Sonra vatanımızın düşmanlarını perişan etmeni senden istirham ederim, de... Sonra da bütün eziyet çeken, hasta olan, felakette bulunan, fakir olan Müslümanların selâmet ve sıhhatlerini senden temenni ederim, de... En sonra kendin için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için dua et!’ demişti.’²⁴⁰

“Yapılan duada genelden özele gidilerek tüm Müslümanlar ve milleti için dua edilmesi, Ömer Seyfettin’in “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi” adlı makalesinin vatan muhabbeti bahsinde söz

²⁴⁰ Age., s.61.

ettiği dine karşı duyulması gereken sevginin önemini hatırlatmaktadır. Buna göre, Ömer Seyfettin'in vatanın, milletin korunmasında iman duygusunun ehemmiyeti üzerinde durduğu sonucuna varılabilir. Vatan, millet sevgisinin ve vatanın, milletin korunması gerekliliği fikrinin de çocukluktan itibaren kazandırılması gereği, bu noktada dikkat çekicidir. Ömer Seyfettin, hikâyede bir namaz öğretisini anne-oğlu birbirine yaklaştıran, bir paylaşım noktası olarak işlerken, dinî insanlar arasında bir köprü vasıtası gördüğüne de işaret etmektedir'' (2009: 31).

Genelden özele indirgenen bu duada öncelik sahip olduğu dine, vatan korunmasına, akabinde Müslümanların sıhhatine dua edilmektedir. Son dua ise bireyin kendisine yöneliktir. Böylelikle bu dua vasıtasıyla çocuğa karşı fedakârlık değerinin verildiği gözlemlenmektedir. Bir dua vasıtasıyla da sosyalleşmenin ne kadar geniş bir çerçevede hayat bulduğu dikkate değer bir durumdur. Toplumun bir üyesi olan insan, zorunlu koşullar ya da doğası gereği hayata attığı ilk adımla birlikte sosyalleşme eğilimi göstermektedir. Birey; içinde bulunduğu toplumun dini temayüllerini ve bu dinin gerektirdiği emir, kural ve yasaklarını aile ortamında şekillendirerek yaşamını sürdürür. Özellikle ailede başlayan bu dini eğilimi öğrenen birey; çevresindeki insanların ve toplumun etkisinde kalarak bağlandığı dini uygulamalar, sosyalleştikçe gelişen çevresine öğretir. Dolayısıyla çevresi ile etkileşim halinde bulunan bireyin yaşamında gerçeklik olgusunu kazanan dinin öğrenilme süreci, sosyalleşme vasıtasıyla gerçekleşir (Okumuş, 2014: 433).

Bireyin Müslüman olması ve Müslüman olmanın inceliklerini öğrenmesi içinde yaşadığı toplum, aile ve sosyal sınıf vasıtası ve kültürel özelliklerin etkisiyle şekillenir. Hikâyede namaz kılmayı, erkeklerin namazda nasıl tekbir çektiğini, dua etmeyi öğrenmenin yanı sıra toplumsal değerler ve cinsiyet kimliğinin farkına varılması, bağlı olduğu İslam'ı yaşamayı, vatanını korumayı öğrenen çocuk kahramanın aktardıkları vasıtasıyla çocukların sosyalleşmesi yönünde dinsel eğitimin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Müslümanlarca kutsal olarak nitelendirilen Kur'an-ı Kerim'in zamanın ötesinde, birçok zamana ait hususları içerisinde barındıran sosyal bir kitap olduğu söylenebilir. Aynı zamanda İslam'ın temelinde ve özünde barındırdığı birçok değer ve ahlaki kuralların insanların yaşamlarındaki etkisine şahit olmak mümkündür. Bu sebeple sosyalleşmenin bir kolu olarak dini sosyalleşmeyi çocukların gelişimindeki aktif rolünü etkin bir şekilde koruyabilmek için gerek ailede gerekse okullarda verilen dini eğitimin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Bu konuda bilgiler aktaran Yılmaz (2001: 8), çocuğun sözlerine yansıyan ve davranışlarında meydana gelen değişiklik dinî konuları idrak ederek uygulamaya geçtiği anlamına gelmemekle birlikte mekanik bir özellik taşıdığını ifade eder. Buna örnek olarak ebeveynlerin sofrada yemeğe başlarken besmele çekmesine, doyduktan sonra elhamdülillah demesine kulak veren çocuk bu dinî kalıpların anlamını idrak etmeden öğrenir. Genellikle çocuğun manevî otoriteye bağlanarak bu ifadeleri taklit edip yinelenmesi, dine dair davranış kalıplarının ve ibadet şekillerinin ailede öğrenildiğini gösterir.

Ailede dinsel sosyalleşme ile birlikte dinin değerler aktarımı yoluyla çocukların sosyalleşmesine etki ettiği görülmektedir. Anlatı bu önüyle *aile ile sosyalleşme, dinsel sosyalleşme ve değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* başlıkları altında ele alınabileceğini göstermektedir.

4.10.2. Ant

Bu hikâyede anlatıcı çocukluğuna dair bir anıdan bahsetmektedir. Anlatıcı, mektebin bahçesindeki abdest fıçısının musluğunu kimin kopardığına şahit olur. Büyük Hoca diye adlandırdığı mektep hocası bu kabahati işleyeni arar ve anlatıcı Büyük Hoca'ya kimin yaptığını haber verir. Ancak kabahatli çocuğun arkadaşı suçu üstlenir ve dayak yer. Büyük Hoca tarafından azarlanan anlatıcı, çocuğun suçu üstlenmesine anlam veremez ve kendisini neden yalancı durumuna düşürdüğünü suçu üstlenen çocuğa sorar:

“(…)‘Niçin beni yalancı çıkardın?’ dedim, ‘musluğu sen koparmamıştın...’”

“Ben koparmıştım.”

“Hayır, sen koparmamıştın. Öbür çocuğun kopardığını ben gözümle gördüm.”

Israr edemedi. Yüzüme baktı. Bir an öyle durdu. Ve eğer hocaya söylemeyeceğine yemin edersem saklamayacaktı. Anlatacaktı. Ben hemen yemin ettim. Merak ediyordum.

“Musluğu Ali koparmıştı” dedi, “ben de biliyordum. Ama o çok zayıf ve hem hastadır. Görüyorsun, falakaya dayanamaz. Belki ölür, daha yataktan yeni kalktı.”

“Ama sen niçin onun yerine dayak yedin?”

“Niçin olacak. Biz onunla ant içmişiz. O bugün hasta, ben iyi ve kuvvetliyim. Onu kurtardım işte.”

Pek güzel anlamadım. Tekrar sordum:

“Ant ne?”

“Bilmiyor musun?”

“Bilmiyorum!”

O vakit güldü. Benden uzaklaşarak cevap verdi: “Biz birbirimizin kanlarını içeriz. Buna ant içmek derler. Ant içenler kan kardeşi olurlar. Birbirlerine ölünceye kadar yardım ederler, imdada koşarlar.”²⁴¹

Anlatıcı daha sonra mektepteki diğer birçok çocuğun birbirleri ile ant içip kan kardeş olduklarını görür. Bir gün nasıl ant içildiğine şahit olur ve bu durum onu düşündürür.

“(…)Şayet benim de kan kardeşim olsa idi hocaya kulağımı çekirtmeyecek, ihtimal falakaya yatacağım zaman beni kurtaracaktı. Koca mektebin içinde kendimi yapıyınız, arkadaşsız ve hamisiz²⁴² zannediyordum.”²⁴³

²⁴¹ Age., s.239-240.

²⁴² Koruyan, koruyucu, himaye eden, kayıran, kayırıcı.

²⁴³ Age., s.240.

Bu düşünceler içinde olan çocuk, ant içmeyi kafasını koyar. Kazara sol elinin şahadet parmağını kesen kahraman bu fırsatı değerlendirip arkadaşı Mıstık ile kan kardeş olur. Bir gün mektepten beraber dönerlerken karşılına kızgın bir kuduz köpek çıkar. Mıstık arkadaşını korur, köpeklerle savaşımaya başlar ve köpek onu ısırır. Günlerce, haftalarca okula gelmeyen Mıstık'ı merak eden kahraman, kan kardeşinin kuduzdan dolayı öldüğünü öğrenir.

Türk kültüründe köklü bir gelenek olan ant içmenin en eski örneği, tarih sahnesinde ortaya çıktıkları kültür bölgesi, gelenek ve görenekleri, sanat anlayışları ile birlikte inançlarıyla benzerlik gösterdiği Türklerle bağlantısı kurulmuş olan İskit topluluğunda görülmektedir. İskit topluluğunda ant içmeye dair Herodotos'un verdiği bilgiler önemlidir: “Toprak bir kupanın içerisine şarap doldururlar; ant içecek olanlar buna kanlarını karıştırırlar; bunun için sivri bir şeyle küçük bir delik açarlar, ya da kılıçla hafif çizerler; sonra kabın içerisine bir pala, oklar, bir balta ve mızrak daldırırlar; bu da olduktan sonra öfke üzerine ant ederler ve kaptaki şaraptan azıcık içerler ve orda bulunanların ileri gelenleri de onlarla beraber içerler” (Akt. Durmuş,2009: 98-99).

“İskitlerde dostların seçimine de büyük önem verildiği görülmektedir. Bu hususta Togaris, büyük işler başarabilecek bir yiğit gördüklerinde onun başına üşüşüklerini, ona uzun zaman yaranmaya çalıştıklarını, dostluğunu kendilerinden esirgememesi için hiçbir şeyden kaçınmadıklarını belirtmektedir. Seçtikleri adamı kendileriyle dost olmaya razı ettiklerinde, birbirlerinden ayrılmaya, gerekirse birbirleri uğrunda ölmeye ant içtiklerini ifade etmektedir. Bu anlatılanlara bakıldığında dost olacakları kişinin yiğitliği ilk sırayı almakta ve dost olmaya her iki taraf karar vererek, birlikte ant içmektedirler” (2009: 99).

Hikâyede anlatıcı Mıstık ile kan kardeş olmadan önce onun özelliklerini anlatırken “*Hepimizden kuvvetli o idi. Sanki adı gibi her tarafı yuvarlaktı; başı, kolları, bacakları vücudu... hatta elleri... Bütün çocukları, güreşte yenerdi.*” şeklinde ifade etmiştir. Tıpkı eski Türk geleneğinde olduğu gibi hikâye kahramanı

ant içeceği dostunun kuvvetli oluşundan etkilendiği gözlemlenmektedir. Daha sonrasında ise birlikte karar verip kan kardeş olurlar. Ömer Seyfettin eski bir Türk geleneğini de ele alarak kahramanın yaşantısında iz bıraktığı gibi okurun hafızasında da yer edinmesini sağlar. Dostluk, cesaretlik ve yardımseverlik değerlerinin işlendiği bu hikâye aynı zamanda Ömer Seyfettin'in hikayelerinin barındırdığı çeşitliliği, derinliği ve eğitim unsurlarının varlığını gösterir. Türk toplumu tarafından kültürel mirasın bir parçası olan gelenekler sosyalleşmeye katkı sağlaması yönünden önemli bir değer taşır. Nesilden nesile toplumun sahip olduğu değerler, gelenekler ve kültürel mirasın aktarılması şeklinde tanımlanan sosyalleşme, bireyin var olduğu toplumdaki yaşamın ve toplumun devamı için zorunlu ve devamlılık arz eden bir süreçtir. Okuldaki akranları vasıtasıyla Türk gelenekleri arasında yerini alan ant içmeyi öğrenen çocuk için akran grubunun kültürel sosyalleşmeyi beraberinde getirdiği söylenebilir. Anlatıda yer alan bu ifadeler ile hikâye *akran grubu ile sosyalleşme* ve *kültürel sosyalleşme* faktörü çerçevesinde ele alınabilir. Aynı zamanda ant içme vasıtasıyla dostluk, yardımseverlik ve cesaret değerleri aktarılmaktadır. Kan kardeş olan arkadaşlardan biri zor durumda olunca diğeri ona yardım edecektir. Bu yardım aradaki dostluk bağını kuvvetlendirecektir. Mıstık' ın kan kardeşini kurtarıken gösterdiği cesaret yine dostluk adına kendinden ödün vermekle açıklanabilir. *Değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* etkeninin görüldüğü bu anlatı çocuğun kültüre ait unsurları öğrenirken değerleri içselleştirdiği ve bu şekilde sosyalleştiği görülmektedir.

Hikâye kahramanı, evde yemekleri yapan, çamaşırları yıkayan, tahtaları silen, atlara yem verip av köpeklerine bakan hizmetçi Abil Ana'nın her gece anlattığı korkunç ayılı hikâyelerden etkilenip kuruntu yaparak rüya tabir etme merakı olan annesine her sabah ayılı rüyalar uydurarak anlatır. Annesinin rüyayı tabir ederken onun büyük adam olup kimsenin ona bir zarar veremeyeceğini söylemesi ile kahraman, yalan söylediğini unutup ne kadar sevindiğini ifade eder.

Hikâye kahramanının beş yaşlarında olduğu gözlemlenmektedir. 3-5 yaşlarındaki çocuklar hayal ile gerçeği ayırt edemediği için gördüğü ve duyduğu her şeyi hayal dünyasında süsleyip yetişkinlere sunar. Bu yaş aralıklarında söylenen yalanlar bir davranış problemi olarak görülmemektedir. Ancak 5 yaşından sonraki

yaş dilimlerinde bir problem olarak ele alınmaktadır. 3-5 yaş aralığındaki çocuklar belli başlı gereksinimlerin karşılanması amacıyla sıklıkla başvurduğu duygu sömürsü de yalan söyleme davranışları içinde değerlendirilebilir. Örneğin, hastayım diyerek ilgi bekleyen çocuk, daha önce hastalandığında ihtiyaçlarının karşılandığını deneyimlediği için yalan söyleme davranışlarının tekrar etme olasılığı artacaktır. Ebeveynler çocuklarının ne istediklerinin farkına varıp gereksinimlerini giderirlerse çocuk yalan söyleme ihtiyacı duymayacaktır.²⁴⁴ Bu yaş aralığında söylenilen yalanlar ihtiyaca yönelik yalan olarak ortaya çıkmaktadır. Hikâyede kahraman annesinin rüya tabirine olan merakını bildiği için rüyada görmediği olayları görmüş gibi yaparak anlatmaktadır. Annesinin yorumlamaları onu çok mutlu ettiği için uydurduğu yalanı çabucak unuttur. Burada da duymak istediklerine ulaşabilmek adına kahramanın yalan söylediği görülür. İhtiyaçlarını bu şekilde gidermeyi tercih eden kahraman rüya yorumundan sonra doyuma ulaşmaktadır.

İnsanlar endişe ve korku duyduğu durumlardan uzaklaşabilmek için yalan söylemeyi tercih ederler. Bu bir kaçış psikozudur. 5 yaşından sonra yalan söylemede artış görüldüğü vakit ebeveynler ve okul idarecileri tarafından bu durum tespit edilerek üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu savunma mekanizmasının alışkanlık haline dönüp hatta kişinin söylediği yalanlara bile inanmama dürtüsü gelişmeden müdahale edilmeli, kişilik problemi yaratmadan ortadan kaldırılması için dikkatli davranılmalıdır. Çocuklukta edinilen davranış bozuklukları kişiliğin gelişimini olumsuz etkileyerek toplumsallaşma yönünde aksaklıklar meydana getirecektir. Bu aksaklıklar daha önce de belirtildiği gibi hem özelde hem de genelde sosyalleşme problemlerini ortaya çıkaracaktır.

4.10.3. Eleğimsağma

‘Eleğimsağma’ hikâyesinde on yaşlarında küçük bir kız olan Ayşe’nin yaşadığı iç çatışma anlatılmaktadır. Ayşe, yaşına oranla fiziksel olarak iri ve koca bir dış görünüme sahiptir. Bu sebeple köyde Ayşe’nin örtünmesi için büyük bir baskı vardır. Özellikle köyün imamı Kurt Hoca’nın ‘*Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye*

²⁴⁴ <https://www.mentalup.net/blog/cocuklarda-yalan-soyleme-nedenleri-ve-cozum-yollari>

soksun. Artık senin açık dolaşman caiz değil’’²⁴⁵ demesi üzerine Ayşe’nin en büyük düşmanı Kurt Hoca olur. Çünkü örtünmesi yönünde ilk adımı atan odur. Ömer Seyfettin, kırsal kesimlerde yaşanan toplumsal bir sorun oluşturan bu durumun hikâyede öncelikle Kurt Hoca’nın dilinden çıkması ile bilinçsiz bir dini eğitimin bireyin dünyasında yaşadığı problemlere dikkat çekmektedir. Hikâyede geçen ‘‘Fakat artık büyüdüğçe o kadar sevdiği bu oyunlara veda etmek lazım gelecekti’’²⁴⁶ sözleri ile köylünün küçük Ayşe’nin çocukluğunu yaşamasına izin vermediğini göstermektedir. Hayallerinden mahrum bırakılacak olan bedenen yetişkin bir insanı andırsa da düşleri olan küçük bir çocuktur. Baskı ve dayatmalar karşısında Ayşe çevresindeki tüm insanlar tarafından örtüye girmeye zorlanmaktadır. Erkek cinsiyetinde olan çocukların özgür hareket etmeleri, kısıtlayıcı hiçbir duruma maruz kalmadıklarını gören Ayşe, çareyi erkek olmayı düşleyerek bulmaktadır.

‘‘(...)Eliyle saçlarını arkaya attı. Aynaya tekrar dikkatle baktı. Ne güzeldi! Ama bu güzelliğin, bu gür saçların, bu kömür gözlerin, bu al yanakların onca hiç ehemmiyeti yoktu. İçini çekti:

‘‘Ah erkek olsaydım...’’ dedi. Ah erkek olsaydı... Hemen alevlenen masum bir çocuk hayalinin mantıksız garabetleriyle düşünmeye başladı. Neler yapmayacaktı? Bir kere yalnız Bozkaya’ nın değil, hatta bütün kazanın birinci pehlivanı olacaktı. Sonra... Meşhur bir efe... Ve mutlaka Zaimoğulları’nın küçük kızını alacaktı. Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlıların yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı.’’²⁴⁷

Baskı ve zorlama küçük bir kız çocuğunda oluşan sapkın düşünceleri meydana çıkarmaktadır. Ömer Seyfettin Ayşe’nin erkek olması düşlemesi üzerinden cinsiyet ayrımcılığına da böylelikle değinmiş olur. Erkek olunca istediği kızı almakla erkeklerin tercihlerinde özgür olduğuna dikkati yoğunlaştırır. Aynı zamanda erkekliğin güç ve otorite sahibi olduğuna değinerek bu cinsiyetin özgür davranışlarda

²⁴⁵ Age., s.479.

²⁴⁶ Age., s.479.

²⁴⁷ Age., s.480.

bulunabildiğini belirtir. *Dinsel sosyalleşme ile toplumsal çevre ve sosyalleşme* faktörü altında ele alınabilecek bu anlatı, çevrenin olumsuz etkisi ve bilinçsiz dini eğitimin çocuğun dünyasında yaşatacağı problemlere dikkat çeker. Hayallere dalan Ayşe pencereden gördüğü gökkuşağının altından bir defa geçerse hayallerinin gerçekleşeceğini düşünerek gökkuşağı kaybolmadan evden hızlıca çıkar. Halk arasında gökkuşağının altından geçmekle bir şeylerin tersine dönmesi inancı olduğu için Ayşe bu batıl inanca tutunmak ister.

“Edgar Morin’in “İnsanoğlu hem bilgedir hem tuhaftır. İnsanca yaşaması için mantık kadar duyguya, bilim kadar efsaneye muhtaçtır.” sözleri inançların fonksiyonları bağlamında değerlendirilebilir. Din psikolojisinin kurucusu sayılan William James bu konuda “İnançlar doğru oldukları için işe yaramazlar, işe yaradıkları için doğrudurlar” der. James’a göre, bizim için önemli olan inanç ve fikirlerimizin bizzat kendileri değil, etkileridir. Bu, pragmatist bir yaklaşımdır ve bâtıl inançlar için de geçerlidir. Çünkü bâtıl inançlar da psiko-sosyal ihtiyaçları tatmin eden bir görev üstlenirler. Bu nedenledir ki, binlerce yıldır her kültürde kendilerine yer bulmuşlardır” (Akt. Köse ve Ayten, 2009: 48).

Kültürel Sosyalleşme bağlamında değerlendirilebilecek bu durum batıl inançların kültürün bir unsuru olduğunu göstermektedir.

Çaresizlik içinde kalan Ayşe için tek çare erkek olmaktır. Hızlıca koşar ve yağmurda ıslanır. Gökkuşağının altından geçtikten sonra yorgun olan Ayşe uykuya dalar. Rüyasında kurduğu hayalin gerçekliğini gören Ayşe, koca delikanlı olmuştur. Erkek olursa Zaimoğulları’nın küçük kızı Gülsüm’ü alırdım diye hayal kurmuşken rüyada Gülsüm’ün muhtarın oğlu Hasan ile evlendiğini işiterek köy meydanını basar ve meydandaki erlerle güreşe tutulur. Ayşe’nin çifter çifter karşısına çıkan pehlivanları yenmesi, onun bu güçlü halleri hikâyenin başında belirtildiği gibi erkeklerle içli dışlı olup onlarla oyunlar oynamasına dayandırılabilir:

‘‘İşte daha on yaşında yokken koca bir kız gibi iri idi. İki gün evvel Zaimlerin düğününde öteki köyden gelenler onu bu kadar büyümüş görünce hayrette kalmışlardı. Hem öyle kuvvetli idi ki... Erkek akranlarını bir tutuşta kaldırıp yere çarpıyordu. Ona ‘‘Pehlivan Ayşe’’ derlerdi.’’²⁴⁸

Rüyasında eleğimsağmadan geçerek nasıl erkek olduğunu düğün meydanında herkese söyleyen Ayşe, erkek olmanın verdiği özgüvenle korkmadan kimliğini açıklar. Herkesi ikna etse de Kurt Hoca’yı ikna edemez. Kurt Hoca, Gülsüm ile nikâhını kıymamakta ısrar ettiği için onu kuşağından tutup havaya kaldırır ancak korkutmayı başaramaz. Bunun üzerine Ayşe hiddetlenir ve hocayı yere fırlatır. Fakat yere düşmeyen, havada kalan hoca köylüyü kışkırtarak: *‘‘Hey köylü... Haberiniz olsun bu erkek değildir. Bu kızdır. Bunu örtüye sokmalı. Bunun böyle gezmesi caiz değildir.’’²⁴⁹* der. Rüyanın bitiminde Ayşe’nin başarısız olduğu görülmektedir. Rüyada erkek olduğu halde Kurt Hoca’yı alt edememiştir. Bu da demek oluyor ki Ayşe yaşadığı sorunlarla başa çıkamamaktadır. Rüyada herkesi ikna edip Kurt Hoca’yı ikna edememiş olması da onun köyün imamı olarak dini temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Rüyadan uyanınca öfkeli babasını ve bu yağmurda onu her yerde arayan köy halkını gören Ayşe hayal kırıklığı yaşar. Öfkeli babasından onu koruyan, rüyada Gülsüm’den boşatmak için uğraştığı Hasan’dır. Gerçekte Hasan’ın koruyucu tavrı Ayşe’nin rüyasının parçalandığını gösterir. Hikâyenin sonuna doğru eve götürülen Ayşe Kurt Hoca ile karşılaşır. Kurt Hoca’nın babasına *‘‘Örtüye koyun onu, örtüye... Artık onun açık dolaşması caiz değil...’’* sözleri ile küçük yaşta baskı ve zorlamanın ağırlığını hisseden Ayşe için kurtuluş yolu yoktur.

Ayşe’nin Kurt Hoca ile gerçekte ve rüyada baş edememesi dinin manevi yaptırım gücünün ne kadar kuvvetli olduğunu ifade eder. On yaşlarındaki küçük bir kızın gerçeklerden kurtulmak için çareyi batıl bir inanca tutunarak araması çıkar bir yol bulamadığını göstermektedir. Ayşe örtünmeyi kabul etmeyerek çocukluğunu yaşamak ister. Ona çocukluğunu yaşatmayan başta Kurt Hoca olmak üzere herkese özgür iradesini göstermenin yolunu erkek olmakta bulup, onlara güç gösterisinde

²⁴⁸ Age., s.479.

²⁴⁹ Age., s.483-484.

bulunan Ayşe, gerçekte ve rüyada başarısız olur. Sosyal psikolojinin kurucularından olan Çiğdem Kağıtçıbaşı; buluş çağından önce yaşanan örtünmenin çocuğa zamansız bir şekilde cinsellik dayatmak olduğunu ve kadın-erkek ilişkilerini yalnızca cinsellik olarak algılayan zihniyetin var olmasından endişe ettiğini belirtir. Bütün bu sorunların arkasında ataerkil düşüncenin yattığını düşünen Kağıtçıbaşı'ya göre erken yaşta örtünmek konusunda din, sadece bir meşrulaştırma aracıdır.²⁵⁰

Toplumsal yaşamda karşılaşılan çeşitli durumlar karşısında farklı etkiler ve araçlarla din eğitime tabi tutulan bireyler aile, çevre etkisiyle dinsel sosyalleşme içerisinde bulunurlar. Böylelikle toplumun dini inancını ve yaşayış biçimlerini öğrenmiş olurlar. (Okumuş, 2014: 452). Araştırmalar neticesinde ilk çocukluk döneminde çocuk en fazla aile ile vakit geçirmektedir. Bu nedenle ilk çocukluk döneminde çocuğun dine dair olan bilgileri içselleştirip idrak etmesi verilen din eğitimi vasıtasıyla olur. Çocuğun gelişiminde etkili olan ebeveynlerin çocuk ile iletişim şekli onların gelecekteki kişilik özelliklerinin biçimlenmesinde belirleyici olmaktadır. Çocuğun gelişim alanlarının farkında olup yaş düzeyine dikkat ederek verilen dini eğitimde ebeveynlerin dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü baskı ve dayatmalarla verilen dini eğitim çocuğun kişilik gelişimine zarar verecektir (Çın, 2020: 46).

Çocuk adına alınan kararlar; onun özgür iradesini yok sayarak ileride kendilerine güven duymayan ve değersiz hissettiren bir birey haline dönüşmesini sağlayan birtakım yanlış ebeveyn davranışları arasında sayılabilir. Ebeveyn tavırlarının demokratik olması gerekmektedir. Çelişkili kararlar arasında ikircikli çocukların yetişmesi kaçınılmazdır. Baskıcı tutumlara sahip ebeveynlerin çocuklarında öz güven eksikliği meydana gelmektedir. Aşırı kaçan baskı ve dayatmalar, evde sıkı disiplin oluşturulması çocuğun saldırgan bir kişilik geliştirmesine ya da içe kapanık özellikler göstermesi sebep olabilecektir. Baskıcı ve otoriter aile ortamında yetişen çocukların psikolojik sağlamlılığını kaybetmesi ve değişken duygu durumları yaşaması olması muhtemel sonuçlardır (Akt. Kaya, 1997: 199-200). Baskıcı tutum, dıştan denetimli kişilik yapısının gelişmesine sebep

²⁵⁰<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/10-yasta-ortunme-cocuk-gelisimi-acisindan-yanlis-27334857>

olabileceği gibi isyankâr davranışlara da neden olabilir. Böyle bir durumda dini kaidelere karşı alaycı ve olumsuz tutum gelişebilir (Çın, 2020: 46-48). Bu sebeple örtünme konusunda baskı ya da dinle alakalı herhangi bir konuda yapılacak dayatma çocuğun din eğitime zarar verebilir. Anne-baba tutumlarının ve çocukla iletişiminin bu yönde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Anlatı bu noktada *aile ile sosyalleşme* faktörü başlığı altında ele alınabilir.

Ayşe, eleğimsağmadan geçtikten sonra yorgun düştüğü yerde uyuyakalır ve orada rüya görmeye başlar.

“Freud’a göre rüyâ, nevrotik belirtiler gibi yasaklanmış istekler ile bu istekleri engelleyen güçler arasındaki bir uzlaşma sonucu ortaya çıkar. Freud’un rüyâ oluşumu konusundaki en önemli temel kavramlarından biri de, rüyâ sansürüdür. Freud, birçok rüyânın gerçek anlamlarını gizleme eğilimi içinde bulunduklarını keşfetmiştir. Freud, bu sansür mekanizmasının egonun savunma etkinliklerinden biri olduğu görüşündedir. Ona göre uyku süresince bilinçdışı zihinsel etkinlikler, kişiyi uyandırabilecek oranda yoğunlaşır. Sansür mekanizması sayesinde kişi uykusunu sürdürebilir. Bir başka deyişle, uyumakta olan kişi, bilinçdışından taşan bu düşüncelerle uyanacağı yerde rüyâ görür” (Akot, 2010: 223).

Freud’un, ‘rüyalar arzu tatmininden ibarettir’ (2010: 228) tanımlaması boyutunda ele alınırsa Ayşe’nin gerçekleşmesini isteği akıl dışı olayların doyumunun rüyasında bile gerçekleştiremediği görülmektedir. Gerçekte ve rüyada başarısız olunması arzuların bastırılmasına sebep olacağı için çocuğun ileride cinsel yönelimlerinde belirsizlik görülebilir. Toplum tarafından baskılanmanın insanın iç dünyasında yarattığı yıkımlar bireyin kimlik oluşumunu zedeleyeceği için başarısız sosyalleşme adımlarına sebep olacaktır. Toplum tarafından baskılanarak ruhsal sorunlar yaşayan birey yine toplum tarafından dışlanarak var olma eylemini gerçekleştirebilmekte güçlük çekecektir.

4.10.4. Kaşığı

Ömer Seyfettin'in çocukluk hatıralarından bir kesit sunan hikâyede, annesinin İstanbul'a gitmesi sebebiyle anlatıcı; kendinden bir yaş küçük olan Hasan ve evin seyisi ile birlikte Dadaruh'un yanından hiç ayrılmazlar. Çocukların hayvan sevgisinin de işlendiği bu hikâyede anlatıcı çiftlikte en çok sevdiği şeyin neler olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh'la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek ne doyulmaz bir zevkti! Hasan korkar, yalnız binemezdi. Dadaruh onu kendi önüne alırdı. Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, ahır süpürmek, gübreleri kaldırmak... en eğlenceli bir oyundan ziyade bizim hoşumuza gidiyordu. Hele tımar... Bu en zevkli şeydi.”²⁵¹

Dünyada varlık gösteren her şeye karşı bağlılık ve yakınlığın oluşması sevgi duygusu olarak nitelendirilmektedir. Aile, kardeş, anne-baba, sanat, tabiat, vatan sevgisi gibi birçok türe ayrılan sevgi çocuğun değerleri öğrenmesinde birincil etkidir. Özellikle evcil hayvan beslemenin çocuk psikolojisi üzerinde etkili olduğu düşünülürse çocukların hayatında hayvanların farklı ve özel bir yeri bulunmaktadır. Çevreyi tanıma merakı genişledikçe hayvanlara karşı özel alaka gösteren çocukta sevgi değeri oluşmaya başlar. Bu nedenle hayvan sevgisini kazanan çocuğun bu sevgiyi devam ettirebilmesi için edebi eserlere de konu olması gerekir. Aynı zamanda edebi eserlerin bu sevgiyi kazandırmada ki rolü inkâr edilemez bir gerçektir. (Otmar ve Erdem, 2019: 11-12). Sevgi, sağlıklı bir sosyalleşme için gerekli olmakla birlikte toplumsal bütünleşme ve uyum noktasında önemli bir aşama kaydetmektedir. İçerik kapanık ve sosyalleşmede sorun yaşayan çocuklar için uzman görüşleri çocuğun bir hayvan ile beraber vakit geçirmesi gerektiği yönündedir. *Değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme* faktörü altında incelenen hikâyede hayvan sevgisi öne çıkmaktadır.

²⁵¹ Age., s.1110.

Hasan ile ağabeyinin en sevdiği şey; atları tımar etmektir. Yaşları küçük olduğu için boyu atı tımar etmeye erişemeyen anlatıcı, ahır işlerinde bir tek tımarı becerememesi anlatıcının yapamadığı şeyi yapma yönündeki ısrarlı davranışlarına yol açar. Anlatıcı, ‘*Dadaruh, tımarı ben yapacağım*’ deyip ‘*Yapamazsın*’²⁵² cevabı ile karşılaştığı vakit engellenmektedir. Atları tımar etmek için büyümeyi beklemeyip sabredemeyen çocuk anlatıcıda bu durum hırsla dönüşür.

*‘‘Hasan’la Dadaruh dere kenarına inmişlerdi. İçimde bir tımar etmek hırsı uyandı. Kaşığıyı aradım, bulamadım. Ahırın köşesinde Dadaruh’un penceresiz, küçük odası vardı. Buraya girdim. Rafları aradım. Eyerlerin arasına falan baktım. Yok, yok. Yatağın yanında yeşil tahtadan bir sandık duruyordu. Onu açtım. Azıcık daha sevincimden haykıracaktım. Annemin bir hafta evvel İstanbul’dan gönderdiği hediyeler içinde çıkan fakfon kaşığı... Parıl parıl parlıyordu.’*²⁵³

Anlatıcının tahammülsüzleştiği ve yapamazsın cevabı karşısında engellenmenin önünü açmak yolundaki girişimleri karşı koyulamaz bir hale gelmiştir. Bu durum bize Maslow’un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı*’nı hatırlatır. Buna göre, insan güdülerinin (biyolojik ve psikolojik güdülerin)gereksinimleri doyuma ulaştıkça, üst düzeydeki güdülere hazır hale gelir. İnsanoğlu her zaman tamamlanmayan ve eksikliğini hissettiği güdülerin gereksinimlerini karşılama eğilimindedir. Başarı elde etme ve eğlenme güdüler de Maslow’un hiyerarşide yer verdiği güdüler arasındadır. Hikâyede anlatıcının, atları tımar etme isteğinde hem eğlenme hem de başarma isteği yatar (Albez, 2009: 47-48). İstek ve ihtiyaçların doyuma ulaşması çocuğun dünyasında yapabilme, becerebilme güdüsünü tatmin edecektir. İhtiyaçlar doyurulmadığı ve engellenme ile karşılaşıldığı vakit, çocuk birtakım gizli işler peşine düşerek yalan söyleme girişimlerinde bulunacaktır.

Kaşığıyı atlara sürdüğünde huzursuz tepkiler veren atların sivri ve keskin dişleri olan kaşığıdan rahatsız olduğunu düşünen anlatıcı başarabilmek için tüm

²⁵² Age., s.1111.

²⁵³ Age., s.1111.

gerekenleri yaptığına inandığı yolsa başarısızlık duygusunu hissedince öfke patlaması yaşar:

“Biraz köreltmek için duvarın taşlarına sürmeye başladım. Dişleri bozulunca tekrar tecrübe ettim. Yine atların hiçbiri durmuyordu. Kızdım. Öfkemi sanki kaşağıdan çıkarmak istedim. On adım ilerdeki çeşmeye koştum. Kaşağıyı yalağın²⁵⁴ taşına koydum. Yerden kaldıracabileceğim en ağır bir taş bularak üstüne hızlı hızlı indirmeye başladım. İstanbul’dan gelen, ihtimal Dadaruh’un kullanmağa kıyamadığı bu güzel kaşağıyı ezdim, parçaladım. Sonra yalağın içine attım...”²⁵⁵

Dadaruh’un çocuğa ‘Yapamazsın’ diyerek çocuğun engellenmesi yönündeki ikazı , ‘Yapabilirim’ düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Anlatıcı çocuk başarabilme isteği sonucu bazı girişimlerde bulunup sonuç olarak Dadaruh’un söylediğinin gerçekleşmesi yetersizlik ve becerisizlik duygusunu ortaya çıkararak çocuğun öfke patlaması yaşamasına sebep olmaktadır. Bireyin istekleri ve gereksinimleri karşılanmadığında, planlarına karşı çevrenin müdahalesi ile engellemesi, buna bağlı olarak kendini ifade edememesi sonucu yaşanan duygu durumuna öfke denir. Bireyin amacına giden yolda yaşadığı problemlere karşı gösterdiği öfke, bazen mantıklı olmasa bile kendine yönelik kötülük yapmayan kişilere karşı da gösterilebilen duygusal patlamalardır (Akt. Şahin, 2005: 1-2). Bu durum gösteriyor ki çocukla iletişime geçerken kullanılan kelimeler yahut cümleler hassasiyetle kurulmalıdır. Çocuğu beceriksiz, öz güven problemi yaşayan bir birey haline dönüştürmemesi için iletişimin sağlıklı olması gerekmektedir.

Babanın kırılmış kaşağıyı gördüğü vakit tepkisi anlatıcı da endişeye neden olmuştur. Sert ve sinirli babadan korkan anlatıcı suçu korkunun etkisiyle kardeşinin üzerine atar.

“Dadaruh’a haykırdı: “Gel buraya.”

“...”

²⁵⁴ Hayvanların su içtikleri taştan ya da ağaçtan oyma kap.

²⁵⁵ Age., s.1111.

“Çıkar bakayım şunu.”

Nefesim kesilecekti. Bilmem neden, çok korktum. Dadaruh da şaşırdı. Kırılmış kaşağı meydana çıkınca babam bunu kimin yaptığını sordu. Dadaruh “Bilmiyorum” dedi. Babamın gözleri bana döndü. Daha bir şey sormadan “Hasan” dedim.

“Hasan mı?”

“Evet, dün Dadaruh uyurken odaya girdi. Sandıktan aldı, sonra yalağın taşında ezdi.”

“Neye Dadaruh’a haber vermedin?”

“Uyuyordu.”

“Çağır şunu bakayım.”²⁵⁶

Baba, oğlunun yalanına inanarak Hasan’ı sorguya çektiği vakit ona da diğerlerine sual ettiği gibi ‘kim kırdı?’ sorusunu yöneltmeyip ‘neden kırdın?’ diyerek Hasan’ı suçlar. Peşin hüküm veren baba “Eğer yalan söylersen seni döverim”²⁵⁷ diyerek Hasan’ı yargılamakla kalmayıp şiddet eğilimi ile çocuğu korkutma yoluna gitmektedir. Bu şekilde doğruyu öğrenme metodu çocuk eğitiminde olması istenen bir durum değildir. Çünkü çocuk doğruyu söylemekten korkarak yalan söyleme eğiliminde bulunabilir. Ancak hikâyede Hasan doğru söyleyerek kırmadığını ifade eder.

“Hasan Dadaruh’un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı.

Sonra sarı saçlı başını sarsarak “Ben kırmadım” dedi.

“Yalan söyleme diyorum.”

“Ben kırmadım.”

Babam tekrar, “Doğruyu söyle, darılmayacağım, yalan çok fenadır” dedi. Hasan inkârında inat etti. Babam hiddetlendi, üzerine yürüdü. “Utanmaz yalancı!” diye yüzüne bir tokat indirdi.”²⁵⁸

Bu olaydan sonra baba, Hasan’a ahıra girme yasağı koymakla kalmayıp her fırsatta ‘O yalancı’²⁵⁹ diye tabir ettiği oğlunun yüzüne bile bakmayarak yalan

²⁵⁶ Age., s.1112.

²⁵⁷ Age., s.1112.

²⁵⁸ Age., s.1112.

söylediği düşüncesiyle Hasan'ı cezalandırmaktadır. Yalan karşısında babanın sert tavrına şahit olan bir çocuk yalan söyleme davranışını sürdürebilir. Çünkü karşılaşacağı ağır tepkiler onu yalan söylemeye sevk edecektir. Bu ifadeler *aile ile sosyalleşme* faktörü altında ebeveyn tavır ve tutumları çerçevesinde ele alınarak çocuğun olumlu veya olumsuz belli davranış kalıplarını aile ortamında öğrenerek sosyalleşebildiğini göstermektedir. Bir gün kardeşinin birdenbire kuşpalazına yakalanarak hastalandığını öğrenen anlatıcı onun öleceğini hüngür hüngür ağlayan evin hizmetçisi Pervin'den duyar.

“Ben de ağlamağa başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyumadım. Dalar dalmaz Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor, “iftiracı, iftiracı!” diye karşımda ağlıyordu. Küçük muhayyilem o vakit ki dini terbiyenin dehşetleriyle dolmuştu. Yarın ahret... Kim bilir kardeşim o haksız yediği tokadın hakkını benden nasıl çıkaracaktı?”²⁶⁰

Söylediği yalanın büyük eziyetlere sebep olacağını düşünemeyen anlatıcı, kardeşinin hasta yatağında olması ile vicdan azabı yaşar. Bu vicdan azabını dindirmek için Hasan'ın yanına gitmek ve babasına kaşağıyı kırdığını itiraf etmek ister. Ancak sabaha çıkmayan Hasan o gece ölür. Kendini affettirmeyi başaramayıp vicdan azabı içinde kalan anlatıcıyı bu olay derinden sarsar. Yalan söylemenin bedelinin ve otoriter, baskıcı bir babanın eleştirisinin yapıldığı bu hikâyede anlatıcı, kardeşinin ölüm döşeğinde olması ile ahret korkusu yaşamaya başlar. Ömer Seyfettin, yalan söylemenin kötü sonuçlar doğurabileceğini dile getirirken aynı zamanda dini yönden de kabul edilemeyen bir durum olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Çünkü anlatıcı söylediği yalanın sonuçlarını tahmin edemeyerek kardeşinin ölüm döşeğinde olması ile ölüm korkusu yaşayarak ahrette hesap vermesi yönünde düşünceler içerisine girmektedir. Bu da gösteriyor ki babanın sert ve otoriter yaklaşımı, çocuklarına verdiği dini eğitimin katı kurallar çerçevesinde oluşunu kanıtlar niteliktedir.

²⁵⁹ Age., s.1113.

²⁶⁰ Age., s.1113.

“Bir insanın toplum yaşamında işlevlerini gereğince yerine getirebilmesi, başarılı ve mutlu bir yaşam sürdürebilmesi için ancak sağlıklı bir kişilik gelişimi ile olanaklıdır. Her ne kadar kişilik gelişiminin insanın tüm yaşamı boyunca sürdüğü kabul edilse de kişilik oluşumu ve yapılanmasında temelin çocukluk döneminde atıldığı gerçeği geçerliliğini korumaktadır. Bu temelin en önemli yapı taşları ise sevgi, ilgi ve güvendir. Bunların var olduğu bir ortamda yetişen bir çocuğun başarılı ve yetişkin bir birey olarak toplumda yer alma olasılığı yüksektir. Buna karşılık gerek çocukların ve gerekse yetişkinlerin psikolojik bunalımlarının, davranış bozukluklarının ve başarısızlıklarının kökeninde bu yapı taşlarının eksikliği ve yetersizliği bulunmaktadır” (Düzgün, 2006: 227).

Çocuk eğitiminde korku ve baskıcı davranışlar çocuğun hayatını zorlaştıran korkulara dönüşebilir. Ahret korkusu yaşayan çocuğun dini temayülündeki en büyük etken aile ortamıdır. Bireyin dini sosyalleşmesinde aile, okul, çevre, akran grubu gibi faktörler etkili olabilmektedir. Çocukların dini inançlarının şekillenmesinde ve dine dair bilgileri içselleştirmesinde ailenin birey üzerinde ömür boyu devam eden etkisi, yapılan birçok sistematik ve uzun soluklu araştırmalar neticesinde kanıtlanmıştır (Sherkat, 2013: 284). Anlatıdaki ifadeler *dinsel sosyalleşme* faktörünün *aile ile sosyalleşme* etkeniyle birlikte ele alınabileceğini göstermektedir.

4.10.5. İlk Cinayet

Hikâye, dört yaşlarında olan anlatıcının yaşadığı sarsıntıyı atlatamadığını ifade ettiği *‘Ben daima ıstırap içinde yaşayan bir adamım!’* cümlesiyle başlar.

*“Evet, acaba dört yaşında var mıydım? Ondan evvel hiçbir şey bilmiyorum. Şuur başımıza nasıl yakmayan bir yıldırım gibi düşer. Tolstoy daha dokuz aylık bir çocukken kendisinin banyoya sokulduğunu hatırlıyor. İlk duygusu bir haz! Benimki müthiş bir ıstırap ile başladı.”*²⁶¹

²⁶¹ Age., s.1141.

İfadelerini kullanan anlatıcı dört yaşlarında yaşadığı olaydan öncesini hatırlamamaktadır. Nasıl ki kognitif beceriler ömür boyu geliyorsa bellek de zihinsel süreçlerin kullanılması ile daima gelişir. Yetişkin bir insanın yaşadığı olayı daha iyi hatırlaması ve anılarının kalıcı olmasına rağmen insan gelişimin ilk dönemlerinde oluşturulan öz yaşam anılarının daha hassasiyet taşıdığı ve hızlı bir şekilde unutulduğu bilinmektedir. Bu olgu “çocukluk çağı amnezisi” olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım, 2018: 158). Düzeltilmesi ve telafi edilmesi zor olan çocukluk çağı travmaları çocuk gelişiminde olumsuzluklar yaratacaktır. Yaşanılan olayın büyük etkisi ile öncesini hatırlamayan çocuk, tıpkı anlatıcı gibi yaşamının ıstırap ile başladığını hissedecektir.

Anlatıcı İstanbul’da bir deniz vapurunda annesi ile birlikte. “*Sanki dünyaya o anda doğmuşum, annemin kucağındayım.*”²⁶² diyerek hatırladığı ilk anıdan ibaret olduğunu, hayatının bir ızdırap ile başladığını dile getirmektedir.

“(…)anne-baba ya da bakıcı gibi bir yetişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişiler tarafından uygunsuz ve zarar verici olarak değerlendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizlikler ve bunların sonucu çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğin tehlikeye girmesi durumuna çocukluk çağı travmaları denmektedir. Yurdakök’e göre çocuğa kötü muamele, ebeveynler, diğer bakım verenler veya başka yetişkinler tarafından kaza-dışı gerçekleştirilen; çocuklar üzerinde fiziksel ya da duygusal hasar oluşturma olasılığı yüksek olan ve kabul edilebilir normlara aykırı nitelikteki kasti ya da bilmeyerek yapılan veya yapılması esasen gerekli olduğu halde yapılmayan davranışları içerir” (Akt. Çelik ve Hocaoglu, 2018: 696).

Hikâyede çocuk annesinden sürekli bir şeyler ister ve annesi ilk başta reddettiği halde çocuğa istediklerini verir. Hikâyedeki düğüm noktaları ve olay (metin) halkalarını sıralamak hikâyeyi anlamayı kolaylaştıracaktır.

²⁶² Age., s.1141.

Anlatıcı şirket vapurunda annesinin kucağında yolculuk yaparken annesinin elindeki sigara maşası dikkatini çeker ve bunu ister. Ancak anne reddetse bile sigara maşasını çocuğa verir.

“Annem sigarasını ince gümüş bir maşayı takmış. Ben bunu istiyorum.
“Al, ama ağzına sürme!” diyor.”²⁶³

‘Güneşten kum kum parlayan tentenin kenarında’(s.1142) çok küçük bir martı yavrusunun gölgesini gören kahraman annesinden bu gölgeyi ister. Anne, önce **reddeder** ancak buna rağmen martı yavrusunu çocuğa verir.

“Bak, bak!” diyorum. Annem de başını kaldırıyor. “Kuş konmuş” diyor. Bu kuşu **isteyince**, “**Tutulmaz**” diyor. Ben **yine istiyorum**. (...) Bu beyaz bir kuş... Annem alıyor elimden. **Öpüyor**, sarı saçlı hanım **da öpüyor**, ben de **öpüyorum**.
“Aa, **zavallı** daha yavru.”
“Martı yavrusu.”
“Uçamıyor olmalı.”
“Denize düşerse boğulur.”
Öteki kadınlar da lafa karışıyor, “**yaşamaz!**” diyorlar. Annem beyaz kuşu “**a zavallı, a zavallı!**” diye uzun uzadıya okşadıktan sonra benim kucağıma veriyor.
“Eve götürelim, **belki yaşar**” diyor, “**ama sakın sıkma yavrum.**”
“**Sıkmam.**”²⁶⁴

Kahramanın sıkmam dediği halde martı yavrusunu **sıkarak** öldürür.

“Gümüş maşacığın bir ince sigara takıyor. Yanındaki hanımla **yine dalıyor lafa**. Kuşcağzın tüyleri o kadar beyaz ki... dokunuyorum. Kanatlarının kemikleri belli oluyor. Ayakları kırmızı. **Kaçmak** için hiç çırpınmıyor, şaşırmış. (...) Boynunu uzatarak etrafa bakmağa çalışıyor! Ben o vakit **gözlerimi anneme kaldırıyorum**. Yanımdaki hanımla **gülüşerek konuşuyorlar**. Benimle **meşgul değil**. Sonra beyaz kuşun uzanan ince boynunu yavaşça elimle tutuyorum. Bütün kuvvetimle sıkmağa başlıyorum. Mercan ayakları dizlerime batıyor. **Sıkıyorum, sıkıyorum, sıkıyorum**. (...) Birdenbire, takallüs etmiş ellerimi açıyorum. Beyaz kuşcağzın ölüsü “pat!” diye düşüyor yere.”²⁶⁵

²⁶³ Age., s.1141.

²⁶⁴ Age., s.1142.

²⁶⁵ Age., s.1142-1143.

Anne ve vapurda bulunan diğer kadınlar cinayet sonrası çocuğu **suçlar**.

“Annem dönüyor, eğiliyor. Yerden bu henüz sıcak masum cesedi alıyor. ‘A... Aaa... Ölmüş!’ dedikten sonra bana dik dik bakıyor. ‘Ne yaptın?’”

“Sıktın mı?”

“bakayım?”

Cevap veremiyor, avazım çıktığı kadar ağlamağa başlıyorum. Annemin elinden beyaz kuşun ölüsünü sarı saçlı hanım alıyor.

“Ah, ne günah!”

“Zavallılık.”

Başka kadınlar da lafa karışıyor. Karşımızda oturan şişman, ihtiyar bir kadın cinayetimi haber veriyor: ‘Boğdu. Gördüm vallahi, ne hain çocuk...’

Annem sapsarı kesilmiş, sesi titriyor. ‘Ah insafsız!’ diye bana tekrar acı acı bakıyor. Daha beter ağlıyorum. O kadar ağlıyorum ki... Beni artık susturamıyorlar. Ne vakit, nerede, nasıl sustuğumu bugün hatırlayamıyorum. Sanki ebediyen ağlıyorum.’²⁶⁶

‘Beyaz kuşcağızın ölüsü ‘pat!’ diye düşüyor yere’ (s.1143), şeklinde ifade eden anlatıcı kahraman; bu sonucu beklemediğini, istemeden bu sonuca ulaştığını belirmesiyle birlikte -ceğiz/-cağız ekleri ile sevgi ve acıma duygusu katar. Sonrasında anne dâhil vapurda bulunanların suçlamaları ile daha çok büyüyen bu trajik sahne kahramanın daima ızdırap duyguları içerisinde olmasına sebep olmuştur. Kişinin iç dünyasında meydana gelen trajik unsurlar her ne kadar bireyi etkisi altına alsa da dolaylı olarak bütün insanlığı etkileyecek bir boyut taşımaktadır (Erkal ve Sancar, 2020: 247). Çünkü anlatıcı aradan yıllar geçmesine rağmen bu olayı hatırladığında daima ağladığını ve şuurlaşmanın bu kötü olay ile başladığını ifade eder. İnsan yaşamında özellikle de çocukluk çağı travmalarının sebep olduğu sarsıntılar kişinin benliğinde hasar oluşturmakla birlikte toplumun üyesi olması sebebiyle bu sarsıntı doğrudan olmasa da dolaylı olarak toplumu etkiler.

Hikâyenin bitiminde yaşanan olayın üstünden otuz seneden fazla zaman geçmesine rağmen kahraman bu hatırasını unutamamaktadır. Çocuk annesinin yapma dediği her şeyi annesinden gizli bir şekilde eyleme dökmektedir. Annesinin sigara maşasını ağızına götürerek onu taklit ettiği görülmektedir. Anne tarafından sürekli bir engelleme ile karşılaşan çocuk annesinden gizli bir şekilde bu engellemeyi aşmaya

²⁶⁶ Age., s.1143.

çalışmaktadır. Ömer Seyfettin bu hikâye ile çocuk ve hayvan sevgisi üzerinden erken yaşta şuurlaşmanın insan hayatını üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. ‘Sürme, sıkma, tutma’ uyarılarında bulunan anne, -me, -ma olumsuzluk eklerini kullanarak çocuğu disiplin altına almaya çalışmaktadır. Özellikle 2,5 -3 yaşlarındaki çocuklarla iletişime geçerken kullanılan ‘-me, -ma’ ekleri çocuğun disiplinsiz davranmasına neden olabilecek ekler olduğunu belirten Güven, çocuğa karşı bu eklerin kullanılmaması gerektiğini ifade etmektedir.²⁶⁷ Annenin çocuğa ‘yapma’ ikazında bulunması ve çocuğun bunu tam tersi olarak algılayıp ‘yapma’sı, 0-7 yaş aralığında bulunan çocukların zihninde –me, -ma olumsuzluk eklerinin anlamlandırılmadığını göstermektedir. Çocuğa yönlendirilen olumsuz, kalıplayıcı yargılamalar çocuk zihni için emrivaki ifadeler olarak algılanmaktadır.²⁶⁸ Bu nedenle ebeveyn ve çocuk iletişiminin doğru ve sağlıklı bir çerçeve içerisinde olması gerekmektedir. ‘*Bu beyaz bir kuş... Annem alıyor elimden. **Öpüyor**, sarı saçlı hanım **da öpüyor**, ben de **öpüyorum**.*’²⁶⁹ ifadeleri de çocuğun çevresindeki kişileri taklit ettiği ve onların yaptığı hareketleri yaparak Bandura’nın *Sosyal Öğrenme Kuramı*’nda bahsedildiği gibi kişinin başkalarını gözlemleyerek birçok şey öğrenebileceğini, bireyin öğrenme süreci içerisinde sosyalleşebileceği söylenebilir.

Ebeveynlerin amacı sağlıklı çocuk yetiştirmek olmalıdır. Fizyolojik ihtiyaçların yanında çocuğun sağlıklı yetiştirilmesi için ihtiyaç duyduğu en temel gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir. Birbiriyle ilişkili ve bir bütün oluşturan; özgürlük, disiplin ve sevgi bireyin yetiştirilmesinde karşılanması gereken en temel gereksinimlerdir (Sürücü, 2005: 171). Kahraman anlatıcı, martı yavrusuna dokunurken ‘*Ben o vakit gözlerimi anneme kaldırıyorum. Yanımdaki hanımla gülüşerek konuşuyorlar. Benimle meşgul değil.*’²⁷⁰ ifadelerini kullanırken annesinden ilgi görmek istediğini belirtmektedir. Ancak anne çocukla meşgul değildir. Çocukların ebeveynleri tarafından ilgi görmek isteği onlarla iletişim kurmak istediğinden kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi ise sevildiğini hissetmek ve var

²⁶⁷ <http://www.pervinkaplan.com/detay/cocuklarla-olumsuz-ekler-kullanarak-konusmayin/2754>

²⁶⁸ <http://www.egitimdanismanim.com/yapma-dedikce-inadina-yapiyor-belki-de-inadindan-yapmiyordur/>

²⁶⁹ Age., s.1142.

²⁷⁰ Age., s.1143.

olduğunu belirtmektir. Sebepsiz ağlayan, bağırma, kırıp dökme, isteklerinde ısrar etme, yemek yemekten kaçma, yalan söyleme gibi birtakım olumsuz davranışlar sergileyen çocuk sürekli ilgi görmek ve dikkat çekmek istemektedir.²⁷¹ Kahraman anlatıcı da, anne tarafından sürekli engelleyici iletişime maruz kalmakta ve yeterli ilgiyi görememektedir. Dikkat çekmek için annenin olumsuz ekleri kullanarak istemediği, ikazda bulunduğu her şeyi yapmaktadır. Tüm ikazlara rağmen martı yavrusunun ölmesi, annenin '*ah insafsız*' ve çevrenin '*hain çocuk*' yakıştırmaları kahramanın daha büyük bir acı yaşamasına sebep olur. Çocuklukta yaşanan yıkımların ileriki yaşlarda etkisi tartışmasız ortaya çıkmaktadır. Çocuk eğitiminde aile etkisi ve çevre tutumlarının bir kez daha ne derece önemli olduğu hatırlatmak gerekir.

“Kişinin geliştirdiği benlik kavramı hem kalıtım hem de çevrenin eseridir. Benlik kavramının oluşmasında sosyal çevrenin, özellikle çocuk için önemli olan kişilerin, anne-babanın etkisi büyüktür. Çocuk, kendisi ile ilgili olarak zihninde çizdiği kendi görünümü olan benlik kavramını, öncelikle anne-baba, kardeş ve arkadaşlarından öğrenir. Bu öğrenme süreci, bebeklikten itibaren başlar. Çocuk ilk benliğini aile ortamında geliştirir. Ailede, çocuk için ilk model kişiler anne-babadır” (Kaya, 1997: 196).

Toplumun fonksiyonlarının doğru bir şekilde çalışmasındaki en büyük etken, ailenin çocuğu sağlıklı birey olarak eğitip yetiştirmesi ile mümkün olmaktadır. Aile çocuğun sosyal, psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda çocuğun sosyalleşmesi ve kimlik gelişiminin şekillenmesinde önemli rol üstlenmektedir. Çocuk, sosyalleşme sürecinde büyüdüğü aile ortamındaki yetişkinlerin davranışlarını model alır. Annenin çocuğu ile iletişimi, ona karşı davranışları çocuğun hayatını etkileyebilmektedir. Bir annenin çocuğu ile kuracağı ilişki onun yaşamı boyunca insanlar ve diğer çevreler ile kuracağı ilişkilerin temelini oluşturur. Bu sebeple psikologlarının üzerinde durduğu 0-6 yaş aralığı aile ve çocuk ilişkisi açısından kritik bir dönemdir. Araştırmalar neticesinde 0-6 yaş aralığındaki çocuğun aldığı eğitim daha sonradan alacağı eğitim seviyesine temel olmaktadır.

²⁷¹ <https://abcbebek.com/cocuk-psikolojisi-cocuklar-neden-ilgi-ister/>

Eğitimciler ve psikologlar bu yüzden aileyi ve çocuk ile arasındaki ilişkiyi tanımaya önem vermektedir (Çiftçi, 1991: 3).

Çocuğun, ebeveynlerinden beklediği en önemli şey sevgi ve şefkattir. Sevildiğini, ilgi gördüğünü bilen çocuk kendini güvende hissedecektir.

“İlk sevgi ve şefkat eğilimleri anne ile olan ilişkilerle ilgilidir. Bir çocuğun en önemli yaşantısı budur. Çünkü böyle bir yaşantı ile çocuk tamamen güvenebileceği bir kimsenin varlığını kavramaktadır. “Ben” ile “Sen” arasındaki ayrımı böylece öğrenebilmektedir. Nietzsche bu konuda şöyle demektedir. ‘Herkes sevdiği kişinin hayalini, annesi ile olan ilişkilerine göre biçimlendirir’. Gerçekten de anne ile olan ilişkide daha sonraki bütün faaliyetleri belirlemektedir” (1991: 2-3).

Anne ve baba rollerinin çocuk üzerinde ayrı etkisi vardır. Sadece baba ya da annenin tek başına sağladığı duyguların çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması ve doyuma ulaşması noktasında eksiklik yaşanabilmektedir. Anne ya da baba tarafından sevgi ve diğer önemli duyguların eksikliği yaşayan çocuk her ne kadar ileride içsel terapiler ile kendini iyileştirme süreci içerisinde sağlıklı çıksa da mutlaka bir şekilde bastırılan ve doyuma ulaşmayan arzular kendini ortaya çıkaracaktır. İnsan gelişiminin her aşamasında sosyalleşmenin aktif rolü göz önünde bulundurulursa, bireyin kişilik gelişimi toplumun gelişimi ile paralel ilerlediği görülmekte ve toplumun devamı için önem arz etmektedir. ‘İlk Cinayet’ adlı hikâye bu bağlamda *aile ile sosyalleşme* başlığı altında ebeveyn ve çocuk iletişimi kapsamında ele alınıp değerlendirilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Yenileşme Dönemi Hikâyeciliğimizde yer edinen “Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Fahri Celalettin Göktulga, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin” adlı önemli kalemlerin hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadelerin eğitsel açıdan tespiti yapılmıştır. Hikâyeler, Türkçe Dersi Öğretim Programı (MEB 2019) içeriğinde belirtilen kök değerler, tema ve konu önerileri ile çocuğun sosyalleşmesi yönündeki faktörler ilişkilendirilip eğitsel açıdan tespiti ortaya konmuştur.

Sosyalleşme, insan gelişiminin doğumdan ölüme kadar geçirdiği sürecin her aşamasında karşılaşılabilecek karmaşık bir süreçtir (Özpolat, 2010: 11). Kültür, değer, eğitim ve öğrenme gibi kapsamlı kavramlar ile kaynaşık ve paralel ilerleyen sosyalleşme olgusunun belirli faktörler ışığında ele alınması çalışmanın karmaşık bir yapıya bürünmesini engellemesi yönünde atılmış bir adımdır. Toplumun çekirdeği olan aile bir sosyalleşme okuludur (2010: 15). Bu bağlamda çocuğun sosyalleşmesinde en önemli kurumun aile ortamı olduğu söylenebilir. Aileden sonra akran grupları, okul, toplumsal çevre gibi yapılanmalar çocuğun sosyalleşmesinde etkili olan faktörler arasında sayılabilir. Aynı zamanda toplumu meydana getiren dil, değer ve kültür unsurlarının gelecek kuşaklara aktarılmasını ve toplumun ayakta kalmasını sağlayan, bu unsurları içselleştiren birey; sosyalleşme sürecinin başkişisidir. İncelenen hikâyelerde değer ve kültür aktarımının yanı sıra çocuğun sosyalleşmesi yönünde önemli faktörler tespit edilmiştir. Aile, okul, eğitim, dil, toplum içinde ele alınan çocuğun psiko-sosyal gelişim özelliklerine de değinilerek sosyalleşemediklerinde ortaya çıkacak problemler ele alınmıştır. Müzik ve doğanın çocuğun gelişiminde önemli etkiler bıraktığı ve hayvan sevgisinin bireyin duygusal sorunlarını aşmasında yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Yine hikâyelerde ele alınan Türk askerinin kahramanlığı, cesareti ve yardımseverliği işlenmiş, ebeveyn

sevgisinin çocuğun kişisel gelişiminde önemi üzerinde durulmuştur. Çocukken aile ortamında yaşanan sevgisizlik ve ilgisizlik çocuğun gelişiminde meydana getirdiği olumsuzlar ileriki yaşlarda bir sorun teşkil ederek bireyin toplum ile çatışması sonucu sosyalleşme sürecinin sekteye uğraması tespit edilmiştir. Dil ve kültürün toplumsal devamlılığı sağlaması noktasında bireye düşen görevler ele alınmış olup milli kültüre yabancılaşan bireyin yaşadığı iç çatışma ekseninde sosyalleşme olgusu işlenmiştir.

Çalışma kapsamında belirtilen on yazara ait beşer hikâye ele alınarak toplamda elli hikâye incelenmiştir. Ele alınan hikâyeler çocuğun sosyalleşmesine etki eden konuları ihtiva etmektedir. Samipaşazade Sezaî'nin incelenen hikâyelerinde model alma yoluyla öğrenen, yoksulluk içinde büyüyen gencin taşıdığı ağır sorumluluk ve sevgiye olan muhtaçlığı, tabiata karşı hassasiyet, birlik ve beraberliğin önemine dikkat çekilerek Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimleri vasıtasıyla Türkiye'yi geleceğin ülkesi konumuna getirmesi, modern ve geleneksel eğitim anlayışının karşılaştırmasını içeren konular ele alınmıştır. Halit Ziya Uşaklıgil'in hikâyelerinde müzik ile estetik haz yaşamının bireyi psikolojik olarak rahatlatması ve sağlıklı iletişim kurması, dış görünüşü nedeniyle anne-baba, arkadaş ve öğretmen tarafından yaftalanan bireyin yaşadığı psikolojik sorunlar, hayvan sevgisi ile duygusal sorunları aşmanın getirisi, Türk askerinin yardımseverliği işlenmiştir. Mehmet Rauf'un incelenen hikâyelerinde genel olarak fedakârlık ve sevgi değerinin işlendiği tespit edilmiştir. Hikâyelerde genç bir kızın ergenliğe adım atması ve kendini tanıma süreci ile sosyalleşme adımları, anne-baba ve çocuk arasındaki sağlıklı iletişim ve sevginin gücü ile yoksulluğun bertaraf edilip fedakârlık değerinin peyda olması, bir babanın çocuğuna olan sevgisi nedeniyle kendi mutluluğundan vazgeçip fedakâr davranması, anne babanın tutumlarının çocuk üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın hikâyelerindeki sosyalleşme unsurları ise arkadaş grubu ve şiddet, yoksul bir ailede büyüyen çocukların iş hayatına erken atılması, görücü usulü ve erken evliliklerin zararları, anne-baba kaybının birey üzerindeki etkisi, boşanan ebeveynler arasında kalan çocuğun davranışlarında yaşanan değişimler kapsamında irdelenmiştir. Ahmet Hikmet Müftüoğlu; Türk soyunun ve

askerinin cesaret ve kahramanlığını, vatan ve millet sevgisi ile savaşa giden gönüllü cesur neferleri, Millî kültüre yabancılaşmanın kanayan yara olması, Türk'ün asaleti gibi konuları hikâyelerinde yoğun olarak işlemiştir. Refik Halit Karay'ın hikâyelerinde ise ana diline hasret kalan çocuğun sosyalleşememesi, ekonomik sorunlar yaşayan aile içinde çocuğun davranışları ve ergen gelişimindeki sorunları, Türk askerinin cesareti ile kahramanlığını işleyen hikâyeleri ele alınmıştır. Fahri Celalettin Göktulga'nın tespit edilen hikâyelerinde aile ortamı ve baba-çocuk ilişkisi, üvey anne zalimliğine maruz kalan çocuğun yaşadığı yıkım, öğretmen-öğrenci ilişkisi ile sınıf ortamında olumsuz davranışların öğretmen tarafından cezalandırılmasının öğrenci -çocuk kimliği nezdinde zedelenmesi, Türk askerinin, milletin cesareti ve kahramanlığı gibi konular üzerinden incelemeler yapılmıştır. Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun hikâyelerinde ise birey-toplum çatışmasına neden olan temelinde çocuğun büyüdüğü aile ortamının -sağlıklı olmaması nedeniyle bireyin yaşamını şekillendirmesi, yoksulluğun getirisi olan çaresizlik, vatani için savaşan gazinin toplum tarafından saygı görmemesi, çocuğun şahit olduğu olumsuz durumlar karşısında yaşayabileceği sorunlar çerçevesinde toplum ile bireyin çatışması noktasında sosyalleşme faktörü ele alınmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ele alınan hikâyelerinde Anadolu'nun kurtuluşu, Türk'ün yenilemeyeceğine duyulan inanç ve güven, savaş yıkımının birey üzerindeki etkisi ile savaş sonrası değişime maruz kalan kentin kişiler üzerindeki etkisi konuları yer almaktadır. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ise aile içinde dini eğitimi alan çocuğun gelişimi, Türk kültürü, dostluk, yardımseverlik ve cesaret değeri, toplumsal baskı, hayvan sevgisi, çocukla kurulan iletişimin önemi ve çocuklukta yaşanan yıkımların ileriki yaşlara etkisi gibi konular kapsamında çocuğun sosyalleşmesi yönünde ele alınabilecek temaları içeren hikâyeler ele alınmıştır. İncelemeler sonucu sosyalleşmenin her alanda kendini göstermesi edebi değer taşıyan hikâyeler ile de kanıtlanmıştır.

İncelenen hikâyelerde sevgi, dostluk, cesaret, yardımseverlik, fedakârlık gibi kök değerler tespit edilmiştir. Aynı zamanda hikâyelerde Türk kültürüne ve Türk askerine, insanına olan bağlılık kendini göstermektedir. Kültür ve değer aktarımı toplumu var eden bireyin öğrenme süreçleriyle sosyalleştirerek toplumun varlığını sağlayan önemli kavramlardır. Hikâyelerin ana dili ders kitaplarında yer alması

yönünde yaş gruplarının gelişim özellikleri dikkate alınarak sadeleştirme yoluna gidilip işlenmesi gerekmektedir. Doğrudan aktarılan değerleri içeren hikâyeler dışında dolaylı olarak çocuğun sosyalleşmesi yönünde önemli ifadeler içeren hikâyeler mevcuttur. Toplum ile bireyin çatışma yaşadığı, bireyi isyana yönlendirebilecek anlatımları barındıran Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun hikâyeleri ile çalışma kapsamındaki yazarlara ait özellikle 'Eleğimsağma' 'Mösyö Kanguru', 'Kuvvet', 'Akşamcı' adlı hikâyelerin çocuk dünyasında yaratabileceği olumsuzlukları içermesi sebebiyle ana dili ders kitaplarında kullanılması uygun görülmemektedir. Bunların dışında çocuğun sosyalleşmesi yönünde önem arz eden hikâyeler, gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla ders kitaplarında yer alabilir.

Çalışma, hikâyeler üzerinden çocuğun sosyalleşmesi noktasında ilk ciddi araştırma olması yönünde yeni araştırmacılara fayda sağlamakla birlikte hikâyelere bakış açısının değişmesi yönünde adım atıldığını göstermektedir. Çünkü hikâyeler çocuğu hayata hazırlamada eğitici metinler arasında yer almaktadır. Her sınıf düzeyinde işlenen metin türü olması sebebiyle bu yönde çalışmalar yapılması elzemdir. Sonuç itibarıyla edebi nitelik taşıması açısından önem arz eden ve zengin bir hikâye kültürüne sahip olmanın avantajlarının kullanılması fayda sağlayacaktır. Aile içerisinde başlayan sosyalleşme, eğitim ile pekiştirilmektedir. Bu noktada çocuk gelişimi açısından fayda sağlayan hikâyeler, esasen bireyin ileriki yaşantısında büyük önem taşımaktadır. İncelemeler sonucu Türk hikâyeciliğinin genel itibarıyla kültür ve değer aktarımı konusunda oldukça titiz bir yaklaşımının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İncelenen hikâyelerde kahramanı çocuk olan ve olmayan, kahramanı çocuk olmayıp yan karakterlerin çocuk ve genç yetişkin olduğu hikâyeler ile hikâyelerde tespit edilen sosyalleşme tür ve etkenlerini tablolandırmak bütünü görmeyi sağlayacaktır.

Kahramanı Çocuk Olan Hikâyeler	Kahramanı Çocuk Olmayan Hikâyeler	Yan Karakterleri Çocuk/Genç Yetişkin Olan Hikâyeler
Bu Büyük Adam Kimdir?	İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır	Bravo Maestro
Eski Bir Mektep	Bir Yaz Gecesi	Baba Kalbi
Mösyö Kanguru	İçecek Su	Ana-Evlat
Eski Bir Arkadaş	Tabut Arkasında	Küçük Remzi
Küçük Hamal	Alpaslan Masalı	Küçük Kız
Bayram Hediyesi	Yarayı Kanatan	Çocukların Hakkı
Şiddet	Altın Ordu	Akşamcı
Görücü	Üzümcü	Hiç
Eskici	Sümbül Kokusu	Sırr-ı Şebab
Çile	Yara	Garaz
Kin	Kaçak	
Çingeneler	Bir Taarruz	
On Dört Yaşında Bir Adam	Kore'deki Çocuklarımız	
İlk Namaz	Çanakkale'deki Keloğlan	
Ant	Bir Kadının Son Mektubu	
Eleğimsağma	Şaheser	
Kaşığı	İsyan	
İlk Cinayet	Avdet	
	Dünya Gözüyle Ahret Sesleri	
	Hüseyin Çavuş	
	Bir Beyoğlu Dönüşü	
	Hasretten Hasrete	

Tablodan anlaşılacağı üzere kahramanı çocuk olan 18, kahramanı çocuk olmayan 22, yan karakterleri çocuk/genç yetişkin olan 10 hikâye tespit edilmiştir. Çocukların sosyalleşmesi yönünde ifadelerin yer aldığı hikâyeler ele alınarak gerek

çocuğun sosyalleşmesi gerekse okuyucu tarafından sosyalleşmenin gerçekleşebilmesi açısından amaca hizmet eden hikâyeler incelenmiştir. Sosyalleşmeyi açıklayan öğrenme kuramlarının hangi hikâyede yer aldığı tespiti aşağıda verilen tabloda belirtilmiştir:

Sosyal Öğrenme Kuramı (Albert Bandura)	İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Abraham Maslow)	
Bu Büyük Adam Kimdir?	Eski Bir Mektep	Garaz
İlk Namaz	Bravo Maestro	İsyan
İlk Cinayet	Kaşağı	

Aşağıdaki tabloda incelenen hikâyelerde hangi sosyalleşme araçlarının bulunduğu gösterilmiştir:

Siyasal Sosyalleşme	Bir Yaz Gecesi Küçük Hamal İçecek Su Alpaslan Masalı Yarayı Kanatan Altın Ordu Üzümcü Sümbül Kokusu Yara Kaçak Bir Taarruz Kore'deki Çocuklarımız Çanakkale'deki Keloğlan Avdet Dünya Gözüyle Ahret Sesleri Hüseyin Çavuş	Cumhuriyet rejimi ve Atatürk devrimlerinin Türkiye'yi geleceğin ülkesi konumuna getirmesi, birlik ve beraberlik, Türk soyunun önemi ve tarihi, Türk'ün asaleti, cesareti, Türk askerinin kahramanlığı, vatan sevdası, Türk'e olan inanç ve bağlılık, vatanın bağımsızlığına olan inanç, Türk kültürüne yabancılaşma, Türkçülük ve milliyetçilik ülküsü gibi siyasi aktarımlar bağlamında çocuğun sosyalleşmesi.
Dinsel Sosyalleşme	İlk Namaz Kaşağı Eleğimsağma	Toplumsal inanç, Kur'an-ı Kerim, dinin manevi yaptırımları, günah olgusu, din öğreniminin çocuğun sosyalleşmesine etkileri.
Ekonomik Sosyalleşme	Hiç Bayram Hediyesi Ana-Evlat Küçük Kız İsyan Garaz	Ailenin ekonomik durumu, yoksulluk gibi etmenlerin çocuğun sosyalleşmesi noktasındaki etkileri.

Eğitim ve Sosyalleşme	Bu Büyük Adam Kimdir? Eski Bir Mektep Bravo Maestro Mösyö Kanguru Küçük Remzi Kin	Öğretmen-öğrenci ilişkisi, sınıf yönetimi ve sınıf iklimi, geleneksel-modern eğitim anlayışı, ders kitapları ve estetik eğitiminin çocuğun sosyalleşmesine etkisi.
Dil Sosyalleşmesi	Eskici	Dilin kullanımı, ana dile özlem neticesinde çocuğun sosyalleşmesi.
Kültürel Sosyalleşme	Görücü Eskici Çingeneler Ant Eleğim Sağma Yarayı Kanatan	Görücü usulü evlilik, batıl inançlar, Türk kültürü ve gelenekleri, alt kültür edinimi, ana dili kullanma gibi durumların sosyalleşmeye etkisi.
Aile ve Sosyalleşme	Mösyö Kanguru Bayram Hediyesi Baba Kalbi Küçük Remzi Görücü Tabut Arkasında Çocukların Hakkı Akşamcı Çile Bir Kadının Son Mektubu Şaheser İlk Namaz Kaşığı İlk Cinayet Eleğimsağma	Anne-baba ve çocuk arasındaki iletişim, anne-baba tutumları, ebeveyn yoksunluğu, üvey anne ya da babanın olduğu aile ortamları, anne-baba eğitimi ile çocuklara söz hakkı tanınması çerçevesinde çocuğun sosyalleşmesi.
Akran Grubu ve Sosyalleşme	Mösyö Kanguru Küçük Remzi Kuvvet Çingeneler Ant	Akran zorbalığı, akran baskısı, arkadaş ortamı çerçevesinde çocuğun sosyalleşmesi.
Ergenlik Dönemi ve Sosyalleşme	Sırr-ı Şebab	Ergenlik döneminde bulunan bireylerin gelişiminin getirdiği psikolojik durumlar, sosyalleşme çabaları ve içsel konuşma neticesinde bireyin duygularını benmerkezci konuşma ile dışa aktarımı yoluyla sosyalleşmesi.

Toplumsal Çevre ve Sosyalleşme	Bir Kadının Son Mektubu Şaheser İsyan Avdet On Dört Yaşında Bir Adam Bir Beyoğlu Dönüşü Hasretten Hasrete Eleğimsağma	Çevrenin değişimi ile yeniden sosyalleşme evresi yaşayan birey, toplumsal baskının ve davranışlarının birey üzerindeki etkisi ile birey-toplum çatışması noktasında bireyin sosyalleşmesi yönündeki değişimler.
Değerler Aktarımı Vasıtasıyla Sosyalleşme	İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır Bir Yaz Gecesi Eski Bir Arkadaş Küçük Hamal İçecek Su Bayram Hediyesi Alpaslan Masalı Üzümcü Sümbül Kokusu Eskici Yara Kaçak Bir Taarruz Kore'deki Çocuklarımız Çanakkale'deki Keloğlan Avdet Dünya Gözü ve Ahret Sesleri Hüseyin Çavuş Ant Kaşığı İlk Namaz	Sevgi (hayvan sevgisi, doğa sevgisi, dil sevgisi) anne-baba fedakârlığı, Türk milletinin-askerinin cesareti, kahramanlığı, yardımseverliği, vatanseverlik değerlerinin aktarımı ile sosyalleşme.

İncelenen hikâyelerde siyasal, dinsel, ekonomik, eğitim, dil, kültürel, aile, akran grubu, toplumsal çevre ve değerler aktarımı vasıtasıyla sosyalleşme araçları adı altında toplam 10 adet ana başlık tespit edilmiştir. Tablodan anlaşılabacağı gibi bazı hikâyelerde birden fazla sosyalleşme faktörünü görmek mümkündür. Kahramanı çocuk olan hikâyeler dışında ele alınan hikâyelerin bir kısmında kahramanın nasıl bir aile ortamında yetiştiği anlatılmaktadır (Bir Kadının Son Mektubu, Şaheser, Akşamcı). Bu hikâyelerde çocuğun doğup büyüdüğü ortamın çocuğun sosyalleşmesindeki etkileri de incelenmiştir. Bazı hikâyeler ise kahramanı çocuk

olmadığı halde sosyalleşme araçlarını barındırması sebebiyle amaca hizmet eden metinlerin seçimi neticesinde ele alınmıştır.

Ders kitapları incelendiğinde çocuğun sosyalleşmesine yönelik ifadeler açık bir şekilde olmasa da gizli mesaj olarak verilmektedir. Ancak çocuğun bu gizli mesajları ilk bakışta anlaması olanaklı değildir. Öğretmen vasıtasıyla ya da değerler üzerinden sosyalleşme olgusu içeren metinler öğrencilere sezdirilmelidir. Türkçe ders kitaplarında sekiz tema işlenmesi zorunlu tutulmuştur. Temalar için belirtilen konu önerileri üzerinden Türkçe Öğretim Programı'nda belirtilen kök değerler öğrencilere benimsetilmeye çalışılmıştır.

İncelemeler sonucu Türkçe ders kitaplarında belirlenen tema ve konu önerileri kapsamında hikâyelerin kullanılabilirliği tespit edilmiş aynı zamanda hikâyelerde kök değerlere rastlanılmıştır. Belirlenen temalar ve bu temalarda sezdirilen kök değerler içlerinde sosyalleşme kavramını da barındırmaktadır. Böylelikle hikâyelerin kullanım alanı genişleyecek, Türkçe ders kitaplarında kullanılacak metinlerin zenginliği ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda hikâyeler çocukların hem sosyalleşmesine yardımcı olacak hem de Türk edebiyatının güçlü kalemleri tanınmış olup unutulmaya yüz tutulmayacaktır.

5.2. ÖNERİLER

Çalışma kapsamında incelenen yazarların hikâyelerinde çocuğun sosyalleşmesi adına tespit edilen bulgulardan yola çıkılarak aşağıda birtakım önerilere yer verilmiştir:

- 1) Değerlerin öğretim programlarında kavram olarak yer almasının yanı sıra çocuğun sosyalleşmesinde etkili olması sebebiyle bu yönde gerekli akademik çalışmalar yapılmalıdır.
- 2) Çocuğun sosyalleşmesi açısından önem arz eden kurumlarda iyileştirme çalışmaları yapılmalı, özellikle aile ortamındaki çocuğun konumuna dikkat çekilerek eğitici seminerler daimî olarak düzenlenmelidir.
- 3) Ana dili öğretimi ders kitaplarına alınacak metinlerin eğitici olması yanında çocuğa edebi zevk aşılatacak zengin hikâyelerin kullanımına özen gösterilmelidir.
- 4) Ana dili öğretimi ders kitaplarında çocuğun sosyalleşmesine fayda sağlayacak ve doğrudan aktarımlarla gelişimine katkıda bulunacak metinlerin işlenmesi ve bu yönde ciddi çalışmaların yapılması fayda sağlayacaktır.
- 5) Değer ve kültürün toplumsal devamlılığı kazandırması açısından çocuğun sosyalleşmesinde hikâyelerin kullanımına dikkat edilmelidir.
- 6) Yaşanılan çağın olumlu ve olumsuz durumları göz önüne alınarak ders kitaplarında yer alan metinlerin; çocuğun gelişimini destekleyecek, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek, sosyalleşebilmelerine katkı sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir.
- 7) Çalışmada incelenen hikâyelerin birkaçı haricinde (Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun hikâyeleri ile çalışma kapsamındaki yazarlara ait özellikle 'Eleğimsağma', 'Mösyö Kanguru', 'Kuvvet', 'Akşamcı' adlı hikâyeler) ortaokul ve ortaöğretim düzeyi seviyesinde uygun olduğu tespit edilen

hikâyelerin TDÖP’de belirtilen kurallar çerçevesinde ders kitaplarında kullanımı sağlanmalıdır.

- 8) Aileden sonra çocuğun sosyalleşmesinde en önemli kurum olan okulda, çocuğun gelişimini destekleyecek aktiviteler yapılmalı ve öğretmen-öğrenci ilişkisinin zedelenmemesi için öğretmenler, her yaş düzeyindeki bireyin gelişimsel özelliklerini dikkate almalıdır. Çocukların sosyalleşme aşamalarını sağlıklı atlatabilmeleri adına öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitici çalışmalar yapılmalı ve gerekli birimler ile iş birliği sağlanmalıdır.
- 9) Okuldaki rehberlik ve psikolojik danışmaların diğer öğretmenlerle iş birliğinin önemi göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple ortak çalışmaların artması gerekmektedir.
- 10) Sosyalleşmenin hayatın her alanında olması sebebiyle yetişkinler çocuklara iyi bir rol model olmalıdır.
- 11) Literatür taramasında sosyalleşme konusunda kuramsal açıdan çalışmalarının var olduğu gözlenmektedir. Yaşamı boyunca sosyalleşme eğiliminde olan birey için her alanda bu konu üzerinden çalışmaların yapılması ve yapılan çalışmaların eyleme dökülmesi çocuk üzerinde önemli katkılar sağlayacaktır.
- 12) Disiplinler arası çalışmalarıyla diğer alan derslerinde ortak bir yapı izlenmesi hem konuların öğrenilmesini hem de pekiştirilmesini sağlayacaktır. Tarihe kaynaklık eden ve edebi değer taşıyan hikâyelerin çocuğu sosyalleştirmesi bakımından Türkçe ders kitaplarında yerini alması gerekmektedir.
- 13) Türkçe Öğretim Programı’nda değerler ve kültür aktarımı içeren konu önerileri ve metinler yer almaktadır. Dolaylı yoldan sosyalleşme olgusunu içeren ifadeler yerine doğrudan sosyalleşme adı altında bir başlık oluşturulması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, F. (1958). *Sami Paşazade Sezai*. Türkiye Mecmuası, C.13, 1-30.
- Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları no:2.
- Aydemir, C. (2005). *Modern Türk Hikâyeciliğinde Ömer Seyfettin'in Etkisi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (13), ss.54-61.
- Albez, C. (2009). “Türk Milli Eğitimi'nin Genel Amaçları Bağlamında Ömer Seyfettin'in Eserlerindeki Çocuk İmgesi”. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Arslan, F. (2009). *Öykünün Sesini Kısımak (Kısa Öykü Tekniği/ Tematik Uygulama Denemesi)*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Attepe, S. (2010). Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri, Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 6 Sayı: 23, 23-28.
- Akot, B. (2010). *Freud'un Rüya Yorum Metodu*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, ss.213-235.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2011). *Yazılı ve Sözlü Anlatım (Okuma- Dinleme, Konuşma-Yazma)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydoğdu, H. (2011). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eserlerinde Eğitim Değerleri, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Aydemir, M., ve Erkal, M. (2013). *Sanatsal Anlatımla Psikolojik ve Eğitsel Mesajın Sunumu: ‘İlk Cinayet’*. Turkish Studies, 8 (6), 69-81.
- Aktepe, E. , ve Atay, İ.M. (2017). *Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. Current Approaches in Psychiatry 2017;9(4):410-420
- Aşkaroğlu, V. (2017). *Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma*. Karadeniz Dergisi, 35. Sayı, 72-77.
- Aydın, E. (2018). “Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Psikolojik Sağlamlılık ve Depresyon Belirtileri Üzerine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Aktaş, Ş. (2019). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayrakçı, M. (2007). *Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması*, SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi 14, ss.198-210.

Batur, Z. (2014). *Sosyalleşmenin Bir Aracı Olarak Anadili Öğretimi: Anadili Ders Kitaplarındaki Sosyalleşmeye Yönelik Tema ve Kodlar (Türkçe ve Almanca Örneğinde)*, Eğitim ve Bilim, Cilt 39, Sayı 171, 166-179.

Baltacı, C. , ve Uysal, M. T. (2012). *Türkiye’de Bir Siyasal Sosyalleşme Aracı Olarak Ders Materyali: İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Üzerine Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.3, s.177-194

Corman, L. (1996). *Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Çiftçi, O. (1991). *Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü*, Aile ve Toplum Yıl: 1 Cilt: 1 Sayı: 2, ISSN: 1303-0256.

Çelik, C. (2005). *Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi*, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı 36.

Çın, A. (2020). *Erken Çocukluk Döneminde Din Eğitiminde Ebeveyn Tutumlarının Etkisi*, Batman Akademi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Volume 4, ss.45-60.

Gündüz, O. (1987). “Selahattin Enis/ Hayatı- Edebi Kişiliği- Hikâyeciliği”, Erzurum: Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Güngör, E. (2009). “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlığı ile Türkçe Dersi Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Güngör, Ö. (2015). *Akran Gruplarının Amerikalı Türk Gençlerinin Dini Sosyalleşmelerine Etkileri (12-15 Yaş)*, Değerler Eğitimi Dergisi Cilt 12, No. 30, ss.213-249.

Göktulga, F. C. (2017). *Kedinin Kerameti*. Issı, A. C. (yay. haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Coşkun, F. S. (2007). “Sosyalleşme Bağlamında İzmir’deki Türk Sanat Müziği Amatör Koroları ve Toplu Müzik Pratikleri”, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Canatan, A. (2008). *Toplumsal Değerler ve Yaşlılar*, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2008 (1): 62-71.

Çiftçi, O. (1991). *Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü*. Aile ve Toplum Dergisi, 1(2): 19-21.

Çakmak, F. (1995). “Selahattin Enis Atabeyoğlu’nun Romanları”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Çetin, S. (2000). ‘‘Fahri Celal’in Öykücülüğü’’. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Çetişli, İ. (2000). *Halit Ziya Uşaklıgil*. İstanbul: Şule Yayınları.

Çiftçiabaşı, H.K. (2004). *Üvey Ebeveynli Aileler ve Çocuklar*. Çoluk Çocuk Dergisi, 41.sayı. s.16-18.

Çelik, C. (2005). *Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi*. E-Akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternetDergisi,Sayı:36,ErişimTarihi:05.02.2005,<http://www.eakademi.org/incele.asp?konu=%C7OCUK%20KAVRAMI%20VE%20MEDEN%DD%20HUKUK%20A%C7ISINDAN%20%C7OCUK%20HAKLARININ%20TAR%DDH%DD%20GEL%DD%DE%DDM%DD&kimlik=-1854485512&url=makaleler/ccelik-1.htm>

Çalışkan, N. , Aydın, M., Aslanderen, M . (2014). *Empati ve Hayvanlarla İletişim*. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (1) , ss.29-42.

Çetişli, İ. (2016). *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye, Roman, Tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çelik, F.G.H., Hocaoglu, Ç, (2018). *Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme*. Sakarya Tıp Dergisi, 8 (4): 695-711.

Demir, A.(2003). ‘‘Samipaşazade Sezai’nin Hikâyeciliğı’’, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Doğın, M.S. (2005). ‘‘Sosyalleşme, Sosyal Değışme ve Siyasal Sosyalleşme’’, Sosyoloji Konferansları Dergisi, ss.31-40.

Düzgün, Ş. (2006). *Eğitim Sürecinde Ana-Babaların Çocuklarına Olan Etkileri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(8), 225-238.

Durmuş, İ.(2009). *Türk Kültür Çevresinde Ant*. Millî Folklor, Yıl 21, Sayı, 84. Ss.97-106.

Demirel, Ş. (2010). *Edebi Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

Demircan, S. (2016). *Ömer Seyfettin’ in Bazı Hikâyelerinde Dönemin Eğitim Anlayışındaki Kimi Aksaklıklar: İnsan-Mekân*, Jret Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Makale No:13. ,ss.106-110.

Deveci, M. (2014). *Halit Ziya Uşaklıgil’in Öykülerinde Yapı ve İzlek*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Diler, R. (2014). *Mahremiyet Eğitimi ve Önemi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.II, S.1, ss.69-98.

Enginün, İ. (1992). “Ömer Seyfettin’in Hikâyeleri”, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Ersoy, Ö. (1993). “Kurum Anaokuluna Devam Eden Beş ve Altı Yaş Grubu Çocuklarının Cinsel Kimlik Kazanmalarının İncelenmesi”, 9. Ya-Pa Okul öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara: Ya- Pa Yayınları.

Eskicumalı, A., ve, Eroğlu, E.(2001). *Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Eğitim Düzeyleri ile Çocukların Problem Çözme Yetenekleri Arasındaki İlişki*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 165-189.

Enginün, İ. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ecevit, H. (2015). *Selahattin Enis'in Neriman Romanında Kadın*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 28, ss.31-41.

Emiroğlu, B. (2017). *Değerler Eğitiminin Gençlerin Sağlıklı Sosyalleşmelerine Etkisi*, IJOEEC (International Journal Of Eurasian Education And Culture) (ISSN: 2602-4047), Issue / Sayı: 3, ss. 115-1.

Enis, S. (2018). *Bataklık Çiçeği*, Kanar, M. (haz.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Erkal, M.(2017). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hikâyesi*, Gündüz, O. ve Şimşek, T. (Yay. Haz.). Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı içinde (ss. 253-274) , Grafiker Yayınları, Ankara.

Erkal, M, Sancar, B. (2020). Tevfik Fikret'in ‘Balıkçılar’ Adlı Şiirinde Trajik Vizyon ve Çocuk. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (1) , 239-259.

Fırat, Z.M. (2018). *Mesleki Doyum, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışmasının Algılanan İş Stresi Üzerindeki Etkisi*, Yönetim Bilimleri Dergisi /Journal of Administrative Sciences Cilt/Volume 16, Sayı/N: 32, ss: 157-176.

Fidan, V. (2018). Refik Halit Karay'ın ‘Eskici’ Adlı Hikâyesinin Kazanımlar ve Dil Seviyesi Bakımından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Gündüz, O. (1987). “Selahaddin Enis Hayatı-Edebi Kişiliği- Hikâyeciliği”. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Güllü İ., ve Yıldırım, K. (2016). *Alt Kültür Gruplarında Suç ve Toplumsallaşma İlişkisi: Karaman Çingeneleri Örneği*, Border Crossing Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler Dergisi, Volume: 6, No: 1, pp. 46 – 78 ISSN: 2046-4436 e-ISSN: 2046-4444.

Huyugüzel, Ö.F. (1995). *Halit Ziya Uşaklıgil* (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler), MEB Yayınları, İstanbul.

Issı, A. C. (2002). “Fahri Celal Göktulga Hayatı, Sanatı, Eserleri”, Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

İyioğlu, G. (2011). *Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinde Değişim*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kültür Üniversitesi.

Kaya, M. (1997). *Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt-sayı: 9, 193-204.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Yayınevi (10.Basım).

Keskin, S. (2000). *Kore Kaplanı ve Kıdemli Savaşçı*, Erdem Dergisi, Cilt:12, Sayı:35.

Kıbrıs, İ. (2000). *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.

Köse, A. ve Ayten, A. (2009). “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (9), sayı: 3, 45-70.

Kıbrıs, İ. (2010). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Karatay, H.(2011). “*Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*. Şimşek”, T. (Ed.). *Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler*. (ss. 77-125). Ankara: Grafiker Yayınları.

Korkmaz, R.(2011). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınlar.

Kelkit, N. (2013). *Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinde Yapı ve Tema*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Kırman, A. , ve Doğan, Ö. (2017). *Anne-Baba Çocuk İlişkileri: Bir Meta-Sentez Çalışması*, H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt:4, Sayı:1, ss. 28-49.

Karayiğit, N. (2017). *Sosyo-Ekonomik Düzeyin Psiko-Sosyal Gelişim ve Dindarlığa Etkileri*, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 7, ss.119-133.

Kaplan, M.(2018). *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kolcu, A.İ. (2018). *Öykü Sanatı*, Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.

Kızmaz, Z. (2018). *Çatışma, Terör ve Savaşın Çocuklar Üzerindeki Etkisi*, Terör ve Madde Bağımlılığı içinde s.9-28.

Kanathı, F. , ve Çekici, Y.E. (2019). *Dil Sosyalleşmesi Bağlamında Türkçe Eğitiminin Geleceği*, Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Sosyal Bilimlerde Güncel Gelişmeler Sempozyumu, 28-40.

Karay, R.H. (2019). *Gurbet Hikâyeleri- Yeraltında Dünya Var (hikâye/roman)*, Özdaş, A.K. (yay. haz.). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Karay, R.H. (2019). *Memleket Hikâyeleri*, Özdaş, A.K. (yay. haz.). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Karaosmanoğlu, Y. K.(2019). *Bir Serencam*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K.(2019).*Milli Savaş Hikâyeleri*, Tuna, N. (ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya, M.(2019). “Çocuk Edebiyatı Eserlerinin 7. Sınıf Öğrencilerinin Empati Becerisinin Gelişimine Etkisi”. Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Kırık, Ş (2019). *Fahri Celal’in Çanakkale’deki Keloğlan Hikâyesini Metinlerarasılık Bağlamında Değerlendirme*, Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi Yıl 2, Sayı 3 (Haziran 2019), ss. 118-126.

Köşker, N. (2019). *Okulöncesi Çocuklarında Doğa Algısı*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(1), ss. 294-308.

Müftüoğlu, A.H. (1976). *Çağlayanlar*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Meşeci, F. (2008). *Öğretmenin Sosyalleştirici Rolü ve İstenmeyen Davranışlarla Başa Çıkma*, Hasan Ali Yücel Eğitimi Fakültesi Dergisi Sayı 1, 115-125.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2019). “Türkçe Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar)”. Ankara: MEB Yayınları.

Nihat, M. (1931). *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Okumuş, E. (2014). *Din ve Sosyalleşme*, Turkish Studies, 9(11):429-454.

Otmar, Ö., ve E. A. (2019). *Yalvaç Ural’ın Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Hayvan Sevgisi Değeri*. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 17, No. 37,ss. 7-34.

Özpolat, A. (2010). *Ailede Demokratik Sosyalleşme*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 20, ISSN: 1303-0256, ss.9-24.

Özkan, R.(2012). *Resim (Görsel Sanatlar), Müzik ve Beden Eğitimi Derslerinin Bireysel Gelişim ve Sosyalleşme Açısından Önemi*, e-Journal of New World Sciences Academy NWSA-Education Sciences, 1C0537, 7, (2), ss.713-721.

Öngider, N. (2013). *Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri*, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2013;5(2), ss.140-161.

Öztürk, M., ve Ünal, V. (2015). *Yetiştirme Yurdundan Ayrılanların Sosyalleşme ve Toplumla Bütünleşme Durumları (Sivas Örneği)*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 119-134.

Pehlivan, G. (2011). “Ömer Seyfettin ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Hikâyelerinde Milli Kimlik ve Öteki”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi.

Rauf, M. (2004). *Eski Aşk Geceleri*, Çakılalan, Z. (haz.). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.

Rauf, M. (2018). *Bir Aşkın Tarihi*, Özataş, N. (ed.). İstanbul: Puslu Yayıncılık.

Rauf, M. (2020). *Âşıkane*, Şahin, S. (haz.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Rauf, M. (2020). *İhtizâr*, Şahin, S. (haz.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Sezai, S. (2004). *Küçük Şeyler*, Bek. K. (haz.). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.

Sürücü, A. (2005). *Anne-Baba Çocuk İletişimi*, Sünbül, A.M. (ed.), ‘Öğretmenin Dünyası’ içinde ss. 169-184. Ankara: Odunpazarı Belediyesi Yayınları-10, Eğitim Dizisi-3.

Sungurtekin Ö. M. (2013). *Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol*, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, 2013; 8 (Özel Sayı): 2177- 2190.

Sherkat, D.E.(2013). *Dini Sosyalleşme: Etki Kaynakları ve Araçların Etkileri*, Güngör, Ö. (çev.) Turkish Studies 8/3, p. 279-297.

Sarıtaş, U. (2016). “Refik Halit Karay, Sabahattin Ali ve Nurettin Topçu’nun Hikâyelerinde Anadolu”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Seyrek, A. M. (2018). *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Yediveren Yayınları.

Sezai, S. (2019). *Küçük Şeyler*, Bora, S. (gtu.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Seyfettin, Ö. (2020). *Bütün Hikâyeleri*, Polat, N. H. (haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Şahin, H. (2005). *Öfke ve Öfke Denetiminin Kuramsal Temelleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(10), ss.1-22.

Şahin, S.(2007). “Bir Sosyalleşme Mekanizması Olarak Askerlik Kurumu”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Şahin, Ö. (2009). “Servet-i Fünûn Hikâyecisi Olarak Hüseyin Cahid Yalçın”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Şimşek, T. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı* (El Kitabı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Şenol, D. ve Mazman, İ. (2014). *Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım*. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (26): 11-17.

Şener D. K. ve Ocakçı, A.F. (2014). *Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri*, Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, ss.57-68.

Şimşek, T. (2015). *Çocuk Edebiyatı Tarihine Ön Söz/ Bir de Çocuklar İçin Edebiyat*, TDK Türk Dili Dergisi.

Şahin, Ş. ve Özçelik, Ç. Ç. (2016). *Ergenlik Dönemi ve Sosyalleşme*, Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, ss.42-49.

Şen, Ö. (2018). “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’ nun Öykülerinin Sosyolojik ve Anlatıbilimsel Açıdan İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Şahin, V. (2019). “Hüseyin Cahit Yalçın ve ‘Hayâl İçinde’ Kurgusal Bir Evren”. 2. Uluslararası Dergi Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 21-23 Haziran, Giresun.

Şatır, H.M. (2019). “Mehmet Rauf’un Son Emel Hikâye Kitabı Üzerine Bir İnceleme”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Arel Üniversitesi.

Şengönül, T. (2019). *Yoksulluğun Ailedeki Sosyalleştirme Süreçlerine ve Çocuklardaki Bilişsel Gelişim ve Okul Başarısı Üzerine Etkisi*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 47, ss. 1-15.

Şimşek, S. (2019). “Sosyal Medya ve Sosyalleşme: Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma- Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği”. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Tane, V. (2012). “Selahattin Enis Atabeyoğlu’nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma”. Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Tekke, M., ve Coşkun, M. (2019). *Kendini Tanıma, Kendini Gerçekleştirme, Kendini Aşmışlık ve Potansiyelini Tam Kullanan Kişi: Kişilerarası İletişim*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, ISSN:1304-0278 , -,Cilt/Volume:18, Sayı/Issue:70 (790-797).

Uşaklıgil, H.Z. (2006). *Solgun Demet* (Hikâyeler). Soğanoğlu, D.(haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.

Uşaklıgil, H.Z.(2007). *Aşka Dair* (Hikâyeler). Nemutlu, Ö.(haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.

Uşaklıgil, H.Z.(2008). *Kırk Yıl*. Akın, N. Ö. (haz.). İstanbul. Özgür Yayınları.

Uşaklıgil, H.Z. (2017). *Bir Yazın Tarihi*. Kutlu, Ş.(dzl). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Uşaklıgil, H.Z. (2019). *İzmir Hikâyeleri*. Kutlu, Ş.(dzl). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Ünal, Ş. (2012). Dil ve Kültür. 5.Baskı, Ankara: Eskiye Yayınları.

Yılmaz, H. (2001). “Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Yaygın Din Eğitimi Kurumları”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), 329–356.

Yavuzer, H. (2003). *Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yalçın, H. C. (2011). *Seçme Hikâyeler*. Şahin, Ö. (Haz). İstanbul: Kesit Yayınları.
Bkz. Seçme Hikâyeler içinde “Hüseyin Cahid Yalçın’ı Hikâyeleriyle Hatırlamak”. s.7-8

Yılmaz, N. (2013). *Sosyalleşme Sürecinin Siyasallaşma Boyutu*. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19, ss.320-333.

Yörük, T. (2013). *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Yazıcı, M. (2014). “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 24, Sayı: 1, ss: 209-223.

Yıldırım, Ş. ve Işıkhani, V. (2018). *Çocuk Evinde Kalan Çocukların Sosyalleşme Sürecindeki İlişkilerinin Değerlendirilmesi*, Toplum ve Sosyal Hizmet, 29(1), 46-70.

Yılmaz, M. ve Duman, T. (2018). *TRT Çocuk Dergisi’nde Milli Bir Değer Olarak ‘‘Vatan-Vatanseverlik’’ Değeri*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 2, ss.639-657.

Yıldırım, E. (2018). “Çocukluk Çağı Amnezisi: Hatırlanan İlk Çocukluk Anısı Yaşı ile İlişkili Faktörler”. Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology Cilt/Volume: 38, Sayı/Issue: 2, DOI: 10.26650/SP2018-0001.

Yalçın, F. M. (2019). “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi”. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/egsos.pdf>

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/172860>

<https://www.yesilist.com/cocuk-gelisiminin-vazgecilmeyeni-doga/>

=Erişim Tarihi:23.06.2015

<http://ztbb.org/festival/geleneksel-tip-festivali-2016/doganin-cocuk-gelisimi-uzerindeki-etkileri/>

<https://www.hurriyet.com.tr/aile/hayvanlarla-iletisim-kurmak-cocuk-gelisimi-icin-cok-onemli-41448863> = Erişim Tarihi: 08.07.2020

<https://www.cocukludunya.com/uzman-yazilari/bosanma-sonrasi-aile-iliskileri.html>

= Erişim Tarihi: 15.07.2017

<https://t24.com.tr/haber/ergenlik-donemi-10-ve-24-yas-araligina-uzadi,539774>

=Erişim Tarihi: 20.01.2018

https://www.ilkokul.nds.k12.tr/IMG/pdf/mahremiyet_ve_cinsellik_egitimi_nedir_.pdf

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/61351/mod_resource/content/1/8.K%C3%9CLT%C3%9CR%20VE%20DAVRANI%C5%9E.pdf

<http://pisikonet.com/Yazilarimiz-akran-zorbaligi-nedir?-244.html> =Erişim Tarihi:24.06.2016

http://www.hipnozveterapi.com/akran_baskisi_nedir.html

<https://kelimeler.gen.tr/tenek-nedir-ne-demek-299650>
<https://hacettepematematik.tr.gg/-Oe-%26%23287%3Brenci-Tipleri.htm>
<https://www.psikoterapi.pro/makaleler/uvey-aile-sorunlari>
http://anaokulu.cu.edu.tr/file/10_BABA_VE_COCUK_ILISKISI.pdf
<https://www.mentalup.net/blog/cocuklarda-yalan-soyleme-nedenleri-ve-cozum-yollari> =Erişim Tarihi: 04.01.2018
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/10-yasta-ortunme-cocuk-gelisimi-acisindan-yanlis-27334857> =Erişim Tarihi: 06.10.2014
<http://www.pervinkaplan.com/detay/cocuklarla-olumsuz-ekler-kullanarak-konusmayin/2754> =Erişim Tarihi: 03.04.2017
<http://www.egitimdanismanim.com/yapma-dedikce-inadina-yapiyor-belki-de-inadindan-yapmiyordur/> =Erişim Tarihi: 20.04.2016
<https://abcbebek.com/cocuk-psikolojisi-cocuklar-neden-ilgi-ister/> =Erişim Tarihi: 30.01.2019
https://www.researchgate.net/publication/315386774_SOSYALLESME_VE_SOSYALLESME_SURECI
<https://romankahramanlari.com/yazmanin-zavalliligi-yazarin-olumu-uzerine/> =Erişim Tarihi: Mart 2016
<https://ne-demek.net/hami-2-ne-demek/>
<http://www.eakademi.org/incele.asp?konu=%C7OCUK%20KAVRAMI%20VE%20MEDEN%DD%20HUKUK%20A%C7ISINDAN%20%C7OCUK%20HAKLARINI%20TAR%DDH%DD%20GEL%DD%DE%DDM%DD&kimlik=1854485512&url=makaleler/ccelik-1.htm> =Erişim Tarihi: 05.02.2005